

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

Dr. Hollán Miklós^{*}

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása

Szankció a büntetőjog és a jogállamiság határán

Doktori értekezés

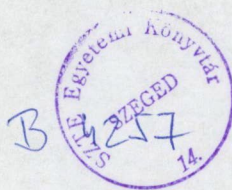
Témavezető: Prof. Dr. Nagy Ferenc^{**}

Szeged

2006

^{*} Tudományos munkatárs (MTA Jogtudományi Intézete), adjunktus (KGRE-ÁJK Bűnügyi Tudományok Intézete). E-mail: hollanm@freemail.hu

^{**} Egyetemi tanár, tanszékvezető (Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi- és Büntetőeljárásjogi Tanszék).

TARTALOMMUTATÓ***

ELŐSZÓ	XI
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	XII
FELHASZNÁLT IRODALOM	XIII
FELHASZNÁLT JOGANYAG	XXXIV
1. BEVEZETÉS.....	1
2. JOGPOLITIKAI ALAPVETÉS.....	6
3. FOGALOMMEGHATÁROZÁS.....	12
4. RENDSZERTANI BESOROLÁS.....	44
5. ALKALMAZÁSI FELTÉTELEK ÉS HATÓKÖR.....	64
6. ALAPJOGI KORLÁTOK.....	130
7. ÖSSZEGZÉS	220
SUMMARY	I

*** A tanulmány számos külföldi munkához (PL. ESER (1969) vii., ix. o., MILLINGTON//WILLIAMS (2003) xi., xii. o.) hasonlóan nemcsak tartalomjegyzéket (*Gliederungsaufriß, Contents*), hanem tartalommutatót (*Inhaltsübersicht, Contents Summary*) is tartalmaz. Az első feladata a tanulmány teljes strukturájának bemutatása, míg másodikát csak az, hogy a nagyobb részegységek áttekintését lehetővé tegye. Ennek a szokásnak a hazai szakkönyvkiadásban való meghonosodását részemről igen helyesnek tartnám, jó példa például KENDE (1995) 5., és 7. o.

4.2.1.1.2 A nem büntetőjogi visszatérítés	47
4.2.1.2. Az olasz jog	49
4.2.1.2.1 A büntetőjogi út	49
4.2.1.2.2 A nem büntetőjogi út	50
4.2.1.3. A német jog és javaslatok	51
4.2.1.4. A hazai büntetőjog	52
4.2.2. A nemzetközi egyezmények és instrumentumok	53
4.3. A BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓK CSOPORTJAI KÖZÖTT	55
4.3.1. Nemzeti jogok	55
4.3.1.1. A német büntetőjog	55
4.3.1.2. A svájci büntetőjog	59
4.3.1.3. A spanyol büntetőjog	60
4.3.1.4. A magyar büntetőjog	60
4.3.2. Nemzetközi egyezmények	62
5. ALKALMAZÁSI FELTÉTELEK ÉS HATÓKÖR	64
5.1. A SZANKCIÓ ALAPJUL SZOLGÁLÓ CSELEKMÉNYTÍPUSOK	64
5.1.1. Az alapvető kriminálpolitikai koncepciók	64
5.1.2. Jogösszehasonlítás	66
5.1.2.1. A német Btk	66
5.1.2.2. Az angol jog	66
5.1.2.2.1 Az elvonás	66
5.1.2.2.2 A nem büntetőjogi elkobzás	67
5.1.2.3. A hazai büntetőjog	68
5.2. A BEVÉTEL ELKOBZÁSA, HA A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNY ELKÖVETŐJE NEM VONHATÓ FELELŐSSÉGRE	71
5.2.1. A nemzeti jogok	72
5.2.1.1. Az angol jog	72
5.2.1.2. A német büntetőjog	73
5.2.1.3. Az osztrák büntetőjog	76
5.2.1.4. A magyar büntetőjog	77
5.2.1.4.1 A vagyonelkobzás 1998-as szabályozása	77
5.2.1.4.2 A vagyonelkobzás hatályos szabályozása	80
5.2.2. A nemzetközi egyezmények	87
5.3. AZ ÉRINTETT VAGYONTÁRGYAK	90
5.3.1. Dolog – vagyon	90
5.3.1.1. A nemzeti jogok	90
5.3.1.1.1 Az angol jog	90
5.3.1.1.2 A német büntetőjog	91
5.3.1.1.3 A magyar büntetőjog	92
5.3.1.2. A nemzetközi egyezmények	93
5.3.2. A bevétel vagy haszon elkobzása (nettó vagy bruttó elv)	95
5.3.2.1. A nemzeti megoldások	95
5.3.2.1.1 Az angol büntetőjog	95

5.3.2.1.2 A német büntetőjog.....	96
5.3.2.1.3 Az osztrák büntetőjog.....	97
5.3.2.1.4 A magyar büntetőjog.....	97
5.3.2.2. A nemzetközi egyezmények.....	98
5.3.3. A vagyontárgy és/vagy értékének elkobzása.....	100
5.3.3.1. Nemzeti szinten.....	101
5.3.3.2. Nemzetközi szinten	102
5.4. AZ ÉRINTETT SZEMÉLY	103
5.4.1. A bevétel elkobzása az elkövető, illetve annak nem minősülő személy birtokából.....	104
5.4.1.1. Az angol szabályozás	104
5.4.1.2. A német büntetőjog	104
5.4.1.3. A hazai szabályozás	105
5.4.2. Nem a megszerző tulajdonában álló vagyon elkobzása	106
5.4.2.1. Az angol megoldás	106
5.4.2.2. A német Btk.	106
5.4.2.3. Hazai szabályozásunk.....	107
5.4.2.3.1 Az 1998-as szabályozás	107
5.4.2.3.2 A vagyonelkobzás hatályos szabályozása	109
5.4.3. Elkobzás a bűncselekményből eredő vagyont utólagosan megszerző harmadik személytől	110
5.4.3.1. A nemzeti jogok.....	110
5.4.3.2. A nemzetközi jogharmonizációs instrumentumok.....	112
5.4.4. A sértett polgári jogi igénye	113
5.4.4.1. Az angol jog	113
5.4.4.2. A német Btk.	114
5.4.4.3. Hazai büntetőjogunk.....	114
5.5. A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNYBŐL EREDÉSSSEL KAPCSOLATOS BIZONYÍTÁSI KÖNNYÍTÉSEK	116
5.5.1. A bizonyítási könnyítések és a kiterjesztett bevételszámítás	117
5.5.2. A bizonyítási könnyítések szabályozási háttere a nemzeti jogokban.....	118
5.5.3. A nemzetközi szabályozás jellemzői	120
5.5.4. A bizonyítási könnyítések fajtái	123
5.5.4.1. Enumeráció.....	123
5.5.4.2. A bizonyítási könnyítések fokozatai.....	126
5.5.4.3. A bizonyítási könnyítések fajainak kombinációs lehetőségei	127
5.5.4.4. A bizonyítási könnyítések fajtái és a kiterjesztett bevételszámítás.....	127
6. ALAPJOGI KORLÁTOK.....	130
6.1. ALAPVETÉS.....	130
6.1.1. A jogállami követelmények vizsgálatának indokoltsága és szerepe.....	130
6.1.2. A vizsgált jogforrások.....	132
6.1.2.1. Az alkotmányok és nemzetközi egyezmények.....	132
6.1.2.2. Az alapjogi ítélkezés.....	134
6.1.2.3. Az alapjog-harmonikus bírósági jogértelmezés	136

6.1.3. Az alapjogi mércék	137
6.2. A BÜNÖSSÉGI ELV.....	138
6.2.1. A bűnösségi elv eredete.....	138
6.2.2. A bűnösségi elv tartalma	139
6.2.3. A bűnösségi elv hatóköre.....	139
6.2.3.1. A büntetések és büntetéshez hasonló szankciók.....	139
6.2.3.2. A büntetés materiális vagy formális fogalma.....	141
6.2.3.3. A materiális büntetés fogalom elemei	142
6.2.3.3.1 A szankció célja.....	142
6.2.3.3.2 A szankció hatása.....	143
6.2.3.3.3 A Btk. szabályozása	144
6.2.3.3.4 Az elnevezés	144
6.2.4. Az elvonás materiális büntetési jellege (annak hiánya)	145
6.2.4.1. A jogalkotói kategorizálás	145
6.2.4.2. Az elkövető üldözhetőségétől (bűnösségétől) független alkalmazhatóság.....	146
6.2.4.3. A jogalkotó által szándékolt megtoroló jelleg.....	146
6.2.4.4. A büntetést támogató cél.....	148
6.2.4.5. A rendező (a tulajdonképpen restoratív) cél	148
6.2.4.6. A preventív cél.....	148
6.2.4.7. A bruttó elv.....	148
6.2.4.8. A bizonyítási standard csökkentése.....	150
6.3. NULLA POENA SINE LEGE PREAVIA	150
6.3.1. A visszaható hatályú alkalmazás esetei.....	151
6.3.1.1. Az elvonás bevezetésekor	151
6.3.1.2. Az elvonás hatókörének bővítése.....	152
6.3.1.3. Visszaható hatály és kiterjesztett bevételszámítás.....	153
6.3.1.4. A visszaható hatály és a vagyontárgyak megszerzése	155
6.3.1.5. A visszaható hatály és az értékben való elvonás	157
6.3.2. A materiális büntetési jelleg az EJEE 7. cikk 1. bekezdés vonatkozásában.....	157
6.3.2.1. Az elvonás alkalmazására elítélést követően kerül sor	159
6.3.2.2. Kiterjesztett vagyonelvonás.....	161
6.3.2.3. A reparatív és preventív cél.....	162
6.3.2.4. A szankció súlya.....	163
6.3.2.5. A meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés.....	164
6.3.2.6. Az elvonás a bűncselekménybe fektetett vagyona is kiterjed.....	165
6.3.2.7. Az elvonás vélelmeken alapul.....	166
6.3.2.8. Az adott szankció alkalmazására és végrehajtására szolgáló eljárás.....	166
6.3.2.9. Az elkövető bűnösségét (culpability) is figyelembe veszik az elvonás alkalmazásakor	167
6.3.2.10. A nemzeti jog kategorizálása	167
6.4. NULLA POENA SINE LEGE CERTA ÉS A HATÁROZOTT TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS	
ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYE.....	168
6.4.1. A nulla poena sine lege certa elv	168
6.4.1.1. Az alkotmányos követelmény eredete	168
6.4.1.2. A határozott büntetőtörvényi szabályozás hatóköre.....	168

6.4.1.2.1 Az alkotmányos garancia alapja a materiális büntetési jelleg.....	168
6.4.1.2.2 A garancia kibővítése a büntetőjogi szankciók összességére?	169
6.4.1.2.3 A jogalkotói besorolás szerepe a nulla poena sine lege certa elv hatókörénél	170
6.4.1.3. A nulla poena sine lege certa elv követelményei és a büntetési tétel.....	170
6.4.1.4. A vagyoni büntetés meghatározottsága és a nulla poena sine lege certa elv.....	174
6.4.1.4.1 A garancia alkalmazhatósága	174
6.4.1.4.2 A garancia megsértése.....	175
6.4.1.5. Az elvonás és a nulla poena sine lege certa elv	176
6.4.2. A jogállami meghatározottság általános követelménye	177
6.4.2.1. A jogállami meghatározottság általános követelményének mértéke	177
6.4.2.2. A jogállami meghatározottság általános követelménye és az elvonás	178
6.5. A TISZTESSÉGES ELJÁRÁS ÉS AZ ÁRTATLANSÁG VÉDELME.....	179
6.5.1. A két garancia és azok egymáshoz való viszonya	179
6.5.1.1. Az EJEE alapján	179
6.5.1.1.1 Az EJEE 6. cikk. 1. és 2. bekezdése.....	179
6.5.1.1.2 Az ártatlanság védelme a 6. cikk. 1. bekezdésében	182
6.5.1.2. A német Alkotmány és az Alkotmánybíróság gyakorlata	183
6.5.2. Az ártatlanság védelme (EJEE 6. bek. 2. cikk, német Alkotmány 20. cikk 3. bek.).....	183
6.5.2.1. Abszolút jog.....	183
6.5.2.2. Alkalmazhatóság.....	184
6.5.2.2.1 Önálló büntetőjogi vád az elítélés után	185
6.5.2.2.2 Az ártatlanság védelme büntetésnek nem minősülő szankcióknál	190
6.5.2.3. Az ártatlanság védelmének megsértése	191
6.5.3. A tisztességes eljárás (EJEE 6. cikk. 1. bekezdés).....	192
6.5.3.1. Abszolút jelleg.....	192
6.5.3.2. Alkalmazhatóság.....	193
6.5.3.3. A megsértés hiánya	193
6.6. A TULAJDONHOZ VALÓ JOG	195
6.6.1. A tulajdonhoz való jog alkalmazhatósága/védelmi köre	196
6.6.1.1. Az alapjogilag tulajdonként védett javak fogalma	196
6.6.1.1.1 Az EJEE-J1 1. cikk alapján.....	196
6.6.1.1.2 A német Alkotmánybíróság gyakorlata.....	199
6.6.1.2. A jogellenes (érvénytelen) tulajdonszerzés megítélése	200
6.6.1.2.1 A Bizottság és a Bíróság joggyakorlatában.....	200
6.6.1.2.2 A német jogirodalom és Alkotmánybírósági gyakorlat	201
6.6.2. Az alapjog korlátozásának szükségessége és arányossága	208
6.6.2.1. A szükségesség és arányosság szerepe és tartalma a tulajdonhoz való jog körében.....	208
6.6.2.1.1 Az EJEE-J1 alapján.....	208
6.6.2.1.2 A német Alkotmány és alkotmánybírósági gyakorlat alapján	210
6.6.2.2. A tulajdonba való beavatkozást igazoló okok.....	210
6.6.2.2.1 A Bíróság álláspontja.....	210
6.6.2.2.2 A német Alkotmánybíróság álláspontja	212
6.6.2.3. Az elvonás célszerűségének, szükségességének és arányosságának értékelése	213
6.6.2.3.1 A Bíróság álláspontja.....	213
6.6.2.3.2 A német Alkotmánybíróság álláspontja	215

7. ÖSSZEGZÉS	220
7.1. BEVEZETÉS.....	220
7.2. JOGPOLITIKAI KÉRDÉSEK.....	220
7.3. FOGALMI ALAPOK	221
7.4. RENDSZERTANI KÉRDÉSEK.....	222
7.5. ALKALMAZÁSI FELTÉTELEK ÉS HATÓKÖR.....	223
7.6. ALAPJOGI KORLÁTOK	228
7.6.1. A bűnösségi elv	228
7.6.2. Nulla poena sine lege.....	229
7.6.3. A meghatározottság követelménye	229
7.6.4. Az ártatlanság véelme és a tisztességes eljárás követelménye	230
7.6.5. A tulajdonhoz való jog.....	230
SUMMARY	I
1. INTRODUCTION.....	I
2. LEGAL-POLITICAL BACKGROUND.....	I
3. CONCEPTUAL ANALYSIS.....	I
4. SYSTEMATICAL ANALYSIS	II
5. CONDITIONS AND SCOPE OF APPLICATION.....	II
6. HUMAN RIGHTS BASED LIMITATIONS OF CONFISCATION.....	II'

ELŐSZÓ

A tanulmányt a 2005/2006-os tanév második félévében nyújtottam be a Szegedi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi karán a doktori fokozat megszerzése céljából.

Köszönettel tartozom témavezetőmön kívül Bócz Endrének, KARSAI Krisztinának, LIGETI Katalinnak, PAPP Lászlónak, VÉGVÁRI Rékának és WIENER A. Imrének, hogy tanácsaikkal és bírálataikkal folytonosan bátorítottak és ösztönöztek a témában való elmélyülésre.

Az anyaggyűjtésben nélkülözhetetlen segítséget nyújtott azon időszak, amelyet nemzetközi büntetőjogi kutatóintézetekben, így Finnországban a HEUNI-ban, illetve Belgiumban az IRCP-ben tölthettem. A második kutatóút idején a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjában részesültem. Az anyaggyűjtésben nyújtott segítségért külön köszönettel tartozom MTA Jogtudományi Intézet könyvtárvezetőjének Elek Juditnak. A tanulmány elkészítése közben részt vettem az OTKA T/377446., illetve T/046973. számú kutatásokban is.

A hazai jogszabályok, gyakorlat és jogirodalom változásait 2005. szeptember 1. napjáig, míg a külföldi és nemzetközi joganyagét 2005. július 31. napjáig volt módomban figyelembe venni.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Aufl.	Auflage
<i>BH</i>	<i>Bíróági Határozatok</i>
ed./eds.	editor/editors
Jhrg.	Jahrgang
hk.	hatályon kívül
hrsg.	herausgegeben von
<i>JK</i>	<i>Jogtudományi Közlöny</i>
KJK	Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
<i>MJ</i>	<i>Magyar Jog</i>
<i>NJW</i>	<i>Neue Juristische Wochenschrift</i>
PPJNE	Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
EJEE	Emberi Jogok Európai Egyezménye
EJEE-J1	Az EJEE-hez fűzött első kiegészítő jegyzőkönyv
<i>ZStW</i>	<i>Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft</i>

FELHASZNÁLT IRODALOM****

1. ÁDÁM Antal (1998) *Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás.* Osiris, Budapest, 1998. 217 o.
2. ADLER, F./MUELLER, G. O. *Kriminológia.* [1998] Osiris, Budapest. 2000. 445 o.
W./LAUFER, W. S. (1998)
3. ASHWORTH, Andrew (1995) *Principles of Criminal Law.* Clarendon, Oxford, 1995. 496 o.
4. ASHWORTH, Andrew/BLAKE, Meredith (1996) „The presumption of innocence in English criminal law” *Criminal Law Review* 1996, 306-317. o.
5. ASHWORTH, Andrew/- EMMERSON, Ben *Human Rights and Criminal Justice.* Sweet & Maxwell, London, 2001. lxviii + 657 o.
6. BADÓ Attila (2003) „Az összehasonlító jog tudományának vázlata. A klasszifikáció problémái Vázlat.” In: *Bevezetés a jogrendszerek világába* (szerk.: Badó Attila, Loss Sándor). Nyitott Könyv, Budapest, 2003. 8-19. o.
7. BÁN Tamás (1992) „Az egyezmény hatása a belső jogrendszerre” *Acta Humana*, No. 6-7. (1992) 6-21. o.
8. BÁRD Károly (1987) *A büntetőhatalom megosztásának buktatói. Értekezés a bírósági tárgyalás jövőjéről.* KJK, Budapest, 1987. 275 o.
9. BÁRD Károly (1989) „A jogállamiság határai?” *MJ*, 1989/9. 787-792. o.
10. BÁRD Károly (1992) „A bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog és döntés a büntetőjogi felelősségről” *Acta Humana*, No. 6-7. (1992) 66-98. o.
11. BÁRD Károly (2004) „Kit illet a tisztességes eljárás?” In: Györgyi Kálmán ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs). KJK, Budapest, 2004. 31-51.o.,
12. BAUMANN, Jürgen (1966) *Strafrecht. Allgemeiner Teil.* 4. auflage. Ernst und Werner Gieseking, Bielefeld, 1966. xxiv + 736 o.
13. BECCARIA, Cesare (1764) *Dei Delitti E Delle Pene.* [1764] *Büntett és Büntetés*

**** A szakirodalmat szerző-évszám rendszerben adom meg. Az ennél a megoldásnál megszokottól [erre lásd ECO (1987) 206-212. o.] eltérően azonban a hivatkozások nem a szövegben, hanem a jegyzetapparátusban szerepelnek. Ehhez hasonló megoldás a hazai irodalomban pl. NAGY (1986) passim, LIGETI (2004) különösen 259. o. A felhasznált irodalom jegyzékét a tanulmányom elején tüntettem fel, ennek a külföldön is megszokott [pl. DIETRICH (1964) vii-xiii., HUSBERG (1999) xii-xxv. o.] szerkesztési módszernek az alkalmazásánál ANGVAL Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve című sorozatát (I-XXI. k., Athenaeum, Budapest 1927-43.) követtem.

- (ford.: Sebestyén Pál, ellenőrizte Hajdu Gyula és Fogarassy Miklós). "Az állam- és jogtudományok úttörői 6." Akadémiai, Budapest, 1967. 140 o.
14. BECCARIA, Cesare (1766) *Dei Delitti E Delle Pene*. [1766] *A bűnökről és a büntetésekről* (ford.: Madarász Imre) Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989. 108 o.
 15. BÉKÉS Imre (1973) „Büntetések és intézkedések” In: *Magyar büntetőjog. Általános rész*. BM tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, [Budapest], 1973. 331-386. o.
 16. BÉKÉS Imre (1979) „A büntetőjogi felelősségrevonás akadályai” In: *Büntetőjog* (szerk.: Papp László). Kézirat, Budapest, 1979. 46-73. o.
 17. BÉKÉS Imre (2000) [Hozzászólás] In: *Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához* (részben írta és részben összeállította: Wiener A. Imre). „MTA Jogtudományi Intézete Közlemények /N° 12/ Working Papers” MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2000. 115-116. o.
 18. BELL, Evan (2000) „The ECHR and the Proceeds of Crime Legislation” *Criminal Law Review*, 2000. 783-800. o.
 19. BELOVICS/SINKU (2003) „A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai” In: *Büntetőjog, általános rész* (szerk.: Békés Imre). 2., hatályosított kiadás HVG-ORAC, Budapest, 2003. 134-135. o. [A tankönyvből nem derül ki, hogy a 4.3. pont bevezetőjét a 4.3.1. pontot jegyző BELOVICS Ervin, vagy a 4.3.2. pontot író Sinku Pál írta, így azt jobb híján közös művüknek tulajdonítjuk.]
 20. BENSELER, Justus (1997) „Bundesrepublik Deutschland” In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität*. Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 7-59. o.
 21. BENSELER, Justus (1998) *Die Gewinnabschöpfung und deren Beweislast in der Bundesrepublik Deutschland und den Vereinigten Staaten von Amerika: ein Rechtsvergleich*. PCO, Bayreuth, 1998., xii + 201 o.

22. BÉNYEI Zoltán (1955) „Elkobzás büntethetőség hiányában” *MJ*, II. évf. (1955) 9. sz. 263-267. o.
23. BERG, Johannes (2001) *Beweiserleichterungen bei der Gewinnabschöpfung*. „Ius Criminale, Schriftenreihe zum europäischen Strafrecht” Heymanns, Köln..., 2001. xxi + 276 o.
24. BERGER, Vincent (1998) Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. [1998] HVG–ORAC, Budapest, 1999. 325-327. o.
25. BERKES György (1999) „Büntetések és intézkedések” In: *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. 2. kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 1999. 81-153. o.
26. BINDING, Karl (1907) *Grundriss des Deutschen Strafrechts. Allgemeiner Teil*. Siebente, verbesserte und vermehrte Auflage. Wilhelm Engelmann, Leipzig, 1907. xxiv+321 o.
27. BIRCH, D./FORTUNE P./HIRST M./KEANE A. (1998) „Evidence” In: *Blackstone’s Criminal Practice* (ed.: Peter Murphy – Eric Stockdale). 8th ed. Blackstone, London, 1998. 1901-1923. o.
28. BLEI, Hermann (1970) *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. 6. Aufl. „Heinrich Schönfelder Prüfe dein Wissen, Rechtsfälle in Frage und Antwort, Heft 9.” C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, München, 1970. S. x + 238
29. BOCK, JOACHIM (2000) *Begriff, Inhalt und Zulässigkeit der Beweislatumkehr im materiellen Strafrecht*. Lang, Frankfurt am Main..., 2000. 282 o.
30. BOCKELMANN, Paul (1973) *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. Darstellung der ab 1. Januar 1975 geltenden Fassung. „Grundrisse des Rechts” C. H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, München, 1973. xiii + 303 o.
31. BOISTER, Neil (2001) *Penal Aspects of the UN Drug Conventions*. Kluwer, The Hague/London/Boston. xxxvii + 598 o.
32. BONNER, David/FENWICK, Helen/HARRIS-SHORT, Sonia (2003) „Judicial Approaches to the Human Rights Act” *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 52 (2003) Number 3. 549-586. o.
33. BURGENTHAL, Thomas (2001) *Nemzetközi emberi jogok* (ford: Weller Mónika). [1988] Helikon, Budapest, 2001. 291 o.
34. BURGSTALLER, Manfred (1998) „Aktuális változások a büntetőjog alaptelmezésében” *MJ*, 1998/2. sz. 45-48. o.

35. BURSICS Zoltán (1937) *A magyar anyagi büntetőjog rövid összefoglalása.* Grill Károly könyvkiadóvállalta, Budapest. xi + 384 o.
36. BUSCH Béla (2003) „A büntetőjogszabály tana” In: Büntetőjog. Általános Rész (szerk.: Békés Imre). Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2003. 57-80. o.
37. CURZON L B (1994) *Dictionary of Law.* Fourth edition. Pitman, London, 1994. 417 o.
38. DANNERT, M. A. M. (1998) *Die verfassungsrechtliche Zulässigkeit von Eigentumentziehungen zur Verfolgung und Verhinderung von Straftaten.* „Schriften Zum Öffentlichen Recht Band 767.“ Duncker&Humblot, Berlin, 1998. 148 o.
39. DIETRICH, Gerhard (1964) *Die strafrechtliche Einziehung und die Eigentumsgarantie des Grundgesetzes.* Diss., Hamburg, 1964. xiii + 118 o.
40. DIJK, P. van/HOOF, G.J.H. van (1998) *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (eds.: Dijk, P. van – Hoof, G.J.H.). Kluwer, The Hague ..., 1998. xxv + 850 o.
41. DREHER, Eduard (1975) *Strafgesetzbuch und Nebengesetze.* 35., neubearbeitete Aufl. C. H. Beck, München, 1975. lxx + 1862. o.
42. ECO, Umberto (1987) *Hogyan írjunk szakdolgozatot? [1987] (fordította: Klukon Beatrix) Kairosz, Budapest 1996. 256 o.*
43. ESER, Albin (1969) *Die Strafrechtliche Sanktionen gegen das Eigentum.* Dogmatische und rechtspolitische Untersuchungen zu Einziehung, Unbrauchmachung und Gewinnverfall „Tübinger Rechtswissenschaftliche Abhandlungen – Bd. 28.” J:C:B: Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1969. xix + 431 o.
44. ESER, Albin (1976) „Das Strafgesetz”, „Verfall und Einziehung” In: *Strafgesetzbuch. Kommentar* (begründet von Adolf Schönke, fortgeführt von Horst Schröder, 18. Auflage von Lenckner, Theodor/Cramer, Peter/Eser, Albin/Stree, Walter). C. H. Beck, München, 1976. 7-100., illetve 726-771. o.

45. ESER, Albin (1987) „Einführung aus deutscher Sicht” In: *Rechtfertigung und Entschuldigung/Justification and Excuse*. Rechtsvergleichende Perspektiven/Comparative Perspectives. Band/Volume I (hrsg/ed.: Eser, Albin/Fletcher, George P.) „Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 7/1” Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg i. Br. 1987. 1-8. o.
46. FAYER László (1905) *A magyar büntetőjog kézikönyve*. 3. kiadás, Franklin, Budapest, 1905. I-II. kötet. xx + 447 o., illetve xi + 555 o.
47. FEHÉRVÁRY, JANOS (1997) „Österreich” In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität*. Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 173-214. o.
48. FEIGEN, Peter (1998) *Die Beweislatumkehr im Strafrecht. Geldwäsche, Vermögenseinziehung, Hehlerei de lege lata et ferenda*. „Forschen und Wissen – Rechtswissenschaft” GCA, Herdecke, 1998. xii + 208 o.
49. FLETCHER, George P. (1998) *Basic Concepts of Criminal Law*. Oxford University Press, New York–Oxford, 1998. xi + 223 o.
50. FLETCHER, George P. (2000) *Rethinking Criminal Law*. Oxford University Press, Oxford..., 2000. xxviii + 898 o.
51. FOREGGER, Egmont/KODEK, Gerhard (1997) *Strafgesetzbuch. StGB samt den wichtigsten Nebengesetzen. Kurzkommentar*. „Manzsche Kurzkommentare” Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien. xvi + 1040 o.
52. FÖLDVÁRI József (1965) *Az igazságszolgáltatás elleni bűntettek*. KJK, Budapest, 1965. 486 o.
53. FÖLDVÁRI József (1970) *A büntetés tana*. KJK, Budapest. 1970. xxiv + 575. o.
54. FRISTER, Helmut (1986) *Schuldprinzip, Verbot der Verdachtstrafe und Unschuldsumutung als materielle Grundprinzipien des Strafrechts*. Duncker & Humblot, „Band 62. Strafrechtliche Abhandlungen, Neue Folge” Berlin, 1986. 147 o.

55. GEIGER, Harald/MÜRBE, Manfred/WENZ, Helmut (1992) *Beck'sches Rechtslexikon*. Deutsche Taschenbuch Verlag (Beck), München, 1992. 548 o.
56. GELLÉR, Balázs (1992) A „büntetés” fogalma az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezmény 7. cikkének 1. bekezdésében. MJ, 1992/2. sz. 105–107. o.
57. GELLÉR, Balázs (2000) The Substantive Value of Value Judgements in the Process of Interpreting Criminal Norms. In: *Békés Imre ünnepi kötet* (szerk.: Uő.). ELTE-ÁJK, Budapest, 2000. 132 o.
58. GERLAND, Heinrich Balthasar (1932) *Deutsches Reichsstrafrecht: ein Lehrbuch*. 2., völlig umgearb. Aufl., Walter de Gruyter, Berlin–Leipzig, 1932. xx + 772 o.
59. GOLDSCHMIDT, J. (1908) „Strafen (Haupt und Nebenstrafen) und verwandte Maßregeln unter Berücksichtigung der Inhalt der Strafe bestimmenden Grundsätze des Strafvollzugs” In: *Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts*. Vorarbeiten zur Deutschen Strafrechtsreform. Allgemeiner Teil IV. Otto Liebmann, Berlin, 1908. 81-506. o.
60. GRÁD András (2000) *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*. 2. átdolg. kiad. HVG-ORAC, Budapest. 501 o.
61. GRÁD András (2005) *A strasbuorgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. Strasbourg Bt., Budapest, 2005. 688 o.
62. GROPP, Walter – SCHUBERT, Liane – WÖRNER, Matthias (2001) “Deutschland (Landesbericht)” In: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität* (hrsg.: Walter Gropp/Barbara Huber). “Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 84.” Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001. 69-201. o.
63. GROPP, Walter (2001) „Rechtsvergleichende Beobachtungen” In: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität* (hrsg.: Walter Gropp/Barbara Huber). “Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 84.” Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001. 932-986. o

64. GROTH, Reimer (1996) *Verdeckte Ermittlung im Strafverfahren und Gewinnabschöpfung Eine verfassungsrechtliche Untersuchung zweier Maßnahmenkomplexe zur Bekämpfung der organisierten Kriminalität.* „Juristische Schriftenreihe Bd. 64“. Lit, Münster..., 1996, 232 o.
65. GYÖRGYI Kálmán (1973) „A büntetőjogi büntetés“, „Az intézkedések“, „A büntetés kiszabása“ In: *Büntetőjog. Általános Rész* (szerk.: Pintér Jenő). Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. I. kötet. 113-198., 199-218., 219-285. o.
66. GYÖRGYI Kálmán (1984) *Büntetések és intézkedések.* KJK, Budapest, 1984. 439 o.
67. HALMAI Gábor/TÓTH Gábor Attila (2003) „Bevezetés–Alapfogalmak“ In: *Emberi jogok* (szerk.: Halmai Gábor/Tóth Gábor Attila). Osiris, Budapest, 2003. 25-30. o.
68. HÁMORI Éva (1968) „A büntetések és intézkedések“ In: *A büntető törvénykönyv kommentárja* (szerk.: Halász Sándor). KJK, Budapest, 1968. [I- II. k.] 196-308. o.
69. HEIN, Susanne (1995) „Vermögensbezogene Maßnahmen im Rahmen der Bekämpfung organisierter Kriminalität: ein Ausblick auf das gesetzliche Instrumentarium Italiens“ In: *Grenzüberschreitungen Beiträge zum 60. Geburtstag von Albin Eser* (hrsg: Arnold, Jörg/Burkhardt, Björn/Gropp, Walter/Koch, Hans-Georg) Iuscrim, Freiburg, 1995. 149-169. o.
70. HEIN, Susanne/PAOLI, Letizia (1997) „Italien“ In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität.* Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 417-518. o.
71. HELLER Erik (1937) *A magyar büntetőjog tankönyve.* Általános rész. II. félkötet. Szent István Társulat R.-T. Szegedi Fiókja, Szeged, 1937. viii + 292 o.
72. HELLER Erik (1945) *A magyar büntetőjog általános tanai.* (rövidített tankönyv). Második, átdolgozott kiadás. Grill, Budapest, 1945. 398 o.

73. Herzog, Felix (2004) „Gewinnabschöpfung unter der Flagge der positiven Generalprävention – Zur Kritik des BVerfG-Urteils zum Erweiterten Verfall (§ 73 d StGB)” *Juristische Rundschau*, 2004/12. 494-498. o.
74. HIPPEL, Robert (1932) *Lehrbuch des Strafrechts*. Julius Springer, Berlin, 1932. xl + 440. o.
75. Hohn, Kristian (2000) *Die Zulässigkeit materieller Beweiserleichterungen im Strafrecht. Eine Untersuchung über Erscheinungsformen und Grenzen der Lösung beweisrechtlicher Probleme im materiellen Strafrecht*. „Schriften zum Strafrecht und Strafprozeßrecht Band 49.” Peter Lang, Frankfurt ..., 2000. 164 o.
76. HOLLÁN Miklós (2000) „A XVI. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus határozatai” *MJ*, 2000/2, 48–57. o.
77. HOLLÁN Miklós (2001) „A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, illetve a büntetés végrehajtásának próbaidőre való felfüggesztését kizáró okok új szabályozásáról” *MJ* 2001/2. 101-110. o.
78. HOLLÁN Miklós (2002a) „A büntetések szigorításával a szervezett bűnözés ellen” In: *Jogértékesítés — jogalkamazás* (szerk.: Jakab András). [Tudományos ülés — Budapest, 2001. december 14.] „Kiadványok 3.” KGRE-ÁJK, Budapest, 2002. 48–57.
79. HOLLÁN Miklós (2002b) „Az angol vagyoneelvonás vélelmei az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke tükrében” *Állam és Jogtudomány*, 2002/3-4. sz. 245-273. o.
80. HOLLÁN Miklós (2003) „A kötet összeállításáról és használatáról” In: *Büntetőjogi szöveggyűjtemény*. Jogszabályok, állásfoglalások, AB határozatok, egyezmények és más dokumentumok (társszerkesztő: Deres Petronellával). Unió, Budapest, 2003. 13-16. (kivéve II. pont) o.
81. HOLLÁN Miklós (2005) „Az elkobzással kapcsolatos nemzetközi bűnügyi együttműködésről” In: *Wiener A. Imre Ünnepi Kötet* (szerk.: Ligeti Katalin). KJK, Budapest, 2005. 347-361. o.
82. HORVÁTH Tibor (1981) *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata*. Akadémiai, Budapest, 1981. 251 o.

83. HUBER, Barbara (2001) „England” In: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität* (hrsg.: Walter Gropp/Barbara Huber). „Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 84.” Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001. 203-286. o.
84. HUSBERG, Walther (1999) *Verfall bei Bestechungsdelikten. Eine Untersuchung über die Voraussetzungen und Auswirkungen der Verfallsanordnung gemäß §§ 73 ff. StGB unter besonderer Berücksichtigung des *lucrum ex crimine* bei den Bestechungsdelikten.* Shaker, Aachen, 1999. xxxi + 187 o.
85. ISAÁK Gyula (1929) *Büntető Törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878. évi V. törvénycikk) jegyzetekkel, utalásokkal és joggyakorlatokkal...* (összeállította Isaák Gyula). II. kiadás. Grill, Budapest, 1930. ix + 670 o.
86. JAKAB András (2003) *A jogszabálytan főbb kérdéseiről. „Jog és Állam 4.”* KGRE-ÁJK, Budapest, 2003. 218 o.
87. Jescheck, Hans-Heinrich (1972) *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil.* 2. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1972. xxxvi + 782 o.
88. JESCHECK, Hans-Heinrich/WEIGEND, Thomas (1996) *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil.* 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Duncker & Humblot, Berlin, 1996. I + 1029 o.
89. JULIUS, Karl-Peter (1997) „Einziehung, Verfall und Art. 14 GG” *ZStW*, Bd. 109 (1997) Heft 1. 58-102. o.
90. KÁDÁR Miklós/KÁLMÁN György (1966) *A büntetőjog általános tanai.* KJK, Budapest, 1966. 945. o.
91. KÁNTÁS Péter (1993) „Lesz mit lefölnözni?” *Magyar Jog*, 1993/11. 678-682. o.
92. KARDOS Gábor (2003) „Az emberi jogokat védő nemzetközi jogi intézménynek” In: *Emberi jogok* (szerk.: Halmai Gábor/Tóth Gábor Attila). Osiris, Budapest, 2003. 137-251. o.
93. KARSAI Krisztina (2002) *Magyar büntetőjog az európai integráció sodrásában.* JK, 2002/2. szám 77-90. o.
94. KEENAN, Denis (1989) *Smith and Keenan's English Law.* Ninth ed. Pitman, London, 1989. xl + 897 o.

95. KENDE Tamás (1995) Európai közjog és politika (szerk.: Kende Tamás). Osiris–Századvég, Budapest, 1995. 509 o.
96. KERTÉSZ Imre (1997) „Vagyonekhozás és pénzbüntetés: német példa” *Európai Tükör* 1997/2. sz. 63-68. o.
97. KILCHLING, Michael (1997) „Einleitung”, „Rechtsvergleichende Perspektiven” In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität. Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich* (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 1-6., illetve 596-640 o.
98. KILCHLING, Michael (2001) *Die Praxis der Gewinnabschöpfung in Europa*. Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg, 2001. 31. o.
99. KILCHLING, Michael (2002a) *Die Praxis der Gewinnabschöpfung in Europa*. Eine vergleichende Evaluationsstudie zur Gewinnabschöpfung in Fällen von Geldwäsche und anderen Formen Organisierte Kriminalität (hrsg. Michael Kilchling). „Krimnologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Band 99” Iuscrim, Freiburg, 2002. x + 453 o.
100. KILCHLING, Michael (2002b) „Einführung”, „Deutschland”, „Zusammenfassung und Ertrag” In: *Die Praxis der Gewinnabschöpfung in Europa*. Eine vergleichende Evaluationsstudie zur Gewinnabschöpfung in Fällen von Geldwäsche und anderen Formen Organisierte Kriminalität (hrsg. Michael Kilchling). „Krimnologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Band 99” Iuscrim, Freiburg, 2002. 1-18., 19-81., 429-451. o.
101. Kilchling, Michael/Kaiser, Günther (1997) *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität. Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich* (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997). vii + 643 o.
102. KIRÁLY TIBOR (1972) *Büntetőjogi a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről*. KJK, Budapest. 336 o.
103. KIS Norbert (2005) *A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban*. „Doktori Mestermunkák” Unió, Budapest, 2005. 418 o.

- 104.KLETZLEN, Anne/GODEFROY, „Frankreich” In: Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität. Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 215-248. o.
- 105.KOCZKA Éva (1996) „Büntetések és intézkedések” In.: *A Büntető Törvénykönyv magyarázata.* (szerkesztő-lektorok: Györgyi Kálmán/Wiener A. Imre). KJK, Budapest. I. és II. kötet. 86-149. o.
- 106.KÖHLER, August (1917) *Deutsches Strafrecht*, Allgemeiner Teil. von Veil & Comp., Leipzig, 1917. viii + 723 o.
- 107.LACKNER, Karl (1980) *Strafgesetzbuch*. 13., neubearbeitete Auflage des von Eduard Dreher und Hermann Maassen begründeten Werkes. C.H. Beck, München, 1980. li. + 1218 o.
- 108.LENKOVICS, Barnabás (1998) *A dologi jog vázlat.* Ötödik, átdolgozott kiadás. Eötvös, Budapest, 1998. 306 o.
- 109.LEVI, Michael (1997) „Grossbritannien” In: Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität. Bestandaufnahme und perspektiven im internatinalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 347-416. o.
- 110.LEVI, Michael (2002) „Großbritannien” In: *Die Praxis der Gewinnabschöpfung in Europa.* Eine vergleichende Evaluationsstudie zur Gewinnabschöpfung in Fällen von Geldwäsche und anderen Formen Organisierte Kriminalität (hrsg. Michael Kilchling). „Krimnologische Forschungsberichte aus dem Max-Plack-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Band 99” Iuscrim, Freiburg, 2002. 315-370. o.
- 111.LIGETI Katalin (2004) *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban.* KJK, Budapest, 2004. 274 o.
- 112.LISZT, Franz von (1891) *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts.* Vierte durchgearbeitete Auflage. Guttentag, Berlin, 1891. xxiv + 696 o.

113. LISZT, Franz von/SCHMIDT, Eberhardt (1927) *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*. 25., vollkommen durchgearbeitete und zum Teil umgestaltete Auflage (Begründet von Franz v. Liszt, besorgt von Eberhardt Schmidt). Walter de Gruyter, Berlin..., 1927. xxxiv + 976 o.
114. LÖSCHNING-GSPANDL, Marianne/KILCHLING, Michael (2002) „Österreich“ In: *Die Praxis der Gewinnabschöpfung in Europa*. Eine vergleichende Evaluationsstudie zur Gewinnabschöpfung in Fällen von Geldwäsche und anderen Formen Organisierte Kriminalität (hrsg. Michael Kilchling). „Krimnologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Band 99“ Iuscrim, Freiburg, 2002. 83-133. o.
115. MARTIN, Elisabeth. A. (1990) *A Concise Dictionary of Law* (ed. Martin, Elisabeth. A.). 2nd ed. Oxford University Press, Oxford-New York, 1990. 448 o.
116. MARTIN, Elisabeth. A. (1994) *A Concise Dictionary of Law* (ed. Martin, Elisabeth. A.). 3rd ed. Oxford University Press, Oxford-New York, 1994. 433 o.
117. MAURACH, Reinhart/ZIPF, Heinz (1978) „Die Rechtsfolgen der Tat“ In: *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. Teilband 2: Erscheinungsformen des Verbrechens und Rechtsfolgen der Tat. Ein Lehrbuch (begründet von Maurach, Reinhart, fortgeführt von Gössel, Karl Heinz, Zipf, Heinz). C. F. Müller, Heidelberg..., 1978. 355-616. o.
118. MAVI Viktor (1993) *Az Európa Tanács és az emberi jogok*. Imre László, Budapest, 1993. 318 o.
119. MAYERHOFER/RIEDER (1989) *Das Österreichische Strafrecht*. Erster Teil. Strafgesetzbuch (hrsg.: Mayerhofer, Ch./Rieder, S.). Österreichischen Staatsdruckerei, Wien, 1989. xxxii + 1173. o.
120. MAYER-MALY (1984) „134. § [Gesetzliches Verbot]“ In: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1. Allgemeiner Teil (§§1-240) AGB-Gesetz* (red.: Franz Jürgen Sackner). 2. Aufl. C.H. Beck, München, 1984. 967-990. o.
121. MERKEL, Adolf (1889) *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. Ferdinand Enke, Stuttgart, 1889. xiv + 417.

122. MEZGER, Edmund (1931) *Strafrecht. Ein Lehrbuch.* Duncker & Humblot, München..., 1931. xii + 528
123. MILLINGTON, Trevor/- WILLIAMS, Mark Sutherland (2003) *The Law and Practice of Restraint, Confiscation and Forfeiture.* Oxford University Press, Oxford–New York, 2003. lxxi + 694. o.
124. MITCHELL, Andrew. R./- HINTON, Martin G./TAYLOR, Susan. M. E. (1992) *Confiscation.* "The Criminal Law Library" Sweet & Maxwell, London, 1992. p. xxxix + 528 o.
125. MITCHELL, Andrew. R./- TAYLOR, Susan M. E./- TALBOT, Kennedy V. (1997) *Confiscation and the Proceeds of Crime.* 2nd ed. "The Criminal Law Library" Sweet & Maxwell, London, 1997. lxi + 778
126. MITCHELL, Andrew. R./- TAYLOR, Susan M. E./- TALBOT, Kennedy V. (2002) *Confiscation and the Proceeds of Crime.* 3rd ed. "The Criminal Law Library" Sweet & Maxwell, London, 2002. (loose-leaf)
127. MOLNÁR Gábor (2003) „A hatályos törvény szankciórendszere” In: *Büntetőjog. Általános Rész* (szerk.: Békés Imre). Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2003. 271-342. o.
128. MOMMSEN, Theodor (1899) *Römisches Strafrecht.* Duncker & Humblot, Leipzig, 1899. 1078 o.
129. NAGY Boldizsár/JENEY Petra (2002) „Előszó és útmutató” In: *Nemzetközi jogi olvasókönyv. Dokumentumok szemelvények* (szerk.: Nagy Boldizsár és Jenei Petra). Osiris, Budapest, 2002. 13-14. o.
130. NAGY Ferenc (1986) *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében.* KJK, Budapest, 1986. 316. o.
131. NAGY Ferenc (1995a) „A büntetőjogi jogkövetkezmények tana” In: *A magyar büntetőjog általános része.* JATEPress, Szeged, 1995. 171-351. o.
132. NAGY Ferenc (1995b) „A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről” In: Wiener (1997) 127-162. o.
133. NAGY Ferenc (1996) „A vagyonelkobzás büntetés alkotmányi tilalma?” *Magyar Jog*, XLIII. évf. (1996) 1. sz. 24-26. o.
134. NAGY Ferenc (1997) Új fejlődési irányok, avagy a tradicionális jogállami büntetőjog eróziója” In: *A bűnözés jövője. Emlékkönyv Pusztai László tiszteletére halála első évfordulóján* (Irk. Ferenc). OKKRI, Budapest, 1997. 131 o. 53-62. o.

- 135.NAGY Ferenc (1998) „Bevezető tanok”, „A büntetőjogi jogkövetkezmények tana”, In: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona kiadó, Budapest, 13-60., 249-418. o.
- 136.NAGY Ferenc (2001a) „Bevezető tanok”, „Jogsabálytan”, „A büntetőjogi jogkövetkezmények tana”, „Külön rendelkezések: a fiataalkorúak büntetőjoga” In: *A magyar büntetőjog általános része* (szerk. Nagy Ferenc). Korona kiadó, Budapest. 17-71., 73-121., 309-499., 501-522. o.
- 137.NAGY Ferenc (2001b) „Schultheisz Emil és Fonyó Antal életútjáról és munkásságáról” *JK*, 2001/1. sz. 48-52. o.
- 138.NAGY Ferenc (2002) „A vagyonekbzásról” *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2002/4. sz. 10-18. o.
- 139.NAGY Ferenc (2003) *Egyes büntetésekről és büntetőjogi intézkedésekről de lege lata és de lege ferenda*. SZTE-ÁJK, Szeged, 2003. 51. o
- 140.NAGY Ferenc (2004) *A magyar büntetőjog általános része*. 3. kiadás. Korona, Budapest, 2004, 120-121. o.
- 141.NATTERER, Judith (2001) „Schweiz” In: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität* (hrsg.: Walter Gropp/Barbara Huber). “Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 84.” Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001. 725-806. o.
- 142.NÉMETHY Andrea (2001) „Az elkobzás és a vagyonekbzás büntetőjogi szabályozás-története 1978 után.” *Magyar Jog*, 2001/9. sz. 531-536. o.
- 143.NILSON, Hans G. (1992) „The Council of Europe Laundering Convention: A recent example of a developing international criminal law” In: *Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law* (eds. Albin Eser and Otto Lagodny). Iuscrim, Freiburg (im Breisgau), 1992. 457-478. o.
- 144.OLSHAUSEN, Justus (1880) *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*. Erster Band. Franz Vahlen, Berlin, 1880. xiv + 527 o.
- 145.OLSHAUSEN, Justus (1883) *Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*. Zweiter Band. Franz Vahlen, Berlin, 1883. xii + 529-1343. o.

146. ORLANDI, Renzo (2001) „Italien” In: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität* (hrsg.: Walter Gropp/Barbara Huber). „Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 84.” Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001. 443-479. o.
147. OTTO, Harro (2000) *Grundkurs Strafrecht. Allgemeine Strafrechtslehre.* Walter de Gruyter, Berlin-New-York, 2000. xxi + 349 o.
148. PALÁNKAI Tiborné (1986) „Büntetések és intézkedések” In: *A Büntető törvénykönyv magyarázata.* (szerk.: László Jenő) KJK, Budapest. I. és II. kötet 105-232. o.
149. PALÁNKAI Tiborné (1999) „A büntetőhatalom alkotmányosságáról. Összeállítás az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatairól” In: *Büntetendőség, büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok.* Átdolgozott kiadás. (szerk.: Wiener A. Imre) „Jog és Jogtudomány 13.” KJK-MTA Állam és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999. 245-332. o.
150. PALÁNKAI Tiborné (2002a) „Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatai; A büntetőjog kodifikációjának alkotmányjogi összefüggései. I. rész” *BJK*, II. évf. 3. sz. 3-15. o.
151. PALÁNKAI Tiborné (2002b) „Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozatai; A büntetőjog kodifikációjának alkotmányjogi összefüggései. I. rész” *BJK*, II. évf. 4. sz. 3-10. o.
152. PAOLI, Letizia (2002) „Italien” In: *Die Praxis der Gewinnabschöpfung in Europa.* Eine vergleichende Evaluationsstudie zur Gewinnabschöpfung in Fällen von Geldwäsche und anderen Formen Organisierte Kriminalität (hrsg. Michael Kilchling). „Krimnologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Band 99” Iuscrim, Freiburg, 2002. 239-295. o.
153. PAULER Tivadar (1869) *Büntetőjogtan I. kötet.* Bevezetés, Anyagi büntetőjog Általános Része. Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1869. viii + 333 o.

154. PIETH Mark/NATTERER Judith (1997) „Schweiz” In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität*. Bestandaufnahme und Perspektiven im internationalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 61-171. o.
155. PULAY Gábor (1972) *Alkotmányok*. A MTA Állam- és Jogtudományi Intézet Jogösszehasonlító Osztályának Kiadványai (összeállította és a bevezető tanulmányokat írta Pulay Gábor). MTA-JI, Budapest, 1972. 225 o.
156. RAJMON Balázs (2001) A vagyonekhozás német szabályai. *MJ*, 2001/8. sz. 493-502. o.
157. RAJMON Balázs (2002) „A német Alkotmánybíróság egy érdekes döntéséről” *MJ*, 2002/10. sz. 614-616. o.
158. REES, Edward/HALL, Andrew (2002) *Blackstones Guide to The Proceeds of Crime Act*. Oxford University Press, Oxford, 2002. xxxi + 118. o.
159. RICHARDSON P. J. (1998) *Archbold Criminal Pleading, Evidence and Practice* (ed. Richardson P. J.). SM, London, 1998. 586-626. o.
160. RIES, Gerhard (1998) *Die Vermögenstrafe. Eine Kriminologische, rechtsdogmatische und rechtspolitische Analyse*. „Nomos Universitätschriften, Recht Bd. 322” Nomos, Baden-Baden, 1998. 232 o.
161. RÓTH Erika (2003) „Eljárási jogok” In: *Emberi jogok* (szerk: Halmi Gábor és Tóth Gábor Attila). Osiris, Budapest, 2003. 669-735. o.
162. ROXIN, Claus (1997) *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen. Der Aufbau der Verbrechenslehre*. Beck, München, 1997. xxxiv + 987 o.
163. SAJÓ András (1980) „Szankció” In: *Állam és Jogtudományi Enciklopédia* (főszerkesztő: Szabó Imre) Akadémiai kiadó, Budapest, 1980. 1499-1508. o.
164. SALLON, Ch. – BEDINGFIELD, D. (1993) „Drugs, Money and the Law” *Criminal Law Review*, 1993. 167. o.
165. SCHÄFER, Gerhard (1985) „Verfall und Einziehung” In: *Strafgesetzbuch: Leipziger Kommentar. Grokkommentar* (hrsg.: Hans-Heinrich Jescheck). Walter de Gruyter, Berlin..., 10. neubearb. Aufl. 3. Bd. 1985. [1-135. o.]

- 166.SCHMIDT, Richard (1925) *Grundriss des Deutschen Strafrechts*. Zugleich als Einführung in das Studium der beiden Entwürfe eines neuen deutschen Strafgesetzbuchs von 1919 und 1925. C. L. Hirschfeld, Leipzig, 1925. xi + 291 o.
- 167.SCHMIDT-ABMANN (1992) „Art. 103 Abs. II” In: *Grundgesetz Kommentar* (von: Maunz, Theodor et al.). C. H. Beck, München, 1992. Bd. V. 30. Lfg. 1-64. o.
- 168.SCHNIERER Aladár (1888) *A büntetőjog általános tanai*. Az 1878. évi V. és ’879. évi XL. törvénycikkek alapján. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Franklin, Budapest, 1888. 296 o.
- 169.SCHÖNKE, Adolf (1941) *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich*. C.H Beck, München..., 1941. iv + 836 o.
- 170.SCHÖNKE, Adolf/SCHRÖDER, Horst (1965) *Strafgesetzbuch. Kommentar* (begründet von Adolf Schönke, fortgeführt von Horst Schröder). 12. Aufl. C. H. Beck, München, 1965. xvii + 1542 o.
- 171.SCHULTHEISZ Emil (1948) *A bűncselekmény tana*. Debreceni Tudományegyetemi Nyomda, h.n. 146 o.
- 172.SCHULTHEISZ Emil (1949) „A Btk. reformjára vonatkozó elgondolások (II.)” *JK*, IV. évf. (1949) 11-12. sz. 196-202. o.
- 173.SCHULZE-FIELITZ, Helmut (1998) In. Artikel 20 – Rechtsstaat” In: *Grundgesetz Kommentar* (hrsg.: Dreier, Horst). Bd. II Artikel 20-82. Mohr Siebeck, Tübingen, 1998. 128-209. o.
- 174.SCHÜTZE, Theodor (1871) *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts auf Grund des Reichsstrafgesetzbuches*. J. M. Gebhardt’s, Leipzig, 1871. xii + 550 o.
- 175.SCHWARZE, Friedrich Oskar (1879) *Kommentar zum Strafgesetzbuche für das Deutsche Reich*. Vierte, verbesserte und vermehrte Auflage. Fnes’s, Leipzig, 1879. viii + 898. o.
- 176.SÓLYOM László (1997) „A »nehéz eseteknél« a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez. Sólyom Lászlóval az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélget.” *Fundamentum*. 1997/1. sz. 31-44. o.
- 177.SÓLYOM László (2001) *Az Alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris, Budapest, 2001. 799 o.
- 178.SONNEVEND Pál (2002) „Nemzetközi és belső jog a magyar jogrendszerben” In: *Nemzetközi jogi olvasókönyv. Dokumentumok szemelvények* (szerk.: Nagy Boldizsár és Jeney Petra). Osiris, Budapest, 2002. 109-115. o.

- 179.SONNEVEND Pál (2003) „A tulajdonhoz való jog” In: *Emberi jogok* (szerk: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila). Osiris, Budapest, 2003. 637-668. o.
- 180.STARMER, Keir (2001) The European Convention on Human Rights. Overview. In: *Criminal Justice, Police Powers and Human Rights* (eds.: Keir Starmer et al.). „Human Rights Series” Blackstone, London, 2001. 1-7. o.
- 181.STESSENS, Guy (2000) *Money laundering. A New international enforcement model*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000. xxvi + 460 o.
- 182.STRATENWERTH, Günter (2000) *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Die Straftat*. Vierte, völlig neu bearbeitete Auflage. „Academia Iuris – Lehrbücher der Rechtswissenschaft” Carl Heymanns Verlag KG, Köln/Berlin/Bonn/München. xviii + 466 o.
- 183.SZEDER Gyula (1999) „A vagyonekobzás és az elkobzás új szabályairól” *MJ*, 1999/8. sz. 485-491. o.
- 184.SZÉKELY Ákos (2004) „Büntetések és intézkedések” In: *A Büntető Törvénykönyv magyarázata* (szerk: Jakucs Tamás). KJK, Budapest, 2004. 147-249. o.
- 185.SZÉKELY János (1956) „büntetés-e az elkobzás” *JK*, XI. évf. (1956) [8. sz.] 488-493. o.
- 186.SZEMERE Bertalan (1841) *A büntetésről és különösebben a halálbüntetésről*. [1841] (Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Sajó András) Halálbüntetést Ellenzők Ligája, 1990. 238 o.
- 187.SZÜTS Márton (1999) „Bűncselekménytan a Hexagonban” *MJ*, 1999/5. sz. 307-315. o.
- 188.THOMAS, D. A. (1993) „The Criminal Justice Act 1993: Confiscation Orders and Drug Trafficking” *Criminal Law Review*, 1993. 93-100. o.
- 189.TOKAJI Géza (1984) *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK, Budapest. 386 o.
- 190.TONRY, Michael (1997) „USA” In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität*. Bestandaufnahme und perspektiven im internationalen Vergleich (Michael Kilchling – Günther Kaiser). Iuscrim, Freiburg i. Br., 1997. 555-595. o.

191. TÓTH Mihály (2003) „A büntetés jogalapja és célja” In: *Büntetőjog. Általános Rész* (szerk.: Békés Imre). Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2003. 233-248. o.
192. TRANSCRIME (2001) *The seizure and confiscation of the proceeds from crime in the european union member states: what works, what does not and what is promising 2001*. Oktober, European Commission and TRANSCRIME – University of Trento, Centro interdepartimentale di ricerca sulla criminalità transnazionale Research Centre on Transnational Crime – University of Trento, 2001. 150 o.
193. TRIFFTEREER, Otto (1994) Österreichisches Strafrecht. Allgemeiner Teil. Zweite, neubearbeitete Auflage. „Springers Kurzlehrbücher der Rechtswissenschaft” Springer, Wien–NewYork, 1994. xl + 545 o.
194. TRÖNDLE, Herbert (1997) *Strafgesetzbuch und Nebengesetze* (bgr.: Otto Schwarz). „Beck’sche Kurz-Kommentare Bd. 10.” Beck, München, 1997. lxviii + 1881 o.
195. VARGA CSABA (1998) „Alkotmánybíráskodás mint »láthatatlan alkotmány« írása” In: *Jogállami átmenetünk. Paradoxonok, dilemmák, feloldhatatlan kérdések*. „PPKE-JÁK Könyvei 5.” PPKE-JÁK, Budapest, 1998. 234 o.
196. VÉGVÁRI Réka (2005) „Az angol Emberi Jogi Törvény néhány aspektusa a büntető igazságszolgáltatásban” In: *wiener ünnepi* 331-343. o.
197. VIDA Mihály (1999) „A közrend elleni bűncselekmények” In.: *A magyar büntetőjog különös része*. (szerk.: Nagy Ferenc) Korona Kiadó, Budapest, 1999. 415-606. o.
198. VOLK, Klaus (1971) „Der Begriff der Strafe in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts” *ZStW*, Bd. LXXXIII. (1971) [Nr. 2.] 405-434. o.
199. WALLSCHLÄGER, René (2002) *Die Strafrechtlichen Verfallvorschriften. Eine rechtssystematische, verfassungsrechtliche und kriminalpolitische Analyse*. Der Andere, Osnabrück, 2002. 225 o.
200. WASIK Martin (1998) „Sentencing” In: *Blackstone’s Criminal Practice* (ed.: Peter Murphy – Eric Stockdale). 8th ed. Blackstone, London, 1998. 1705-1859. o.

201. WEISS Emília (1969) *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban.* KJK, Budapest, 1969. 583 o.
202. WELLER Mónika (1998) *Emberi jogok és európai integráció.* „Acta Humana Studiosorum – Fiatal Kutatók Emberi Jogi Tanulmányai” Emberi Jogok Magyar Központja, Budapest, 2000. 351 o.
203. WESSELS, Johannes /BEULKE, Werner (1999) *Strafrecht. Allgemeiner Teil.* Die Straftat und ihr Aufbau. 29., neubearbeitete Auflage. “Schwerpunkte Bd. 7.” C. F. Müller Verlag, Heidelberg. xxviii + 336 o.
204. WIELAND, Joachim (1996) „Artikel 14” In: *Grundgesetz. Kommentar* (hrsg. von Horst Dreier). Mohr Siebeck, Berlin, 1996. Bd. 1. 831-915. o.
205. WIENER A. Imre (1999) „Büntetőpolitika – büntetőjog (jogsabálytan)”, „Dogmatika – filozófia”, „Büntetendőség – büntethetőség (felelősségtan)” In: *Büntetendőség, büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok.* Átdolgozott kiadás. (szerk.: Wiener A. Imre) „Jog és Jogtudomány 13.” KJK - MTA Állam és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999. 9-80., 127-161., 163-221. o.
206. WIENER A. Imre (2000a) *Csemegi Károly emlékkönyv* (szerk.: Wiener A. Imre). MTA-JI, Budapest, 2000. 292 o.
207. WIENER A. Imre (2000b) *Elméleti alapok a büntetőtörvény általános része kodifikálásához.* „MTA Jogtudományi Intézete Közlemények /N° 12/ Working Papers” MTA Jogtudományi Intézet, Budapest. 130 o.
208. WIENER A. Imre (2002) „A büntetés elméleti kérdései, Főbüntetések, Mellékbüntetések, Intézkedések, A büntetés kiszabása, A szankció végrehajtása, Rehabilitáció” In.: *Büntetőjog. Általános Rész* (szerk.: Wiener A. Imre). KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002. 147-245. o.
209. WIENER A. Imre (2003) *A Btk általános része de lege ferenda.* MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2003. 195 o.

210. ZIESCHANG, Frank (2001) "Frankreich (Landesbericht)" In: *Rechtliche Initiativen gegen organisierte Kriminalität* (hrsg.: Walter Gropp/Barbara Huber). "Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht Freiburg i. Br. Band S 84." Iuscrim, Freiburg im Breisgau, 2001. 383-441. o.
211. ZLINSZKY János (1995) *Római büntetőjog*. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 1995. 188 o.

FELHASZNÁLT JOGANYAG*****

HAZAI JOGANYAG

Alkotmány

1949. évi XX. törvény

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról

Az Alkotmánybíróság (AB) határozatai

1624/B/1991 AB határozat	a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 375. § (1) bekezdése alkotmányellenességének vizsgálatáról
1511/B/1992. AB végzés	az alkotmánybírósági eljárás megszüntetéséről.
1302/B/1993. AB végzés	az alkotmánybírósági eljárás megszüntetéséről
86/B/1995. AB elnöki végzés	az indítvány elutasításáról
1118/D/1998. AB végzés	az indítvány visszautasításáról
35/1999. (XI. 26.) AB határozat	mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetésére irányuló indítvány tárgyában
33/2002. (VII. 4.) AB határozat	jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára és közigazgatási határozat felülvizsgálata iránt indított perben való alkalmazhatósága tilalmának megállapítására irányuló bírói kezdeményezés, valamint alkotmányjogi panasz tárgyában

Törvények*****

Szent László Király

dekrétomainak

második könyve

Első Endre

parancsolatja vagy

rendelése

Mátyás első

dekrétuma

1915. évi XVIII. a hazaárulók vagyoni felelősségéről

törvény

**** A felhasznált joganyag elhelyezésének kérdésére lásd az előző lábjegyzet utolsó mondatát.

***** A jogszabályszerkesztésről szóló 12/1987. (XII. 29.) IM rendelet 1. § (5) bekezdése szerint a korábban törvénycikként megjelölt jogszabályt törvényként kell megjelölni.

	1921. évi III. törvény	az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről
	1922. évi XXVI. törvény	a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről
	1933. évi XI. törvény	a pénzhamisítás elnyomásáról szóló nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában
	1929. évi VII. törvény	a szeméremsértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában
	1930. évi III. törvény	a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről
	1930. évi XXXVII. törvény	a Genfben 1925. évi február hó 19-én kötött "Nemzetközi ópiumegyezmény" becikkelyezéséről
	1939. évi II. törvény	a honvédelemről
	1942. évi X. törvénycikk	egyes közéleti visszaéléseket büntető rendelkezésekről
Btá.	1950. évi II. törvény	a büntetőtörvénykönyv általános részéről
Ptk.	1959. évi IV. törvény	a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről
1961. Btk.	1961. évi V. törvény	a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1973. Be.	1973. évi I. törvény	a büntetőeljárásról
Btk.	1978. évi IV. törvény	a Büntető Törvénykönyvről
	1989. évi XXXII. törvény	az Alkotmánybíróságról
	1993. évi XVII. törvény	a büntető jogszabályok módosításáról
	1993. évi XXXI. törvény	az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről
Be.	1998. évi XIX. törvény	a büntetőeljárásról

1998. évi L. törvényt	az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről
1998. évi LXXXVII. törvény	a büntető jogszabályok módosításáról
1999. évi CXX. törvény	a büntető jogszabályok módosításáról
2000. évi XIII. törvény	az egyes elkobzott dolgok közérdekű felhasználásáról
2000. évi XXXV. törvény	a növényvédelemről
2000. évi CI. törvény	a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt Egyezmény kihirdetéséről
2001. évi CIV. törvény	a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről
2001. évi CXXI. törvény	a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2002. évi I. törvény	a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról
2002. évi LIX. törvény	a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről
2002. évi XLIX. törvény	az Európa Tanács Strasbourgban, 1999. január 27-én kelt Korruptióról szóló Büntetőjogi Egyezményének kihirdetéséről
2003. évi II. törvény	a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról
2003. évi XCII. törvény	az adózás rendjéről
2003. évi CXXX. törvény	az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről

Törvényerejű rendeletek

Bt.é.	1950. évi 39. a büntető törvénykönyv általános részének törvényerejű rendelet hatálybaléptetéséről
Bv. tvr.	1979. évi 11. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról törvényerejű rendelet
	1986. évi 15. a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény kihirdetéséről
	1979. évi 25. a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről
	1976. évi 8. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

Rendeletek

81/1945. M. E. számú rendelet	a népbíráskodásról; kibocsátott Debrecenben az 1945. évi január hó 25. napján
1.400/1945. M. E. számú rendelet	a népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú rendelet módosítása és kiegészítése tárgyában
11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet	a lefoglalás és a büntető eljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról

Kormányhatározatok

125/1997. (XII. 18.) OGY határozat	a Kábítószer-fogyasztás Visszaszorítása Érdekében Létrehozott Eseti Bizottság jelentéséről
2166/1998. (VI. 16.) Korm. határozat	az Országgyűlés döntéseiből adódó egyes feladatokról
96/2000. (XII. 11.) OGY határozat	a kábítószer-probléma visszaszorítására szolgáló nemzeti stratégiáról
2282/2000. (XI. 29.) Korm. határozat	az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény, valamint kiegészítő jegyzőkönyveinek aláírásáról
a 1023/2001. (III. 14.) Korm. határozat	a korrupcióval szembeni kormányzati stratégiáról

Előkészítő anyagok

T/227. törvényjavaslat

az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről, Benyújtva 1998. október 02. http://www.mkogy.hu/internet-/plsql/ogy_irom.irom_adat?p_ckl=36&p_izon=227 –

Bírósági iránymutatások

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG 21. számú BH 1990/2. sz. 83-84. o.

irányelve

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG 7. számú

irányelve (hk.)

In: *Polgári elvi határozatok*. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának a polgári jogalkalmazással kapcsolatos irányelvei, elvi döntései és kollégiumi állásfoglalásai. KJK, Budapest 1969. 30-38. o.

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG BKT-PKT-GKT 1/1986. sz. állásfoglalás

In: *Büntető elvi határozatok 1981-1987*. A magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának irányelvei, elvi döntései, kollégiumi állásfoglalásai és elvi jelentőségű határozatai. KJK, Budapest, 1989. 134-135. o.

A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG BÜNTETŐ

KOLLÉGIUMA ÉS A MEGYEI

BÍRÓSÁGOK (A FŐVÁROSI BÍRÓSÁG)

BÜNTETŐ KOLLÉGIUMAINAK

VEZETŐI: *Jogértelmezési kérdések a*

Btk. és a Be. novellájának

alkalmazása köréből.

BH 1999/9. sz. 712-720. o.

Bírósági határozatok

KURIA B. II. 3073/411-1926.

Büntető jog tára, LXXIX. kötet (1927) 67-69. o.

KURIA B. I. 8711/1927.

Büntető jog tára, LXXX. kötet (1928) 108-110. o.

BH 1956. 219.

BJD 294.

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. I. BH 1975. 343.
9/1975. sz.

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. III. BH 1981. 93. II.
772/1980. sz.

Katf. II. 106/1988. sz. BH 1988. 335.

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. I. BH 1992. 73.
326/1990. sz.

B. törv. II. 655/1991. sz. BH 1993. 208.

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYEI BH 1993. 336.
BÍRÓSÁG Bf. 667/1992.

LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG Bf. III. BH 1993. 724.
1365/1993. sz.

BUDAPESTI FŐVÁROSI BÍRÓSÁG Bf. BJD 5162.
XXII. 5420/1968.

NÉMET JOGANYAG

Alkotmány

Német Alkotmány Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom
23. Mai 1949 (BGBl. I S. 1), zuletzt geändert durch zwei
Gesetze zur Änderung des Grundgesetzes am 26. Juli 2002
(BGBl. I S. 2862/2863) <http://bundesrecht.juris.de/gg/>

A német Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) határozatai*****

1. *Urteil des Ersten Senats vom 20. Juli 1954* [BVerfGE 4,7] <http://www.oefre.uni-be.ch/law/dfr/bv004007.html>
1 BvR 459, 484, 548, 555, 623, 651, 748,
783, 801/52, 5, 9/53, 96, 114/54.
2. *Beschluß des Ersten Senats vom 10. Juli* [BVerfGE 8, 71].
1958 – 1 BvF 1/58.
3. *Beschluß des Zweiten Senats vom 3.* [BVerfGE 9, 137].
Februar 1959 – 2 BvL 10/56.
4. *Beschluß des Ersten Senats vom 4.* [BVerfGE 9, 167]. <http://www.oefre.uni-be.ch/law/dfr/bv009>
Februar 1959 – 1 BvR 197/53.

***** A német Alkotmánybíróság határozatait általában az „Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE)” sorozat kötet és lapszám alapján szokták idézni. Emellett – tekintettel a más (internetes) forrásokra – szükségesnek tartottam (más bíróságokhoz hasonlóan) a határozat számát is feltüntetni. A „Nr.” az ilyen internetes adatbázisokban található szélszámot jelenti.

5. *Urteil des Zweiten Senats vom 24. Juli* [BVerfGE 14, 221].
1962 – 2 BvL 15, 16/61.
6. *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Juli* [BVerfGE 14, 245].
1962 – 2 BvL 4/62. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv014245.html>
7. *Beschluß des Ersten Senats vom 15. Dezember 1965 – 1 BvR 513/65.* [BVerfGE 19, 342]
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv019342.html>
8. *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966 – 2 BvR 506/63.* [BVerfGE 20, 323]
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv020323.html>
9. *Beschluß des Ersten Senats vom 17. November 1966 – 1 BvL 10/61.* [BVerfGE 20, 351]
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv020351.html>
10. *Beschluß des Ersten Senats vom 12. Januar 1967 – 1 BvR 169/63.* [BVerfGE 21, 73].
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv021073.html>
11. *Beschluss des Zweiten Senats vom 2. Mai 1967 – 2 BvR 391/64 und 263/66.* [BVerfGE 21, 378]
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv021378.html>
12. *Beschluß des Zweiten Senats vom 2. Mai 1967 – 2 BvL 1/66.* [BVerfGE 21, 391]
13. *Beschluß des Zweiten Senats vom 4. Juli 1967 – 2 BvL 10/62.* [BVerfGE 22, 125]
14. *Beschluss des Zweiten Senats vom 12. Dezember 1967 – 2 BvL 14/62, 3/64, 11/65, 15/66 und BvR 15/67.* [BVerfGE 22, 387].
15. *Beschluss des Zweiten Senats vom 22. Februar 1968 – 2 BVO 2/65 u. 1/66.* [BVerfGE 23, 113]
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv023113.html>
16. *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68.* [BVerfGE 25, 269].
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv025269.html>
17. *Beschluss des Ersten Senats vom 19. Juni 1973 – 1 BvL 39/69 u.a.* [BVerfGE 35, 311]
18. *Beschluß des Zweiten Senats vom 14. Mai 1969 – 2 BvR 238/68.* [BVerfGE 26, 41].
<http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv026041.html>

19. *Beschluss des Zweiten Senats vom 16. Juli* [BVerfGE 27, 36]
1969 – 2 BvL 11/69.
20. *Beschluß des Zweiten Senats vom 15. April* [BVerfGE 28, 175]
1970 – 2 BvR 396/69. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv028175.html>
21. *Beschluß des Ersten Senats vom 17. Juli* [BVerfGE 38, 61]
1974 – 1 BvR 51, 160, 285/69, 1 BvL 16,
18, 26/72. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv038061.html#102>
22. *Urteil des Ersten Senats vom 21. Juni 1977* [BVerfGE 45, 187]
– 1 BvL 14/76.
23. *Beschluss des Zweiten Senats vom 21. Juni* [BVerfGE 45, 363].
1977 – 2 BvR 308/77.
24. *Beschluß des Zweiten Senats vom 8. August* [BVerfGE 49, 89].
1978 – 2 BvL 8/77. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv049089.html>
25. *Beschluss des Ersten Senats vom 12. Juni* [BVerfGE 52, 1].
1979 – 1 BvL 19/76. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv052001.html>
26. *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Mai* [BVerfGE 57, 250].
1981 – 2 BvR 215/81. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv057250.html>
27. *Beschluß des Ersten Senats vom 14. Juli* [BVerfGE 58, 137]
1981 – 1 BvL 24/78.
28. *Beschluß des Ersten Senats vom 14. Juli* [BVerfGE 58, 159]
1981 – 1 BvR 575/80.
29. *Beschluß des Ersten Senats vom 15. Juli* [BVerfGE 58, 300].
1981 – 1 BvL 77/78. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv058300.html>
30. *Beschluß des Zweiten Senats vom 28. Juni* [BVerfGE 64, 261].
1983 – 2 BvR 539/80 u 612/80.
31. *Beschluss des Ersten Senats vom 19. Juni* [BVerfGE 70, 191].
1985 – 1 BvL 57/79.
32. *Beschluss des Ersten Senats vom 12. März* [BVerfGE 72, 66].
1986 – 1 BvL 81/79.
33. *Beschluß des Zweiten Senats vom 13. Januar* [BVerfGE 74, 102]
1987 – 2 BvR 209/84.
34. *Beschluss des Ersten Senats vom 14. Januar* [BVerfGE 74, 129].
1987 – 1 BvR 1052/79.

35. *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. März* [BVerfGE 74, 358]. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv074358.html>
1987 – 2 BvR 589/79.
36. *Beschluß des Zweiten Senats vom 6. Mai* [BVerfGE 75, 329]. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv075329.html>
1987 -- 2 BvL 11/85.
37. *Beschluß des Ersten Senats vom 14. November* [BVerfGE 81, 97]. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv081097.html>
1989 - 1 BvR 956/89.
38. *Beschluß des Ersten Senats vom 23. Januar* [BVerfGE 81, 228].
1990. 1 BvL 4, 5, 6, 7/87.
39. *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. November* [BVerfGE 83, 119].
1990 – 2 BvR 1462/87.
40. *Beschluß des Ersten Senats vom 9. Januar* [BVerfGE 83, 201].
1991 – 1 BvR 929/89.
41. *Beschluß des Ersten Senats vom 23. April* [BVerfGE 84, 82]
1991 – 1 BvR 1443/87.
42. *Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni* [BVerfGE 86, 288] <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv086288.html>
1992 – 2 BvR 1041/88, 78/89.
43. *Beschluss des Zweiten Senats vom 25. September* [BVerfGE 87, 153].
1992 – 2 BvL 5, 8, 14/91.
44. *Beschluß des Ersten Senats vom 17. November* [BVerfGE 87, 363]. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv087363.html>
1992 -- 1 BvR 168, 1509/89 und 638, 639/90.
45. *Beschluss des Zweiten Senats vom 16. März* [BVerfGE 91, 1]
1994 – 2 BvL 3/90, 4/91 und BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92.
46. *Beschluß des Ersten Senats vom 12. Oktober* [BVerfGE 91, 207].
1994 – 1 BvL 19/90.
47. *Urteil des Ersten Senats vom 8. April* [BVerfGE 95, 267] <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv095267.html>
– 1 BvR 48/94.
48. *Beschluß des Ersten Senats vom 2. März* [BVerfGE 100, 226].
1999 – 1 BvL 7/91.
49. *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März* [BVerfGE 105, 135]. <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bv105135.html>
2002 – 2 BvR 794/95.
50. *Urteil des Zweiten Senats vom 5. Februar* [BVerfGE 109, 133]
2004 – 2 BvR 2029/01.

51. *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. [BVerfGE 110, 1] Januar 2004 – 2 BvR 564/95.* http://www.bverfg.de/entscheidungen/frames/rs20040114_2bvr056495
52. *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Oktober 2004 – 2 BvR 1481/04.* <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/04/2-bvr-1481-04.php>; http://www.bverfg.de/entscheidungen/frames/rs20041014_2bvr148104
53. *Beschluss der 3. Kammer des Zweiten NJW, 43. Jhrg. Senats des Bundesverfassungsgerichts vom (1990) Heft 19. 1229-19. Januar 1989 – 2 BvR 554/88. 1230. o.*
54. *Beschluss der 3. Kammer des Zweiten Senats vom 9. December 2004 – 2 BvR 930/04.* http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20041209_2bvr093004.html

Törvények

- Német Btk. *Strafgesetzbuch StGB.* (BGBI. I, 3322). <http://dejure.org/gesetze/StGB>.
- Német Btké. *Einführungsgesetz zum Strafgesetzbuch – EGStGB* (BGBI I 1974, 469 BGBI I 1975, 1916 BGBI I 1976, 507). <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/stgbeg/gesamt.pdf>
- Német Ptk. *Bürgerliches Gesetzbuch – BGB* (BGBI. I S. 42, ber. S. 2909 u. BGBI. 2003 S. 738). <http://www.bundesrecht.juris.de/bgb/index.html>
- Német Pp. *Zivilprozessordnung.* (BGBI. I S. 3202) – <http://dejure.org/gesetze/ZPO>.
- A külgazdasági törvény és a Btk. *Gesetz zur Änderung des Außenwirtschaftsgesetzes, des Strafgesetzbuches und anderer Gesetze vom 28. Februar 1992.* módosításáról szóló (BGBI. 1992 I S. 372, 374). Hatályos 1992 március 7. napjától.
1992. évi német törvény
- A szervezett bűnözés elleni 1992. évi német törvény *Gesetz zur Bekämpfung des illegalen Rauschgifthandels und anderer Erscheinungsformen der Organisierten Kriminalität vom 15. Juli 1992 (ORKG)* (BGBI I 1302 ff.). Hatályos 1992. szeptember 22.

Német gazdasági büntetőtörvény *Gesetz zur weiteren Vereinfachung des Wirtschaftsstrafrechts (Wirtschaftsstrafgesetz 1954) vom 9 Juli 1954* (BGBl. I S. 1313).
http://www.sadaba.de/GSBT_WiStG.html

Német kábítószer-törvény *Betäubungsmittelgesetz, BtMG* (BGBl. I 1981, S. 681).
http://bundesrecht.juris.de/btmg_1981/

A szokászerű büntettesekről szóló 1933. évi német törvény *Gewonheitsverbrechergesetz vom 24. 11. 1933* (RGBl. I S. 995.).

A kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezményt 1136 ff.) *Gesetz zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 20. Dezember 1988 gegen den unerlaubten Verkehr mit Suchtstoffen und psychotropen Stoffen (Vertragsgesetz Suchtstoffübereinkommen 1988) vom 22. 07. 93.* (BGBl. 1993 II S. 1136 ff.)
<http://www.jura.uni-sb.de/BGBl/TEIL2/1993/19931136.2.HTML>

kihirdető német törvény

Javaslatok

- Ld. SPD-BUNDESTAGFRAKTION: Entwurf eines Zweiten Gesetzes zur Bekämpfung des illegalen Rausgifthandels und anderer Erscheinungsformen der Organisierten Kriminalität. (Vermögeneinziehungsgesetz – VermEinzG) BT-Drucks 12/6784 4.2.1994. Szövegét lásd pl. BERG (2001) 245-248. o.
- Ld. BADEN-WÜRTTENBERG LANDESREGIERUNG: Entwurf eines Gesetzes zum Schutz der Öffentlichen Sicherheit und Ordnung durch Vermögeneinziehung (Vermögeneinziehungsgesetz – VermEinzG) BR-Drucks. 695/95. 24. 10. 1995. Szövegét lásd pl. Berg (2001) 248-251. o.

Bíróági határozatok (német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság)

- Beschl. vom 22. November 1994 – 4 Str *NJW*, 48. Jhrg. (1995) 516/94. Heft 7. 470. o.
- Urteil vom 8. Februar 1995 g.H. – 5 StR BGHSt 41, 20 (24) <http://www.oefre.unibe.ch/law/dfr/bs041020.html>.
- Beschl. vom 20. März 2003 – 3 StR 57/03 *NJW*, 2002, 3339. ff.
- Urt. vom 1. März 1995 – 2 StR 691/94. *NJW* 48. Jhrg. (1995) HEft 34. 2235-2236. o.

Törvények

1. A vagyon elleni bűncselekményekről szóló 1968. évi törvény Theft Act (1968) <http://www.lawteacher.net/Criminal/Property%20Offences/TA%201968.pdf>
2. A rongálásról szóló 1971. évi angol törvény Criminal Damage Act 1971 [http://www.webtribe.net/~shg/Criminal%20Damage%20Act%201971%20\(1971%20c%2048\).htm](http://www.webtribe.net/~shg/Criminal%20Damage%20Act%201971%20(1971%20c%2048).htm)
3. A kábítószerrel visszaélésről szóló 1971. évi angol törvény Misuse of Drugs Act (1971) <http://www.ukcia.org/pollaw/lawlibrary/updatedMoDA1971.html>
4. A büntető bíróságok hatásköréről szóló 1973. évi angol törvény Powers of Criminal Courts Act (1973) In: RICHARDSON P. J. (1998) 583-586
5. Az elévülésről szóló 1980. évi angol törvény Limitation Act (1980)
6. A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény Drug Trafficking Offences Act (1986) MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 413-445. o.
7. A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény Criminal Justice Act (1988) http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1988/Ukpga_1988033_en_1.htm
8. A büntető igazságszolgáltatásról (nemzetközi együttműködésről szóló) 1990. évi angol törvény Criminal Justice (International Cooperation) Act (1990) http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1990/Ukpga_1990005_en_1.htm

9. A büntető Criminal http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1993/Ukpga_19930036_en_1.htm
igazságszolgáltatási Justice Act
szóló 1993. évi (1993)
angol törvény
10. A kábítószerrel Drug http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1994/Ukpga_19940037_en_1.htm
visszaélésről Trafficking
szóló 1994. évi Offences Act
angol törvény (1994)
11. A Proceeds of http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1995/Ukpga_19950011_en_1.htm
bűncselekményből Crime Act
1 eredő vagyronról (1995)
szóló 1995. évi
angol törvény
12. Az emberi Human <http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1998/19980042.htm>
jogokról szóló Rights Act
1998. évi törvény (1998)
13. A büntető Powers of <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/20000006.htm>
bíróóságok Criminal
hatásköréről (a Courts
büntetések (Sentencing)
kiszabásáról) Act (2000)
szóló 2000. évi
angol törvény
14. A Proceeds of <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2002/20020029.htm>
bűncselekményből Crime Act
1 eredő vagyronról (2002)
szóló 2002. évi
törvény

Előkészítő anyagok

PERFORMANCE AND INNOVATION UNIT (PIU): *Recovering the Proceeds of Crime*.
<http://www.strategy.gov.uk/downloads/su/criminal/recovering>.

Explanatory Notes Refer to the Proceeds of Crime Bill as Introduced in the House of Commons on 18th October 2001.

WORKING GROUP ON CONFISCATION (WGOC) (1998) *Third Report*. 1998 (November).
www.homeoffice.gov.uk/docs/wgconf.html.

Bíróági határozatok (Lordok Háza, House of Lords)

*Regina v. Governor OF Her Majesty's Prison
Brockhill (Appellant) ex parte Evans
(Respondent) on 27 July 2000.*

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000727/evans-1.htm>

FRANCIA JOGANYAG

Francia Btk. Le nouveau code pénal loi du 22 juillet 1992. „Sammlung ausländischer Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung“, Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht - Freiburg.

OSZTRÁK JOGANYAG

Osztrák Btk. *Strafgesetzbuch-StGB*. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen BGBl 1974/60 idF BGBl I 15/2004 Stand 1. Mai 2004 – <http://www.sbg.ac.at/ssk/home.htm>

Osztrák kábítószer-törvény *Suchtmittelgesetz–SMG*. Bundesgesetz über Suchtgifte, psychotrope Stoffe und Vorläuferstoffe BGBl 1997 I/112 idF BGBl 1998 I/30, 2001 I/51 – Stand 1. Juli 2001 – <http://www.sbg.ac.at/ssk/home.htm>

A pornográfiáról szóló évi osztrák törvény *Pornographiegesetz*. Bundesgesetz vom 31. März 1950 über die Bekämpfung unzüchtiger Veröffentlichungen und den Schutz der Jugend gegen sittliche Gefährdung (BGBl 1952/81 idF BGBl 1988/599)

Az 1987. évi büntetőjogi módosító törvény *Strafrechtsänderungsgesetz 1987* (NR: GP XVII IA 2/A AB 359 S. 38. BR: AB 3370 S. 494.) BGBl.Nr. 605/1987 Datum 22.12.1987 mit 1. März 1988 in Kraft.

OLASZ JOGANYAG

olasz Btk. Az IM által a büntetőjogi kodifikáció céljára készített fordítás
1965. évi 575. törvény In: HEIN, Susanne/PAOLI, Letizia (1997)
1982. évi 646. törvény In: HEIN, Susanne/PAOLI, Letizia (1997)
1990. évi 55. törvény In: HEIN, Susanne/PAOLI, Letizia (1997)
1992. évi 356. törvény In: HEIN, Susanne/PAOLI, Letizia (1997)

FINN JOGANYAG

Finn Btk. <http://www.finlex.fi/pdf/saadkaan/E8890039.PDF>

SVÁJCI JOGANYAG

Törvények

Svájci Btk. http://www.admin.ch/ch/d/sr/c311_0.html

Előkészítő anyagok

SCHWEIZERISCHEN BUNDESRATES: <http://www.bj.admin.ch/etc/medialib/data/siche>
Botschaft zur Änderung des rheit/gesetzgebung/strafgesetzbuch_allg.Par.00
Schweizerischen Strafgesetzbuches 04.File.tmp/bot-stgb-at-d.pdf
(Allgemeine Bestimmungen, Einführung
und Anwendung des Gesetzes) und des
Militärstrafgesetzes sowie zu einem
Bundesgesetz über das Jugendstrafrecht
vom 21. September 1998. 21. September
1998.

SPANYOL JOGANYAG

Spanyol Btk. *Das Spanische Strafgesetzbuch – Código Penal vom 23 November 1995 nach dem Stand 31. December 2001* (Deutsche Übersetzung von Maekus Hoffmann, unter mitarbeit von Manuel Cancio Melia, mit einer Einführung von Enrique Bacigalupo). "Sammlung ausländischer Strafgesetzbücher In.: deutscher Übersetzung CXI" Iuscrim, Freiburg, 2002. xvi + 376 o.

NEMZETKÖZI JOGANYAG

Egyesült Nemzetek Szervezete (United Nations)

Egyezmények

A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény *Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora*. Washington, 3 March 1973. Módosítva: Bonn, 22 June 1979. Kihirdette: 1986. évi 15. törvényerejű rendelet

A szeméremsértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomásáról szóló egyezmény *International Convention for the Suppression of the Circulation of and Traffic in Obscene Publications*. Geneva, 12 September 1923. Kihirdette: 1929. évi VII. törvény

A nemzetközi ópium egyezmény *International Opium Convention*. Geneva, 19 February 1925. Kihirdette: 1930. XXXVII. törvény

A pénzhamisítás elnyomásáról szóló egyezmény *International Convention for the Suppression of Counterfeiting Currency*. Geneva, 20 April 1929. Az egyezményt hazánkban becikkelyezte az 1933. évi XI. törvény

- A kábítószerokról szóló egységes egyezmény *Single Convention on Narcotic Drugs*. New-York, 30 March 1961. Kihirdette 1965. évi 4. törvényerejű rendelet.
- A pszichotrop anyagokról szóló egyezmény *Convention on Psychotropic Substances*. Vienna, 21 February 1971. Kihirdette: 1979. évi 25. törvényerejű rendelet
- A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról elfogadott nemzetközi egyezmény *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*. New York, 9 December 1999. Kihirdette: 2002. évi LIX. törvény
- A határon átvélő szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. Palermo, 12-15 December 2000. A Magyar Köztársaság aláírta [2282/2000. (XI. 29.) Korm. határozat], de még nem ratifikálta az egyezményt.
- Az ENSZ korrupció elleni egyezménye *United Nations Convention against Corruption*. Merida (Mexico) 9-11 December 2003.
- A gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény a gyermekek eladása, a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia elleni kiegészítő jegyzőkönyve *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000.
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya *International Covenant on Civil and Political Rights*. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet

Határozatok

UNITED NATIONS, ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL: *Resolution 1994/13*. 43rd plenary meeting, 25 July 1994. <http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1994/eres1994-13.htm>

Magyarázó jelentések

Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988. Done at Vienna on 20 December 1988. United Nations, New York. 1998. xii,442 pp. Pap. (E/CN.7/590)

**Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet
(Organisation for Economic Co-operation and
Development)**

A külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni OECD egyezmény *Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions.*
Adopted by the Negotiating Conference on 21 November 1997. Kihirdette: 2000. évi XXXVII. törvény

FINANCIAL ACTION TASK FORCE (FATF): *Evaluation of Laws and Systems in FATF Members Dealing with Asset Confiscation and Provisional Measures.*

Európa Tanács (COUNCIL OF EUROPE)

Egyezmények

EJEE *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11. Rome, 4. XI. 1950. European Treaty Series – No. 5.*

EJEE-J1 *Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Paris, 20 III 1952. European Treaty Series – No. 9.*

Az ET korrupcióról szóló büntetőjogi egyezménye *Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 27. I. 1999. European Treaty Series – No. 173. Hazánkban kihirdette: 2002. évi XLIX. törvény.*

Az elkobzásról szóló egyezmény [A bűncselekmény bevételeinek tisztára mosásáról, felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló egyezmény] *Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Strasbourg, 8. IX. 1990. European Treaty Series – No. 141. Hazánkban kihirdette: 2000. évi CI. törvény.*

A büntetőítéletek nemzetközi érvényének elismeréséről szóló egyezmény *European Convention on the International Validity of Criminal Judgments. The Hague, 28.V.1970. European Treaty Series – No. 70.*

Magyarázó jelentések

Explanatory Report to the European Convention on the international validity of criminal judgments.

Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption. para 94.

Ajánlások

COMMITTEE OF MINISTERS: *Recommendation Rec (2001)11 concerning guiding principles on the fight against organised crime*. Adopted on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies.

PARLIAMENTARY ASSEMBLY: *Recommendation 1507 (2001) Europe's fight against economic and transnational organised crime: progress or retreat?* Text adopted by the Assembly on 24 April 2001 (11th Sitting).
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta01/EREC1507.htm>.

Határozatok

PARLIAMENTARY ASSEMBLY: *Resolution 1147 (1998). Threat to Europe from economic crime*. Text adopted by the Assembly on 28 January 1998 (5th Sitting). 3/iv. pont
<http://assembly.coe.int/documents/AdoptedText/TA98/eres1147.htm>.

Döntés az elfogadhatóságról

(Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.

(Taylor v. United Kingdom). No. 31209/96, Dec. 10. 09. 97.

(Phillips v. United Kingdom) No. 41087/98. Dec. 30. 11. 2000.

A Bizottság jelentései

Welch v. United Kingdom, Comm. Report of 15 October 1993.

A Bíróság ítéletei

1. *Case of AGOSI v. the United Kingdom judgment of 24 October 1986*, Series A, no. 108.
2. *Case of A. P., M. P. és T. P. v. Switzerland judgement of 30 June 1997*, Reports 1997-V, no. 19958/92.
3. *Case of Adolf v. Austria judgement of 26 March 1982*, Series A, no. 49.
4. *Case of Allan Jacobsson v. Sweden (No. 1) judgment of 25 October 1989*, Series A, no. 163.
5. *Case of Allenet de Ribemont v. France Ribemont judgement of 10 February 1995*, Series A, no. 308.
6. *Case of Deewer v. Belgium judgement of 27 February 1980*, Series A, no. 49
7. *Case of Deewer v. Belgium judgement of 27 February 1980*, Series A, no. 49.
8. *Case of Engel and others v. Netherlands judgement of 8 June 1976*, Series A, no. 22
9. *Case of Findlay v. United Kingdom judgment of 25 February 1997*, no. 22107/93, ECHR 1997-I.
10. *Case of Funke v. France judgement of 25 February 1993*, Series A, no. 256-A.
11. *Case of Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands judgement of 23 February 1995*, Series A, no. 306-B.
12. *Case of John Murray v. the United Kingdom judgement of 8 February 1996*, no. 18731/91, Reports 1991-I.

13. *Case of Lithgow and Others v. The United Kingdom* judgment of 8 July 1986, Series A, no. 102.
14. *Case of Lutz v. Germany* judgment of 25 August 1987, Series A, no. 123.
15. *Case of Minelli V. Switzerland* judgment of 25 March 1983, Series A, no. 62.
16. *Case of Mussele v. Belgium* judgement of 23 November 1983, Series A, no. 70.
17. *Case of Öztürk v. Germany* judgement of 21 February 1984, Series A, no. 73.
18. *Case of Pham Hoang v. France* judgement of 25 September 1992, Series A, no. 243.
19. *Case of Phillips v. United Kingdom* judgement of 5 July 2001, no. 41087/98; ECHR 2001-VII.
20. *Case of Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium* judgement of 20 November 1995, Series A, no. 332.
21. *Case of Salabiaku v. France* judgement of 7 October 1988, Series A, no. 141-A.
22. *Case of Saunders v. the United Kingdom* judgment of 17 December 1996, Reports 1996-VI.
23. *Case of Špaček, s.r.o. v. The Czech Republic* judgment of 9 November 1999, no. 26449/95.
24. *Case of Sporrang and Lönnroth v. Sweden* judgment of 23 September 1982, Series A, no. 52.
25. *Case of T. v. United Kingdom* judgement of 16 December 1999, no. 24724/94
26. *Case of the Holy Monasteries v. Greece* judgement of 9 December 1994, Series A, no. 301-A.
27. *Case of Velosa Barreto v. Portugal* judgement of 21 November 1995, Series A, no. 334. para. 36.
28. *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A

Európai Unió

Egyezmények

Az Európai Közösségek *Convention on the protection* *Official Journal* C 316 ,
 pénzügyi érdekeinek *of the European* 27/11/1995 p. 49 – 0057.
 védelméről szóló egyezmény *Communities' financial*
 második kiegészítő *interests*
 jegyzőkönyve

Együttes fellépések

Az elkobzásról szóló EU Joint Action on money laundering, the identification, tracing, együttes fellépés [A freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the pénzmosásról, a proceeds from crime of 3 December 1998 adopted by the bűncselekmény Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European elkövetéséhez felhasznált Union. Official Journal L 333, 09/12/1998. p. 1-3 vagy abból származó dolgok azonosításáról, felkutatásáról, zár alá vételéről, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló együttes fellépés]

Kerethatározatok (tervezetek)

A kábítószerrel visszaélés Council Framework Decision 2004/757/JHA of 25 october elleni EU kerethatározat [A 2004 laying down minimum provisions on the constituent kábítószerrel visszaélés elements of criminal acts and penalties in the field of illicit bűncselekményének drug trafficking. Official Journal L 335, 11/11/2004. p. 8 tényállási elemeire és büntetéseire vonatkozó minimum rendelkezések meghatározásáról szóló kerethatározat]

Az elkobzásról szóló EU Council Framework Decision on money laundering, the kerethatározat [A identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of pénzmosásról, valamint a instrumentalities and the proceeds of crime of 26 June 2001 bűncselekményhez (2001/500/JHA). Official Journal, L 182, 05/07/2001. p. 1-2. felhasznált eszközök és az abból származó dolgok azonosításáról, felkutatásáról, zár alá vételéről és elkobzásáról szóló kerethatározat.]

A rasszizmus elleni EU Proposal for a Council Framework Decision on combating racism and xenophobia [COM/2001/0664 final - kerethatározat tervezete CNS 2001/0270] Official Journal C 075 E, 26/03/2002. p. 269-273. o.

Az elkobzásról szóló EU Initiative of the Kingdom of Denmark with a view to the
kerethatározat tervezete adoption of a Council Framework Decision on Confiscation
of Crime-related Proceeds, Instrumentalities and Property.
Official Journal C 184, 02/08/2002. p. 3-5

Irányelv (tervezetek)

Az európai közösség Proposal for a Directive of the European Parliament and of
pénzügyi érdekeinek the Council on the criminal-law protection of the
védelmében születt Community's financial interests) [COM/2001/0272 final -
irányelv tervezete COD 2001/0115] Official Journal C 240 E, 28/08/2001. p.
125-129.

Jogpolitikai dokumentumok

COUNCIL AND THE COMMISSION: *Action Plan of the Council and the Commission on how
best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security
and justice*. Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998.
Official Journal C 19 , 23/01/1999 p. 1-15.
[http://www.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&numdoc=31999Y0123\(01\)&model=guichett&lg=en](http://www.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&numdoc=31999Y0123(01)&model=guichett&lg=en) – Letöltés 2006. január 3.

TAMPERE EUROPEAN COUNCIL: *Presidency Conclusions*. 15 AND 16 OCTOBER 1999.
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1.en9.htm. – Letöltés 2006.
január 3.

*The prevention and control of organised crime: a European Union strategy for the
beginning of the new millennium*. Official Journal C 124 , 03/05/2000 p. 1- 33.
Recommendation 19-21.

Előkészítő anyagok

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW:
*Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and
property*. Brussels, 16 July 2002. No. 11031/02 DROIPEN 53.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW:
*Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and
property* Brussels, 2 August 2002. No. 11461/02 DROIPEN 56.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW,
*Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and
property*, Brussels, 13 November 2002. no. 14209/02, DROIPEN 82,

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW,
*Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and
property*, Brussels, 28 November 2002 no. 14852/02, DROIPEN 87,.

COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW,
*Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and
property*, Brussels, no. 15488/02, DROIPEN 91, 13 December 2002.

Amerikai Államok Szervezete (OAS)

A terrorizmus elleni amerikaiközi *Inter-American Convention against Terrorism*.
egyezmény
Bridgetown (Barbados), 06. 03. 2002.

1. BEVEZETÉS

1.1. TANULMÁNYOM TÁRGYA

Tanulmányom tárgya a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása.¹ Munkámban – ahogy erre az alcímmel is utalok – csak arra vállalkozom, hogy a jogintézmény bizonyos (a büntetőjog és a jogállamiság határvidékén való elhelyezkedéssel kapcsolatos) kérdéseit elemezzem. Ezzel – szerény mértékben, de – hozzá kívánok járulni a büntetőjog-tudomány olyan „örök kérdéseinek” tisztázásához is, mint a büntetőjogi szankciórendszer (és ezzel együtt a büntetőjog) fogalma, illetve a büntetőhatalom határai. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása ugyanis különösen alkalmas terep arra, hogy azon in concreto a büntetőjogi szankciórendszer jogági² és jogállami³ határaival kapcsolatos olyan vizsgálódásokat végezzünk, amelyek általános tanulságokkal is jár(hat)nak. Ezzel szemben ebben a munkámban nem vállalkozom arra, hogy a kérdés hazai szabályozásának kézikönyvszerű feldolgozását nyújtsam, illetve a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának minden részletkérdésére kitérjek.

A feldolgozás indokoltságát nem mutatja semmi jobban, hogy még az elkobzás – témámhoz képest – tágabb fogalma is olyan kérdés, amelyet a német jogirodalom egyik virágkorában 1905 körül is „a büntetőjog-tudomány mostohagyerekének” tartottak.⁴ Sőt ESER még 1969-ben is azt állapította meg, hogy az elkobzás a szankciótan dogmatikailag – a valóságos jelentőségét félreértve – meglehetősen elhanyagolt területének tekinthető.⁵ A külföldi szakirodalomban az utóbbi időkben ugyan öröndetesen gyarapodtak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásával foglalkozó kommentárok,⁶ monografikus feldolgozások,⁷ illetve jogösszehasonlító munkák.⁸ Messze vagyunk azonban még sajnos attól, hogy a téma kapcsán akár a német jogirodalomban – az okozatosságához, vagy a stádiumok tanához hasonlóan – „áttekinthetetlen” vagy „könyvtárnyi” irodalom halmozódott volna fel. Hazai büntetőjogunkban a téma feldolgozottsága – ha ez lehetséges – még mostohább, hiszen nemcsak az elkobzás önálló monografikus feldolgozása várat mindmáig magára, hanem a büntetőjogi jogkövetkezmények tanával általánosságban

¹ A jogintézmény fogalmára lásd a tanulmány 3., különösen 3.4. pontját.

² BURGSTALLER az elkobzás szabályozásainak újabb fejleményeit (büntethetőségtől független alkalmazás, illetve bizonyítási könnyítések) a büntetőjog alapértelmezése megváltozásának egyik okaként jelöli meg [BURGSTALLER (1998) 46-47. o.]. Az elkobzás büntethetőségtől független alkalmazására lásd a tanulmány 5.2., a bizonyítási könnyítések az 5.5., a büntetőjogi szankciókhoz való viszonyára pedig az 4.2. pontját.

³ Ebben a vonatkozásban lásd részletesen a tanulmány 6., a jogállami szemlélet érvényesítésének indokoltságára pedig 6.1.1. pontját.

⁴ Így SCHOETENSACK *Der Konfiscationprozeß*. 1905. 2. o. idézi DIETRICH (1964) 3. o., illetve ESER (1969) 3. o.

⁵ ESER (1969) v. o.

⁶ Pl. MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992); MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997); MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (2002), MILLINGTON//WILLIAMS (2003).

⁷ Pl. DANNERT (1998), BERG (2001) és WALLSCHLÄGER (2002).

⁸ Pl. KILCHLING/KAISER (1997); KILCHLING (2002a); TRANSCIME (2001).

foglalkozó munkákban is meglehetősen másodlagos szerep jut e jogintézménynek a szabadságelvonó szankciókhoz képest.⁹

1.2. A KUTATÁS MÓDSZERE

Tanulmányom olyan munka, amelynek elkészítése során – ugyan nem egyenlő mértékben, de – alkalmaztam a jogtudomány dogmatikai, jogösszehasonlító és a jogtörténeti módszerét is.

Vizsgálódásom elsősorban *dogmatikai* (fogalomelemző és rendszeralkotó) szemléletű. Megítélésem szerint ugyanis ez a módszer volt leginkább alkalmas arra, hogy biztosítsa – az egyes pozitív jogok kategorizálásainak útvesztőjén is felülemelkedve, azoktól persze el nem szakadva – a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása vonatkozásában a büntetőjog és a büntetőhatalom határaival kapcsolatos kérdések tárgyalását. A dogmatikai elemzés és rendszeralkotás alapját azonban nem egy jogrendszer hatályos szabályai, hanem a jogösszehasonlító és a jogtörténeti módszer segítségével feldolgozott normaanyag képezi.¹⁰

A *jogösszehasonlítás* horizontját (a vizsgált jogrendszerek körét) az európai országokra szűkítettem,¹¹ így az Amerikai Egyesült Államok szabályozása csak annyiban kerül említésre, amennyiben az előbbiekre fejlődésére példaként hatással volt.¹² A jogösszehasonlítás vertikális terjedelmét tekintve pedig bizonyos fokú súlyozást alkalmaztam. Két európai ország (Németország és Anglia¹³) normaanyagát – a hazai jogunkat megközelítő részletességgel – szinte minden rész kérdés tárgyalásánál figyelembe vettem. Két olyan meghatározó jogi kultúráról van ugyanis szó, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása terén komoly és más államok jogfejlődését is befolyásoló normaanyaggal rendelkeznek. Ezzel szemben más – akár más tekintetben vezető – jogi kultúrák szabályanyaga csak akkor kerül elemzésre a jogösszehasonlító kitekintésekben, ha az adott kérdés kapcsán különleges vagy unikális megoldást alkalmaz. Ilyen pl. a teljes vagyon elkobzásának mindmáig élő lehetősége a francia büntetőjogban,¹⁴ az ellenérték elkobzására vonatkozó rendelkezések hiánya a spanyol Btk.-ban,¹⁵ a nem büntetőjogi elkobzás Olaszországban,¹⁶ illetve a szankciótípusok besorolása a svájci büntetőjogban.¹⁷

A *történeti* módszer alkalmazása tanulmányomban elsősorban a hazai jog vonatkozásában jellemző, de a külföldi jogok elemzésénél sem példa nélküli. Így a jogtörténeti előzmények

⁹ Ennek legjobb példája FÖLDVÁRI (1970), amelynek 553. oldalából összesen 2 oldal nettó terjedelemben (179-181. o.) foglalkozik az elkobzással. Ezzel szemben sokkal kiterjedtebb – és így a téma valódi jelentőségéhez képest arányos – terjedelmet biztosít pl. GYÖRGYI (1984) 20., 97., 109., 147. o., 155., 156. o., illetve NAGY (1986) 73., 176., 196., 223., 224., 225., 230., 232., 236., 242., 254. o.

¹⁰ Az utóbbi tekintetben lásd ESER (1969) 40. o., a dogmatikai rendszerbe foglalt jogösszehasonlítás parádés példája pedig FLETCHER (2000) passim, a jogösszehasonlításra xxii. o.

¹¹ Arra, hogy a jogösszehasonlítás körének leszűkítése a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonása esetén is indokolt ld. KILCHLING (1997) 5-6. o.

¹² A szabályozás ismertetésére ld. pl. TONRY (1997) passim, BENSELER (1998) passim.

¹³ Értve ez alatt Walesre vonatkozó rendelkezéseket is.

¹⁴ Ld. pl. a tanulmány 3.3.2. pontját.

¹⁵ Ld. pl. a tanulmány 5.3.3.1. pontját.

¹⁶ Ld. pl. a tanulmány 4.2.1.2. pontját.

¹⁷ Ld. pl. a tanulmány 4.3.1.2. pontját.

tárgyalására külföldi jogok vonatkozásában is különös hangsúlyt helyezek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának horizontális hatóköre kapcsán,¹⁸ illetve a bűnösségtől független alkalmazás esetén.¹⁹ A visszatekintés általában csak a kodifikált büntetőjog kezdetéig történik, az azt megelőző szabályozás csak akkor kerül tárgyalásra, ha témánk szempontjából különös érdeklődésre tarthat számot, ilyen pl. az elkövető teljes vagyonának elkobzása a hazai és külföldi középkori jogok alapján.²⁰

1.3. A FELDOLGOZOTT FORRÁSOK

Tanulmányom alapvetően a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzására vonatkozó nemzeti (hazai és külföldi), illetve nemzetközi joganyagot dolgozza fel. Az egyes részkérdések tárgyalásánál a két jogforrástípust elkülönülten elemzem,²¹ mivel azok címzettje és funkciója alapvetően eltér egymástól. Míg ugyanis a nemzeti joganyag a jogalkalmazó számára készül és funkciója az, hogy meghatározza azokat a feltételeket, amikor valaki a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontól megfosztható, addig az általam vizsgált²² nemzetközi joganyag címzettje és feladata az, hogy bizonyos mértékig megszabja a nemzeti jogszabályok tartalmát.

A nemzeti jogszabályok vonatkozásában – a témaválasztásból eredően – nemcsak büntetőtörvények rendelkezéseit vettem figyelembe, hanem feldolgoztam az elkobzásról rendelkező közigazgatási jogszabályokat,²³ illetve a Ptk. állam javára marasztalásra vonatkozó szabályait is.²⁴ Ha azt a feldolgozás történeti módszerének értékesítése indokolta minden esetben figyelemmel voltam a jogszabályok korábban hatályos rendelkezéseire,²⁵ illetve a módosító törvényekhez kapcsolódó előkészítő anyagokra is.²⁶ A jogösszehasonlító módszer keretében a külföldi jogszabályokat nem rendszerükből kiszakítva, hanem szabályozási környezetükben,²⁷ illetve jogi és kulturális háttérüket is elemezve mutattam be.²⁸

A joggyakorlat feldolgozásánál kizárólag a közzétett döntések elemzésére támaszkodtam, ami nem zárja ki, hogy az anyagot a későbbiekben magánúton beszerzett döntésekkel, illetve ún. „aktakutatással” bővítsem. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a közzétett döntések elemzésénél nemcsak a határozatok összefoglaló részének – sokszor tévútra vezető – figyelembevételére szorítkoztam, hanem a döntés egész közzétett szövegét elemeztem. A

¹⁸ Ld. pl. a tanulmány 5.1.2. pontját.

¹⁹ Ld. pl. a tanulmány 5.2.1.2. és 5.2.1.3. pontját.

²⁰ Ld. pl. a tanulmány 3.3.2. pontját.

²¹ Ld. pl. a tanulmány 4.2.1. és 4.2.2. pontját.

²² Az elkobzás kapcsán közvetlenül alkalmazandó nemzetközi jogi források vizsgálódásainkon kívül esnek. Ilyen közvetlenül alkalmazandó jog lehet a Nemzetközi Büntető Bíróság, amelynek Alapokmányát (Statute of the International Criminal Court) az 1998. július 17-én Rómában az ENSZ által összehívott diplomáciai konferencián fogadták el.

²³ Ld. pl. a tanulmány 3.2 pontját.

²⁴ Ld. különösen a tanulmány 3.2 pontját.

²⁵ Ld. pl. a tanulmány 5.1.2. pontját.

²⁶ Ld. különösen a tanulmány 2.2. pontját.

²⁷ Ld. pl. a tanulmány 4.2.1.1.2., illetve 5.3.1.1.1 pontját.

²⁸ Különösen erősen pl. a tanulmány 5.5.2 pontjában.

joggyakorlat feldolgozásánál minden esetben figyelemmel voltam arra, hogy azok a jogszabályok mely „időállapotához” kapcsolódnak.

Közvetlenül a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzására vonatkozó joggyakorlat inkább a külföldi felsőbb bíróságok határozatainak tükrében tanulmányozható. A hazai bírói gyakorlatban sem tekinthető már példa nélkülinek a vagyonelkobzás 1999. március 1. napja után hatályos (tehát tanulmányunk vizsgálódási körébe tartozó) rendelkezéseinek alkalmazása. A jogintézmény azonban inkább csak mellékes kérdésként jelenik meg a közzétett bírósági határozatok bevezető részében,²⁹ olyan döntések azonban még nem láttak napvilágot, amelyek a bűncselekmény bevételeire korlátozódó vagyonelkobzás érdemi alkalmazásával kapcsolatos jogkérdésekben adnának iránymutatást. Azonban ebben a vonatkozásban is születtek bírósági iránymutatások,³⁰ illetve számos korábbi határozatban felmerültek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonnal kapcsolatos problémák.³¹

A jogösszehasonlítás körével összhangban nemzetközi vonatkozásban az európai országokat érintő jogharmonizációt célzó joganyagot dolgozom fel. Ez magában foglalja az Európa Tanács és az Európai Unió keretében kidolgozott instrumentumokat, de az európai országok által elfogadott globális (elsősorban ENSZ) egyezményeket is. Más nemzetközi szervezetek keretében, így pl. az Amerikai Államok Szervezetén belül, született egyezmények csak kitekintésként kapnak szerepet.³²

1.4. A DOLGOZAT TAGOLÁSA

A tanulmány *első része* a bevezetés, amely a munka alapvető tagolásának vázolásán kívül – ahogy láthattuk – a kutatás tárgyát, célját, módszerét és forrásait határozza meg.

A *második rész* a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának kriminálpolitikai szükségességét vizsgálja, tekintettel azokra a célkitűzésekre is, amelyek ennek háttérében állnak.

A *harmadik rész* a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának fogalmát definiálja, pontosan meghatározva a tanulmány tulajdonképpeni vizsgálódási területét.

A tanulmány *negyedik része* a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának viszonyát vizsgálja a büntetőjogi szankciórendszerhez képest.

Az *ötödik rész* a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának olyan részkérdéseit tárgyalja, mint pl. az alapul szolgáló büntetőjog-ellenes cselekmények, az elvont vagyontárgyak, illetve az érintett személyek.

A *hatodik rész* a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának emberi jogi korlátait elemzi, különböző alkotmányos és nemzetközi garanciák tükrében.

²⁹ Legf. Bír. Bfv. I. 2747/2002. sz. – BH 2004. 224.

³⁰ Ld. pl. A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG BÜNTETŐ KOLLÉGIUMA ÉS A MEGYEI BÍRÓSÁGOK (A FŐVÁROSI BÍRÓSÁG) BÜNTETŐ KOLLÉGIUMAINAK VEZETŐI: *Jogértelmezési kérdések a Btk. és a Be. novellájának alkalmazása köréből*. I. pont, Btk. 62. §-ához.

³¹ Ld. ezekre pl. a tanulmány 3.4.1.1. pontját.

³² Ld. a tanulmány 3.4.1.2. pontját.

A tanulmányt *hetedik* részként összegzés zárja, amely a vizsgálódás során nyert megállapításokat, következtetéseket és javaslatokat tartalmazza.

2. JOGPOLITIKAI ALAPVETÉS

E részben a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elvonását – különféle jogintézmények keretei között érvényesíthető – jogpolitikai célként vizsgálom. Bemutatom ennek jelentőségét napjaink jogpolitikai diszkussziójában, illetve kitérek azokra a további célkitűzésekre, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának hátterében állnak.

2.1. A KÉRDÉS JELENTŐSÉGE NAPJAINK JOGPOLITIKAI DISZKUSSZIÓJÁBAN

Az a célkitűzés, hogy a jogrendszernek képesnek kell lennie a bűncselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak hatékony elvonására, az 1980-as évek második felétől kezdődően egyre nagyobb szerepet kap a nemzeti és a nemzetközi kriminálpolitikai törekvések között.³³

Ez tükröződik *egyrészt* abban, hogy hány nemzetközi vagy hazai büntetőpolitikai dokumentum szól kifejezetten, vagy tesz említést a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának szükségességéről.

Nemzetközi szinten említést érdemel:

- az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának kifejezetten a bűncselekményből eredő bevétel elkobzásáról szóló 1994/13. számú határozata,³⁴
- az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2001/11. számú ajánlásának 11. pontja,³⁵
- az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1147 (1998) számú határozatának 3/iv pontja³⁶,
- az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1507 (2001) számú ajánlásának 11/iv. pontja.³⁷
- az Európai Unió bécsi európai tanácsa által elfogadott akcióterv 50/b pontja³⁸
- az Európai Unió tamperei európai tanácsa által elfogadott határozat 51. pontja,³⁹
- a szervezett bűnözés megelőzése és fékentartása: az Európai Unió stratégiája az új évezred küszöbén című dokumentum 19-21. számú ajánlása,⁴⁰

³³ Vö. pl. XVI. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus I. szekció határozatainak III/6. pontja. A határozatok szövegét ld. WIENER (2000a) 242–244., 249–251., 255–256., 259–265. o., magyar fordításukat pedig HOLLÁN (2000) 48–57. o.

³⁴ UNITED NATIONS, ECONOMIC AND SOCIAL COUNCIL *Resolution 1994/13*. 43rd plenary meeting, 25 July 1994.

³⁵ COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS: *Recommendation Rec (2001)11 concerning guiding principles on the fight against organised crime*. Adopted on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies. point 11.

³⁶ COUNCIL OF EUROPE, PARLIAMENTARY ASSEMBLY: *Resolution 1147 (1998). Threat to Europe from economic crime*. Text adopted by the Assembly on 28 January 1998 (5th Sitting). 3/iv. pont

³⁷ COUNCIL OF EUROPE, PARLIAMENTARY ASSEMBLY: *Recommendation 1507 (2001) Europe's fight against economic and transnational organised crime: progress or retreat?* Text adopted by the Assembly on 24 April 2001 (11th Sitting).

³⁸ EUROPEAN UNION, COUNCIL AND THE COMMISSION: Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice. Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998. *Official Journal C* 19, 23/01/1999. p. 1–15.

³⁹ TAMPERE EUROPEAN COUNCIL: *Presidency Conclusions*. 15 and 16 October 1999.

- Hazánkban pedig (részben nemzetközi kötelezettségek végrehajtását illetően) lásd például
- a kábítószer-probléma visszaszorítására szolgáló nemzeti stratégiáról szóló 96/2000. (XII. 11.) OGY határozat 6.4.4.3., 6.4.4.4. pontját,
 - a korrupcióval szembeni kormányzati stratégiáról szóló a 1023/2001. (III. 14.) Korm. határozat 10. pontját,
 - a Kábítószer-fogyasztás Visszaszorítása Érdekében Létrehozott Eseti Bizottság jelentéséről szóló 125/1997. (XII. 18.) OGY határozat 4. pont negyedik francia bekezdését,
 - az Országgyűlés döntéseiből adódó egyes feladatokról szóló 2166/1998. (VI. 16.) Korm. határozat 4. pontját.

A kérdés kiemelkedő kriminálpolitikai fontosságának másik mércéje az, hogy egyenesen döbbenetes – az utóbbi időszak jogalkotási dömpingjéhez képest is – azon (módosító) jogszabályok száma és gyakorisága, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására irányuló szabályozást érintik.

Angliában például 2002-ben már a harmadik generációja van hatályban a bűncselekményből eredő vagyon elvonására vonatkozó 1986-ban kialakított szabályozásnak.⁴¹ Ennek eredményeként olyan komoly (462 §) terjedelmű és komplexitású joganyag keletkezett, hogy az még a meglehetősen terjedelmes angolszász kodifikációs termékek között is szembeötlő.

Németországban csak az 1992. évben két alkalommal módosították az elvonás (*Verfall*)⁴² szabályozását.⁴³ Ezt követően pedig több javaslat született, amely a bűncselekményből eredő vagyon nem büntetőjogi úton való elvonását kívánta szabályozni.⁴⁴

Hazánkban pedig miután az 1998. évi LXXXVII. törvény bevezette a bűncselekményből eredő vagyon elvonására irányuló vagyonekobzást,⁴⁵ azon technikai módosításokat végzett az 1999. évi CXX. törvény,⁴⁶ a szankciórendszerbeli elhelyezést és hatókört alapvetően megváltoztatta a 2001. évi CXXI. törvény.⁴⁷

⁴⁰ EUROPEAN UNION: The prevention and control of organised crime: a European Union strategy for the beginning of the new millennium. *Official Journal C 124*, 03/05/2000. p. 1- 33. Recommendation 19-21.

⁴¹ A jogfejlődésre lásd a tanulmány 3.4.1.1.2. pontját. A korábbi szabályozások jó táblázatos áttekintését adja HUBER (2001) 245. o.

⁴² A *Verfall* kifejezés elvonásnak fordítására NAGY (1986) 176. o.

⁴³ Ld. a külgazdasági törvény és a Btk. módosításáról szóló 1992. évi német törvényt, illetve a szervezett bűnözés elleni 1992. évi német törvényt.

⁴⁴ Ld. SPD-BUNDESTAGFRAKTION: Entwurf eines Zweiten Gesetzes zur Bekämpfung des illegalen Rausgifthandels und anderer Erscheinungsformen der Organisierten Kriminalität. (Vermögeneinziehungsgesetz – VermEinzG) BT-Drucks 12/6784 4.2.1994. Szövegét lásd pl. BERG (2001) 245-248. o. Ismerteti még BENSELER (1997) 30. o., DANNERT (1998) 13. o.

⁴⁴ Ld. BADEN-WÜRTTEMBERG LANDESREGIERUNG: Entwurf eines Gesetzes zum Schutz der Öffentlichen Sicherheit und Ordnung durch Vermögeneinziehung (Vermögeneinziehungsgesetz – VermEinzG) BR-Drucks. 695/95. 24. 10. 1995. Szövegét lásd pl. Berg (2001) 248-251. o., ismeretti még DANNERT (1998) 13. o.

⁴⁵ 1998. évi LXXXVII. törvény 11-12. §. Hatályos 1999. március 1. napjától.

⁴⁶ 1999. évi CXX. törvény 4. §. Hatályos 2000. március 1. napjától.

⁴⁷ 2001. évi CXXI. törvény 14-15. §, illetve 88. § (2) bek. a) pont. Hatályos 2002. április 1. napjától.

2.2. A BŰNCSELEKMÉNYBŐL EREDŐ VAGYON ELVONÁSÁT INDOKOLÓ TOVÁBBI CÉLKITŰZÉSEK

A bűncselekményből eredő vagyon elvonása nemcsak jogpolitikai cél, hanem a jogalkotó számára eszköz is további célkitűzések megvalósításához. A bűncselekményből eredő vagyon elvonásával elérni kívánt jogalkotói célok jelentősége tanulmányom szempontjából kettős. Egyrészt segítséget nyújthatnak a vonatkozó rendelkezések értelmezésében (*interpretatio teleologica*), másrészt meglátjuk vagy hiányuk a rendelkezések emberi jogi szempontból való megítélése során igazol(hat)ja a bűncselekményből eredő vagyont elvonó állami beavatkozás szükségességét.⁴⁸ Ezeket a további célkitűzéseket a következőkben

- a megelőzés,
 - a helyreállítás, és a
 - a megtorlás
- kategóriái köré csoportosítjuk.

2.2.1. A megelőzés

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának nyilvánvalóan van preventív hatása azon személyekre, akik (további) ilyen cselekményekből haszonra kívánnának szert tenni.⁴⁹ A preventív hatás ráadásul arra tekintettel különösen erős, hogy az érintett tényállások (potenciális) elkövetői sok esetben racionálisan mérlegelik – a költség és a haszon összevetése (*rational risk/reward analysis*) alapján –, hogy megéri-e elkövetni a(z újabb) cselekményt.⁵⁰

A megelőzést illetően – nemcsak általában,⁵¹ hanem az elvonást illetően is – különbséget lehet tenni az általános, illetve a különös megelőzés (azaz a *generális, illetve speciális prevenció*) között.⁵² Az utóbbi esetben az elkövető, az előbbiben pedig a társadalom többi tagjának az újabb bűncselekményektől való visszatartása a cél.⁵³

A generális prevención belül a jogirodalom elkülönít egy *negatív*, illetve egy *pozitív* vetületet, azaz a potenciális normasértők *elrettentését*, illetve a *joghűség megerősítését*.⁵⁴ Ezek az aspektusok a bűncselekményből eredő vagyon elvonásánál is elkülöníthetők. A vagyon elvonása ugyanis egyrészt elrettentő hatással van a fenti bűncselekmények potenciális elkövetőire, hiszen csökkenti az általuk megszerezhető vagyoni hasznot, illetve megnöveli az elkövetők ráfordításait, hiszen egyre bonyolultabb machinációkra kényszeríti őket illegális hasznuk biztosítása érdekében. Másrészt pedig a bűncselekményből eredő vagyon elvonása

⁴⁸ Ld. a tanulmány 6., és különösen 6.2. és 6.6. pontját.

⁴⁹ HER MAJESTY'S INSPECTORATE OF CONSTABULARY FOR SCOTLAND: *Making Crime Pay: Confiscation of Criminal Assets in Scotland*. para. 4.1.

⁵⁰ PERFORMANCE AND INNOVATION UNIT (PIU): *Recovering the Proceeds of Crime*. paras. 3.14., 3.16-3.18., 3.34. A generál-preventív hatásra lásd LEVI (1997) 362. o.

⁵¹ Pl. GYÖRGYI (1973) 124-125. o.; STRATENWERTH (2000) 11., 13. o.; TÓTH (2003) 236. o.; NAGY (2004) 354. o.

⁵² LEVI (1997) 362. o.

⁵³ Pl. JESCHECK/WEIGEND (1996) 68., 69. o.; GYÖRGYI (1973) 124-125. o.; NAGY (2004) 354. o.

⁵⁴ Pl. JESCHECK/WEIGEND (1996) 68., 69. o.; STRATENWERTH (2000) 14-15. o.; NAGY (2004) 363. o.

azt az üzenetet közvetíti a társadalomnak, hogy a bűncselekmények elkövetése nem kifizetődő („*crime does not pay*”).⁵⁵

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonása arra is alkalmas, hogy az elkövetőt megakadályozza a további bűncselekmények elkövetésében.⁵⁶ A speciális prevenció fenti fogalmának a biztonsági aspektusa is jelentkezik témánk vonatkozásában,⁵⁷ mivel a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának hiányában az elkövetők szabadságvesztésük letöltése után visszatérhetnének bűnöző életvitelükhöz, vagy akár annak végrehajtása alatt igazgathatnák bűnöző vállalkozásaikat.⁵⁸ A bűncselekményből eredő vagyon elvonása lényegében úgy hat a bűnöző tevékenységre, mint a túlzott adóztatás a legitim üzleti tevékenységre, elvonja a tőkét az új tevékenységek elől.⁵⁹

2.2.2. A helyreállítás

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának mindenképpen van helyreállító jellege, amit a jogirodalomban igen változatos – de szerintem szinonimának tekinthető – kifejezésekkel illetnek, így pl. a kiegyenlítés (*Ausgleich*)⁶⁰ a restitúció,⁶¹ a rendező behatás (*ordnenden Zugriff*).⁶² A helyreállító jelleget többféle szinten lehet vizsgálni, tekintettel arra, hogy a vagyont eredményező bűncselekmények igen különböznek abban a vonatkozásban, hogy van-e konkrét sértettjük, annak vagyoni sérelméből ered-e az elkövető haszna, illetve a vonatkozó szabályozások különbözőképpen rendezik azt a kérdést, hogy mire fordítja az állam az elkobzott vagyont.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának legabsztraktabb szinten egyszerűen arra tekintettel van helyreállító jellege, hogy megfosztja az elkövetőt (vagy más személyt) azoktól az anyagi javaktól, amelyet jogellenes magatartásának hiányában meg sem szerezhetett volna. Az állam ilyenkor arra tekintettel szerzi meg az illegális eredetű vagyont, mivel annak a társadalomnak a képviselőjében lép fel, amelynek a kárára a bűncselekmény elkövetője visszaélt,⁶³ ezért szoktak úgy is fogalmazni, hogy lényegében visszaveszi a bűncselekmény bevételeit.⁶⁴ Ez a funkció minden bűncselekménynél jelentkezik, sőt kizárólagosan érvényesül ott, ahol a bűncselekménynek (pl. a kábítószerrel visszaélésnek) nincs sértettje, és az elkobzott vagyon – anélkül, hogy speciális programok finanszírozására fordítanák – egyszerűen a központi költségvetésbe jut.

⁵⁵ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. paras. 1.3., 1.10., 3.2.

⁵⁶ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. para. 1.3. A speciál-preventív hatást is hangsúlyozza LEVI (1997) 362. o.,

⁵⁷ A biztonsági célt elismeri pl. a

⁵⁸ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. paras. 2.4., 3.6.

⁵⁹ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. paras. 3.10., BOISTER (2001) 353. o.

⁶⁰ ESER (1969) 121., 285. o.

⁶¹ ESER (1969) 57. o.

⁶² BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 70. [BVERFGE 110, 1 (18)].

⁶³ ESER (1969) 57., 285. o.

⁶⁴ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. para. 5.23.

Konkrétabb a helyreállító funkció, ha a bűncselekménynek nincs sértettje, de az abból eredő vagyont nem egyszerűen a központi költségvetésbe juttatják vissza, hanem kifejezetten arra a szűkebb társadalmi szférára fordítják, amelyet a deliktum érintett. Így szemléletes példa, ha a kábítószerrel visszaélésből eredő vagyont a rendszeres kábítószer fogyasztást megelőző vagy kábítószer függőséget gyógyító programok finanszírozására fordítják. Ehhez hasonló, ha a vízminőség biztosítására vonatkozó kibocsátási szabályok megszegéséből eredő hasznót – annak elvonása után – az állam az okozott károk helyreállítására vagy más környezetvédelmi beruházásra (pl. kommunális szennyvíztisztító) fordítja.

Még közvetlenebb a restitúció, ha az elkövetett bűncselekménynek van sértettje, az elkövető bevétele nem a sértett kárából származik, de azt a sértett kárának részbeni kompenzációjára fordítják. Ehhez hasonló, ha a nyereségvágyból elkövetett maradandó fogyatékossgot okozó testi sértés elkövetéséért kapott összeg elvonása után hasonló bűncselekmények sértettjeink vagy hozzátartozóinknak a kártalanítására létrehozott alap bevételeit képezi. A leginkább egyértelmű a helyreállítási funkció ott, ahol az elkövetett bűncselekménynek van sértettje, és az elkövető haszna a sértett kárából származik, és azt (pl. a csalásból eredő összeget) a sértettnek juttatják vissza.

2.2.3. A megtorlás

A jogpolitikai dokumentumokban, a jogirodalomban és a joggyakorlatban igen vitatott, hogy a bűncselekményből származó vagyon elvonásának van-e megtorlási jellege (célja). Egyesek kifejezetten utalnak a bűncselekményből eredő vagyon elvonásának megtorló dimenziójára,⁶⁵ mások szerint a jogintézménynek egyáltalán⁶⁶ nincs megtorlási karaktere. Leghelyesebbnek az a felfogás tartható, amely szerint a büntető-jogellenes cselekményből eredő vagyon elvonása esetén a megtorlási célkitűzés – a jogintézmény komplexitására – tekintettel csak a részletszabályok ismeretében válaszolható meg, és akkor sem a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának minden esetére irányadóan. Így például ESER utal rá, hogy a bűncselekményből (pl. árdrágításból) húzott haszon elvonásának nincs megtorló jellege, addig a deliktum elkövetéséért kapott díj elkobzásának büntetési (ezen belül szerintem megtorló) karaktere is van.⁶⁷ Az uralkodó álláspont pedig attól teszi függővé a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának megtorló jellegét, hogy az elvonás a büntetőjog-ellenes cselekmény hasznára vagy egész (az elkövető befektetéseit is tartalmazó) bevételeire terjed ki.⁶⁸

⁶⁵ LEVI (1997) 362. o.

⁶⁶ Így pl. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 67. [BVERFGE 110, 1 (16 ff.)]

⁶⁷ Vö. ESER (1969) 84. 127., 284., 291., o. illetve 332-334, 335-336. o.

⁶⁸ Lásd részletesen a tanulmány 6.2.4.7. pontját.

2.3. EXKURZUS: A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNYBŐL EREDŐ VAGYON ELKOBZÁSA ÉS A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ELLENI KÜZDELEM

A bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának a szervezett bűnözés elleni küzdelem eszközszerében⁶⁹ is komoly szerepe van.⁷⁰ A szervezett bűntársaságok esetében ugyanis az egyes tagok kicserélhetők (a vezetők pedig lecserélődhetnek), így a személyre orientált büntetések⁷¹ kisebb sikerrel kecsegtetnek, mint a szervezetek céljára (a vagyonszerzésre⁷²) tekintettel alkalmazott szankciók.⁷³ Erre tekintettel is mutatkozik napjainkban – hazai és nemzetközi szinten is – fokozott érdeklődés a bűncselekményből eredő vagyon elkobzása mint a szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik eszköze iránt.⁷⁴ Ez nem feledtetheti azonban azt, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának alkalmazási köre nem korlátozható a szervezett bűnözés elleni küzdelemre. Nyilvánvaló ugyanis, hogy el kell vonni a nem szervezeten elkövetett büntetőjog-ellenes cselekmények bevételeit is. Ezt a megállapítást nem kérdőjelezi meg, hanem éppen megerősíti az a körülmény, hogy vannak olyan a bűncselekményből eredő vagyon elvonására vonatkozó rendelkezések, amelyek csak szervezett bűnelkövetés, illetve bűnszervezeti tagság esetén alkalmazhatók.⁷⁵

⁶⁹ A szervezett bűnözés elleni küzdelem eszközszerére HOLLÁN (2002a) 48–57. o.

⁷⁰ Vö. pl. XVI. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus I. szekció határozatainak III/6. pontja. A határozatok szövegét ld. WIENER (2000a) 242–244., 249–251., 255–256., 259–265. o., magyar fordításukat pedig HOLLÁN (2000) 115–123. o.

⁷¹ Ezek szabályainak szervezett elkövetés esetére való szigorítása vonatkozásában lásd HOLLÁN (2002a) 115–123., illetve HOLLÁN (2001) 101–110. o.

⁷² Vö. például: ADLER/MUELLER/LAUFER (1998) 445. o.

⁷³ Vö. pl. PIU: *Recovering the Proceeds of Crime* Box 3.10.

⁷⁴ Lásd COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS: *Recommendation Rec (2001)11 concerning guiding principles on the fight against organised crime*. Adopted on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies. point 11., illetve EUROPEAN UNION: *The prevention and control of organised crime: a European Union strategy for the beginning of the new millennium*. *Official Journal* C 124, 03/05/2000. Recommendation 19–21.].

⁷⁵ Pl. 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban Btk.) 77/B. § (1) bek. b) pont.

3. FOGALOMMEGHATÁROZÁS

Számos olyan jogintézmény ismeretes, amely többé vagy kevésbé alkalmas arra (vagy egyenesen kifejezett céljaként tekinti azt), hogy elvonja a büntetőjog-ellenes cselekményből származó vagyont. Ilyen például a kártérítés, a pénzmellékbüntetés, az elkövető teljes vagyonának vagy a bűncselekmény produktumának (elkövetési tárgyának) elkobzása stb. Ezek tengeréből emelkedik ki a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának jogintézménye, amelynek kifejezett és kizárólagos célja (egyúttal ezzel lényege is) az, hogy az elkövetőket és más személyeket megfossza a büntetőjogi tényállások jogellenes megvalósításából eredő vagyontól. A következőkben ennek a jogintézménynek a fogalmát határozom meg, egyben ezzel el is határolom azt számos más jogintézménytől, elsősorban azoktól, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonását is szolgál(hat)ják.

A következőkben a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának *tudományos* fogalmát határozom meg. Ezt – a (büntető)jog más alapkategóriáihoz hasonlóan⁷⁶ – mindenképpen szükséges megkülönböztetni az adott jogintézmény *normatív fogalmától*. A tudományos fogalmat ugyanis – felfogásom szerint – akkor is a normatív kategóriákon alapulva, de azokon felülemelkedve kell meghatározni, ha a munka egy bizonyos nemzeti jog tárgyalását tűzi ki célul. Még inkább így van ez azonban, ha egy tudományos munka (ahogy tanulmányom is) arra tesz kísérletet, hogy több – részben konvergáló, részben divergáló – nemzeti elkobzás fogalmat egységes keretek között tárgyaljon.⁷⁷ A következőkben tehát a fenti módszertani megfontolásoknak megfelelően – a nemzeti és nemzetközi normákon és definíciókon alapulva, azokhoz azonban nem szolgaián kötődve – a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának tudományos fogalmát határozom meg.

Ahhoz, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon(tárgyak) elkobzásának fogalmát meghatározzuk, mindenképpen célszerű három tágabb (*genus proximum*) kategóriát elemezni, azaz definiálni

- az elkobzás,
- a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos elkobzás, illetve
- a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos tárgyak elkobzásának piramisszerűen egymásra épülő fogalmát.

⁷⁶ Általános jogdogmatikailag JAKAB (2003) 19. o., a bűncselekmény fogalom kapcsán NAGY (2004) 144-146. o.

⁷⁷ Arra, hogy a tudományos fogalomalkotás virágzásának (olykor túlajtásának) jó táptalajt nyújt a jogrendszerek különbözősége, jó példa a német büntetőjog tudománya. Ennek dogmatikai szemléletét ugyanis igen komolyan befolyásolta az, hogy a Btk. megalkotásáig a büntetőjogot különböző partikuláris törvénykönyvek szabályozták. Az adott egyetemre egész némethonból összesereglett diákság ugyanis nem egy ilyen törvénykönyv, hanem ezektől részben független elvi tételek oktatását igényelte. Fayer (1905) vi. o.

3.1. AZ ELKOBZÁS

3.1.1. Az elkobzás tudományos fogalma

Az elkobzás azt jelenti, hogy valakit igazságszolgáltatási vagy közigazgatási szerv egyedi határozatával véglegesen megfosztanak egy vagyontárgytól (annak megfelelő összegtől), aminek következtében a vagyontárgyhoz fűződő jog (a megfelelő pénzösszeg) az államra (annak közjogi minőségében) átszáll.

3.1.1.1. A vagyontárgytárgytól való megfosztás

Az elkobzás fogalmának *genus proximuma* – és a nemzetközi egyezmények definícióiban is megjelenő eleme – a vagyontárgytól (azaz a tulajdontól vagy más vagyoni jogtól) való végleges *megfosztás* (*deprivation of property*).⁷⁸ Megfosztás hiányában nem minősül elkobzásnak, ha a lefoglalt dolgot kiadják a tulajdonosnak (más jogosultként jelentkező személynek).⁷⁹ Ilyenkor ugyanis nem kerül sor senki vonatkozásában a vagyoni jogtól való megfosztásra, hanem éppen a törvényes helyzet kerül visszaállításra. A lefoglalt dolog kiadása a jogosultnak még akkor sem minősülhet elkobzásnak, ha ezt az adott (pl. angol) jog a bűncselekmény jogkövetkezményeként nevesíti (*restitution order*).⁸⁰

A megfosztás *véglegessége*, tehát a vagyoni jog megszűnése, határolja el az elkobzást az ún. ideiglenes kényszerintézkedésektől (pl. lefoglalás). Ezek ugyanis nem járnak a vagyontárgyhoz fűződő jog megszűnésével, legfeljebb annak gyakorlását függesztik fel, illetve a tulajdon részjogosítványait (pl. dolog birtoklásának joga) érintik. Az *ideiglenes* kényszerintézkedések (pl. a lefoglalásnak) szabályai nem tartoznak tanulmányunk közvetlen vizsgálódási körébe, akkor sem, ha elrendelésükre kifejezetten az elkobzás biztosítására kerül sor.⁸¹

Az elkobzás *vagyontárgytól* való végső megfosztást jelent, azaz nem tartozik az elkobzás körébe az olyan nem vagyoni jogosultságok elvonása, mint a választójog, a foglalkozás gyakorlásához vagy a járművezetéshez való jog, illetve a szülői felügyeleti jog. Még akkor sem, ha az adott jogosultság hiányának (pl. foglalkozástól eltiltás vagy járművezetéstől eltiltás esetén) komoly egzisztenciális és vagyoni kihatása van. A megfosztás ugyanis ilyenkor nem a vagyoni jogra, hanem az ettől elkülönülő állampolgári jogra irányul. Természetesen elkobzásnak minősül viszont a fenti jogokkal összefüggő hamis dokumentumtól (pl. hamis járművezetői engedélytől) való megfosztás. Nem tartoznak az elkobzás körébe azok az esetek, amikor az ideiglenes kényszerintézkedés (pl. lefoglalás) következtében az érintett vagyoni kárt

⁷⁸ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk d) pont, A kábítószerekkel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk f) pont.

⁷⁹ Pl. Be. 155. § (2)-(3) bek.

⁸⁰ A büntető bíróságok hatásköréről (a büntetések kiszabásáról) szóló 2000. évi angol törvény 148-149. §. Az angol jogszabályok egységeinek megjelölésénél a „Section” kifejezés fordítása (a szakasz szó) helyett annak a kontinentális jogszabályokban megszokott jelét (§) alkalmazzuk, akkor is ha az eredeti jogszabályban ez nem szokásos.

⁸¹ Vö. pl. Be. 151. § (1) bek. II-III. fordulat. Az elkobzással és a lefoglalással kapcsolatos a büntügyi jogsegély elhatárolására lásd HOLLÁN (2005) 347-361. o.

szenved. A vagyonsökkenés ugyanis ilyenkor nem az adott intézkedés tartalma, hanem csak annak mellékkövetkezménye.

Bizonyos esetekben az elkobzás nem bizonyos vagyontárgyaktól való megfosztást, hanem – főszabály szerint⁸² vagy kivételesen⁸³ – azok ellenértékének megfizetését jelenti. Az ilyen jogintézmények alapján az elkövetőnek (vagy harmadik személynek) a vagyontárgy értékét kell megfizetnie. Ezzel szemben nem minősül elkobzásnak a pénz(mellék)büntetés.⁸⁴ A fizetési kötelezettség ugyanis ilyenkor nem egy vagyontárgy ellenértékéhez igazodik, hanem attól függetlenül kerül megállapításra.

3.1.1.2. A vagyontárgy átszállása az államra

Az elkobzás fogalmához az is hozzátartozik, hogy az a vagyontárgy, amittől valakit megfosztottak *másra átszálljon*. Éppen ennek az elemnek a hiányában nem tartozik az elkobzás körébe, az olyan jogintézmény, amely csak a dolog használhatatlanná tételét jelenti. Ilyen például a német büntetőjogban, – használhatatlanná tétel (*Unbrauchbarmachung*) jogintézménye, amelynek alapján el kell rendelni az elkobzott iratok készítésére használt vagy arra rendelt eszközök (pl. nyomólemezek) használhatatlanná tételét.⁸⁵ Ez ugyanis nem jelenti a vagyoni jog átszállását az államra, ha – a nyomólemezen fennálló tulajdonjogot ugyan nem érintve – vagyonsökkenéssel jár is együtt. Ezzel szemben nyilvánvalóan elkobzásnak minősül, ha az igazságszolgáltatási vagy közigazgatási szerv egyedi határozatát követően kerül sor az ekkorra már az állam tulajdonába került⁸⁶ dolog (pl. kábítószer) megsemmisítésére.⁸⁷

Az elkobzás fogalmához az is szükséges, hogy az átszállás következtében a vagyontárgy *jogosultja az állam* legyen (még hozzá *közjogi minőségében*). Nem minősül így elkobzásnak, ha a vagyontárgytól való megfosztásra kártérítésre kötelezés keretében kerül sor, még hozzá akkor sem, ha a kártérítés jogosultja (a bűncselekmény sértettje) az állam. Ezen nem változtat az sem, ha a kártérítésről a büntetőbíróság hoz határozatot,⁸⁸ vagy azt az adott (pl. angol) jog kifejezetten a bűncselekmény jogkövetkezményeként (is) nevesíti (*compensation order*).⁸⁹ A vagyontárgy állam tulajdonába, illetve vagyonába kerülésének differencia specifikája természetesen nem rekeszti ki az elkobzás köréből azokat az eseteket, amelyekben az állam a már elkobzott (és így tulajdonába került⁹⁰) dolgot értékesíti,⁹¹ vagy ingyenesen más

⁸² Ilyen pl. az angol elvonás lásd részletesen a tanulmány 5.3.3.1. pontját.

⁸³ Így pl. az elvonás német és a vagyoneklobzás hatályos hazai szabályozása alapján. Lásd részletesen a tanulmány 5.3.3.1. pontját.

⁸⁴ Így pl. Btk. 51-52. §., 64-65. §, német Btk. 41. §.

⁸⁵ Német Btk. 74d. § (1) bek. második mondat. A használhatatlanná tétel az elkobzástól (*Einziehung*) terminológiailag is elkülönül, de sokszor azonos sorsát osztja.

⁸⁶ Vö. Btk. 77. § (7) bek.

⁸⁷ Vö. pl. Pl. 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet 86. § (1) bekezdés.

⁸⁸ Vö. Be. 335. §.

⁸⁹ A büntető bíróságok hatásköréről (a büntetések kiszabásáról) szóló 2000. évi angol törvény 130-134. §

⁹⁰ Vö. Btk. 77. § (7) bek, 77/C. § (3) bek.

⁹¹ Vö. Bv. tvr. 89. § (1) bek., illetve 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet 55-61. §.

használatába adja.⁹² Ehhez hasonlóan az elkobzás körébe tartoznak azok az esetek, amikor (például az angol büntetőjogban) az elvonásra kötelezés végrehajtásához képest előtérbe lép(het) a sértett kártérítési igénye.⁹³

3.1.2. Terminológiai kérdések

Az, hogy egy jogkövetkezmény elkobzásnak minősül, nem terminológiai, hanem fogalmi kérdés. Így elkobzásnak minősül a német elvonás (*Verfall*),⁹⁴ az angol nem büntetőjogi megtérítési határozat (*civil recovery order*),⁹⁵ de a hazai polgári jogban az állam javára marasztalás is.⁹⁶

3.1.3. Az elkobzásnak nem minősülő jogintézmények és a bűncselekményből eredő vagyon elvonása

Már itt érdemes utalni rá, hogy a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyon elvonására számos államban olyan jogintézmények keretében került sor, amelyek nem minősülnek elkobzásnak (pl. pénzbüntetés, vagyoni elégtétel). Sőt a jogalkotó ezek keretében számos esetben olyan rendelkezéseket alkotott, amelyek az ilyen szankciók kiszabásánál a bűncselekményből eredő vagyon – ugyan más tényezők mellett való – figyelembevételéről rendelkeztek (pl. a vagyoni elégtételre kötelezés,⁹⁷ vagy a pénzbüntetés hazai szabályozásában⁹⁸).

Az ilyen rendelkezések (pl. a vagyoni elégtétel) általában a jogfejlődés azon időszakának szülöttei, amikor a jogrendszer még nem tartalmazott olyan jogintézményt, amely kizárólagosan és teljes körűen a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyon elvonására szolgált volna. A pénzbüntetésnél pedig az indokolta a bűncselekményből eredő vagyon elvonására irányuló rendelkezés beiktatását, hogy a vagyoneklobzás mellékbüntetését csak „szabadságvesztés kiszabása mellett” lehetett elrendelni.⁹⁹

Abban az esetben azonban, ha a jogrendszer már tartalmaz egy átfogó hatókörű rendelkezést a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásáról, a fenti rendelkezések némelyikének indokoltsága megkérdőjeleződik. Így 2002. április 1. napját követően talaját veszítette az a szabály, hogy a pénzbüntetés napi tételei számának megállapításakor figyelemmel kell lenni „a cselekménnyel elért anyagi előnyre is”.¹⁰⁰ Ugyanis a 2001. évi CXXI. törvény 14-15. §-a gyökeresen átalakította a vagyoneklobzás szabályozását, és annak

⁹² Vö. 2000. évi XIII. törvény 5. § (1) bekezdés.

⁹³ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 72. § (5) bek. b) pont és (7) bek. A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 13. § (5)-(6) bek.

⁹⁴ Német Btk. 73-73e. §.

⁹⁵ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 5. rész.

⁹⁶ Ptk. 237. § (4) bek. Ehhez hasonlóan a gazdagodást tárgyát képező vagyoni előnyt a bíróság az állam javára ítélt meg, ha az, akinek részére azt a vissza kellene téríteni, azt tilos vagy a jóerkölcsbe ütköző magatartásával maga idézte elő [Ptk 361. (3) bek.].

⁹⁷ 1921. évi III. törvény 10. §, 1922. évi XXVI. törvény 1. § 3. bek.

⁹⁸ Btk. 51-52. §.

⁹⁹ Btk. 62. § (1) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig.

¹⁰⁰ Megállapította 1998. évi LXXXVII. törvény 8. §. Hatályos 1999. március 1. napjától.

alkalmazását bármilyen szankció mellett (sőt önállóan) is lehetővé tette. Ezt követően már semmivel sem magyarázható, hogy a pénzbüntetés napi tételeinek meghatározásánál miért kell tekintettel lenni a cselekménnyel elért anyagi előnyre. A helyes megoldás a pénzbüntetés ettől független kiszabása és emellett a vagyonek kobzás elrendelése lenne.

3.2. A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNNYEL KAPCSOLATOS ELKOBZÁS

3.2.1. A büntetőjog-ellenes cselekménnyel való kapcsolat az elkobzás szabályozásában

3.2.1.1. Nemzeti jogok

Az elkobzás körében vannak olyan normák, amelyek alkalmazására csak büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatban kerülhet sor. Ez elsősorban azokat a normákat jelenti, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésének teljes bizonyossággal való megállapítását feltételezik, így a magyar büntetőjogban az elkobzás¹⁰¹ és a vagyonek kobzás,¹⁰² a német büntetőjogban az elkobzás (*Einziehung*)¹⁰³ és az elvonás (*Verfall*), az angol jogban a büntetőjogi elkobzás (*criminal forfeiture*),¹⁰⁴ illetve az elvonás (*confiscation*).¹⁰⁵ A büntetőjog-ellenes cselekménnyel való kapcsolat azonban jelentheti azt is, hogy a szankció alkalmazására, mint pl. a nem büntetőjogi elkobzás (*civil forfeiture*),¹⁰⁶ vagy a nem büntetőjogi visszatérítés (*civil recovery order*)¹⁰⁷ esetén a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésének valószínűsítése, vagy elkövetésének veszélye esetén kerülhet sor.

Vannak ellenben – a magyar jogrendszerben is – olyan normák, amelyek alapján bizonyos vagyontárgyaktól való megfosztásra büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésére (annak veszélyére) tekintet nélkül lehetőség van.

A növényvédelemről szóló törvény szerint az illetékes megyei (fővárosi) növény- és talajvédelmi szolgálat „térítés nélkül elkobozhatja azokat a növényeket, növényi termékeket, növényvédő szereket, termésnövelő anyagokat, termeszökökeket, növénykondicionáló szereket, segédanyagokat, amelyek nem felelnek meg a gyártásra, forgalomba hozatalra, illetve felhasználásra vonatkozó rendelkezéseknek.”¹⁰⁸ E rendelkezés alkalmazására akkor is lehetőség van, ha például adott esetben nem kerülhet szóba a Btk. 292. §-ában meghatározott

¹⁰¹ Btk. 77-77/A. §.

¹⁰² Btk. 77/B-C. §.

¹⁰³ Német Btk. 74-74f. §.

¹⁰⁴ Német Btk. 73-73e. §.

¹⁰⁵ A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 2. rész.

¹⁰⁶ Ennek jelenlegi törvényi elnevezése a bűncselekmény elkövetésére használt tárgyak elkobzása (*Powers to deprive offender of property used for purposes of crime*). Vö. a büntető bíróságok hatásköréről (a büntetések kiszabásáról) szóló 2000. évi angol törvény 143. §.

¹⁰⁷ A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 240. §. Az utóbbi jogintézmény ugyan csak jogtalan cselekményt (*unlawful conduct*) kíván meg a nem büntetőjogi visszatérítés elrendelésének feltételeként, de ez valójában büntetőjogilag jogellenes cselekményt jelent. Vö. A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 241. §.

¹⁰⁸ 2000. évi XXXV. törvény 62. § (1) bek. első mondat.

(sem más) bűncselekmény tényállásának jogellenes megvalósítása, mivel adott esetben pl. nem rossz minőségű termékről van szó.¹⁰⁹

A bíróság az állam javára ítélni meg azt a szolgáltatást, amelyet a tiltott vagy jóerkölcsbe ütköző szerződést kötő, a megtévesztő vagy jogtalanul fenyegető, továbbá az egyébként csalárd módon eljáró félnek járna vissza (állam javára marasztalás).¹¹⁰ Az állam javára marasztalásra ugyanis – ahogyan az látható – nemcsak akkor van lehetőség, ha a visszatérítés jogosultja büntetőjog-ellenes cselekményt követett el, hanem akkor is, ha a szerződés büntetőjogszabályba nem, hanem csak közigazgatási tilalomba, illetve a jóerkölcsbe ütközik.

3.2.1.2. Nemzetközi egyezmények

A nemzetközi egyezmények általában a kriminalizációs kötelezettség terjedelméhez igazodóan a büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódó elkobzásra vonatkozó normák megalkotására kötelezik a részes államokat. Így például a határon átvélő szervezett bűnözés elleni egyezmény 12. cikke alapján az elkobzást az egyezményben szabályozott bűncselekmények (*offences covered by this Convention*) elkövetési eszközei, illetve bevétele vonatkozásában kell szabályozni a részes államoknak.¹¹¹ Az elkobzásról szóló ET egyezmény egyenesen úgy rendelkezik, hogy az „elkobzás» büntetés vagy intézkedés, amelynek alkalmazását a bíróság *bűncselekménnyel vagy bűncselekményekkel kapcsolatos eljárást* követően rendeli el, és amely a vagyontárgytól való végleges megfosztást eredményez”.¹¹² A fenti rendelkezések természetesen – a nemzetközi egyezmények implementációjára vonatkozó általános elveknek¹¹³ megfelelően – nem akadályozzák ezen egyezmények részes államait abban, hogy az elkobzást (ha ez indokolt) a vonatkozó magatartás kriminalizációjánál tágabb körben vezessék be.

Ezzel szemben bizonyos instrumentum (pl. a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény) az érintett példányokkal kapcsolatos magatartások büntetni rendelésére, illetve az érintett példányok elkobzásra vonatkozó kötelezettséget egymástól függetlenül szabályozza.¹¹⁴ Ennek a szabályozásnak lehet olyan értelmezése is, hogy a részes államnak olyan esetekben is rendelkeznie kell a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok példányainak elkobzásáról,¹¹⁵ amikor pl. az egyezményben foglalt lehetőség alapján nem rendeli büntetni az ilyen példányok birtokolását.¹¹⁶ Az előző konvencióktól eltérően ilyen esetben az elkobzás szabályozása

¹⁰⁹ Btk. 294. § (2) bek.

¹¹⁰ Vö. Ptk. 237. § (4) bek., 361. (3) bek.

¹¹¹ A határon átvélő szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény 12. cikk 1. bek. (a) és b) pont.

¹¹² Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk d) pont.

¹¹³ WIENER szerint „lehet, hogy egy büntetőjogi szabályozás mögött nemzetközi egyezmény áll, de az abban foglaltaktól eltérően szélesebb körben büntetőjogi felelősség előírásának nincs akadálya.” [WIENER (1999) 66. o. 80. l.j.].

¹¹⁴ A veszélyeztetett állatfajok kereskedelméről szóló egyezmény VIII. Cikk 1. bek. a) és b) pont

¹¹⁵ A veszélyeztetett állatfajok kereskedelméről szóló egyezmény VIII. Cikk 1. b) pont.

¹¹⁶ A veszélyeztetett állatfajok kereskedelméről szóló egyezmény VIII. Cikk 1. a) pont.

nemcsak a nemzeti jogalkotó – legfeljebb az alkotmány vagy a nemzetközi emberi jogi egyezmények által korlátozott – hatáskörén, hanem nemzetközi kötelezettségen alapul.

3.2.2. A büntetőjog-ellenes cselekménnyel való kapcsolat felfogása

3.2.2.1. Absztrakt és nem konkrét

Az elkobzás büntetőjog-ellenes cselekményhez való kapcsolódását részemről *in abstracto*, nem pedig *in concreto* értelmezzük, azaz a vonatkozó normák tartalma, nem pedig azok alkalmazása tekintetében. Ennek megfelelően a növényvédelemről szóló törvény idézett rendelkezése,¹¹⁷ vagy az állam javára marasztalás akkor sem tekinthető a büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódó szankciónak, ha elrendelésére történetesen egy olyan szituációban kerül sor, amikor valaki – jogellenességet kizáró ok közbejötté nélkül – megvalósította egy bűncselekmény tényállását.

Ilyen a büntetőjog-ellenes cselekményhez való *in concreto* kapcsolódás egyébként – ahogy az a későbbiekben kifejtettekből¹¹⁸ következik – akkor jöhet létre, ha a Btk.-ban meghatározott szankció alkalmazására más okból nem kerülhet sor. A jó minőségű termékként értékesített,¹¹⁹ de rossz minőségű¹²⁰ növényvédő szert ugyanis büntetőjogi szankcióval nem lehet elkobozni, ha a dolog nem képezi az elkövető tulajdonát és a tulajdonos az elkövetésről nem tudott.¹²¹ Az 1999. március 1. után, de 2002. április 1. előtt elkövetett jogosulatlan pénzügyi szolgáltatási tevékenységből¹²² eredő vagyon tekintetében pedig vagyoneklobzásra nem kerülhetett sor, ha a bíróság – az enyhítő szabályok alkalmazásával¹²³ – főbüntetésként csak közérdekű munkát szabott ki.

3.2.2.2. Formális és nem materiális

Részemről formálisan (nem pedig materiálisan) értelmezem azt a jellemzőt, hogy egy elkobzási szabályozás büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódik. Azok a normák is elkobzásra vonatkozó szabályozásnak minősülnek ennek alapján, amelyek ugyan a büntetőjog-ellenes cselekménnyel való kapcsolatot írják elő a vagyontárgytól való megfosztás szükséges feltételeként, de erre – más szabályok alapján – ennek hiányában is sor kerülhetne. E feltétel materiális értelmezése alapján csak az a norma minősülhetne büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos elkobzásnak, amelynél az ilyen cselekmény elkövetése (vagy annak veszélye) nemcsak szükséges feltétele, hanem indoka is a vagyontárgytól való megfosztásnak.

¹¹⁷ 2000. évi XXXV. törvény 62. § (1) bek. első mondat.

¹¹⁸ Ld. a tanulmány 3.2.3.1. pontját.

¹¹⁹ Btk. 292. § (1) bek. I. fordulat.

¹²⁰ Vö. Btk. 294. §.

¹²¹ Btk. 77. § (1) bek. d) pont és (3) bek.

¹²² Btk. 298/D. §

¹²³ Btk. 87 (2) bek. e) pont. Hatályos 1993. május 15. napjától 1999. február 28. napjáig.

- az egyik az, hogy van-e lehetőség a büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódó és attól függetlenül alkalmazható elkobzások együttes alkalmazására, vagy ha nem, akkor azok közül melyik alkalmazása élvez elsőbbséget,
- a másik kérdés pedig az, hogy van-e lehetőség elkobzásra a büntetőjog-ellenes cselekménytől függetlenül alkalmazható rendelkezések alapján, ha a csak büntetőjog-ellenes cselekmény esetén elrendelhető megfosztásról (bár annak feltételei fennálltak) a büntetőbíróság méltányosságából már nemlegesen határozott.

3.2.3.1. *A büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos elkobzás elrendelésének elsőbbsége*

Az állam javára marasztalás és a büntetőjogi jogkövetkezmények (pl. a vesztegetésnél adott vagyoni előny elkobzása¹³⁰) viszonyában például olyan álláspont is érvényesült a jogirodalomban, amely a két jogintézmény együttes alkalmazására is lehetőséget látott.¹³¹ A Legfelsőbb Bíróság 7. számú irányelve azonban (szerencsére) azt a helyes álláspontot érvényesítette, hogy nem ítélt meg az állam javára az olyan szolgáltatás, amelynek a felektől való elvonása a büntetőbíróság elkobzást elrendelő határozatával már megtörtént.¹³² Ennek oka ugyanis az, hogy nem lehet indokolt az állam irányában történő kétszeres marasztalás.¹³³ A büntetőjogi és nem büntetőjogi elkobzások kollíziójának fentiek szerinti megoldása egyébként szerintem általánosítható. A büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódó és attól függetlenül alkalmazható elkobzást szabályozó normák tehát együttesen nem alkalmazhatók, a két normacsoport közül – *lex speciálisként* – általában az előbbiek élveznek elsőbbséget. Mivel ez a tétel jogelvi jelentőségű, így külön rendelkezés (bíróági iránymutatás) alapján is irányadó.

Ha az elkobzás lehetősége a Btk. 77. § (1) bekezdés d) pontja és a növényvédelemről szóló törvény idézett rendelkezése¹³⁴ alapján is fennáll, a kétszeres elvonás lehetőségét a dolog azonossága eleve kizárja, így a két norma viszonyának meghatározása inkább elvi szempontból elengedhetetlen, gyakorlati kihatása nem igazán van. Ezzel szemben komoly garanciális problémát old meg az együttes alkalmazás tilalma, ha egyik (vagy mindkét jogintézmény) keretében a dolog értékének elvonására is lehetőség van. Ilyenkor ugyanis nincs olyan dolog, amelynek azonossága a kétszeres elvonás lehetőségét eleve kizárná, így az igazságtalanság megakadályozása az alapelvekre marad. Így vagy a passzív vesztegetőt lehet arra kötelezni, hogy az elkobzás (vagyon elkobzás) keretében fizesse meg a jogtalan előnyként kapott (azóta elpusztult) birka ellenértékét,¹³⁵ vagy ugyanezt az ellenértéket, amely az aktív vesztegetőnek, mint adott esetben szintén tiltott szerződést kötő félnek járna vissza, a polgári

¹³⁰ 1961. évi Btk. 154. §

¹³¹ Ismerteti és kritizálja WEISS (1969) 497-499. o.

¹³² Lásd WEISS (1969) 499. o.

¹³³ Így WEISS (1969) 496. o.

¹³⁴ 2000. évi XXXV. törvény 62. § (1) bek. első mondat.

¹³⁵ Pl. az 1961. évi Btk. 154. § (2) bekezdése alapján.

bíróság ítéheti meg az állam javára.¹³⁶ A két jogkövetkezmény viszont együttesen nem alkalmazható.

3.2.3.2. A büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos elkobzás mellőzésének nincs elsőbbsége

Szerintem nincs kizárva a közigazgatási vagy polgári jogi elkobzás alkalmazása attól, hogy a büntetőjogi elkobzásról – bár annak feltételei fennálltak – a büntetőbíróság méltányosságból nemlegesen határozott. Így lehetséges a növényvédelemről szóló törvény idézett rendelkezésének¹³⁷ alkalmazása, ha a Btk. 77. § (1) bekezdés d) pontja alapján alkalmazható elkobzást a büntetőbíróság azért mellőzi, mert a szankció az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene.¹³⁸ A növényvédelemről szóló törvény alkalmazásakor ugyanis lehetnek olyan megfontolások, amelyek az előírásoknak meg nem felelő növényvédőszer elkobzását, kis alanyi súlyú (pl. gondatlan) bűncselekmény¹³⁹ esetén is szükségessé teszik.

A Legfelsőbb Bíróság már nem hatályos¹⁴⁰ 7. számú irányelve alapján azonban, ha a büntetőbíróság a dolog elkobzását méltányosságból mellőzi,¹⁴¹ arra a polgári bíróság sem rendelhetett el állam javára való marasztalást.¹⁴² Rá kell mutatnom, hogy a fenti – a jogirodalomban helyeselt¹⁴³ – jogértelmezés nem a kétszeres értékelés tilalmán, hanem büntető és polgári igazságszolgáltatás sajátos (lényegében hierarchikus) felfogásán alapul. Ezt azonban – a polgári perrendtartásról szóló törvény rendelkezéseire – tekintettel, akkor sem tudom elfogadni, ha büntetőjogásként az igen hízelgő lenne választott jogágamra. A Pp. hatályos szövege ugyanis erről a viszonyról csak annyit mond ki, hogy ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.¹⁴⁴ Ebből viszont – *argumentum a contrario* – éppen az következik, hogy a polgári jogi jogkövetkezmények akkor is alkalmazhatók, ha a büntetőjogiak nem.

3.2.4. A büntetőjog-ellenes cselekménnyel nem kapcsolatos elkobzás és a bűncselekmény bevételének elvonása

Amennyiben a jogrendszer bizonyos körben még nem tartalmazott szankciót kifejezetten a bűncselekmény bevételének elvonására, akkor ezt a célt a büntetőjog-ellenes cselekménnyel nem kapcsolatos elkobzás is elláthatja. Így joggal mutatott rá 1956-ban megjelent határozatában a bíróság, hogy állam javára marasztalásra kerülhetett sor, amikor a lopott

¹³⁶ Ptk 237. § (4) bek. első és harmadik mondat.

¹³⁷ 2000. évi XXXV. törvény 62. § (1) bek. első mondat.

¹³⁸ Btk. 77/A. § (1) bek.

¹³⁹ Btk. 292. § (2) bek.

¹⁴⁰ Hatályon kívül helyezte a Legfelsőbb Bíróság 21. számú irányelve.

¹⁴¹ Pl. az 1961. évi Btk. 250. § (5) bekezdése alapján.

¹⁴² Lásd WEISS (1969) 499. o.

¹⁴³ WEISS (1969) 499. o.

¹⁴⁴ 1952. évi III. törvény (a továbbiakban) Pp. 4. § (2) bek.

dolgot az orgazdánál megtalálták, azt a sértettnek visszaadták, az orgazda viszont a tolvajjal szemben keresetet indított és kérte a lopott dologért a tolvajnak kifizetett vételár visszatérítését.¹⁴⁵

3.3. A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNNYEL KAPCSOLATOS VAGYON(TÁRGYAK) ELKOBZÁSA

3.3.1. Fogalmi alapok

Vannak olyan elkobzási normák, amelyek olyan vagyontárgyaktól való megfosztást szabályoznak, amelyek már az elkövetés során kapcsolatba kerültek a büntetőjog-ellenes cselekménnyel. Ilyen kapcsolatról van szó például, ha az elkobzott vagyontárgy a büntetőjog-ellenes cselekmény

- eszköze (*instrumenta sceleris*), azaz amellyel a bűncselekményt elkövették;
- produktuma (*producta sceleris*), azaz amely a bűncselekmény elkövetése útján jött létre;
- elkövetési tárgy (*objecta sceleris*), azaz amelyre a bűncselekményt elkövették;
- bevétele (*sceleris quesita, lucrum ex crimine*), azaz a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon.

A büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyon(tárgyak) elkobzása körébe tartozik az elkövetés eszköze vagy bevétele ellenértéktől való megfosztás is. Az ilyen jogintézmények alapján az elkövetőnek (vagy harmadik személynek) a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyontárgy értékét kell megfizetnie.¹⁴⁶ Az ellenérték elvonása ugyan nemcsak a bűncselekményből eredő, hanem bármely más – akár az elkövetőhöz akár harmadik személyhez tartozó – vagyonból is megfizethető. A fizetési kötelezettség azonban kizárólagosan a bűncselekményhez kapcsolódó tárgy ellenértékéhez igazodik. Ilyen esetekben tehát az elvont vagyon ugyan tárgyiasságában nem, de ellenértékén keresztül kizárólagosan kapcsolódik a büntetőjog-ellenes cselekményhez.

3.3.2. Elhatárolás: a teljes (részarányos) vagyonelkobzástól

3.3.2.1. A teljes (részarányos) vagyonelkobzás: jogtörténeti vázlat

A büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyon elkobzásának fogalmán kívül esnek azok a jogintézmények, amelyek alapján az elkövető teljes vagyona, annak egy arányaiban meghatározott része (vagy ezek ellenértéke) vonható el.

Az ilyen a tanulmányomban továbbiakban összefoglalóan teljes vagyonelkobzásnak nevezett jogintézmények – témámhoz képest – komoly történeti múlttal rendelkeznek. Megtalálhatók voltak nemcsak a római jogban,¹⁴⁷ hanem számos középkori állam büntető rendelkezései között is.¹⁴⁸ Hazai jogunkból veretes példája ennek a jogintézménynek Szent

¹⁴⁵ Vö. BH 1956. 219.

¹⁴⁶ Lásd részletesen a tanulmány 5.3.3.1. pontját.

¹⁴⁷ A római jogra lásd MOMMSEN (1899) 1005-1011.; ESER (1969) 13-15. o.

¹⁴⁸ A középkori angol jogra (*forfeiture*) MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 2. o, illetve LEVI (2002) 339. o. a németre SCHÜTZE (1871) 81. o.

László király azon törvénye, amely alapján „a tolvajt, ha csak templomba nem jutand, akasztják fel és minden vagyona veszszen utána.”¹⁴⁹ Sőt a római jog és középkori jogok egy időszakában a súlyosabb bűncselekmények (a római jogban a *crimen maiestatis*, az angol jogban a *felony*, a magyar jogban a *hűtlenség*) egyik jogkövetkezménye – és fogalmuk kitágításának alapja – éppen az ilyen fajta teljes vagyonek Kobzás (*confiscatio, forfeiture, jószágvesztés*) alkalmazhatósága volt.¹⁵⁰

A felvilágosodás eszmerendszerén alapuló klasszikus büntetőjogi iskola az ilyen rendelkezéseket megengedhetetlennek tartotta.¹⁵¹ Így BECCARIA fő művében – talán kevésbé ismert módon – nemcsak a halálbüntetés alkalmazásának lényeges korlátozása, hanem a vagyonek Kobzás eltörlése mellett is érvelt.¹⁵² SZEMERE szerint a teljes vagyonek Kobzás „egyike azon büntetéseknek, miknek múlhatatlanul ki kell törölniük a művelt népek törvénykönyveiből”.¹⁵³

A jogirodalmi követeléseknek megfelelően egyébként a XIX. század végének büntetőjoga általában már nem tartalmazott ilyen rendelkezéseket,¹⁵⁴ azok helyébe éppen olyan rendelkezések léptek, amelyek a bűncselekménnyel kapcsolatos tárgyak elkobzása körébe sorolhatók be.¹⁵⁵ Érdekes ellenpélda azonban ebben a vonatkozásban Franciaország, ahol a teljes vagyonek Kobzást ugyan már 1790-ben eltörlték, de 1792-ben újra be is vezették, és azt az 1810-es Btk. is tartalmazta bizonyos állam elleni bűncselekmények tekintetében.¹⁵⁶

Az I. világháborút követő időszakban – a „boldog békeidők” végével – a teljes vagyonek Kobzás más demokratikus országok (pl. Németország) büntetőjogában is megjelent.¹⁵⁷ Hazánkban az 1915. évi XVIII. törvény mondta ki, hogy felségsértés vagy hűtlenség bűncselekménye esetén az elkövető belföldön található vagyona az államra száll.¹⁵⁸ Ezt követte a „vagyoni elégtétel” megfizetésére kötelezés jogintézménye az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény,¹⁵⁹ illetve a fizetési eszközökkel elkövetett visszaélésekről szóló 1922. évi XXVI. törvényben.¹⁶⁰ Ezek

¹⁴⁹ Szent László dekrétomainak második könyve 1. fejezet. 2. §. Kiemelés tőlem – H. M. A következő időszakban ez volt az úgynevezett fej- és jószágvesztés, pl. Első Endre parancsolatja szerint „minden magyar avagy jövevény Magyarországon, ki a scythiai ősi pogány szokást el nem hagyja, Jézus Krisztus igaz vallására nyomban vissza nem tér és nem hallgat a szent törvényre, melyet a dicsőséges István király adott vala, feje és jószága vesztével bűnhődjék.”

¹⁵⁰ A német fejlődésre ld. ESER (1969) 14-15. o., a középkori angol jogra MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 2. o., hazai jogunkra pedig Mátyás első dekrétuma 2. cikkely, amely szerint „azok az esetek, melyek hűtlenség vétkére tartoznak, és a melyekben, valamint másokban, a király ur a bűnösök birtokait és fekvő jószágait másnak adhatja és adományozhatja...”.

¹⁵¹ Vö. SCHÜTZE 1871 81. o.

¹⁵² BECCARIA (1764) 94-95. o.; BECCARIA (1766) 57-58. o.

¹⁵³ SZEMERE (1841) 100. o. Kritikáját lásd még PAULER (1869) 211. o.; SCHNIERER (1888) 232. o.

¹⁵⁴ A német Btk. vonatkozásában ld. SCHÜTZE (1871) 81. o., az 1978. évi V. törvényre GYÖRGYI (1984) 20., Angliában is eltörlték 1870-ben vö. MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 2. o.

¹⁵⁵ SCHÜTZE (1871) 81-82. o.

¹⁵⁶ KLETZLEN/GODEFROY (1997) 217. o.

¹⁵⁷ ESER (1969) 27., 36. o. 79. és 80. lj.

¹⁵⁸ 1915. évi XVIII. törvény 2. § 1. bek.

¹⁵⁹ 1921. évi III. törvény 10. §

¹⁶⁰ 1922. évi XXVI. törvény 1. § 3. bek.

továbbélése figyelhető meg a vagyonekrobbzásig terjedhető pénzbüntetés,¹⁶¹ illetve a teljes vagyonekrobbzás,¹⁶² a II. világháború utáni igazságtétel körében megjelenő szabályozásában.

A jogintézmény XX. századi virágkorát azonban az önkényuralmi rendszerekben élte. A nemzetiszocialista német állam joga különös előszeretettel élt a teljes vagyonekrobbzás jogintézményével, így az nemcsak az állam elleni,¹⁶³ hanem a gazdasági bűncselekmények miatt is alkalmazható volt.¹⁶⁴ Hazai szocialista büntetőjogunkban pedig a vagyonekrobbzás – a korlátozott körben alkalmazható vagyoni elégtétel utódaként¹⁶⁵ – általános részi (bár nem minden bűncselekmény esetén kiszabható) szankcióvá vált.¹⁶⁶

A jogállami átmenettel párhuzamosan az ilyen rendelkezések általában kikerültek a büntetőjogból, így pl. Németországban igen gyorsan a szövetséges megszálló hatalmak rendelkezései útján.¹⁶⁷ Hazánkban viszont a rendszerváltás után majdnem egy évtizedet kellett várni arra, hogy a teljes vagyonekrobbzásra vonatkozó szabályozást – talán a jogirodalmi kritikák¹⁶⁸ hatására – hatályon kívül helyezzék.¹⁶⁹ Természetesen a jogállamokban is vannak törekvések a teljes vagyonekrobbzásra vonatkozó rendelkezések beiktatásra, de ezek vagy eleve sikertelenek vagy fennakadnak a jogrendszer beépített szűrőin. Az 1951-es német módosítás, amely ilyen szankciót kívánt beiktatni az állam elleni bűncselekmények vonatkozásában például már a törvényalkotási eljárás során elbukott.¹⁷⁰ A német Btk. szankciórendszerébe a szervezett bűnözés elleni küzdelem jelszavával 1992-ben beiktatásra került vagyoni büntetést (*Vermögensstrafe*)¹⁷¹ pedig 2004-ben alkotmányellenessége miatt semmisítették meg.¹⁷² A jogállamok közül furcsa ellenpélda azonban Franciaország, ahol a szankció folyamatosan megmaradt,¹⁷³ és azt az új francia Btk. (*nouveau Code pénal*) is tartalmazza,¹⁷⁴ bár a jogintézményt – szerencsére – nem túl gyakran alkalmazzák.¹⁷⁵

¹⁶¹ 81/1945. M. E. számú rendelet

¹⁶² 1.400/1945. M. E. számú rendelet

¹⁶³ Lásd pl. német Btk. 86. §. Vö. pl. SCHÖNKE (1941) 234. o.

¹⁶⁴ ESER (1969) 27., 36. o. 79. és 80. lj.

¹⁶⁵ A rokonságot [vö. GYÖRGYI (1984) 20. o.] alátámasztja, hogy a Btáé. 8. §-a alapján, ahol korábbi jogszabály vagyoni elégtétel megfizetésére kötelezésről rendelkezik, e helyett a Btá.-ban szabályozott vagyonekrobbzást kell érteni.

¹⁶⁶ Btá. 30. § 4. pont második fordulat, 38. § (1) bek., 1961. évi V. törvény (a továbbiakban 1961. évi Btk.) 35. § (2) bek. 5. pont, és 55. §, Btk. 38. § (2) bekezdés 6. pont, 62. §. A szabályozás történetére részletesebben NAGY (1998) 339. o., illetve NÉMETHY (2001) passim.

¹⁶⁷ Ld. pl. RIES (1998) 72. o.

¹⁶⁸ NAGY (1996) passim.

¹⁶⁹ 1998. évi LXXXVII. törvény 11-12. §. Hatályos 1999. március 1. napjától.

¹⁷⁰ ESER (1969) 27-28. o.

¹⁷¹ Német Btk. 43a. §. Hatályos 1992. szeptember 22. napjától – 2002 március 19. napjáig.

¹⁷² BVerfG, 2 BvR 794/95 vom 20.3.2002 (<http://www.bverfg.de>) határozata. Lásd részletesebben a tanulmány 6.4. pontját.

¹⁷³ Vö. ZIESCHANG (2001) 407. o. 114. lj.

¹⁷⁴ Az (új) francia Btk. 213-1. cikk., az (új) francia Btk. 222-49. cikk. 2. bekezdés. Lásd Zieschang (2001) 407.

o.

¹⁷⁵ KLETZLEN/GODEFROY (1997) 217. o.

3.3.2.2. A teljes (részarányos) vagyonekobbzás és a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonása

A teljes vagyonekobbzás szabályozása kiterjed(het) a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyakra.¹⁷⁶ Sőt – ahogy arra többen a vagyonekobbzás 1999. március 1. napja előtt hazánkban hatályos szabályozása vonatkozásában találóan rámutatnak – rendkívül jól alkalmazható eszköz (lehetett volna) a szervezett bűnözésből eredő vagyon elvonására, mivel annak alkalmazásánál nem kellett bizonyítani, hogy a vagyon a bűncselekményből származik.¹⁷⁷ Ezek a körülmények azonban nem teszik a vagyonekobbzás 1999. március 1. napja előtt hazánkban hatályos szabályozását büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos tárgyakra vonatkozó ekobbzássá.

A teljes vagyonekobbzásnak számos esetben (legalább egyik) jogpolitikai célja a bűncselekményekből eredő vagyon hatékony elvonása volt. Így a német vagyoni büntetés beiktatásának egyik indoka éppen az volt, hogy az a bűncselekményből eredéssel kapcsolatos bizonyítást lényegében elkerülhetővé válik,¹⁷⁸ hiszen annak alapján a bíróság olyan összegű pénzbüntetést szabhatott ki, amelynek felső határa a vádlott vagyona. Ehhez hasonlóan a vagyonekobbzás 1993. május 15. és 1999. március 1. napja hatályos szabályozásának alkalmazása a jogalkotó szándékai szerint *főként* akkor indokolt, ha az ekövető a bűncselekmény révén olyan haszonra tett szert, amely a Btk. más rendelkezései alapján nem vonható el.¹⁷⁹ Ezek a jogalkotói célok sem alkalmasak azonban arra, hogy egy olyan szankciót, amely az ekövető bármilyen eredetű vagyonára kiterjedhet, a jogellenes cselekmény bevételeinek ekobbzásává tegyék.

A teljes vagyonekobbzást még az sem teszi a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyon(tárgyak) ekobbzásává, ha maga a jogszabály vagy a bírói gyakorlat utal kifejezetten arra, hogy a szankció mértékének meghatározásánál az ilyen magatartásból eredő bevételt is figyelembe kell venni. Az ilyen szankciók mértékének meghatározásánál ugyanis a bűncselekményből eredő vagyon csak egyik, de nem kizárólagos faktorként szerepel. Így nincs szó a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos tárgyakra irányuló ekobbzásról,

- amikor a fizetési eszközökkel ekövetett visszaélésekről szóló törvény alapján a vagyoni elégtétel nagyságának igazodnia kell „a cselekménnyel illetéktelenül elért [...] nyereség nagyságához”, de „a vagyoni elégtétel” annak „többszörösében is állhat”,¹⁸⁰
- ha az 1961. évi Btk. bírói gyakorlata alapján a vagyonekobbzás mértékének meghatározásánál figyelembe kell venni az elért vagyoni haszon nagyságát is”,¹⁸¹ vagy

¹⁷⁶ Az 1961. évi Btk. szabályozása vonatkozásában utal rá BÉKÉS (1973) 374. o.

¹⁷⁷ KOCZKA (1996) 124. o.; BÉKÉS (2000) 115-116. o.;

¹⁷⁸ Ld. BERG (2001) 43. o. és az ott (különösen a 183. l-j-ben) idézett jogalkotási anyagokat, illetve KÁNTÁS (1993) 678. o.

¹⁷⁹ Az 1993. évi XVII. törvény 12. §-ához fűzött indokolás.

¹⁸⁰ 1922. évi XXVI. törvény 1. §.

¹⁸¹ BJD 294., illetve HÁMORI (1968) 286. o.

- a hatályos Btk. 51. §-a alapján pedig a pénzbüntetés napi tételei számának megállapításakor figyelemmel kell lenni „a cselekménnyel elért [...] anyagi előnyre is”.¹⁸²

3.3.3. A terminológiai kérdések

3.3.3.1. Nemzeti jog¹⁸³

A nemzeti jogok egy része (így pl. a francia, a finn vagy a svájci jog) a bűncselekménnyel kapcsolatos dolgok elvonásának minden esetkörét az elkobzás elnevezéssel illeti (*confiscation, menettäminen, Einziehung*). A bűncselekménnyel való kapcsolat alapján ugyan az ebbe a csoportba tartozó szabályozások is különböző esetköröket különítenek el, de azokat az elkobzásra épülő kifejezésekkel nevezik meg. Így a finn jog külön címekkel ellátott §-okban szabályozza a bűncselekmény bevételeinek elkobzását (*Hyödyn menettäminen*),¹⁸⁴ a bűncselekmény eszközének elkobzását (*Rikoksente kovälineen menettäminen*),¹⁸⁵ illetve az elkobzás egyéb esetköreit (*Muun omaisuusden menettäminen*).¹⁸⁶ A svájci Btk. a biztonsági elkobzás (*Sicherungseinziehung*) elnevezéssel illeti alcímében azoknak dolognak az elvonását, amelyek a bűncselekmény eszközeként használtak vagy produktumát képezik.¹⁸⁷ Vagyoni érték elkobzása (*Einziehung von Vermögenswerten*) alcím alatt pedig a bűncselekmény bevételeitől és az annak elkövetésre szánt összegtől való megfosztást szabályozza.¹⁸⁸

Ezzel szemben a nemzeti jogok másik része a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyon(tárgyak) elkobzásának egy vagy több változatát (különösen a bevételtől való megfosztást) nem elkobzásnak nevezi, hanem arra más terminológiát alkalmaz. Ilyen lehet az elvonás (*confiscation*¹⁸⁹, illetve *Verfall*¹⁹⁰), a lefoglalás (*Abschöpfung*),¹⁹¹ illetve a nem-büntetőjogi megtérítési határozat (*civil recovery order*).¹⁹² Az e csoportba tartozó jogrendszerek abban sem egységesek, hogy milyen tényezők alapján jelölik ki azokat az esetköröket, amelyekre eltérő terminológiát alkalmaznak.

Az angol jogalkalmazónak – a bűncselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak elvonására igen változatos eszköztár áll rendelkezésére. A legrégebbi az ún. megfosztási határozat (*deprivation order*),¹⁹³ amelyet a jogirodalom nemcsak ezen a néven,¹⁹⁴ hanem elkobzásként (*forfeiture*) is szokott hívni.¹⁹⁵ Ez a hatályos szabályok szerint is a bűncselekmény

¹⁸² Megállapította 1998. évi LXXXVII. törvény 8. §. Hatályos 1999. március 1. napjától.

¹⁸³ A terminológiai eltéréseket észleli pl. GROPP (2001) 957. o. is.

¹⁸⁴ Finn Btk. 10. fejezet 2. §.

¹⁸⁵ Finn Btk. 10. fejezet 4. §.

¹⁸⁶ Finn Btk. 10. fejezet 4. § és 5. §.

¹⁸⁷ Svájci Btk. 58. §.

¹⁸⁸ Svájci Btk. 59. §.

¹⁸⁹ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 2. rész.

¹⁹⁰ Német Btk. 73-73e. §, osztrák Btk. 20b-c. §.

¹⁹¹ Osztrák Btk. 20-20a. §.

¹⁹² A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 5. rész.

¹⁹³ Korábban a büntető bíróságok hatásköréről szóló 1973. évi angol törvény 43. §.

¹⁹⁴ Így pl. RICHARDSON (1998) 583. o.

¹⁹⁵ MITCHELL/TAYLOR/TALBOTT (2002) para. 10.003-10.012.

eszközére,¹⁹⁶ illetve a bűncselekmény produktumára, vagy elkövetési tárgyára terjed ki (feltéve, hogy az utóbbiak tartása jogellenes),¹⁹⁷ illetve további szabályok alapján a kábítószerrel visszaélés bűncselekményével összefüggő bármely dologra.¹⁹⁸ Az elkobzás mellett – részben annak hiányosságainak pótlására – alkották meg az elvonás (*confiscation*) jogintézményét,¹⁹⁹ amelynek keretében az elkövetőt a bűncselekmény bevételeinek megfelelő összeg megfizetésére kötelezik. Ezt követte a nem büntetőjogi elkobzás (*civil forfeiture*) a kábítószerrel visszaélésből eredő, illetve arra felhasználni kívánt vagyon vonatkozásában.²⁰⁰ Ennek hatókörét kiterjesztve jelent meg a bűncselekmény elkövetésére felhasználni kívánt, illetve abból eredő vagyontárgyak nem-büntetőjogi visszatérítés (*civil recovery*) jogintézménye.²⁰¹

A német Btk. már az eredeti (1871-es) szabályozásban és azóta is megkülönbözteti az elkobzás (*Einziehung*) és az elvonás (*Verfall*) jogintézményét. A megkülönböztetés az érintett vagyontárgy jellegén, illetve az elkövetett büntetőjog-ellenes cselekményhez való kapcsolaton alapult. Egyrészt az eredeti szabályozás szerint az elkobzás minden esetben tárgyakra (*Gegenstände*) rendelhető el, amelyek az uralkodó jogirodalom szerint csak testi tárgyak (azaz *dolgok*) lehettek, jogok nem.²⁰² Az elvonás viszont már ekkor is arra vonatkozott, amit az elkövető a vesztegetésnél kapott (*Erlangten*), amibe pedig nem csak dolgok, hanem vagyoni értékű jogok is beletartoztak.²⁰³ Másrészt az elkobzás az elkövetés produktumára és eszközére,²⁰⁴ illetve tárgyára irányul(t),²⁰⁵ míg az elvonás a vesztegetés bevételétől való megfosztásra.²⁰⁶

Nem lehet elfeledkezni azonban azokról a tényezőkről sem, amelyek az elkobzás (*Einziehung*) és az elvonás (*Verfall*) elhatárolását relativizálják. Már korábban is voltak olyan

¹⁹⁶ A büntető bíróságok hatásköréről (büntetések kiszabásáról) szóló 2000. évi angol törvény 143. § (1) bek.

¹⁹⁷ A büntető bíróságok hatásköréről (büntetések kiszabásáról) szóló 2000. évi angol törvény 143. § (2) bek.

¹⁹⁸ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1971-es angol törvény 27. §-a. Ennek alapján „elkobozható minden olyan dolog, ami a bűncselekménnyel [azaz a kábítószerrel visszaéléssel] összefügg (*relate to the offence*)”. Vö. MARTIN (1990) 169. o.; MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 3-4. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 4-5. o.; LEVI (1997) 47. o.

¹⁹⁹ Elsőként a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény, majd a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény VI. része, majd a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény I. része, illetve a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 2. része.

²⁰⁰ A büntető igazságszolgáltatásról (nemzetközi együttműködésről) szóló 1990. évi angol törvény III. rész, 25-29. §, a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény II. rész, 42-48. §. Vö. MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 494-496. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 219-222. o.

²⁰¹ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 5. rész. Az angolszász jogi terminológiában a „civil” nem a kontinentális értelemben vett magánjogot jelenti, hanem a jogrendszer minden olyan részét, ami nem büntetőjog. Ld. KEENAN (1989) 183-184. o.

²⁰² HIPPEL (1932) 436 o. 2. lj.; SCHÖNKE/SCHRÖDER (1965) 188. o.

²⁰³ SCHÖNKE/SCHRÖDER (1965) 1410. o.

²⁰⁴ Korábban német Btk. 40. §, hatályos német Btk. 74-74f. §.

²⁰⁵ Korábban német Btk. 152. §, hatályos német Btk. 92b. § 2. pont.

²⁰⁶ Korábban a német Btk. 335. §-a. A megkülönböztetés alapja a szabályozás 1975. január 1. napjától hatályos szövege alapján sem csökkent, legfeljebb bizonyos vonatkozásban eltolódott. Ennek alapján ugyanis az elkobzás már jogokra is kiterjedt, míg az elvonás tekintetében pedig a törvényben a vagyoni előny (*Vermögensvorteil*) – majd 1992-től a bármi („etwas”) – kifejezés jelent meg, amely nemcsak testi tárgyakat és jogokat, hanem ezen túl pl. ingyenes használati lehetőségét is magában foglalta [ESER (1976) 731., 744. o.].

szerzők, akik a tudományos rendszeralkotásnál hangsúlyozták, hogy az elvonás is az elkobzás (tágabb értelemben vett) tudományos fogalmának egyik esete.²⁰⁷ A hasonlóság a hatályos szabályozás rendszerében is tükröződik, méghozzá nemcsak a két jogintézményére vonatkozó kifejezett „közös rendelkezésekben”,²⁰⁸ hanem abban is, hogy e szankciók más rendelkezések tekintetében is azonos jogi sorsot osztanak,²⁰⁹ illetve szabályozásuk között egyébként is több hasonlóság van.²¹⁰ A német jogpolitikai diszkusszióban vannak is olyan – a jogirodalom helyeslésével találkozók²¹¹ – javaslatok, amelyek a törvényi terminológiai kettősség megszüntetését, és az elvonás helyett a „megszerzett bevétel elvonása (*Einziehung des Erlangten*)” elnevezést tartanák helyesnek.²¹²

A némethez hasonlóan eredetileg szintén két jogintézményt ismert az osztrák büntetőjog is. Az egyik az elkobzás (*Einziehung*), amely a bűncselekmény eszközétől vagy produktumától,²¹³ illetve külön törvény alapján a bűncselekmény elkövetési tárgyától való megfosztást jelentett.²¹⁴ Az elvonás (*Verfall*) pedig a Btk. szerint a bűncselekményért előre vagy utána kapott összegre vonatkozott,²¹⁵ míg külön törvényekben ugyanezt a kifejezést használták például a pornográf elkövetési tárgyaktól való megfosztásra.²¹⁶ 1987-ben vezették be a gazdagodás lefölözését (*Abschöpfung der Bereicherung*), amely a bűncselekményből eredő jogellenes gazdagodás összegére vonatkozott,²¹⁷ és amellyel az instrumentárium háromnyomúvá vált. Az 1996-os módosítás után is megmaradt ez a terminológiai változatosság, de a tartalom némileg megváltozott. Az elkobzás (*Einziehung*) szabályozása változatlan maradt, de az újraszabályozott lefölözés (*Abschöpfung*) körében nyert szabályozást a bűncselekményért előre vagy utána kapott összeg elvonása.²¹⁸ A Btk.-ban szabályozott elvonás (*Verfall*) pedig a bünszervezet rendelkezése alatt álló vagyon elvonásáról, illetve az osztrák joghatóság alá nem tartozó, de a külföldi jog szerint büntetendő cselekményből eredő vagyontól való megfosztásra vonatkozik.²¹⁹

A bűncselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak elkobzását hazai jogunk sokáig (egészen 1999. II. 28-ig) elkobzásnak nevezte.²²⁰ Ilyen elnevezés alatt szabályozták a bűncselekmény eszközétől,²²¹ produktumától,²²² elkövetési tárgyától,²²³ a bűncselekmény elkövetése céljából

²⁰⁷ Pl. BINDING (1907) 261. o.; BAUMANN (1966) 659. o.

²⁰⁸ Német Btk. 76-76a. §-ok

²⁰⁹ Vö. német Btk. 2. § (5) bek.

²¹⁰ ESER (1976) 766. o.

²¹¹ HUSBERG (1999) 89. o.

²¹² WALLSCHLÄGER (2002) 192. o. 1041. lj.

²¹³ Osztrák Btk. 26. §.

²¹⁴ Osztrák kábítószer-törvény 34. §.

²¹⁵ Osztrák Btk. régebben hatályos 20. §. Vö. pl. MAYERHOFER/RIEDER (1989) 172-174. o.

²¹⁶ A pornográfiáról szóló osztrák törvény 3. §

²¹⁷ Osztrák Btk. régebben hatályos 20a. §. Hatályos 1988. március 1. napjától. Vö. MAYERHOFER/RIEDER (1989) 175-176. o.

²¹⁸ Osztrák Btk. 20a-20a. §. Hatályos 1997. március 1. napjától.

²¹⁹ Osztrák Btk. 20. § b-c) pont. Hatályos 1997. március 1. napjától.

²²⁰ Btk. 77-77/A. §.

²²¹ 1878. évi V. törvény 61. §; Btk. 37. § (1) bek. a) pont; 1961. évi Btk. 63. § (1) bek. a) pont, Btk. 77. § (1) bek. a) pont. Az utóbbi rendelkezés tartalma megváltozott, a módosítás hatályos 1999. március 1. napjától.

az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatott, a bűncselekmény elkövetéséhez használt, vagy arra szánt anyagi eszköztől,²²⁴ a bűncselekményért kapott ellenszolgáltatástól,²²⁵ a vesztegetésnél és befolyással üzérkedésnél az adott vagyoni előny tárgyától²²⁶ való megfosztást. Szerepelt a magyar büntetőjogban a vagyoni elégtétel, a vagyonekობzáig terjedhető pénzbüntetés, illetve a vagyonekობzás mellékbüntetése, de ezek – ahogy láttuk – nem minősültek a bűncselekménnyel kapcsolatos tárgyak elkobzásának.²²⁷ A vagyonekობzás mellékbüntetése (majd intézkedése) csak 1999. március 1. napjától került a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának fogalmi körébe, és tette annak magyar büntetőjogi szabályozását terminológiaiilag kétnyomúvá.²²⁸

Terminológia tekintetében részemről nem tartom szerencsésnek a vagyonekობzás kifejezés használatát a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzására, ez ugyanis éppenséggel elfedi az 1999. március 1. napja előtti és az utáni joghelyzet alapvető különbségét.²²⁹ A szabályozás terminológiai deficitjét éppenséggel csak növeli az, hogy a kifejezést a hatályos szabályozás egy olyan jogintézménytől örökölte, amely jogállami körülmények között – alapvető konstrukcióját tekintve – meglehetősen aggályos. A terminológiai sokféleség megteremtésének – amint majd látjuk önmagában is vitatható – igénye esetén, mindenképpen szükséges lett volna az új mellékbüntetést más elnevezéssel (pl. a bűncselekményből eredő vagyon elvonása) illetni.

Még jobb megoldás lett volna, ha a bűncselekményből eredő vagyontól való megfosztást betagolják az elkobzás körébe. Ennek nem lett volna különösebb akadálya, hiszen az elkobzás (eredetileg, de az 1998. évi LXXXVII. törvény általi módosításra tekintettel különösen) meglehetősen sok (öt, illetve nyolc) esetkört foglalt magába. Tulajdonképpen „sem nem osztott, sem nem szorzott” volna, ha ebbe a szabályozásba még a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását is beemelték volna. Ezzel a megoldási javaslattal szemben felvethető, hogy az elkobzást „dologra” kellett elrendelni,²³⁰ amibe a vagyonekობzásnál szereplő a „bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon” elvonása nem fért volna bele. Ez az ellenérv azonban igen erőtlen, ha nem teljesen irreleváns, tekintve, hogy

²²² 1878. évi V. törvény 61. §; Btá. 37. § (1) bek. b) pont; 1961. évi Btk. 63. § (1) bek. a) pont; Btk. 77. § (1) bek. b) pont (hatályos 1999. február 28. napjáig), Btk. 77. § (1) bek. c) pont (hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig).

²²³ Pl. a 1922. évi XXVI. törvény 1. §; Btá. 37. § (3) bek.; 1961. évi Btk. 250. §; Btk. 77. § (3) bek. I. fordulat, illetve 286. § (hatályos 1999. II. 28-ig); Btk. 77. § (1) bek. e) pont (hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig).

²²⁴ Btk. 77. § (2) bek (hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig).

²²⁵ 1930. évi III. törvény 70. § harmadik bekezdés, 1939. évi II. törvény 213. § (5) bek.; Btk. 77. § (1) bek. c) pont (hatályos 1999. II. 28. napjáig); Btk. 77. § (1) bek. d) pont (hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig).

²²⁶ 1942. évi X. törvény 6. §; Btk. 77. § (3) bek. II. fordulat, illetve 258. § (hatályos 1999. február 28. napjáig); Btk. 77. § (1) bek. f) pont (hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31-ig).

²²⁷ Lásd a tanulmány 3.3.2. és 3.3.1. pontját.

²²⁸ Btk. 62-63. §. Hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig.

²²⁹ Az alapkoncepció megváltoztatását észleli pl. NAGY (2001a) 410. o.

²³⁰ Btk. 77. § (1) bek. (hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig.).

éppen az 1998. évi LXXXVII. törvény volt az,²³¹ amely beiktatta az anyagi eszköz elkobzásáról szóló rendelkezést.²³² Az sem lett volna problematikus megítélésem szerint, ha a terminológiai egység megteremtése érdekében a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását intézkedéssé tették volna, hiszen – ahogy majd láthatjuk²³³ – egy ilyen formális átsorolásnak 1998-ban sem lett volna semmiképpen akadálya.

A terminológiai kétnyomúság azonban a Btk. 2001. évi CXXI. törvénnyel való módosítása után is fennmaradt, amikor a vagyoneklobzás átkerült az intézkedések közé. A módosítás rendezőelve az volt, hogy az elkobzás a dolgokra, míg a vagyoneklobzás vagyona vonatkozzon. Ennek megfelelően éppenséggel az elkobzás köréből a vagyoneklobzás körébe került át azon vagyon elvonása, amelyet a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatottak vagy arra szántak.²³⁴ A vagyon és a dolog fogalmának különbsége²³⁵ azonban megítélésem szerint nem indokolja különböző jogintézmények fenntartását, mivel az első magában foglalja a másodikat is. Semmi akadálya nem lenne a jövőben egy olyan egységes jogintézmény kialakításának, amely bizonyos esetekben a dolgok, más esetekben a vagyon elvonását teszi lehetővé.

Még inkább indokolja az egységesítést a 2003. évi II. törvény rendelkezése, amely új esetkörként a vagyoneklobzás körében nevesítette – a korábban az elkobzásnál szereplő – esetkört, amely az adott vagyoni előny *tárgyától* való megfosztásra irányul.²³⁶ Ez ugyanis megtörte azt a 2001. évi CXXI. törvény által érvényesített elvet is, hogy a vagyoneklobzás csak vagyona vonatkozik, mivel a vagyoni előny tárgya ennél szűkebb fogalom.

A szabályozás egyesítésének további indoka, hogy így kiküszöbölhetőek lennének azok a felesleges ismételések, amelyeket a vagyoneklobzás szabályozása az elkobzáséhoz képest tartalmaz. Ilyenek például a Btk. 77. § (7) bekezdéséhez képest a 77/C. § (3) bekezdése, illetve a 77. § (4) bekezdéséhez képest a 77/C. § (2) bekezdése. Az egységesítés egyben nagy részben leegyszerűsítene az 1996. évi XXXVIII. törvény IV. fejezet 4. és 5. címeinek elnevezését és szövegezését, amely jelenleg a vagyoneklobzás vagy az elkobzás végrehajtásának átvétele, a vagyoneklobzás vagy az elkobzás végrehajtásának átadása címet viseli.²³⁷

A következő Btk. módosítás vagy az új kódex megalkotása során javaslatom tehát az, hogy szüntessék meg a vagyoneklobzás elnevezés használatát. Ezzel egy olyan terminológiát sikerülne engedni eltűnni a múlt süllyesztőjében, amelyet korábban (a Btá., az 1961. évi Btk., illetve az 1999. II. 28. előtt hatályos Btk. szerint) az alapvető jogállami követelményekkel ellentétes szabályozás megjelölésére használtak. A bűncselekményből eredő vagyontól való

²³¹ 1998. évi LXXXVII. törvény 16. §. Hatályos 1999. március 1. napjától

²³² Btk. 77/B. § (2) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától.

²³³ Ld. a tanulmány 4.3.1.4. pontját.

²³⁴ Btk. 77/B. § (1) bek. d) pont. Hatályos 2002. április 1. napjától.

²³⁵ Lásd részletesen a tanulmány 5.3.1. pontját.

²³⁶ Btk. 77/B. § (1) bek. e) pont. Hatályos 2003. március 1. napjától.

²³⁷ Beiktatta 2003. évi CXXX. törvény 91. és 92. §. Hatályos 2004. március 1. napjától.

megfosztást – a vagyonekobbzás más esetköreihez hasonlóan – be kellene olvasztani az ekobbzás szabályozásába. Ezzel elkerülhetők lennének azok a felesleges ismétlések és párhuzamosságok, amelyek az ekobbzás és a vagyonekobbzás hatályos szabályozásban és az azokra hivatkozó normákban – jogesztétikailag mindenképpen – okkal kritizálhatók.

A következőkben – a kifejtettek alapján és a hazai jog vonatkozásában tett javaslatomat ezzel is alátámasztva – a tudományos fogalom megjelölésére a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyonekobbzása terminológiát használom. Ha azonban egy külföldi ország szabályozását érintem és az nem az ekobbzás kifejezést használja, akkor az adott jogintézmény ezen idegen nyelvű elnevezésének megfelelő magyar fordítását (pl. elvonás) alkalmazom. A magyar büntetőjog ismertetésénél pedig a hatályos törvényi terminológiát használjuk, mindig utalunk azonban arra, hogy a vagyonekobbzás 1999. március 1. napja előtt vagy után hatályos változatáról van-e szó.

3.3.3.2. Nemzetközi jog

A nemzetközi egyezmények többsége a bűncselekménnyel valamilyen kapcsolatban lévő dolgoktól (pl. az ekövetésre felhasznált eszközöktől vagy az abból eredő bevételtől) való végleges megfosztásra szolgáló jogintézményt ekobbzásnak (a hivatalos²³⁸ angol és francia szövegben egyaránt *confiscation*) nevezi.²³⁹ A terminológia használata nemzetközi szinten is általában tudatosan egységes: A kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény vonatkozó rendelkezésének²⁴⁰ megalkotásakor azért döntöttek²⁴¹ a *confiscation* kifejezés mellett, mert már ez szerepelt a korábbi – a témával kapcsolatos – instrumentumokban.²⁴² Sajnálatos kivételként egyedül a terrorizmus finanszírozásáról szóló egyezményt lehet megjelölni, amelynek francia szövegében ugyan *confiscation* megjelölés szerepel, angol nyelvű szövege viszont a *forfeiture* elnevezést használja.²⁴³

A *confiscation* terminológiát használó ENSZ egyezmények többségében szintén csak az angol szöveg tartalmaz arra vonatkozó megállapítást, hogy a *confiscation* kifejezés magában foglalja a *forfeiture*-t is.²⁴⁴ Ugyanezen egyezmények²⁴⁵ francia szövegében egyáltalán nem szerepel arra utaló klauzula, hogy a *confiscation* kifejezés mellett más terminológia is

²³⁸ Az érintett ET egyezmények hivatalos nyelve az angol és a francia, az ENSZ egyezményeknek e nyelvek mellett az orosz, az arab és a kínai is. Ez utóbbiak áttekintését azonban – nyelvismeret hiányban – mellőztem. Az EU instrumentumok minden tagállam nyelvén hivatalosak, ezek közül, azonban csak az angol és francia és német nyelvű verziókat vettük figyelembe.

²³⁹ Ld. a kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény, az ekobbzásról szóló ET egyezmény, az ekobbzásról szóló EU együttes fellépés, az ekobbzásról szóló EU kerethatározat.

²⁴⁰ A kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény 5. cikk.

²⁴¹ Vö. UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances* 1988. 118. o.; BOISTER (2001) 357. o. 42. l.

²⁴² Az egységes kábítószer egyezmény. 37. cikk; A pszichotrop anyagokról szóló egyezmény 22. cikk 3. bek.

²⁴³ A terrorizmus finanszírozásáról szóló ENSZ egyezmény 8. cikk 2. bek.

²⁴⁴ A kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk f) pont; a határon átvelő szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény 2. cikk g) pont.

²⁴⁵ A kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk d) pont; a határon átvelő szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény 2. cikk (g) pont.

használható lenne. Az ET egyezmény vonatkozásában a *forfeiture* kifejezés párhuzamos használatának megengedettségére vonatkozó megállapítás ugyan helyet kapott az ahhoz fűzött magyarázó jelentés angol és francia nyelvű szövegében (*Explanatory Report/Rapport explicatif*) is, azonban a két változat között jelentős különbség van. Az angol nyelvű szövegben ugyanis minden további magyarázat nélkül szerepel a *forfeiture* kifejezés,²⁴⁶ míg a francia nyelvű változatban ugyan szerepel más terminológiára ("*dépossession*") való utalás, de – jelezve, hogy ebben az esetben az adott nyelvi környezetben eredetileg ebben a vonatkozásban nem használt kifejezésről van szó – szükségesnek tartották azt angolul is megadni „(*forfeiture en anglais*)”.

A fentiekből megalapozottan lehet olyan következtetést levonni, hogy az elkobzás nemzetközi szabályozása kapcsán terminológiai kérdések (a *forfeiture*-re utaló terminológiai klauzulák) az instrumentumok angol nyelvű szövegével kapcsolatban merülnek fel (jelennek meg), az egyezmények francia változatával kapcsolatban pedig nem. Mindez egyébként feltehetően abból ered, hogy bizonyos angol nyelvű országok (Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság) nemzeti jogában a bűncselekménnyel kapcsolatos dolgoktól való megfosztásra – részben vagy egészben – nem a *confiscation*, hanem a *forfeiture* elnevezésű jogintézmény szolgál,²⁴⁷ míg a francia Btk. egységesen a *confiscation* terminológiát használja.²⁴⁸

Téves tehát BOISTER azon állítása, hogy a *confiscation* és a *forfeiture* kifejezés abban tér el, hogy az előbbi európai, az utóbbi pedig amerikai kifejezés.²⁴⁹ Az amerikai jog ugyan kizárólag a *forfeiture* terminológiát használja, de ez a kifejezés az Egyesült Királyság jogában is megtalálható, márpedig azt ebben a vonatkozásban inkább Európához, mintsem Amerikához számítjuk. Felmerülhetne BOISTER állításával szemben az is, hogy ha a *forfeiture* amerikai jogintézmény, akkor mi indokolja e kifejezés használatát az ET egyezményében, amely nemzetközi szervezetnek az USA nem tagállama. Ez az ellenvetés azonban már nem lenne helytálló, mivel figyelmen kívül hagyja, hogy az USA –mivel olyan állam, amely az elkobzási egyezmény kidolgozásában részt vett²⁵⁰ – annak 36. cikk 1. bekezdés II. fordulata alapján jogosult lenne az instrumentum aláírására is.²⁵¹

Az egyezmények angol szövegének és magyarázó jelentésének a *forfeiture* terminológiára történő utalásai egyébként – megítélésem szerint – csak egy meghatározott (igen problematikus) vonatkozásban a szerződések jogának részévé és ezzel még inkább egyértelművé tesznek egy egyébként is érvényesülő nemzetközi jogi elvet. Ez azt mondja ki,

²⁴⁶ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 23. [subpara 3.].

²⁴⁷ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 19-20. Ld. még a tanulmány 3.3.3.1. pontját.

²⁴⁸ Ld. még a tanulmány 3.3.3.1. pontját.

²⁴⁹ BOISTER (2001) 357. o. 42. lj.

²⁵⁰ Ez derül ki a <http://conventions.coe.int> összeállításból. – Letöltés 2006. január 5.

²⁵¹ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 36. cikk 1. bek.

hogy az implementáció során, ha az egyezményből eredő érdemi szabályozási kötelezettségét az állam egyébként teljesítette, az instrumentum terminológiáját nem kell feltétlenül átvenni.²⁵²

Amennyiben viszont a terminológiai eltérés megengedetttségét a nemzetközi jog implementációjának egyik elveként ismerjük el, akkor annak érvényesülése független attól, hogy az adott egyezmény tartalmaz-e erre utaló klauzulát. Így az angol jog akkor is megfelel (majd) a pénzügyi érdek védelméről szóló EU egyezmény második jegyzőkönyvének, ha az abban szereplő az elkobzására (*confiscation*) vonatkozó kötelezettséget²⁵³ nemzeti jogában – az elkövetési eszközök vonatkozásában – az elkobzás jogintézményével (*forfeiture*) biztosítja. Mindez fordítva is igaz, azaz a terrorista bűncselekmények finanszírozásából származó jövedelem elkobzása (*forfeiture*) az Egyesült Királyságban az elkobzás (*confiscation*) jogintézményével is teljesíthető. Sőt, az is beletartozik a nemzetközi egyezmény lelkiismeretes implementációjának körébe, ha az adott nemzeti jogban a bűncselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyaktól való megfosztásra olyan elnevezésű jogintézmény szolgál, amelyet az egyezmények egyáltalán nem nevesítenek (még terminológiai klauzulában sem). Ilyen pl. az angol büntetőjogban a bűncselekményből eredő vagyon nem büntetőjogi elkobzása (*civil recovery order*).²⁵⁴

BOISTER utal rá, hogy a *forfeiture* kifejezésre utalásnak abban a vonatkozásban is jelentősége lehet, hogy a nem büntetőjogi elkobzást (*civil forfeiture*) az egyezmény hatókörébe vonja.²⁵⁵ Szükséges azonban megjegyezni, hogy a nem büntetőjogi elkobzás nem pusztán az elnevezésre utaló klauzulától, hanem arra tekintettel tartozik az egyezmény alá, hogy megfelel az elkobzás abban található fogalmának. Ha ugyanis a nem büntetőjogi elkobzás – egy kontrafaktuális hipotézis szerint – nem felelne meg az elkobzás nemzetközi jogi fogalmának (valójában persze megfelel), akkor ezen az sem segítene, ha a nemzeti jogban *forfeiture*-nek neveznék. Éppúgy, ahogy nem a terminológia alapján ítéljük meg (és rekesztjük ki) az egyezmény alkalmazási köréből a nem bíróság által elrendelt elkobzást, amit a nemzeti büntetőjog *confiscation*nak nevez. A *forfeiture* klauzula közvetlenül egyébként nem is alkalmazható a nem büntetőjogi elkobzás minden esetére, hiszen van olyan ország (Pl. Anglia), ahol a nemzeti büntetőjog erre a *civil recovery order* elnevezést használja, amelynek alapjául szolgáló jogintézmény egyébként az egyezmény elkobzás fogalmának megfelel.

²⁵² Ezt az elvet az elkobzásról szóló ET egyezmény magyarázó jelentése úgy fejezi ki, hogy a nemzetközileg – éppen a nemzeti jogok különbségeire tekintettel – kialakított autonóm terminológiát az egyezmény hatékony és hűséges alkalmazására figyelemmel kell értelmezni. Vö. COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 19-20.

²⁵³ Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény második kiegészítő jegyzőkönyve 5. cikk.

²⁵⁴ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 5. rész.

²⁵⁵ BOISTER (2001) 360. o.

3.3.3.3. A nemzeti és a nemzetközi jog

A terminológiai függetlenségből eredően egy kifejezés nem feltétlenül azonos tartalmat fed a nemzeti jogban és a nemzetközi egyezményben. Az elkobzási egyezmény alapján például a *confiscation* kifejezés egyaránt jelenti a bűncselekmény eszközének és bevételének (az utóbbinak megfelelő összeg) elvonását, méghozzá függetlenül attól, hogy az utóbbira elítélést követően kerül-e sor. Ezzel szemben a *confiscation* angol jogban ismert – már 1986-ban beiktatott – jogintézménye csak az elkövető kötelezését jelenti a bűncselekmény bevételének megfelelő összeg megfizetésére. Éppen erre tekintettel nem problematikus, hogy részemről a *confiscation* kifejezést az angol jog vonatkozásában elvonásnak, míg a nemzetközi egyezmény angol szövegét tekintve elkobzásnak fordítjuk. Az adott esetben ugyanis azonos nyelvű, de különböző – azaz a nemzeti és nemzetközi – jogrendszerek azonos kifejezéséről van szó, amely azonban mást és mást jelent.

Az egyezmények implementációjának terminológiai kérdései másként vetődnek fel (tovább bonyolódnak) azokban az államokban, amelyek nyelve nem egyezik meg az adott egyezmény hivatalos nyelvével. Ezekben ugyanis az első probléma akkor jelentkezik, amikor az egyezmény szövegét lefordítják az adott állam hivatalos nyelvére. Ennek során nyilvánvalóan figyelembe veszik a nemzeti jog meglévő terminológiáját, így a svájci jogban a *confiscation* kifejezés fordítására azt a kifejezést (*Einziehung*) alkalmazták, ami a nemzeti jog szerint az elkobzást jelöli.²⁵⁶

Nehezebb volt a fordítók helyzete Németországban, ahol az egyezmények elfogadásakor a nemzeti jogban két jogintézmény (ezek az *Einziehung* és a *Verfall*) fedte le az egyezményben foglalt a bűncselekménnyel kapcsolatos dolgoktól való megfosztásra vonatkozó szabályozási kötelezettség hatókörét. A német hivatalos fordítások az *Einziehung* kifejezést használják,²⁵⁷ aminek következtében viszont a nemzeti jog és a nemzetközi egyezmény fordítások terminológiája eltér egymástól.

Hazánkban az egyezmények *confiscation* kifejezést minden esetben elkobzásnak fordították.²⁵⁸ Ez egészen addig (utoljára a kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni egyezmény kihirdetésekor²⁵⁹) nem okozott problémát, amíg ez volt az egyedüli jogintézmény, amely *expliciten* a bűncselekménnyel *kapcsolatos* vagyontárgyak elvonását szolgálta.²⁶⁰ Amikor azonban az 1998. évi LXXXVII. törvény²⁶¹ a vagyyonelkobzás hatókörét a bűncselekménnyel *kapcsolatos* vagyona korlátozta, a magyar jogi terminológia – a némethez hasonlóan – eltért az egyezmények fordításától. Ez azonban helyesen nem

²⁵⁶ Svájci Btk. 58-59. §-ok.

²⁵⁷ Vö. 1998. évi L. törvény az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószerrel és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény kihirdetéséről 2. §, illetve 2000. évi CI. törvény a pénzmosásról, a bűncselekményből származó dolgok felkutatásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról szóló, Strasbourgban, 1990. november 8-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 2. §.

²⁵⁸ Ld. az 1998. évi L. törvényt 2. §.

²⁵⁹ Azaz 1998. szeptember 6. napján.

²⁶⁰ Btk. 77. §. Hatályos 1999. február 28. napjáig.

²⁶¹ Kihirdetve: 1998. december 26. napján.

érintette azt, hogy az *confiscation* kifejezést ezt követően is elkobzásnak fordítsák,²⁶² ami arra is visszavezethető, hogy ennek a kifejezésnek a tradíció jogán is elsőbbsége volt. De arra tekintettel is helyes, hogy így nem fordították máshogy különböző egyezmények ugyanazon kifejezését magyar nyelvre. Ez egyben ahhoz vezetett, hogy a magyar fordítások is mutatják a nemzeti és nemzetközi jog terminológiai különbségét, ami egyébként – a fentebb kifejtettek alapján – korántsem problematikus. Helyes az is, hogy a magyar hivatalos fordítás nem igazodott a nemzetközi egyezmények terminológiai változatosságához és a terrorizmus elleni egyezménynél a *forfeiture* kifejezését elkobzásnak fordította.²⁶³

Különösen problematikus kérdés, hogy az egyezmények angol szövegében szereplő terminológiai (a *forfeiture* kifejezésre vonatkozó) klauzulákat le kell-e, és ha igen miként kell lefordítani. A németek azt a megoldást választották, hogy a *forfeiture* kifejezést *Verfall*nak fordították.²⁶⁴ Ezzel a fordítással a *forfeiture* klauzula nem az eredetileg az angol joghoz kötődő, hanem általánosabb tartalma nyert megjelenítést, nevezetesen az, hogy a nemzeti jogban a nemzetközitől eltérő terminológia is használható. Ennek megfelelően viszont az egyezmény német fordításának terminológiája egyáltalán nem illeszkedik az angol jog eredeti terminológiájának jelentéséhez. Az angol jogban ugyanis a *forfeiture* elsősorban a bűncselekmény eszközének elkobzását jelenti, addig a német jogban a *Verfall* kizárólagosan a bűncselekményből eredő bevétele. E gordiuszi csomó átvágásának másik (elegánsabb) megoldása az lett volna, ha a fordítás során – legalább két hivatalos szöveg összevetésével és az angol terminológia behatóbb ismeretében – tisztázzák a *forfeiture* szó funkcióját az egyezményben. Ezt követően pedig annak megfelelőjét egyszerűen nem szerepeltetik a hivatalos fordításban, ha már egyszer az a francia szövegben sem szerepel.

Hazánkban is a *forfeiture* klauzula lefordítása mellett döntöttek, végkimenetelében a német joghoz hasonló, de annál kezdetben kicsit komplikáltabb terminológiai helyzetet okozva. Az ENSZ kábítószer egyezmény *forfeiture* kifejezését nyilvánvaló volt, hogy nem lehetett elkobzásnak fordítani, hiszen „az elkobzás (*confiscation*) magában foglalja az elkobzást (*forfeiture*)” magyarítás nem vetett volna jó fényt a fordítóra. Ezért egy másik kifejezést kellett találni, a választás a vagyoneklobzás kifejezésre esett.²⁶⁵ Ebben éppúgy közrejátszhatott az is, hogy a köznyelvben fennmaradt a *confiscation*: „elkobzás [vagyoné]” meghatározása,²⁶⁶ de lehet, hogy a jogi szövegekben tallózva jutottak el az akkori Btk.-ban is szereplő mellékbüntetéshez.²⁶⁷ Azonban az akkor hatályos szabályok szerint az elkövető összes vagyona (annak egy a bíróság megítélésétől függő része) esett elkobzás alá, így a

²⁶² Pl. 2000. évi CI. törvény 2. § (kihirdetve 2000. szeptember 21. napján), illetve 2002. évi XLIX. törvény (kihirdetve 2002. december 7. napján) 2. §.

²⁶³ 2002. évi LIX. törvény (kihirdetve 2002. december 20. napján).

²⁶⁴ A német fordításra ld. a kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezményt kihirdető német törvényt.

²⁶⁵ Ld. 1998. évi L. törvény.

²⁶⁶ *Angol-magyar kéziszótár* (főszerkesztő: Országh László). Akadémiai, Budapest, 1991. 332. o.

²⁶⁷ Btk. 62-63. §. Hatályos 1999. február 28-ig.

vagyonelkobzás kifejezés használata meglehetősen inadekvát volt egy olyan jogintézmény lefordításánál, amely szigorúan a bűncselekménnyel kapcsolatos dolgokra korlátozódik. Elképzelhető persze, hogy a terminológia megválasztásában már szerepet játszott az a módosítási javaslat is,²⁶⁸ amely újraszabályozta a vagyonelkobzás jogintézményét, és annak hatókörét a bűncselekményből eredő vagyona korlátozta. Ennek több hónappal később jogszabályi formában való megjelenése (1998. évi LXXXVII. törvény) után²⁶⁹ viszont a vagyonelkobzás terminológia használata az ENSZ egyezmény *forfeiture* kifejezésének fordításánál azonos kérdéseket vet fel, mint amikre a német jog vonatkozásában már utaltunk.

3.3.4. A büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak elkobzásának elsőbbsége

Ha a jogrendszerben van olyan jogintézmény, amely a büntetőjog-ellenes cselekménytől független, és egy olyan, amelyik csak azzal kapcsolatos vagyon elvonásáról rendelkezik, akkor az utóbbi élvez alkalmazási elsőbbséget *lex specialis*-ként. Erre a joghelyzetre példa volt a német jogban vagyoni büntetés és az elvonás együttes szabályozásának időszaka. Az előbbi (azóta alkotmányellenesnek nyilvánított) jogintézmény ugyanis a Btk. kifejezett rendelkezésének megfelelően szubszidiárius volt az utóbbihoz képest, hiszen azok a vagyoni előnyök, amelyek elvonására sor került a vagyoni büntetés számításánál figyelmen kívül maradtak.²⁷⁰

3.4. A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNYBŐL EREDŐ VAGYON ELKOBZÁSA

3.4.1. A jogintézmény kialakulása

A tanulmány e pontjában a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontól való megfosztás körébe sorolható rendelkezések kialakulását vizsgálom. Ennek során különös figyelmet fordítok arra is, hogy más – akár az elkobzás eddig tárgyalt esetköreibe tartozó – jogintézmények mennyiben (nem) voltak alkalmasak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására.

3.4.1.1. A nemzeti jogok

3.4.1.1.1 A német büntetőjog

A német Btk. már megalkotásakor (1871-ben) tartalmazott önálló rendelkezést a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásáról, amely – elvonás elnevezéssel – a vesztegetésből eredő előnyre korlátozódott.²⁷¹ A későbbiekben a különös rész további tanulmányunk tárgya körébe sorolható rendelkezésekkel gazdagodott, amelyek pl. a

²⁶⁸ T/227. számú törvényjavaslat (benyújtva 1998. október 02.).

²⁶⁹ 1998. évi LXXXVII. törvény 11. §-a.

²⁷⁰ Német Btk. 43a. § második mondat. Hatályos 1992. szeptember 22. napjától 2002. március 20. napjáig.

²⁷¹ Német Btk. 335. §

jogosulatlan halászat zsákmányának,²⁷² illetve az állam elleni bűncselekmények elkövetéséért adott ellenszolgáltatásnak az elkobzásáról rendelkeztek.²⁷³ Ezen felül a büntetőjogi melléktörvényekben, illetve a szakmai törvények büntetőjogi rendelkezései között megtalálható volt a többletbevétel elvezetésének (*Abführung des Mehrerlöses*) jogintézménye is, amelynek lényege az árdrágításból eredő haszontól való megfosztás volt.²⁷⁴

Lényegében a fenti elszórt rendelkezéseket foglalta össze 1975. január 1. napjától a német Btk. azon általános részi rendelkezése, amely a bűncselekmény elkövetéséért kapott vagy abból eredő vagyon elvonásáról (Verfall) rendelkezik.²⁷⁵ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a bűncselekményből eredő vagyon elvonása körébe a német büntetőjognak csak egy jogintézménye lenne besorolható. Módosítva ugyanis továbbra is fennmaradt – az elvonáshoz képest speciális szabályként – bizonyos gazdasági bűncselekményeknél a többletbevétel elvezetése (*Abführung des Mehrerlöses*).²⁷⁶

3.4.1.1.2 Az angol jog

Az 1980-as évek elejéig az angol büntetőjog nem tartalmazott olyan szankciót, amely kifejezetten a bűncselekményből eredő vagyon elvonását szolgálta volna. Az elkobzás (*forfeiture*) jogintézménye nem a bűncselekményből eredő vagyon elvonására irányult, így csak korlátozottan bizonyult alkalmasnak arra, hogy megfossza az elkövetőket a bűncselekmény – különösen az addig soha nem látott hasznot hajtó kábítószerrel visszaélés – bevételeitől,

Az elkobzási rendelkezések egy része olyan dolgok (pornográf termékek, illegális drogok) elkobzásáról rendelkezett, amelynek birtoklása tilos. Ebbe a körbe nem sorolható be a bűncselekmény bevétele, ugyanis az általában olyan dolgokat (pl. készpénz) jelent, amelyek birtoklása önmagában nem tilos, elkobzásuk csak a bűncselekményből eredő voltukra tekintettel szükséges. A bűncselekmény bevételeinek elkobzására az ilyen rendelkezések legfeljebb olyan atipikus esetekben alkalmasak, ha a kábítószerért hamis pénzzel fizetnek. Ezen felül a rendelkezések annyiban kapcsolhatók a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásához, hogy *ha* az igazságszolgáltatás az illegális ügyletbe (pl. kábítószer kereskedelem) annak korai szakaszában avatkozik bele (a megtermelt kábítószer mennyiséget vonják ki a forgalomból), akkor az a bevétel létrejöttét is megakadályozza. Ez a megközelítés látszólag előnyösnek látszik, azonban egyrészt nem is mindig lehetséges, másrészt nem is mindig a leghatékonyabb. A kereskedők ugyanis kis költséggel pótolni tudják az így elvont

²⁷² Német Btk. 296a. § Vö. Eser (1969) 26. o.

²⁷³ Ld. pl. a német Btk. 93a. § Vö. SCHÖNKE (1941) 253. o. Később Német Btk. 92b. § (2) bek., illetve 101a. § (2) bek. Vö. Jescheck (1972) 595. o.

²⁷⁴ A jogszabályok áttekintését az 1954. évi (módosításokkal máig hatályos) német gazdasági büntetőtörvényig 8. cikkéig ld. ESER (1969) 34-35. o.

²⁷⁵ Német Btk. 73-73d., később 73-73e. §.

²⁷⁶ A német gazdasági büntetőtörvény 8. § (4) bek. Lásd erre LACKNER (1980) 379. o.

javakat,²⁷⁷ míg ha a kábítószerrel együtt a megvalósított ügylet hasznát is elvonják, akkor a kereskedő a befektetett szervező munka vonatkozásában is számottevő veszteséget szenved, valamint az állam eléri a keresleti oldal pénzét is, amely legalább ezt az összeget nem tudja más illegális árura költeni.

Az elkobzásra vonatkozó törvényi rendelkezések másik fajtája körébe sorolható pl. a kábítószerrel visszaélésről szóló 1971-es törvény 27. §-a, amely alapján “elkobozható minden olyan dolog, ami a bűncselekménnyel [azaz a kábítószerrel visszaéléssel] összefügg (*relate to the offence*)”. E rendelkezés alkalmazhatósága képezte a vita tárgyát abban az ügyben, amely a nyomozásban résztvevő rendőrnő neve után *Operation Julie* (kb. Júlia akció) néven vált híressé. Az ügy vádlottjait, akik éveken keresztül LSD-t gyártottak és árultak, a *Crown Court* hosszú tartamú szabadságvesztésre ítélte. A bíróság az MDA 27. §-a alapján elrendelte 750 ezer angol font elkobzását (*forfeiture*), amit a terheltek addigi illegális tevékenységből eredő vagyonnak (vagy annak megfelelő összegnek) tartott. A *Crown Court* osztotta a vád azon érvelését, hogy a MDA 27. §-ában említett összefüggés kiterjed olyan kábítószerrel visszaélésekből eredő vagyonra is, amiért a terhelteket vád alá sem helyezték. A vádlottak végül a Lordok Házához (*House of Lords*) folyamodtak arra hivatkozva, hogy az MDA 27. §-a csak olyan vagyon elkobzását teszi lehetővé, ami ahhoz a bizonyos bűncselekményhez kapcsolódik, amiért a vádlottat elítélték. A Lordok Háza az *R. v. Cuthbertson* ügyben „komoly sajnálattal” helyt adott a vádlottak jogorvoslatának, tekintettel arra, hogy az alsóbb fokú bíróságok túl szélesen értelmezték a bűncselekménnyel való összefüggés az MDA 27. §-ában szereplő fogalmát. A Lordok Háza szerint e rendelkezés alapján csak azok a dolgok kobozhatók el, amelyek úgy kapcsolódnak az adott bűncselekményhez, mint például maga a kábítószer, a gyártására szolgáló apparátus, a szállításukra szolgáló jármű, vagy az ellenértékül adott készpénz (éppen az átadást megelőzően, vagy azt követően).²⁷⁸

A jogrendszer nyilvánvaló alkalmatlansága a bűncselekményből eredő vagyon elvonására nagy közfelháborodást idézett elő. Ennek eredményeként a *Howard League for Penal Reform* felügyelete alatt, de független testületként létrejött a *Hodgson Bizottság*, amelynek feladata az volt, hogy a Lordok Házának fenti ügyben hozott határozatának fényében vizsgálja meg az elkobzásra vonatkozó joganyagot, valamint annak lehetőségét, hogy milyen további rendelkezések szükségesek ahhoz, hogy a bűncselekmény bevétele visszajusson az áldozatokhoz, illetve a Koronára szálljon. A *Hodgson Bizottság* 1984-ben készítette el – 48 ajánlást tartalmazó – jelentését „A bűncselekményből származó vagyon és visszaszerzése (*Profits of Crime and their Recovery*)” címmel.²⁷⁹

A *Hodgson Bizottság* javaslatai közül számosat felhasználtak a kábítószer bűncselekményekről szóló 1986. évi törvény megalkotásánál. A jogszabály egy új szankciót

²⁷⁷ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. paras. 3.11., 4.4-4.5.

²⁷⁸ MARTIN (1990) 169.; MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 3-4. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 4-5.; LEVI (1997) 362. o.

²⁷⁹ MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 3.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 5., LEVI (1997) 363. o.

vezetett be abból a célból, hogy megfossza az elkövetőket a kábítószer kereskedeleméből eredő bevételüktől ez az elvonás (*confiscation*).²⁸⁰ Ezt követő fejlődés jellemzője egyrészt az elvonás hatókörének kibővítése,²⁸¹ illetve további tanulmányunk körébe sorolható jogintézmények pl. a nem büntetőjogi elkobzás (visszatérítés) bevezetése volt.²⁸²

3.4.1.1.3 A hazai jogunk

Hazánkban az 1878. évi V. törvény (továbbiakban 1878. évi Btk.) egyáltalán nem tartalmazott olyan rendelkezést, amely a bűncselekményből eredő bevétel elkobozhatóságát mondta volna ki. A bírói gyakorlatban ennek megfelelően meg is állapították, hogy sem a bűncselekmény által szerzett tárgyak,²⁸³ sem ezek surrogatuma (pl. a csalás útján szerzett pénzből vett tárgyak) nem esnek elkobzás alá.²⁸⁴

A bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának egyik esetköre a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvényben jelent meg. A rendelkezés az elkobzás körében mondta ki,²⁸⁵ hogy a hűtlenség (58-71. §) „elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag *kapott* ajándékot vagy jutalmat [...] minden esetben el kell kobozni”.²⁸⁶ Ehhez hasonlóan az 1939. évi II. törvény a honvédelemről úgy rendelkezett, hogy az abban meghatározott bizonyos büntett vagy vétség „elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékot vagy jutalmat [...] el kell kobozni; ha pedig az elkobzás nem foganatosítható, az elítéltet arra kell kötelezni, hogy a kapott értéknek vagy juttatott vagyoni előnynek megfelelő összeget az államkincstárnak fizesse meg”.²⁸⁷

A későbbiekben jelentek meg javaslatok a bűncselekményből eredő vagyon más esetköreinek elkobzására irányuló szabályozás kialakítására. A Btk. reformjára vonatkozó elgondolások között – szerintünk nem véletlenül a katonai büntetőjog specialistája²⁸⁸ – SCHULTHEISZ javasolta, hogy az elkobzásra vonatkozó általános rendelkezéseinek körét ki kellene terjeszteni a „bűncselekmény által akár közvetlenül akár közvetve szerzett (tehát pl. a lopott vagy a lopás útján szerzett pénzből vásárolt) tárgyakra”, illetve „a bűncselekmény elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékra vagy jutalomra”.²⁸⁹

Az 1950. évi II. törvény (a Btá.) csak az elkövető által a tulajdonostól vagy annak hozzájárulásával mástól az elkövetésért kapott dolog elkobzásáról rendelkezett.²⁹⁰ Ahogy

²⁸⁰ LEVI (1997) 363. o.

²⁸¹ Ld. részletesen a tanulmány 5.1.2.2. pontját.

²⁸² Ld. részletesen a tanulmány 4.2.1.1.2. pontját.

²⁸³ Kuria B. I. 8711/1927.; ISAÁK (1929) 33. o.

²⁸⁴ Kuria B. II. 3073-411/1926.; ISAÁK (1929) 34. o.

²⁸⁵ A rendelkezést is az elkobzás fogalma körébe sorolja BURSICS (1937) 51. o.

²⁸⁶ 1930. évi III. törvény 70. §.

²⁸⁷ 1939. évi II. törvény 213. § (5) bek. A rendelkezést is az elkobzás fogalma körébe sorolja HELLER (1945) 284. o.

²⁸⁸ Schultheisz Emil életére és munkásságra lásd NAGY (2001b) 48-52. o.

²⁸⁹ SCHULTHEISZ (1949) 240. o.

²⁹⁰ Btá. 37. § (1) bek. c) pont.

azonban GYÖRGYI megállapítja²⁹¹ nem került jogalkotói elfogadásra SCHULTHEISZ azon javaslata, amely a bűncselekmény elkövetésével szerzett tárgyak elkobzásáról szóló rendelkezés megalkotására irányult. Erre tekintettel viszont a Btk. továbbra is csak a bűncselekményből eredő bevétel elkobzásának egyes eseteit szabályozta. Az 1961. évi Btk. is csak a bűncselekményért kapott ellenszolgáltatásra vonatkozó általános szabályozást vette át,²⁹² ahogy a hatályos Btk. eredeti szövege is csak a bűncselekmény díjának elkobzásáról rendelkezett.²⁹³ Ennek megalkotásánál sem fogadták el végül azt a főbizottsági javaslatot, hogy el kellene kobozni azt a dolgot is, amelyhez az elkövető a bűncselekmény elkövetése révén jutott”.²⁹⁴

Az utóbbi törvény hatálya alatt több esetben az alsóbb fokú bíróságok az elkobzás más esetköreit kívánták felhasználni arra, hogy az elkövetőt megfosszák a bűncselekményből eredő vagyontól.

- Egyrészt a bűncselekmény produktumára vonatkozó rendelkezés²⁹⁵ alapján kobozták el az ellopott és a tárgyi bűnpártoló által elrejtett, majd elidegenített tárgy eladásából származó pénzösszeget,²⁹⁶ illetve ezen rendelkezésre hivatkozva kötelezték a terheltet a sikkasztás során eltulajdonított dolog értékesítéséből eredő bevételnek megfelelő érték megfizetésére.²⁹⁷ A Legfelsőbb Bíróság azonban mindkét esetben kimondta, hogy ez a törvény hibás értelmezését jelentené, mivel bűncselekmény útján létrejött dolognak csak „az tekinthető, amely közvetlenül a bűncselekmény elkövetése révén jött létre (pl. a pénzhamisításnál a hamis bankjegy)”.²⁹⁸
- Más esetekben a bűncselekményért kapott ellenszolgáltatás értékének megfizetésére vonatkozó rendelkezésekre²⁹⁹ hivatkozva kötelezték a vádlottat arra, hogy a mezőgazdasági termelőszövetkezetektől ellopott juhok eladása révén szerzett pénzösszegeből a társaitól kapott részesedésnek megfelelő összeget fizesse meg. A Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy a Btk. hivatkozott rendelkezése erre az esetre nem vonatkozik. A vádlott ugyanis „nem a tulajdonostól, de nem is annak hozzájárulásával jutott ehhez az összeghez, hanem a több alkalommal történt elkövetés során közösen ellopott állatokat rendszerint értékesítették, és a közösen elkövetett bűncselekményekből származó pénzt elosztották egymás között.”³⁰⁰

²⁹¹ GYÖRGYI (1984) 42. o.

²⁹² 1961. évi Btk. 63. § (1) bek. c) pont.

²⁹³ Btk. 77. § (1) bek. c) pont. Hatályos 1999. február 28. napjáig.

²⁹⁴ Vö. GYÖRGYI (1984) 378. o.

²⁹⁵ 1961. évi Btk. 63. § (1) bek. b) pont

²⁹⁶ LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. II. 655/1991. sz. – BH 1993. 208.

²⁹⁷ LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. I. 326/1990. sz. – BH 1992. 73.

²⁹⁸ LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. II. 655/1991. sz. – BH 1993. 208.; LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG B. törv. I. 326/1990. sz. – BH 1992. 73.

²⁹⁹ Btk. 77. §-a (1) bek. c) pont. Hatályos 1999. február 28. napjáig

³⁰⁰ LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG Katf. II. 106/1988. sz. – BH 1988. 335.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon teljes terjedelmének elkobzása csak a 1998. évi LXXXVII. törvény 11. §-ának hatálybalépésével vált lehetővé a hazai büntetőjogban. Ez volt ugyanis az a rendelkezés, amely olyanképpen módosította a vagyonelkobzás mellékbüntetését, hogy az arra „a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra” terjedt ki „amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett.”³⁰¹ A vagyonelkobzást a szabályozás alapján arra a vagyonra is el kell rendelni, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon helyébe lépő vagyonként szerzett.³⁰²

3.4.1.2. A nemzetközi egyezmények

Az elkobzási kötelezettségről rendelkező első nemzetközi egyezmények – ha igen jövedelmező bűncselekményekre vonatkoztak is – még nem szabályozták a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának kérdését. Így csak a bűncselekmény elkövetési eszközének vagy tárgyának elkobzására vonatkozó kötelezettséget tartalmaz:

- a szeméremsértő közlemények forgalmának és a velük való üzérkedésnek elnyomásáról szóló egyezmény V. cikke,
- a nemzetközi ópium egyezmény 28. cikke,
- a pénzhamisítás elleni egyezmény 11. cikke,
- a kábítószerekről szóló egységes egyezmény 37. cikke
- a pszichotrop anyagokról szóló egyezmény 22. cikkének 3. bekezdése.
- a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény VIII. cikk 1. bekezdésének b) pontja.

Az első olyan nemzetközi rendelkezés, amely a bűncselekmény bevételeire vonatkozó elkobzási kötelezettséget statuált, az a kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni 1988-as ENSZ egyezmény 5. cikke volt. Ezt követően pedig napjainkig a következő – időrendben felsorolt – egyezmények és instrumentumok tartalmazznak nemzetközi kötelezettséget a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának szabályozására:

- az elkobzásáról szóló ET egyezmény (1990),
- a külföldi hivatalos személyek nemzetközi kereskedelmi ügyletekben való megvesztegetése elleni küzdelemről szóló OECD egyezmény (1997) 3. cikk 3. bekezdése,
- az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény második kiegészítő jegyzőkönyvének (1997) 5. cikke,
- az elkobzásáról szóló EU együttes fellépés (1998),
- az ET korrupcióról szóló büntetőjogi egyezményének (1999 január) 19. cikk 3. bekezdése,
- a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról elfogadott ENSZ egyezmény (1999 december) 8. cikk. 2. bekezdése.

³⁰¹ Btk. 62. § (2) nek. Hatályos 1999. március 1 napjától 2002. március 31. napjáig.

³⁰² Btk. 62. § (2) nek. Hatályos 1999. március 1 napjától 2002. március 31. napjáig.

- a gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény a gyermekek eladása, a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia elleni kiegészítő jegyzőkönyvének (2000 május) 7. cikk a/ii) alpontja,
- a határon átvándorló szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény (2000 december) 12. cikk 1. bekezdése,
- az elkövetéséről szóló EU kerethatározat (2001),
- a korrupció elleni ENSZ egyezmény (2003) 31. cikke,
- a kábítószerrel visszaélés bűncselekményének tényállási elemeire és büntetéseire vonatkozó minimum rendelkezések meghatározásáról szóló EU kerethatározat (2004) 4. cikk 5. bekezdése,

Az elkövetés bevételeinek elkövetésére vonatkozó nemzetközi kötelezettség szerepel a

- az európai közösség pénzügyi érdekeinek védelmében született irányelv tervezetének 12. cikkében;
- a rasszizmus és a xenofóbia elleni EU kerethatározat tervezetének 6. cikk 6. bekezdésében, valamint a
- a bűncselekményhez kapcsolódó bevétel, eszköz és vagyon elkövetéséről a Dán Királyság által kezdeményezett kerethatározatban.

A jogharmonizációs instrumentumok egy része (pl. a kábítószerrel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény 5. cikke) az elkövetést az adott bűncselekmény elleni fellépés részeként kezeli. Ehhez képest a fejlődés új korszakát jelentette, amikor olyan egyezményeket és más instrumentumokat (pl. az elkövetéséről szóló ET egyezmény) fogadtak el, amelyek – több más kérdés mellett, de – kifejezetten a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő elkövetést szabályozták. Az elkövetés tehát már nem csak az egyes bűncselekmények nemzetközi szabályozásának mellékkérdése, hanem a jogharmonizáció egyik *sui generis* témája. Ez volt egyébként az első alkalom, amikor egy szankció jogharmonizációja külön vált a büntetőjogi tényállásokétól. Ilyen kifejezetten az elkövetésre vonatkozó jogharmonizációra csak Európában került sor, nevezetesen az ET és az EU keretében. Ezzel szemben globális szinten (az ENSZ, az OECD keretében), illetve egyéb más régiókban (pl. az Amerikai Államok Szervezetén belül) az államok csak az egyes bűncselekmény(ek)re vonatkozó nemzetközi egyezményekben vállaltak az elkövetés szabályozására kötelezettséget.³⁰³

3.4.2. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő bevétel definíciója és esetei

A büntetőjog-ellenes cselekményből vagyon – a fenti történeti áttekintéséből³⁰⁴ is láthatóan – meglehetősen komplex és heterogén fogalmát az egyes nemzeti szabályozások is lényegében annak bizonyos absztrakciójú eseteit felsorolva adják meg. A bűncselekmény

³⁰³ Így pl. a terrorizmus elleni amerikai egyezmény 5. cikk.

³⁰⁴ Ld. a tanulmány 3.4.1. pontját.

bevételéről szóló 2002. évi angol törvény definíciója alapján valaki akkor szerez bevételt a bűncselekményből, ha vagyont szerez meg „a cselekmény eredményeként, vagy azzal összefüggésben (*as a result of or in connection with the conduct*)”.³⁰⁵ A német Btk. szerint az elvonás alá eső bevétel az, amit az elkövető (más személy) „a cselekményért vagy abból szerez (*für die Tat oder aus ihr [...] erlangt*)”. A magyar Btk. „a bűncselekmény elkövetéséből eredő” vagyonnak azt tekinti, amelyet „az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett”.³⁰⁶

A fogalom ennél pontosabban is meghatározható, ha a kapcsolódó esetjog és a jogirodalom alapján a fenti definícióknál részletesebben kidolgozzuk azokat az (az egymással akár részben átfedésben is lévő) esetköröket, amelyek a bűncselekmény bevételének minősülnek, így különösen:

- a büntetőjogilag is tilalmazottan a forgalomképtelen vagy korlátozottan forgalomképes áruk (kábitószer, fegyver) eladásából eredő vételár(haszon),
- az igazgatási (környezetvédelmi, élelmiszerbiztonság, hatósági árra vonatkozó) szabályok büntetőjogilag is jogellenes megszegéséből eredő haszon,
- a büntetőjog-ellenes cselekmény (pl. lopás, sikkasztás) zsákmánya,
- a büntetőjog-ellenes cselekmény (pl. bérgyilkosság, feljelentés büntetendő elmulasztása) elkövetéséért kapott díj vagy jutalom,
- az a vagyoni előny, amelynek elfogadása is a büntetőjog-ellenes cselekmény (pl. vesztegetés, befolyással üzérkedés).

3.4.3. A büntetőjog-ellenes cselekmény bevételének és az azzal kapcsolatos más vagyontárgyak elkobzásának viszonya

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon (azaz szóhasználatunkban a bevétel) elkobzását általában nem nehéz megkülönböztetni a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos tárgyak elkobzásának többi esetétől (ilyen pl. a deliktum eszköze, elkövetési tárgya). Elméletileg, de a joggyakorlatban is lényeges elhatárolás, hogy a bűncselekmény produktuma az elkövetési magatartás következtében jön létre (pl. hamis pénz), a dologi formában létező bevétele viszont azelőtt is létezett, csak azt az elkövető ennek következtében szerzi meg.

Az esetkörök között átfedés is lehetséges, amikor pl. a bűncselekmény bevétele más bűncselekmény (nevezetesen a pénzmosás³⁰⁷) elkövetési tárgyaként is elkobzás alá esik.³⁰⁸ Ebben az esetben hazai büntetőjogunkban (a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonra elrendelt) vagyoneklobzás élvez kifejezett törvényi rendelkezés alapján elsőbbséget,³⁰⁹ addig a német büntetőjogban az elkövetési tárgy elkobzása.³¹⁰

³⁰⁵ A bűncselekmény bevételéről szóló 2002. évi angol törvény 76. § (4) bek.

³⁰⁶ Btk. 77/B. § (1) bek. a) pont.

³⁰⁷ Btk. 303. §.

³⁰⁸ Btk. 77. § (1) bek. d) pont, illetve (3) bek.

³⁰⁹ Btk. 77/C. § (6) bek.

4. RENDSZERTANI BESOROLÁS

Tanulmányom negyedik része a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának viszonyát vizsgálja a büntetőjogi szankciórendszerhez. Három kérdést elemzek, nevezetesen, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzását

- szükségszerűen szankcióként kell-e tekinteni,
- mennyiben lehet és indokolt büntetőjogon belül, illetve kívül szabályozni, illetve,
- a büntetőjogon belül büntetésként, intézkedésként vagy harmadik típusú jogkövetkezményként kell-e besorolni.

4.1. SZANKCIÓ VAGY PUSZTA BIZTONSÁGI INTÉZKEDÉS

Egyes nemzeti szabályozások (pl. a bűncselekmény elkövetésére *felhasználni kívánt* eszközök kapcsán) az elkobzás olyan esetköreit is szabályozzák, amelyet büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésének hiányában, pusztán annak veszélye esetén is el lehet rendelni, így nem szankcióként, hanem pusztá biztonsági intézkedésként minősíthetők.³¹¹ Az angol jog alapján például 1990-től lehetőség van az olyan (kezdetben csak az országba behozott vagy onnan kivitt) készpénz nem büntetőjogi elkobzására, amit a kábítószerrel visszaélésre kívántak felhasználni.³¹²

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzása esetén azonban a jogintézmény természete kizárja azt, hogy azt szankcióként nem minősülő pusztá biztonsági intézkedésként konstruáljuk meg. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzása ugyanis nem képzelhető el anélkül, hogy egy olyan cselekmény elkövetésére sor kerülne, amely a büntetőtörvény rendelkezéseibe ütközik.

Az esetek többségében ugyanis nem lehet a vagyontárgyat anélkül megszerezni, hogy az elkövető a bűncselekményt a befejezettség szakaszába ne juttatná. Így pl. a kábítószerrel visszaélés azon formáinál, amelyek az áru és a pénz egyidejű átadásával (vagy halasztott fizetéssel) valósulnak meg – a bűncselekmény befejezése lényegében egybeesik az abból eredő bevétel megszerzésével (vagy azt megelőzi).

A környezetkárosítás³¹³ esetén elképzelhető, hogy az elkövető már akkor is haszonra tesz szert, amikor a bűncselekmény még nem fejeződött be. Lehetséges ugyanis, hogy úgy szerzi meg a bevételt, hogy a veszélyeztető magatartást már megvalósította, de a veszély még nem következett be, bár annak létrejövetelére már belenyugodott. Ilyen esetben azonban

³¹⁰ Az elvonás és az elkobzás viszonyára általában SCHÄFER (1985) 5.

³¹¹ Az ilyen személy elleni *ante delictuális* intézkedések történetére NAGY (1986) 70. o. és megengedettségre Nagy (1986) 239. o.

³¹² A büntető igazságszolgáltatásról (nemzetközi együttműködésről szóló) 1990. évi angol törvény III. rész, a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 43. § (1) bek. II. fordulat, a bűncselekményből eredő vagyontárgyról szóló 2002. évi angol törvény 240. § (1) bek. b) pont.

³¹³ Btk. 282. §

cselekménye a Btk. 280. § (1) bekezdés a) pontjában foglalt tényállás kísérlete, így az elkobzás a kísérleti szakban megrekedt bűncselekmény bevételeire irányul.

Az elkövetésért kapott ellenszolgáltatás megszerzése a bűncselekmény (pl. maradandó fogyatékossgot okozó testi sértés)³¹⁴ kísérletét megelőzheti. Ilyen esetben azonban elkövetés hiányában nem szólhatunk a „bűncselekmény elkövetéséből eredő” vagyonról, így a vagyonelkobzás a hatályos Btk. 77/B. § (1) bekezdés a) pontja alapján kizárt. Ez nem érinti azonban más elkobzási rendelkezések alkalmazhatóságát, így ha a megbízó a pénzt – mivel a „verőember” nem teljesített – visszaköveteli, akkor tiltott vagy jóerkölcsbe ütköző szerződés alapján állam javára marasztalásnak van helye.³¹⁵ Ez az esetkör azonban nem sorolható a „bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon elkobzása körébe, tehát nem cáfolja azt a tételt, hogy az elkobzás-e változata a bűncselekmény elkövetését követi.

Abban az esetben viszont, ha az elkövető olyan bűncselekmény (pl. emberölés) elkövetéséért kap annak kísérletét megelőzően ellenszolgáltatást, amelynek előkészülete büntetendő,³¹⁶ a megszerzett vagyon már a bűncselekményből eredő vagyonként esik elkobzás alá. Azt ugyanis nem pusztán a bűncselekmény befejezéséért kapta, hanem az egyben a deliktum előkészületének elkövetéséből is ered, hiszen azt ajánlkozása vagy vállalkozása ellenértékeként kapta, így a Btk. 77/B. § (1) bekezdés a) pontja alapján esik vagyonelkobzás alá. Hasonló igaz a kábítószer vásárlása fejében kapott vételár előlege is.³¹⁷

4.2. BÜNTETŐJOGI, ILLETVE NEM BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓ

E fejezetben a nemzeti jogok és nemzetközi egyezmények alapján azt vizsgálom, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását mennyiben lehet és indokolt büntetőjogon belül, illetve azon kívül szabályozni.³¹⁸

4.2.1. A nemzeti jogok

4.2.1.1. Az angol jog

Az angol jogirodalom általánosságban ismeri a büntetőjog (*criminal law*) és a nem büntetőjog (*civil law*) megkülönböztetést. Az utóbbiba a magánjogon (*private law*) kívül a mindazon közjogi területek (*public law*) tartoznak, amelyek nem büntetőjogiak.³¹⁹ Az angol jogban a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását jelentő jogintézmények is megoszlanak a két jogterület között. A büntetőjogban szabályozott elvonást kiegészíti a nem büntetőjogi visszatérítés.

³¹⁴ Btk. 170. § (4) bek. I-II. fordulat.

³¹⁵ Ptk. 237. § (4) bek.

³¹⁶ Btk. 166. § (3) bek.

³¹⁷ Btk. 282. § (3) bek a) pont.

³¹⁸ A büntetőjogi helyett közigazgatási intézkedések szabályozásának történetéről lásd NAGY (1986) 12. o. a büntetőjogi és közigazgatási (államigazgatási) intézkedés elhatárolásáról Uo. 216. o.

³¹⁹ KEENAN (1989) 184. o.

4.2.1.1.1 A (büntetőjogi) elvonás

Az angol büntetőjogba 1986-ban bevezetésre került szankció (az elvonás) büntetőjogi jogintézmény volt,³²⁰ hiszen annak alkalmazására a bűncselekmény miatti elítélést követően annak elkövetőjével szemben került sor. Ez a megállapítás nemcsak addig (kezdetben) volt igaz, amíg a rendelkezések büntetőjogszabályokban kerültek elhelyezésre,³²¹ hanem azt követően is, hogy az elvonás szabályozását a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény³²² konszolidálta. Ez ugyan – címéből is eredően – már nem kizárólag büntetőjogi rendelkezéseket tartalmazott, de ebben az elvonás büntetőjogi jellegét éppen az támasztotta alá, hogy az határozottan elkülönült az azonos jogszabályban szabályozott nem büntetőjogi intézményektől, pl. az elkobzástól.³²³ Hasonló mondható el az elvonás és a nem büntetőjogi visszatérítést egyaránt szabályozó a bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvényről is.³²⁴

Az elvonás 1986. évi szabályozásának büntetőjogi jellegét igazolja, hogy – bár a szabályozás még nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a bizonyítási standardról – a büntető ügyekben alkalmazandó szabályok alapján a vádnak minden ésszerű kétséget kizáróan kellett bizonyítani, hogy a terhelt jövedelemhez jutott kábítószerrel visszaélésből.³²⁵ Az elvonás büntetőjogi jellegét ugyan nem szüntette meg, de a jogintézmény határterületi jellegét jól mutatta, hogy az angol jogba 1993-ban beiktatásra kerültek olyan a bizonyítási standard csökkentésére vonatkozó rendelkezések, amelyek alapján a nem büntetőjogi ügyekben szokásos (a nagyobb valószínűség) standardját kellett alkalmazni annak a kérdésnek a bizonyítására, hogy a vagyon bűncselekményből ered.³²⁶ Hasonló igaz a bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvényre is, amely ugyan csak azt mondja ki, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredés nagyobb valószínűségét kell bizonyítani,³²⁷ ami azonban változatlanul – bár erre a törvény kifejezetten nem utal – lényegében azonos a nem büntetőjogi ügyekben szokásos standarddal.³²⁸

Az elvonás büntetőjogi jellegét nem szüntette meg, de a határterületi jellegét jelezte, hogy azt a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény alapján nem a büntető ügyekben

³²⁰ A jogintézmény szabályait egyébként a büntetőjogi kommentárok tárgyalják, méghozzá – a hazai büntetőjogban leginkább a jogkövetkezmények tanának megfeleltethető terület – a *sentencing* körében. Vö. pl. WASIK (1998), illetve RICHARDSON (1998).

³²¹ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény, illetve a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény VI. rész.

³²² A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény I. rész

³²³ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény II. rész.

³²⁴ A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 2., illetve 5. rész.

³²⁵ A Court of Appeal *Dickens* ügyben hozott határozata szerint. Vö. MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 78. o.
³²⁶ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (8) bek. a) pont. Vö. MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 92. o.; A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 71. § (7A) bek. Vö. MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 6., 108. o. 3. és 5. lj., és 128. o. 1. lj. Lásd részletesen a tanulmány 5.5. pontját.

³²⁷ A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 6. § (7) bek.

³²⁸ Vö. MARTIN (1994) 380. o.

eljáró bíróság (*Crown Court*), hanem az elsősorban polgári ügyekben illetékes *High Court* szabta ki, ha a terhelt – miután elítélték, de még mielőtt a vagyonekbevonás elrendelésére sor került volna – meghalt vagy megszökött,³²⁹ illetve megszökött, miután eljárást indítottak ellene.³³⁰ A büntető jelleg újabb megerősítést kapott azzal, hogy a bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény megszüntette az elvonás lehetőségét, ha a terhelt – miután elítélték, de még mielőtt a vagyonekbevonás elrendelésére sor került volna – meghalt,³³¹ illetve úgy rendelkezik, hogy ha a terhelt megszökött, a *Crown Court* jár el.³³²

4.2.1.1.2 A nem büntetőjogi visszatérítés

Az elvonás alkalmazási praxisának kialakulását nem sokkal követően, már észlelhetővé váltak a jogintézmény büntetőjogi szabályozásának hátrányai is. Az elvonást ugyanis csak büntethető elkövetővel szemben, illetve csak akkor lehetett elrendelni, ha a büntető ügyekben irányadó standard szerint, azaz *minden ésszerű kétséget kizáróan* (*beyond reasonable doubt*) kellett bizonyítani,³³³ hogy a vagyon bűncselekményből származott.

Ezekre a problémákra a jogalkotó először nem is az elvonás reformjával, hanem már 1990-ban nem büntetőjogi jogintézmények bevezetésével reagált. Ekkor vezettek ugyanis be először olyan nem büntetőjogi rendelkezéseket, amelyek lehetővé tették – az elvonás mellett – a kábítószerrel visszaélésből eredő, az országba behozni vagy onnan kivinni kívánt készpénz nem büntetőjogi elkobzását (*civil forfeiture*).³³⁴ Ez a jogintézmény ugyanis egyrészt nem csak bűncselekmény elkövetőjével szemben volt alkalmazható, másrészt ennek keretében – a nem büntetőjogi ügyekben irányadó standard szerint – csak annak bizonyítására volt szükség, hogy a határon átvitt készpénz nagyobb valószínűséggel kábítószerrel visszaélésből ered.³³⁵ A nem büntetőjogi rendelkezések hatóköre azonban az elvonáshoz képest korlátozott volt, nem volt alkalmazható fegyvercsempészség, az ország területén található ingatlan vagyon, de még a határon átvitt utazási csekk esetén sem.

³²⁹ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 19. § (1)-(2) bek.

³³⁰ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 19. § (3)-(4) bek. Vö. MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 99-101. o.

³³¹ *Explanatory Notes Refer to the Proceeds of Crime Bill as Introduced in the House of Commons on 18th October 2001*. Clause 28:

³³² A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 27. § (2) bek. a) pont, és *Explanatory Notes Refer to the Proceeds of Crime Bill as Introduced in the House of Commons on 18th October 2001*. Clause 28:

³³³ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény, illetve a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény ugyanis még nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a bizonyítási standardról, így a *Court of Appeal Dickens* ügyben hozott határozata szerint – a büntető ügyekben alkalmazandó szabályok alapján – a vádnak minden ésszerű kétséget kizáróan kell bizonyítania, hogy a terhelt jövedelemhez jutott kábítószerrel visszaélésből. MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 78. o.

³³⁴ A büntető igazságszolgáltatásról (nemzetközi együttműködésről) szóló 1990. évi angol törvény 26. § és 29. (1) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 43. §, 48. (1) bek.; WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. 1998 (November). para. 4.9.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 221-223.; PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. para. 4.29.

³³⁵ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. 1998 (November). para. 4.11., 4.13., 4.50-4.52.; PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. paras. 5.2., 5.12-5.17.

Ezt követően azonban számos eset került napvilágra, amikor sem az elvonás, sem a nem büntetőjogi elkobzás alkalmazására nem volt lehetőség. Ilyen volt pl. azon eset,³³⁶ amikor az illető, aki korábban egy tanácsi bérlakásban (*council flat*) élt, 1 millió fontot érő Dél-Angliai házba költözött át, valamint számos külföldi ingatlantulajdont is szerzett. A rendőrség szerint a gazdagodása valószínűleg kábítószerrel visszaélésre vezethető vissza, de arra soha nem volt elegendő bizonyítékuk, hogy ezt a büntetőügyekben szükséges bizonyítási standard alapján (azaz minden ésszerű kétséget kizáróan) bizonyítsák. Ehhez hasonló annak a lánynak az esete, akinek a bankszámláján – miután élettársát elítélték nagy számú lopott CD lejátszóval való orgazdaságért – 40 000 font volt, holott semmiféle legitim kereseti vagy bevételi forrása nem volt. Arra volt bizonyíték, hogy bizonyos összegeket átutalt a családjának, hogy elhomályosítsa a hirtelen gazdagság okát, arra azonban nem, hogy a pénz az élettárstól jött. Elítélés (de legalább megszökött személy megvádolása) nélkül viszont az elvonás nem volt alkalmazható,³³⁷ a határon való átvitel hiányában pedig a nem büntetőjogi rendelkezések elrendelésére nem volt lehetőség.

A kormányzat a nem büntetőjogi elkobzás hatókörének kiterjesztését tartotta alkalmasnak arra, hogy – nem helyettesítve, hanem kiegészítve az elvonást³³⁸ – megtörje a büntetőjogi standard szerint nem bizonyítható, de a büntetőjog hatókörén kívüli maradó pénzeszközökkel a következő deliktum elkövetését finanszírozó esetek ördögi körét (*vicious circle*).³³⁹ Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy az adott bűncselekmény bizonyítása valójában nem is mindig lehetetlen, hanem csak nehéz és költséges (!). Ehhez képest viszont a nem büntetőjogi elkobzás alkalmazása sokkal egyszerűbb és olcsóbb, hiszen azonos eredményt (a vagyontól való megfosztást) jóval kevesebb tény bizonyításával lehet elérni.

A kormányzat szerint a nem büntetőjogi elkobzással kapcsolatban nehezen volt érthető, hogy miért nincs lehetőség a készpénzen kívül más fizetési eszközök (pl. utazási csekk) elkobzására. Arra sem volt meggyőző indok, hogy miért csak kábítószerrel visszaéléssel kapcsolatban van lehetőség nem büntetőjogi elkobzásra, más bűncselekmény esetén miért nem. Azt sem volt könnyű belátni, hogy a készpénzt miért csak akkor lehet elkobozni, ha azt a határon átvitték (át kívánták vinni), miért nem elegendő az elkobzáshoz, ha az valahol az ország területén helyezkedik el. Végül az sem volt érthető, hogy miért csak készpénz kobozható el, más vagyontárgyak miért nem.³⁴⁰ Erre tekintettel a szabályozás reformja során több – egymásra épülő – módosítási javaslat látott napvilágot,³⁴¹ amelyek közül az egyik legradikálisabbat fogadták el, és iktatták törvénybe

³³⁶ Vö. WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. 1998 (November). para. 4.13.

³³⁷ *Explanatory Notes Refer to the Proceeds of Crime Bill as Introduced in the House of Commons on 18th October 2001*. Clause 5.5.

³³⁸ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. 1998 (November). Chapter 4., point 1-3., PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. Box. 5.1.

³³⁹ PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. para 5.18.

³⁴⁰ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. 1998 (November). para. 4.10., 4.13.

³⁴¹ Ezekre részletesen lásd WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. 1998 (November). para. 4.14-4.47.

A vonatkozó joganyagot a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 5. része tartalmazza, a jogintézmény a jogtalan cselekményből eredő vagyon nem büntetőjogi megtérítése (*civil recovery of the proceeds of unlawful conduct*) címet viseli. A nem büntetőjogi megtérítés tehát bármilyen bűncselekményből eredő vagyonra vonatkozik, alkalmazása akkor is lehetséges, ha vagyont nem akarják átvinni a határon, hanem az az Egyesült Királyság területén van. A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 5. része kiterjed a készpénzen kívül más vagyon elvonására is, azonban az előbbi vonatkozásában több tekintetben elkülönült szabályozást ad. A készpénzre vonatkozó rendelkezések esetén megmaradt az elkobzás (*forfeiture*) terminológia is,³⁴² addig az ezen kívüli vagyon esetén a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény csak a visszatérítés elrendeléséről (*recovery order*) szól.³⁴³ A nem büntetőjogi út azonban a jogalkotó szándéka szerint³⁴⁴ és a törvény szabályozása alapján is szubszidiárius, mivel a nem büntetőjogi elvonásnál nem esik megtérítési kötelezettség alá az a vagyon, aminek elvonását rendelték el.³⁴⁵ Annak azonban nincs akadálya, hogy a nem büntetőjogi visszatérítést a hatóságok a könnyebb útként használják.³⁴⁶

4.2.1.2. Az olasz jog

Az olasz jog is alkalmazza a büntetőjogi mellett a nem büntetőjogi elkobzás jogintézményét is. Ez jól mutatja, hogy az ilyen konstrukció nemcsak egy angolszász, hanem akár egy kontinentális jog rendszerébe is beilleszthető, de annak elfogadtatásában nyilvánvalóan szerepet játszott az Európában unikális szervezett bűnözési helyzet is.

4.2.1.2.1 A büntetőjogi út

Az olasz Btk. is tartalmazza az elkobzás (*confisca*) szankcióját a biztonsági rendszabályok (*delle misure di sicurezza patrimoniali*) között. Ennek alapján a bíró elrendelheti a bűncselekmény elkövetésére szolgált vagy arra szánt tárgyak, valamint a bűncselekmény által létrehozott vagy annak bevételeit képező tárgyak elkobzását.³⁴⁷ Az elkobzás alkalmazását kötelezővé teszi, illetve a rendelkezés hatókörét tágítja egy másik rendelkezés, amely a *maffia-típusú szövetkezés* tényállásának megvalósításáért elítélt személyekkel szemben alkalmazható.³⁴⁸ A fenti szankciók azonban csak elítélés esetén³⁴⁹ és csak az elkövetővel

³⁴² A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 298. §

³⁴³ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 266. §

³⁴⁴ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report. 1998 (November)*. Chapter 4., point 1-3., PIU: *i.m.* Box. 5.1.

³⁴⁵ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 308. § (9) bek.

³⁴⁶ REES/HALL (2002) 118. o.

³⁴⁷ Olasz Btk. 240. §. Vö. HEIN (1995) 152-153. o., 153-154. o., PAOLI (2002) 243

³⁴⁸ Olasz Btk. 416. § 7. bek. Vö. Hein (1995) 152-153. o., 153-154. o. PAOLI (2002) 243-244.

³⁴⁹ HEIN (1995) 155.

szemben rendelhetők el,³⁵⁰ valamint feltételezik a bűncselekmény és a vagyon közötti kapcsolat bizonyítását.³⁵¹

A büntetőjogi elkobzás harmadik variánsaként tekinthető, a nem a Btk.-ban, hanem külön 1992. évi 356. törvényben található rendelkezés.³⁵² Ennek legújabb szabályozása alapján lehetőség van arra, hogy bizonyos maffiával kapcsolatos bűncselekmények miatti elítélés esetén azon vagyon elkobzásra kerüljön sor, amelynek jogos eredetét az elítélt nem tudta bizonyítani.³⁵³ Ez a jogintézmény tehát a büntetőjog minimumát (a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésének bizonyítását) megtartja, sőt egyenesen bűncselekmény miatti elítélést feltételez,³⁵⁴ de a vád részéről a bűncselekmény és a vagyon közötti kapcsolat bizonyítását már nem követeli meg.

4.2.1.2.2 A nem büntetőjogi út

Az olasz büntetőjog emellett a büntetőjogi szankciókon kívül ismer olyan biztonsági intézkedéseket (*misura di prevenzione*), amelyeket a maffiában való részvétellel *gyanúsítható* személyekkel szemben lehet alkalmazni a (vélelmezetten) bűncselekményből eredő vagyon elvonására.³⁵⁵ Ezeket a rendelkezéseket az 1982. évi 646. törvény vezette be,³⁵⁶ míg az alkalmazási körüket az 1990. évi 55. törvény kiterjesztette más – a maffián kívüli – szervezett bűnözői csoportokra.³⁵⁷ A nem büntetőjogi megoldás kulturális hátterét a már meglévő, a maffia tagjai ellen alkalmazott személy elleni biztonsági intézkedések adták. Az új vagyoni szankciót is az addig csak személy elleni nem büntetőjogi biztonsági intézkedéseket (*misura di prevenzione*) tartalmazó 1965. évi 575. törvénybe iktatták be.³⁵⁸

A végleges elkobzást az 1965. évi 575. törvény alapján lefoglalás előzi meg, ha egy maffiatagsággal gyanúsítható személy esetén elegendő gyanú áll fenn arra – pl. a bevétele és az életstílusa közötti ellentmondásból –, hogy a vagyon jogellenes cselekményekből származik. Ha az érintett személy a vagyon jogos eredetét nem bizonyítja, azt elkobozzák.³⁵⁹ A biztonsági intézkedések a büntetőeljárástól függetlenek, de a büntetőeljárás alatt függő jogi helyzet áll fenn. Ha azonban a büntetőjogi elkobzást elrendelik, akkor a nem büntetőjogi intézkedés hatályát veszti.³⁶⁰ A nem büntetőjogi elkobzást nem is a büntetőeljárásra illetékes bíróság rendeli el, hanem kizárólagosan a megyeszékhely bírósága.³⁶¹

³⁵⁰ Olasz Btk. 240. § (3) bek.

³⁵¹ Ld. HEIN (1995) 155.

³⁵² PAOLI (2002) 244. o. A jogintézmény elhelyezése azonban vitatott HEIN (1995) 155-156. o., HEIN/PAOLI (1997) 449. o.

³⁵³ HEIN (1995) 155.; PAOLI (2002) 244-245. o.

³⁵⁴ PAOLI (2002) 245. o.

³⁵⁵ HEIN (1995) 156-157. o.

³⁵⁶ PAOLI (2002) 246. o.

³⁵⁷ HEIN (1995) 159. o.

³⁵⁸ PAOLI (2002) 246. o.

³⁵⁹ Vö. HEIN (1995) 159. 30. lj., illetve ORLANDI (2001) 455. o.

³⁶⁰ Vö. HEIN (1995) 158. o. 29. lj.

³⁶¹ Vö. HEIN (1995) 158. o.

4.2.1.3. A német jog és javaslatok

Németországban a kezdetektől a mai napig kizárólagosan a büntetőjogszabályok (Btk. és melléktörvényei) adnak otthont olyan jogintézménynek (az elvonásnak), amely kizárólagosan és kifejezetten a bűncselekményből eredő vagyon elkobzására irányul.³⁶² Az elvonásnak azonban vannak olyan tulajdonságai, amelyek alapján ez a jogintézmény akkor is alkalmazható, amikor más jogok a nem büntetőjogi elkobzás eszközéhez nyúlnak. Így például a német elvonás bűnösség hiányában,³⁶³ illetve nemcsak az elkövetővel, hanem más személlyel szemben is alkalmazható.³⁶⁴ A törvényi szabályozás (de még annak alkotmány-harmonikus értelmezése is) elismer bizonyos bizonyítási könnyítéseket, amelyek alapján a vagyon büntetőjog-ellenes cselekményből eredése könnyebben megállapítható.³⁶⁵

Azonban mindezzel együtt a nem büntetőjogi szabályozás bevezetésére irányuló javaslatoknak is lenne helye a német jogrendszerben, hiszen az eljárás tárgyát képező büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetése vonatkozásában a büntetőjogi szabályozásba nem telepíthető bizonyítási könnyítés.³⁶⁶ Éppen erre tekintettel kívánta a nem büntetőjogi elkobzást Németországban bevezetni a német Szociáldemokrata párt (SPD) 1994. évi,³⁶⁷ illetve a baden-würtembergi tartományi kormány 1995. évi javaslata.³⁶⁸

A javaslatok közös vonása, hogy az új (nem büntetőjogi) jogintézményt egy a vagyon elkobzásáról szóló külön törvényben (*Vermögenseinziehungsgesetz, VermEinzG*) kívánták volna szabályozni.³⁶⁹ Az új jogintézmény alapján a bizonyos összeget meghaladó (előzetesen lefoglalt) vagyon véglegesen elkobozható, ha ténykörülmények alapján nagy valószínűséggel (*hohe Warscheinlichkeit*) súlyos bűncselekményekből ered.³⁷⁰ Ha az elkövetőnek ennek (azaz a nagyobb valószínűségnek az) ellenkezőjét nem sikerül bizonyítania, akkor a vagyont elkobozzák,³⁷¹ méghozzá a polgári bíróságok eljárásában.³⁷²

A súlyos bűncselekményekből eredés ismérve kapcsán a nem büntetőjogi út hatóköre szűkebb, mint a büntetőjogi rendelkezéseké.³⁷³ A súlyos bűncselekmények katalógusát az SPD javaslat taxatív meg is határozta olyan bűncselekményi tényállások felsorolásával, amelyek a szervezett bűnözéssel tipikusan összefüggésben állnak. Ezzel szemben a baden-

³⁶² Német Btk. 73-73e. §, illetve pl. a német kábítószer-törvény 33. § (1) bek.

³⁶³ Lásd részletesen a tanulmány 5.2.1.2. pontját

³⁶⁴ Lásd részletesen a tanulmány 5.4.1. pontját.

³⁶⁵ Lásd részletesen a tanulmány 5.5. pontját.

³⁶⁶ DANNERT (1998) 87. o.

³⁶⁷ Ld. SPD-BUNDESTAGFRAKTION: Entwurf eines Zweiten Gesetzes zur Bekämpfung des illegalen Rausgiffhandels und anderer Erscheinungsformen der Organisierten Kriminalität. (Vermögeneinziehungsgesetz – VErMEinZG). BT-Drucks 12/6784 4. 2. 1994. Szövegét lásd pl. BERG (2001) 245-248. o. Ismerteti még BENSELER (1997) 30. o., DANNERT (1998) 13. o., BOCK (2000) 4. o.

³⁶⁸ LANDESREGIERUNG BADEN-WÜRTTEMBERG: Entwurf eines Gesetzes zum Schutz der Öffentlichen Sicherheit und Ordnung durch Vermögeneinziehung (Vermögeneinziehungsgesetz – VErMEinZG) BR-Drucks. 695/95. 24. 10. 1995. Szövegét lásd pl. BERG (2001) 248-251., ismereti még DANNERT (1998) 13. o.

³⁶⁹ DANNERT (1998) 15. o., WALLSCHLÄGER (2002) 201. o.

³⁷⁰ Vö. DANNERT (1998) 15-16. o., WALLSCHLÄGER (2002) 201. o.

³⁷¹ DANNERT (1998) 85. o.

³⁷² DANNERT (1998) 86. o., WALLSCHLÄGER (2002) 201. o.

³⁷³ DANNERT (1998) 87. o.

würtenbergi javaslat csak egy homályos generálklauzulával („különös károsságot mutatnak a jogállami rendre”) utalt az alapul szolgáló bűncselekményekre. Ennek indoka az volt, hogy az eljárás adott szakában a bűncselekmény típusának még a vélelmezése is nehézséget okozhatott volna.

A valószínűség pontos mértékét az egyes javaslatok különbözőképpen szabályozták, mivel azokat eltérő büntetőeljárásjogi intézményekhez kötötték. Az SPD javaslat azt az elegendő gyanút (*hinreichender Tatverdacht*) követelte meg, amely egyébként az eljárás megindításához szükséges.³⁷⁴ Az, hogy a vagyontárgy bűncselekményekből ered, akkor feltételezhető, ha ennek fennállása valószínűbb, mint amennyire nem az.³⁷⁵ Ezzel szemben a baden-würtenbergi javaslat azt a kényszerítő gyanút (*dringender Tatverdacht*) követelte meg, ami például a letartóztatáshoz kell. A baden-würtenbergi javaslat szerint a gyanú különösen akkor áll fenn, ha nyilvánvaló ellentét van az érintett személy vagyona és a bevételi viszonyai között.³⁷⁶

Az elkobzást megelőzően ideiglenes eljárási kényszerintézkedés (*Sicherstellung*) alkalmazására kerülhetett volna sor olyan – minimális összeget³⁷⁷ meghaladó – vagyontárgyak (*Vermögenswerte*) vonatkozásában, amelyekről ténykörményekre tekintettel (*tatsächlicher Anhaltspunkte*) *feltehető*, hogy súlyos bűncselekményekből erednek.³⁷⁸ Az ideiglenes kényszerintézkedés (és így az elkobzás) nem vonatkozhat olyan vagyonra, amit az érintett személy a baden-württembergi tervezet szerint már 10,³⁷⁹ vagy az SPD javaslat szerint pedig 30 éve³⁸⁰ birtokol.

4.2.1.4. A hazai büntetőjog

Hazánkban is a büntetőjogban találták meg a bűncselekményből eredő vagyon elvonásának jogrendszerbeli helyét. A vagyonelkobzás büntetőjogi intézmény, amely kezdetben a mellékbüntetések,³⁸¹ majd az intézkedések³⁸² között került elhelyezésre. A vagyonelkobzás hazai hatályos szabályozása is tartalmaz olyan elemeket, amelyek a büntetőjogi szankciókra nem igazán jellemzőek, más államokban éppen az e jogágon kívül szabályozott jogkövetkezmények sajátjai. Ebben a vonatkozásban is – a német Btk. 73-73e. §-ához hasonlóan – azt kell megemlíteni, hogy a vagyonelkobzás egyrészt a bűnösségtől (és a büntethetőségtől) függetlenül,³⁸³ illetve büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetőinek nem minősülő személyekkel szemben is alkalmazható.³⁸⁴ A hazai vagyonelkobzás hatályos

³⁷⁴ DANNERT (1998) 85. o.

³⁷⁵ Vö. DANNERT (1998) 83. o.

³⁷⁶ Vö. DANNERT (1998) 83. o.

³⁷⁷ Vö. WALLSCHLÄGER (2002) 201.

³⁷⁸ Vö. DANNERT (1998) 15., 82. o.

³⁷⁹ Vö. DANNERT (1998) 83. o.

³⁸⁰ Vö. DANNERT (1998) 83. o.

³⁸¹ Btk. 62. § (2) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig.

³⁸² Btk. 77/B-C. §.

³⁸³ Btk. 77/C. § (2) bek.

³⁸⁴ Btk. 77/B. § (2)-(3) bek.

szabályozása körében is megjelentek 2002. április 1. napjától a bizonyítási könnyítések.³⁸⁵ Vagyonekobjást kell ugyanis elrendelni arra „a vagyorra, amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett”,³⁸⁶ amit csak akkor lehet (és kell) mellőzni, „ha a vagyon törvényes eredete bizonyított”.³⁸⁷ Azonban a büntetőjogi szabályozás ebben az esetben sem teszi mellőzhetővé az alapul fekvő büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésének – azaz legalább a Btk. 263/C. §-ában szabályozott tényállás jogellenes megvalósításának – bizonyítását.

A hazai jogpolitikai diszkusszióban a dolgozat lezárásakor még nyoma sincs olyan javaslatoknak, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon nem büntetőjogi ekobjására irányulnának. Azonban a jövőben külföldi példák – különösen az ebben a vonatkozásban meglévő német ellenállás megtörése, vagy különösen uniós jogharmonizációs igény esetén – számítani lehet arra, hogy a büncselekményből eredő vagyon nem büntetőjogi elvonása hazánkban is megjelenik.

4.2.2. A nemzetközi egyezmények és instrumentumok

A nemzetközi egyezmények (és instrumentumok) többsége alapján egyaránt lehetőség van arra, hogy az ekobjás szankcióját a büntetőjogban vagy éppen más jogág keretében helyezték el. A büntetőjogon belüli vagy kívüli szabályozás egyaránt olyan alternatívák, amelyekkel az államnak természetesen nem kötelező élnie. Nincs tehát nemzetközi jogharmonizációs kötelezettség arra, hogy az államok a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonását csak a büntetőjogi szankciók rendszerében vagy éppen csak azon kívül szabályozzák. Az egyezményeknek természetesen az olyan megoldás is megfelel, amely a büntetőjogi és nem büntetőjogi jogintézmények keverékét alkalmazza a büncselekményből eredő vagyon ekobjására.

Az ekobjásról szóló ET egyezmény magyarázó jelentése kifejezetten ki is mondja, hogy az állam az ekobjásra vonatkozó szabályozási kötelezettségének nemcsak a büntetőjogi szankciók, hanem – többek között – közigazgatási intézkedések és polgári jogi jogintézmények szabályozásával is eleget tehet.³⁸⁸ Ezen értelmezést a magyarázó jelentés azon megállapítása is alátámasztja, hogy az egyezmény nem követeli meg, hogy az ekobjás elrendelésére kizárólag a szigorúan vett büntető bíró legyen jogosult.³⁸⁹

Az ekobjásról szóló egyezmény fenti értelmezését erősíti, ha az instrumentumot összevetjük – a szintén az ET keretei között született – a *büntetőítéletek* nemzetközi érvényének elismeréséről szóló egyezménnyel, amely kifejezetten az ekobjás büntetőjogi

³⁸⁵ Btk. 77/B. § (1) bek. b) pont.

³⁸⁶ Btk. 77/B. § (1) bek. b) pont

³⁸⁷ Btk. 77/B. (5) bek. c) pont az (1) bekezdés b) pont.

³⁸⁸ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 23. [subpara 2.] Az ET egyezmény minden definíciójának megalkotásakor tekintettel voltak a nemzetállamok ekobjásra vonatkozó szabályaiban meglévő tekintélyes különbségekre [Uo. para .19.]

³⁸⁹ Uo. para 23. sub 2.

szankcióként szabályozott változataira terjed ki. Ez nemcsak az egyezmény címéből nyilvánvaló, hanem megerősítést nyer a szankció az egyezmény vonatkozásában alkalmazandó definíciója által is. Ez utóbbi ugyanis „bármely büntetés vagy intézkedés kifejezett kiszabását (alkalmazását) jelenti egy személyre bűncselekmény vonatkozásában (*in respect of an offence*) egy európai büntető ítéletben (*European criminal judgment*)”. Az európai büntető ítélet pedig „bármely Szerződő Állam *büntető bírósága által büntető eljárás eredményeként* hozott végső döntése”.³⁹⁰ Az utóbbi konvenció magyarázó jelentése szerint az európai büntető ítélet definíciójába még a büntetőbíróság által a polgári jogi igény tárgyában hozott határozat sem tartozik bele.³⁹¹

Az egyes bűncselekményekre vonatkozó egyezmények többsége sem ragaszkodik az elkobzás büntetőjogi szabályozásához. A külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni küzdelemről szóló OECD egyezmény az elkobzást³⁹² ugyanis szankcióként (*sanction*) nevesíti, de e fogalomba nemcsak a büntetőjogi büntetések (*criminal penalties*),³⁹³ hanem – természetes személyek vonatkozásában is – alkalmazható polgári jogi és közigazgatási szankciók is beletartoznak.³⁹⁴

A korrupció büntetőjogi vonatkozásairól szóló ET egyezmény szintén nem utal arra, hogy a vesztegetés és befolyással üzérkedés ellen alkalmazható szankcióknak és intézkedéseknek (*sanctions and measures*) (és ezek között az elkobzásnak) büntetőjoginak kellene lennie.³⁹⁵ Ehhez képest a magyarázó jelentés meglepő módon azt mondja ki, hogy ez egyezmény csak „a büntetőjogi szankciókat és intézkedéseket (*criminal sanction or measure*)” tekinti elkobzásnak.³⁹⁶ A magyarázó jelentés szerint azonban az egyezmény megalkotói nem kívánták kizárni a nem büntetőjogi elkobzás lehetőségét sem, és éppen erre tekintettel iktatták be a normaszövegbe azt a fordulatot, hogy az elkobzás mellett a részes állam (vagylagosan) más módon is megfoszthatja („*otherwise deprive*”) a bűncselekményből eredő vagyontól az elkövetőt.³⁹⁷

Részemről úgy vélem nem szerencsés, hogy a korrupció büntetőjogi vonatkozásairól szóló ET egyezmény magyarázó jelentése az elkobzási egyezményhez képest – indokolás nélkül –

³⁹⁰ A büntetőítéletek nemzetközi érvényének elismeréséről szóló egyezmény. 1. cikk a) pont – Kiemelések tőlem

³⁹¹ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the European Convention on the international validity of criminal judgments*. Article 1. [para. 5.]

³⁹² A külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni OECD egyezmény 3. cikk 3. bek.

³⁹³ A külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni OECD egyezmény 3. cikk 1. bek.

³⁹⁴ A külföldi hivatalos személyek megvesztegetése elleni OECD egyezmény 3. cikk 4. bek.

³⁹⁵ Az ET korrupcióról szóló büntetőjogi egyezménye. 19. cikk 3. bek.

³⁹⁶ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption*. para 94.

³⁹⁷ Erre példaként a magyarázó jelentés a bevétel „helyébe lépő vagyon” (*substitute assets*) nem büntetőjogi elkobzását (*civil forfeiture*) hozza fel. COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption*. para 94. Ebben a vonatkozásban azonban nemzeti (pl. angol) példák alapján nyilvánvaló, hogy a *civil forfeiture* más vagyontárgyakra (pl. a közvetlen bevételre és az eszközökre) is vonatkozhat. Ld. PCA 240. § (1) bek. b) pont II. fordulat., 298. §.

leszűkíti az elkobzás fogalmát,³⁹⁸ kizárva abból a nem büntetőjogi szankciókat. Ez ugyan „otherwise deprive” kifejezésből eredően nem érinti azt, hogy az egyezményből eredő elkobzási kötelezettséget nem büntetőjogi úton is lehet teljesíteni, azonban egy ilyen megoldás szükségtelenül teremt diszkrepanciát egyazon nemzetközi szervezet (az ET) keretében született nemzetközi büntetőjogi egyezmények rendszerén belül.

Ha eltekintünk a magyarázó jelentés megállapításaitól és az elkobzás fogalmát a nem büntetőjogi szankciókra is kiterjesztve értelmezzük, akkor az „otherwise deprive” kifejezést azokra a jogintézményekre (pl. pénzmellékbüntetés) lehet csak vonatkoztatni, amelyek az elkobzáson kívül (legalább részben) a bűncselekményből eredő vagyon elvonására alkalmasak. Ez az értelmezés azonban éppen a bűncselekményből eredő vagyon elkobzására vonatkozó jogharmonizáció alól teremt kibúvót, ami semmiképpen nincs összhangban a jogalkotó akaratával.

4.3. A BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓK CSOPORTJAI KÖZÖTT

E fejezetben a nemzeti szabályozások és nemzetközi egyezmények alapján vizsgálom azt, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása a büntetőjogi szankciórendszerbe büntetésként, intézkedésként vagy harmadik típusú jogkövetkezményként kerül(jön)-e besorolásra.

4.3.1. Nemzeti jogok

Az elkobzás rendszerbeli helyének problémája elsősorban nyilvánvalóan csak azon (lényegében kontinentális) országokban merül fel, amelyek – törvényei, illetve jogirodalma – a joghátrány jellegén túl is különböztetnek a büntetőjogi szankciók különböző csoportjai (pl. büntetések, intézkedések, illetve mellékkövetkezmények) között. A következőkben a német, a svájci, a spanyol és a hazai szabályozást mutatom be, tekintettel arra, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának rendszertani helye a jogfejlődésben is változik.³⁹⁹ Figyelemmel vagyok bizonyos esetekben arra is, hogy a szankciók csoportosítása olyan kérdés, amelyben a jogirodalmi és törvényi kategorizálás nem mindenben felel meg egymásnak.

4.3.1.1. A német büntetőjog

Az német Btk. eredeti szövege (I. rész, 1. cím) szankcióként kizárólag csak büntetéseket (*Strafen*) tartalmazott. Az ezekre vonatkozó címben helyezkedtek el az elkobzásra (*Einziehung*) vonatkozó általános részi rendelkezések (német Btk. 40. és 42. §). Az azonos terminológia használata következtében szintén büntetésnek számítottak az elkobzásra vonatkozó különös részi rendelkezések (pl. német Btk. 152. §). A törvénybe később

³⁹⁸ Ennek megfelelően ennyiben nem helytálló a korrupció büntetőjogi vonatkozásairól szóló ET egyezmény magyarázó jelentésének az a megállapítása (COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption*. para 94.) sem, hogy az elkobzás fogalmát a korrupció büntetőjogi vonatkozásairól szóló ET egyezmény alkalmazásánál az elkobzási egyezmény alapján kell értelmezni.

³⁹⁹ Lásd pl. a tanulmány 4.3.1.1. pontját.

bekerültek a – személyre orientált – javító- és biztonsági rendszabályok,⁴⁰⁰ de ez semmiben sem változtatott az elkobzás elhelyezkedésén a törvényi rendszerben. A német Btk. különös részében került szabályozásra az elvonás (*Verfall*) jogintézménye (német Btk. 335. §). Ennek jellegéről azonban a törvény kifejezetten nem rendelkezett, és azt az elnevezésre tekintettel sem lehetett kikövetkeztetni, hiszen a német Btk. itt nem az elkobzás kifejezést használta.

A jogirodalomban az elkobzás jogi jellege – még német mércével mérve is – igen vitás volt,⁴⁰¹ méghozzá a törvény egyértelműnek tűnő szabályozása ellenére. A szerzők egy része az elkobzást tudományos szempontból is (mellék)büntetésnek tartotta.⁴⁰² Ezzel szemben az uralkodó nézet képviselői csak az elkobzás bizonyos esetszoportjait tartották büntetésnek, míg egyéb esetköreit rendészeti,⁴⁰³ preventív,⁴⁰⁴ illetve biztonsági intézkedésnek,⁴⁰⁵ illetve nem valódi büntetésnek (*unechte Strafe*).⁴⁰⁶ Olyan felfogás is ismert volt, amely szerint az elkobzás egyik esetköre sem tekinthető büntetésnek, hanem minden esetben rendészeti intézkedésről van szó.⁴⁰⁷ A rendészeti intézkedés megnevezés félrevezető használatával szemben azonban joggal mutatott rá HIPPEL, hogy ilyenkor valójában a büntetőjogi jogtalanság sajátos jogkövetkezményéről,⁴⁰⁸ lényegében a mai büntetőjogi intézkedések őseiről volt szó. Fontos azonban arra is rámutatni, hogy az elkobzás azon változatait, amelyek nem minősültek büntetésnek, a jogirodalom nem hozta összefüggésbe a javító és biztonsági rendszabályokkal, hanem egyéb (harmadik típusú) büntetőjogi jogkövetkezményként katalogizálta.⁴⁰⁹

Az elvonás Btk. 335. §-ában szabályozott változatát a jogirodalom szinte egyöntetűen (mellék)büntetésnek tartotta. Érdekes módon még azok a szerzők is, akik az elkobzás – egészére,⁴¹⁰ vagy csak bizonyos esetköreire⁴¹¹ – más besorolást alkalmaztak. Ehhez hasonló volt általában azoknak az elkobzási variációknak a megítélése, amelyek a bűncselekmény elkövetéséért adott ellenszolgáltatásra vonatkoztak.⁴¹² Igen vitatott volt viszont a többletbevétel elvezetésének megítélése, amelyet büntetésként, biztonsági intézkedésként, illetve quasi a jogalap nélküli gazdagodást kiegyenlítő szankcióként is katalogizáltak.⁴¹³

Az 1975. évi reform lényegében háromnyomú büntetőjogi szankciórendszert vezetett be a német Btk.-ba. A cselekmény jogkövetkezményei (*Rechtsfolgen der Tat*) című (harmadik) fejezete (*Abschnitt*) alapvetően büntetések (*Strafen*), javító- és biztonsági rendszabályok

⁴⁰⁰ Ld. a szokászerű büntetésekről szóló 1933. évi német törvényt.

⁴⁰¹ LISZT (1891) 252. o. 4. jl.; LISZT/SCHMIDT (1927) 395. o. 18. lj.; BINDING (1907) 250. o.; ESER (1969) 3. o.

⁴⁰² PL. MEZGER (1931) 493. o.

⁴⁰³ OLSHAUSEN (1880) 83. o.; SCHMIDT (1925) 171-172. o.; MERKEL (1889) 208., 228., 229. o.

⁴⁰⁴ KÖHLER (1917) 611. o.

⁴⁰⁵ LISZT/SCHMIDT (1927) 349. o., 356. o.

⁴⁰⁶ BINDING (1907) 263. o.

⁴⁰⁷ LISZT (1891) 251. o.; GOLDSCHMIDT (1908) 282. o.; GERLAND (1932) 220. o.

⁴⁰⁸ HIPPEL (1932) 435-436. o. 5. lj., 437. o.

⁴⁰⁹ HIPPEL (1932) 436. v. 439.; BAUMANN (1966) 639. o.

⁴¹⁰ GERLAND (1932) 220., illetve 232. o.

⁴¹¹ OLSHAUSEN (1880) 83. o.; BAUMANN (1966) 659. o.; BLEI (1970) 200., 201., 220. o.

⁴¹² Német Btk. 93a. § Vö. SCHÖNKE (1941) 253. o., Német Btk. 86. § (2) bek. Vö. SCHÖNKE/SCHRÖDER (1965) 542., 543. o.

⁴¹³ Lásd a nézetek áttekintését Eser (1969) 84-85. o.

(*Maßregeln der Besserung und Sicherung*),⁴¹⁴ illetve az elvonás és elkobzás (*Verfall und Einziehung*) szabályozása között különböztet.⁴¹⁵ Az elvonás és az elkobzás tehát önálló – bár külön elnevezéssel nem rendelkező – kategóriát alkotnak a büntetőjogi jogkövetkezmények rendszerében, amely büntetésektől és a javító- és biztonsági rendszabályoktól is egyaránt elkülönül. A törvény a büntetésektől és az intézkedésektől is megkülönbözteti a *mellékkövetkezmények* (*Nebenfolgen*) fogalmát.⁴¹⁶ Ezek (pl. a hivatalvesztés, az aktív és passzív választójog elvesztése) azonban a törvény rendszerében nem alkotnak teljesen önálló negyedik (harmadik) kategóriát, hanem a büntetéshez kapcsolódnak. Ez jól látszik például abból, hogy a harmadik fejezet első címében – a büntetésekkel együtt – nyernek szabályozást.⁴¹⁷

A háromnyomásának nem mond ellent, hogy a német Btk. használja az intézkedések (*Maßnahmen*)⁴¹⁸ kifejezést is. Ez a törvényi kategória közös fogalom alá vonja a javító és biztonsági rendszabályokat, illetve másrészt az elvonást és az elkobzást.⁴¹⁹ Ennek alapján viszont a német Btk. szankciórendszere inkább dualistának lenne tekinthető, amelyen belül az egyik szankciótípus (az intézkedés) további alkategóriákra oszlik. Egy ilyen megállapítás azonban nem lenne helytálló, mivel a német jogirodalomban uralkodó álláspont szerint az intézkedés kifejezés nem mond semmit az idetartozó normák jogi természetéről, mivel az csak egy törvényszerkesztési segédeszköz (*gesetztechnisches Hilfsmittel*), amelynek bizonyos esetekben a törvényi utalások megkönnyítése a feladata.⁴²⁰

Az intézkedés kategória használata nem az ide tartozó szankcióknak a büntetéstől való megkülönböztetésére szolgál, hanem mindössze arra, hogy azokat a büntetéssel együtt bizonyos (pl. a bűnpártolásra vonatkozó) rendelkezések alá vonja.⁴²¹ Ez pedig már önmagában is az intézkedés kategória önálló jelentőségének hiányát mutatja. Számos más esetben ráadásul éppen az a határvonal a lényeges, amely a büntetések és a javító- és biztonsági rendszabályok, illetve a büntetések és az elvonás (elkobzás, használhatatlanná tétel) között húzódik. Az időbeli hatály szempontjából ugyanis az elvonásra, az elkobzásra és a használhatatlanná tételre – a megbüntetéshez hasonlóan – a legenyhébb törvény alkalmazásának szabálya érvényesül,⁴²² addig a javító- és biztonsági rendszabályok – eltérő

⁴¹⁴ A *Maßregel* kifejezést rendszabálynak javasoljuk fordítani. Így ugyanis az intézkedés kifejezés megmarad a *Maßnahme* szó fordítására, amely a szankcióknak a német jogban is sokkal tágabb – a hazai Btk. 70. §-ához hasonló, ha nem is annyira változatos – körét öleli fel. Vö. a tanulmány 418. l.j-ével. Ilyen rendszabály pl. a biztonsági őrizet alá helyezés (*Unterbringung in der Sicherungsverwahrung*) [német Btk. 61. § 3. pont], vagy a pszichiátriai kórházba utalás (*Unterbringung in einem psychiatrischen Krankenhaus*) [német Btk. 61. § 1. bek.].

⁴¹⁵ Német Btk. Általános rész harmadik fejezetének első, hatodik és hetedik címe.

⁴¹⁶ BOCKELMANN (1973) 213. o., a hazai irodalomban tárgyalja NAGY (1986) 176. o.

⁴¹⁷ Német Btk. 45-45b. §

⁴¹⁸ Részemről a *Maßnahme* legjobb fordításának az intézkedés kifejezést tartjuk, hiszen a német Btk. 11. § (1) bekezdés 8. pontja is hasonlóan eltérő jellegű szankciókat von egy fogalom alá, mint a magyar Btk. 70. §-a. Vö. a tanulmány 414. l.j-ével.

⁴¹⁹ Német Btk. 11. § (1) bek. 8. pont.

⁴²⁰ ESER (1976) 92. o.

⁴²¹ Német Btk. 258. §.

⁴²² Német Btk. 2. § (5) bek.

törvényi rendelkezés hiányában – a cselekmény elbírálásakor hatályban levő törvény szerint alkalmazandók.⁴²³ Ezzel szemben az elévülés ugyanis nemcsak a megbüntetést, hanem általában az intézkedések alkalmazását is kizárja,⁴²⁴ kivételt képeznek azonban ez alól a szabály alól az elkobzás bizonyos esetei.⁴²⁵ Ezek a különbségek ugyan (a megkülönböztető jelleg megléte esetén) önmagában nem zárnák ki a kategória önálló jelentőségét, de igen erős jele annak, hogy az intézkedések körébe sorolás tényleg nem mond semmit az idetartozó normák jogi természetéről.

Az irodalom egy kisebb része terminológiájában és rendszerezésében is a hatályos törvényi szabályozást követi, a különbség legfeljebb az, hogy melyik csoportosításnak tulajdonít döntő jelentőséget. BOCKELMANN önálló cím alatt a szankciók harmadik csoportjaként tárgyalja – külön elnevezés nélkül – az elvonást és az elkobzást.⁴²⁶ Külön ki kell emelni – a később ismertetett nézetektől való elkülönítés végett –, hogy ő a mellékkövetkezmény *Nebenfolgen* kifejezést a törvényi értelemben a büntetéshez kapcsolódó jogkövetkezményként fogja fel.⁴²⁷ Ezzel szemben OTTO rövid szankciórendszeri vázlatában a büntetések (*Strafen*) és intézkedések (*Maßnahmen*) között különböztet, az elvonást pedig – a javító- és biztonsági intézkedésekkel együtt – az utóbbiak közé sorolja be.⁴²⁸

Ezzel szemben az irodalomban uralkodó nézet a törvényihez hasonlóan három szankciótípust különböztet meg, de ezek elnevezése azonban nem teljesen azonos a legális terminológiával. MAURACH/ZIPF ugyanis büntetés, biztonsági rendszabály (*Maßregel*) és mellékkövetkezmény (*Nebenfolge*) között különböztet.⁴²⁹ A mellékkövetkezmények tudományos fogalmának köre magában foglalja azokat a szankciókat, amelyek a törvényben mellékkövetkezményként nyertek szabályozást, de az elvonást és az elkobzást is. Bizonyos szankciók (így különösen az elvonás és az elkobzás) a harmadik csoportba való be sorolásának oka az, hogy ezek keverék képződmények a büntetések és a javító- nevelő rendszabályok között, amelyeknek bizonyos esetekben a büntetési, máskor pedig a biztonsági karaktere domináns.⁴³⁰

ESER egyetért azzal a felfogással, amely az elvonást – a törvényi besorolással szemben – a mellékkövetkezmények közé sorolja,⁴³¹ de utal arra is, hogy itt – a büntetések és a biztonsági intézkedések mellett – sajátos büntetőjogi intézkedésről (*Maßnahme eigener Art*) van szó. Részéről azonban az önálló besorolás okának döntően azt tartja, hogy az 1975. január 1. napja óta hatályos jogkövetkezménynek döntően a jogosulatlan gazdagodást quasi kiegyenlítő

⁴²³ Német Btk. 2. § (6) bek.

⁴²⁴ Btk. 78. § (1) első mondat

⁴²⁵ Btk. 78. § (1) második mondat

⁴²⁶ BOCKELMANN (1973) 284-287. o.

⁴²⁷ BOCKELMANN (1973) 205., 213. o.

⁴²⁸ OTTO (2000) 3. o.

⁴²⁹ MAURACH/ZIPF (1978) 360-361. o.

⁴³⁰ MAURACH/ZIPF (1978) 360-361. o.

⁴³¹ ESER (1976) 489. o.

jellege (*quasi konditionelle Ausgleichmanahme*) domináns, míg büntetési karaktere csak bizonyos esetekben van, biztonsági jellege pedig nincs.⁴³²

Fontos kiemelni, hogy a fenti tudományos besorolásokat lényegében nem érintette az 1992. évi módosítás, amely alapján a szabályozás áttért a bruttó elvre, azaz nem büntetőjog-ellenes cselekmény hasznát, hanem az elkövető befektetéseit is tartalmazó bevételt kell elvonni.⁴³³ A jogirodalomban uralkodó nézet szerint ugyan a szankció büntetési karaktert nyer el, ha az elvonás a bruttó elven alapul.⁴³⁴ JESCHECK/WEIGEND pontos megfogalmazásából azonban az is kiderül, hogy amennyiben viszont az elkövető bevétele megegyezik a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő haszonnal, így pl. az árdragításból vagy a környezetvédelmi beruházások elmulasztásból eredő többletbevétel elkobzása esetén,⁴³⁵ akkor szankciónak nincsen büntetési jellege. Erre tekintettel a szankció vegyes jellege megmaradt, önálló büntetőjogi szankcióként való tudományos besorolásának feladására (a büntetések közé való átsorolására) 1992 után sincs semmilyen ok. Jól mutatja ezt, hogy 1996-ban JESCHECK/WEIGEND az elkobzást és az elvonást továbbra is a büntetőjogi szankciók önálló csoportjának tartja, amely különféle büntető, biztonsági és kiegyenlítő célokat követ, amire tekintettel a besorolása a kétnyomú jogkövetkezmény-rendszerbe igen nehéz.⁴³⁶ MAURACH/ZIPF felfogásától csak abban tér el, hogy ugyan bizonyos vonatkozásban használja a tudományos értelmében vett mellékkövetkezmény fogalmát,⁴³⁷ de az elvonást és elkobzást jobban elkülöníti a törvényi mellékkövetkezményektől.⁴³⁸

4.3.1.2. A svájci büntetőjog

A svájci Btk. szankciórendszerében az „Általános rendelkezések” című első könyv harmadik címe szabályozza a büntetések, biztonsági és egyéb intézkedések (*Strafen, sichernde und andere Massnahmen*) általános szabályait. Ezen belül az első fejezet (az egyes büntetések és intézkedések) 1 és 4. alcíme a büntetéseket, 2. alcíme a biztonsági intézkedéseket, míg 6. alcíme az ún. „egyéb intézkedéseket (*andere Massnahmen*)” tartalmazza. Ez utóbbi alcímbe helyezkedik el az elkobzás,⁴³⁹ amelynél a szabályozás figyelemre méltó jellege a szankció elkülönítése a büntetésektől, illetve a személy elleni (ún. biztonsági) intézkedésektől is.⁴⁴⁰

⁴³² ESER (1976) 729-730. o.

⁴³³ Ld. bővebben a tanulmány 5.3.2.1.2. pontját.

⁴³⁴ Ld. pl. JESCHECK/WEIGEND (1996) 793. o.; BENSELER (1997) 20. o. Lásd még az ellenkező nézetekre a tanulmány 6.2.4.7. pontját.

⁴³⁵ A félreértések elkerülése érdekében rámutatunk, hogy ilyenkor nem kizárható el az, amit az elkövető a termékre vagy az alapanyagok beszerzésére fordított, azt ugyanis (ahogy a legyártott termék sem) a bűncselekményből elkövetéséből ered.

⁴³⁶ JESCHECK/WEIGEND (1996) 789. o.

⁴³⁷ JESCHECK/WEIGEND (1996) 739. o.

⁴³⁸ JESCHECK/WEIGEND (1996) 785., 789. o.

⁴³⁹ Svájci Btk. 59. §.

⁴⁴⁰ Az elkobzás ún. „dologi intézkedés (*sachliche Maßnahme*)” PIETH/NATTERER (1997) 114. o.

A svájci Btk. módosításának 1998-as tervezete⁴⁴¹ szerint az általános rész harmadik címe (büntetések és intézkedések) első két fejezete közül az egyik a büntetéseket a második pedig az intézkedéseket szabályozná. Ez utóbbi körben különül el alfejezetként (*Abschnitt*) a személy elleni, illetve – az elkobzást (4. alcím) is magában foglaló – egyéb intézkedések szabályozása. Az ugyanis, hogy a különféle intézkedések közös szerkezeti egységet kaptak – az alfejezetek beiktatására tekintettel – nem igazán jelenti azt, hogy hasonlóságukat jobban elismernék.

4.3.1.3. A spanyol büntetőjog

Az elkobzás a spanyol Btk. első könyvében a mellékkövetkezmények (*de las consecuencia accesorias*) elnevezésű címben szerepel⁴⁴² elkülönülve a büntetésekre,⁴⁴³ a biztonsági rendszabályokra (*de las medidas seguridad*)⁴⁴⁴ és a polgári jogi következményekre⁴⁴⁵ vonatkozó – más címekben elhelyezkedő – szabályoktól.

4.3.1.4. A magyar büntetőjog

A magyar büntetőjogban nemcsak az elkobzásnak,⁴⁴⁶ hanem a vagyoneklobzásnak, mint a bűncselekményből eredő vagyon elvonására korlátozódó jogintézménynek is megváltozott a törvényi besorolása a szankciórendszerben. A vagyoneklobzás ugyanis 1999. március 1. és 2002. március 31. napja között hatályos szabályozás alapján mellékbüntetést képezett,⁴⁴⁷ míg 2002. április 1. napjától az intézkedések között került szabályozásra.⁴⁴⁸

A 2001. évi CXXI. törvény miniszteri indokolása a változás indokaként a következőkre utalt: „[...] az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítás[...] a vagyoneklobzást [...] minden esetben kötelezővé tette a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra, ugyanakkor erre a vagyoni körre korlátozta alkalmazhatóságát, azaz főszabályként megszűnt a jogszerűen szerzett vagyon elkobzásának lehetősége. Ezzel a vagyoneklobzás elvesztette represszív joghátrány jellegét [...] A törvény ezt a már elkezdett folyamatot viszi tovább a vagyoneklobzásnak a mellékbüntetések közül az intézkedések közé történő áthelyezésével. A vagyoneklobzás már a hatályos szabályozás szerint sem jelent vagyoni jellegű büntetést, mivel az elkövető jogszerűen szerzett vagyonát nem érinti.

⁴⁴¹ SCHWEIZERISCHEN BUNDESRATES: *Botschaft zur Änderung des Schweizerischen Strafgesetzbuches (Allgemeine Bestimmungen, Einführung und Anwendung des Gesetzes) und des Militärstrafgesetzes sowie zu einem Bundesgesetz über das Jugendstrafrecht vom 21. September 1998*. 21. September 1998.

⁴⁴² Spanyol Btk. Első könyv. VI. cím.

⁴⁴³ Spanyol Btk. Első könyv. III. cím.

⁴⁴⁴ Spanyol Btk. Első könyv. IV. cím.

⁴⁴⁵ Spanyol Btk. Első könyv. V. cím.

⁴⁴⁶ Vö. 1878. évi Btk. 61-63. § (a törvény rendszerében nem nevesített típusú szankció vö. 20. §, de a miniszteri indokolás szerint „tulajdonképpen mellékbüntetés”); Btk. 30. § 4. pont I. fordulat és 37. § (büntetés), 1961. évi Btk. 63. § (intézkedés), Btk. 77. § (intézkedés). Az elkobzás jogi természete a törvény szabályozással együtt, vagy annak ellenére a jogirodalomban szinte mindig vitás volt ld. pl. HELLER (1937) 73. o.; BÉNYEI (1955) 265-266. o.; SZÉKELY (1956) passim; KÁDÁR/KÁLMÁN (1966) 766. o.; PALÁNKAINÉ (1986) 212. o.

⁴⁴⁷ Btk. 38. § (2) bek. 6. pont, 62-63. §. Hatályos 1999. március 1. napja és 2002. március 31. napja között.

⁴⁴⁸ Btk. 70. § (1) bekezdés 6. pont.

Alapvetően az eredeti – a bűncselekmény elkövetése előtti – állapot visszaállításáról van szó, ami az elkövető vagyoni helyzetét illeti.”⁴⁴⁹

A 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint a vagyonelkobzás – legalábbis materiális szempontból – már 1999. március 1. napján elvesztette a büntetési jellegét. Ennek a lehetőségnek a felvetése önmagában nem problematikus, hiszen a jogalkotónak joga van egy olyan szankciót is büntetésként besorolni, amely hazai szankciórendszerünkben intézkedésként is szabályozható lenne. A miniszteri indokolás álláspontjával szemben felvethető, hogy a vagyonelkobzás 1998-as szabályozását materiálisan is büntetéssé tette, hogy annak alkalmazása bűncselekmény elkövetését feltételezte,⁴⁵⁰ illetve csak az elkövető által szerzett vagyona terjedt ki.⁴⁵¹ Ez az ellenvetés azonban hibás lenne, mivel a jogalkotónak ahhoz is joga van, hogy egy szankció alkalmazását olyan esetekben is bűnös cselekményhez kösse, vagy csak elkövetővel szemben engedje meg, amikor annak alkalmazására pusztán büntetőjog-ellenes cselekmény esetén bárkivel szemben lehetséges (vagy akár kriminálpolitikailag szükséges) lenne.

A miniszteri indokolás okfejtésében a hiba „mindössze” az, hogy valójában nem fosztja meg a szankciót a büntetési jellegétől, hogy „főszabályként megszűnt a jogszerűen szerzett vagyon elkobzásának lehetősége”, illetve az sem, hogy „alapvetően az eredeti – a bűncselekmény elkövetése előtti – állapot visszaállításáról van szó, ami az elkövető vagyoni helyzetét illeti”.⁴⁵² Ha ugyanis kivételképpen – szerintünk éppen a bruttó elv⁴⁵³ alkalmazása folytán – a szankció az elkövető jogszerűen szerzett vagyonára is kiterjed, akkor annak büntetési karaktere mindenképpen nyilvánvaló. Legalább erre tekintettel mindenképpen téves a miniszteri indokolás azon a megállapítása, hogy a vagyonelkobzás 1998-as szabályozása „az elkövető jogszerűen szerzett vagyonát nem érinti”.⁴⁵⁴

A bruttó elv alkalmazása esetén viszont a vagyonelkobzás a 2001-es szabályozásban formálisan intézkedésnek besorolt szankciója is büntető jellegű lesz. Fontos arra is utalni, hogy ilyenkor az sem fosztja meg a hatályos szabályozást büntető jellegétől, ha a szankciót bűnösség hiányában,⁴⁵⁵ illetve elkövetőnek nem minősülő személyekkel szemben is el lehet rendelni.⁴⁵⁶ Ezek ugyanis nem feltétlenül a büntetési jelleg hiányát mutató tényezők, hanem olyan megoldások, amelyek alkalmazására csak egyébként nem büntető jellegű szankció esetén van lehetőség.⁴⁵⁷

De lege ferenda eltérő rendszertani besorolás kérdését a hazai jogirodalomban (német minta nyomán) NAGY veti fel, de részéről a vagyonelkobzás harmadik nyomú

⁴⁴⁹ Miniszteri indokolás a 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához.

⁴⁵⁰ Ld. a tanulmány 5.2.1.4.1. pontját.

⁴⁵¹ Ld. a tanulmány 5.4.1. pontját.

⁴⁵² Miniszteri indokolás a 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához. Kiemelés tőlem – H. M.

⁴⁵³ Ld. a tanulmány 5.3.2. pontját.

⁴⁵⁴ Miniszteri indokolás a 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához. Kiemelés tőlem – H. M.

⁴⁵⁵ Ld. a tanulmány 5.2.1.4.2. pontját.

⁴⁵⁶ Ld. a tanulmány 5.4.1. pont.

⁴⁵⁷ Lásd részletesen a tanulmány 6.2. pontját.

jogkövetkezményként való bevezetését – mivel az a szankciórendszert tovább bonyolítaná – rögtön el is veti.⁴⁵⁸ Álláspontjával egyetértek. Részemről indokolásként inkább azt hangsúlyoznám, hogy az intézkedések hazai kategóriája eléggé heterogén ahhoz,⁴⁵⁹ hogy be tudjon fogadni egy olyan jogintézményt is, amely a megelőzés és a helyreállítás mellett olykor megtorló célokat követ.⁴⁶⁰ A harmadik nyom bevezetésének viszont nem egy ilyen változatos – a svájci és a német jog intézkedés fogalmához hasonló – kategória esetén, hanem csak a német büntetés, illetve javító- és biztonsági rendszabály fogalmak mellett lehet értelme.

4.3.2. Nemzetközi egyezmények

A nemzetközi egyezményeknek – a bűnügyi együttműködést követően⁴⁶¹ – a jogharmonizáció körében is reagálniuk kell arra, hogy a XX. század folyamán a nemzeti büntetőjogokban a büntetések mellett a szankciók másik csoportjaként az intézkedések is megjelentek. Így, ha az állam az elkobzás büntetőjogi szankcióként való szabályozását választja, az egyezmények és más instrumentumok többsége *lehetőséget* ad arra, hogy azt ne a büntetőjog büntetései, hanem az intézkedései között szabályozzák. A nemzetközi egyezményekben és instrumentumokban azonban nincs kötelezettség az elkobzás intézkedésként való szabályozására.⁴⁶²

Az egyezmények egy része kifejezetten utal a büntetés mellett a *más* szankcióként való szabályozás lehetőségére. A legtisztább terminológia (szerencsére) az elkobzási egyezményben (illetve az elkobzásról szóló új kerethatározat tervezetében) található, hiszen ezek kifejezetten utalnak annak lehetőségére, hogy az elkobzás fogalomba büntetések és intézkedések is beleférnek (*penalty or a measure, une peine ou une mesure*).⁴⁶³ Ezt a szóhasználatot azonban, amely összhangban van azon nemzeti jogok terminológiájával, amelyek a büntetőjogi szankciók fajai közötti megkülönböztetést ismerik, sajnos nem követi sem a korrupció elleni ET egyezmény, sem a rasszizmus elleni kerethatározat tervezete. Az első a szankciók és intézkedések (*sanctions and measures, Sanctions et mesures*) cím alatt rendelkezik az elkobzásról,⁴⁶⁴ a második pedig „Büntetés és szankció (*Penalties and sanctions, Peines et sanctions, Strafen und Sanktionen*)” terminológiát használja.⁴⁶⁵

⁴⁵⁸ NAGY (2003) 50. o.

⁴⁵⁹ Vö. a fogalomalkotás kapcsán GYÖRGYI (1984) 166. o.

⁴⁶⁰ Ld. a tanulmány 2.2. pontját.

⁴⁶¹ Ld. pl. a büntetőítéletek nemzetközi érvényének elismeréséről szóló egyezmény. 1. cikk d) pontját, amely az együttműködés lehetőségét bizonyos intézkedésekre is kiterjeszti.

⁴⁶² Ezt különösen azért fontos leszögezni, mert SZÉKELY [(2004) 244.], a vagyoneklobzás intézkedéssé való átsorolásának indokaként – különösebb pontosítás nélkül – „nemzetközi elvárásokat” említ.

⁴⁶³ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk d) pont; Az elkobzásról szóló EU kerethatározat tervezete 1. cikk negyedik francia bekezdés.

⁴⁶⁴ Az ET korrupcióról szóló büntetőjogi egyezménye 19. cikk 3 bek. Magyarázó jelentése pedig a „büntetőjogi szankciók vagy intézkedések (*criminal sanction or measure, sanction ou mesure pénale*)” terminológiát használja. COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption*. para 94.

⁴⁶⁵ A rasszizmus elleni EU kerethatározat tervezete. 4. cikk 6. pont

5. ALKALMAZÁSI FELTÉTELEK ÉS HATÓKÖR

A hatókör tekintetében a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő elkobzás következő kérdéseit tárgyalom:

- az alapul szolgáló cselekménytípus,
- alkalmazás felelősségre vonható elkövető hiányában,
- az érintett vagyontárgyak,
- azon személyek köre, akik ellen a szankciót alkalmazzák,
- az eredettel kapcsolatos bizonyítási könnyítések.

Az első négy rész kérdés meghatározása lényegében a vagyon elleni szankciókra ESER által kidolgozott vizsgálati struktúrán alapul,⁴⁷² míg az ötödik azon a FLETCHER által kimutatott összefüggésen, hogy a bizonyítási könnyítések éppen annyira befolyásolják egy rendelkezés hatókörét, mint az adott jogintézmény más (egyértelműen anyagi jogi) alkalmazási feltételei.⁴⁷³ Az utóbbi felismerés tudatosításával talán megszüntethető az a – KIS által is okkal kárhoztatott – helyzet, hogy „a büntetőjogban működő vélelmek [...] gyakorta a dogmatika mostohagyermekai vagy az eljárásjogba száműzött kérdések”.⁴⁷⁴

5.1. A SZANKCIÓ ALAPJUL SZOLGÁLÓ CSELEKMÉNYTÍPUSOK

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásával kapcsolatos szabályozás alapvető kérdése, hogy a jogintézmény milyen tényállások vonatkozásában kerülhet alkalmazásra. Mielőtt az egyes nemzeti jogok rendelkezéseinek – történeti szempontokat is felhasználó – elemzésére rátérnénk, bemutatjuk azokat az alapvető kriminálpolitikai koncepciókat, amelyek abban a vonatkozásban érvényesülhetnek, hogy miként kell a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának ezt az ún. horizontális hatókörét kialakítani.

5.1.1. Az alapvető kriminálpolitikai koncepciók

Az egyik megközelítés (a *teljes lefedettség elmélete*) szerint az elkövetésből eredő bevétel elkobzását minden bűncselekmény esetén szabályozni kell. Az ilyen koncepció alapján az elkobzás hatóköre teljesen megegyezik az adott nemzeti büntetőjog különös részével. A másik koncepció (a *hézagos lefedettség elmélete*) alapján pedig a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának alkalmazását elegendő bizonyos fajtájú vagy súlyú bűncselekményre lehetővé tenni. Ennek a teóriának természetesen több változata lehet, kezdve a csak egy tényállásra, vagy néhány bűncselekménytípusra vonatkozó elkobzástól, egészen addig, amikor csak az a vitás, hogy mely deliktumokra nem kell az adott büntetőjogban az elkobzást lehetővé tenni.

⁴⁷² ESER (1969) 49-53. o.

⁴⁷³ FLETCHER (1998) 17-19. o.

⁴⁷⁴ KIS (2005) 17. o.

Az első teóriával szemben (és a második elmélet alátámasztásaként) felmerülhet, hogy jellemzően csak bizonyos típusú bűncselekmények megvalósításának (pl. kereskedés elkövetési magatartásával elkövetett kábítószerrel visszaélés) van bevétele, míg más tényállásoknak (pl. vérfertőzés) általában nincs. Ez az ellenvetés azonban figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy bizonyos esetekben szinte bármely bűncselekmény elkövethető úgy, hogy az elkövetőnek vagyoni haszna származik.⁴⁷⁵ Bevételeknek számít így azon ellenszolgáltatás is, amit a vérfertőzést⁴⁷⁶ elkövető ikertestvérek a közösülésüket ábrázoló videó elkészítésénél kaptak. Ennek az összegnek az elkövetőknél hagyása pusztán arra tekintettel, hogy a vérfertőzés általában nem szokott vagyoni hasznot eredményezni, nyilvánvalóan az *igazságosság* a jogállamiság részét képező *követelményét sértené*. Ezen felül *célszerűnek sem tekinthető*, mert lehetőséget ad az elkövetőknek arra, hogy magukat a törvényi szabályozás hézagai felé orientálva olyan haszonszerzési forrásokat keressenek, amelyek mentesek a bevétel elvonásának szankciója alól.⁴⁷⁷

A teljességi elmélettel szemben (és a hézagos lefedettségű teória) alátámasztásaként olyan ellenvetés is tehető, hogy a kisebb súlyú cselekmények esetén a bűncselekményből eredő vagyon elkobzása szükségtelen, mivel annak költségei meghaladnák az ebből várható előnyöket. Véleményem szerint ez az érvelés is hibás, hiszen ezt a kérdést nem kell (és nem lehet) a jogszabályok szintjén általánosságban eldönteni, hanem csak a jogalkalmazó által a konkrét esetben. Ez viszont éppenséggel azt feltételezi, hogy a bűncselekményből eredő vagyon elkobzását az adott jogrendszer minden (tehát a kis súlyú) deliktumra is szabályozza.

A teljességi elmélettel szemben felvethető, hogy bizonyos – általában vagyon elleni – bűncselekményeknél az elkobzás alkalmazása azért felesleges, mert ebben az esetben a polgári jogi igény érvényesítése mindenben alkalmas a bűncselekményből eredő vagyon elvonására. Erre tekintettel az elkobzás szankcióját eleve csak olyan deliktumok (pl. kábítószerrel visszaélés) tekintetében lenne érdemes kodifikálni, amelyeknél a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon nem lehet a polgári jogi igény tárgya. Ez az álláspont azonban hibás, mivel a polgári jogi igény érvényesítése a vagyon elleni bűncselekményeknél többféle okból el is maradhat. Ilyenkor viszont az elkobzás szabályozásának hiányossága ahhoz vezethetne, hogy a tömeges és kis összegre elkövetett (pl. parkolóórákkal kapcsolatos) csalás esetén az elkövető akár jelentős mennyiségű vagyont tarthat meg, ha ellene kártérítési eljárást nem kezdeményeznek, vagy az nem terjed ki a bevétel teljes összegére. Az pedig már nem az érintett tényállások körét érintő, hanem éppen azon alapuló kérdés, hogy a sértetti igények és a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának kollíziója miképpen oldható fel.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Más vonatkozásban találóan mutat rá FÖLDVÁRI (1965) 347. o.

⁴⁷⁶ Btk. 203. §.

⁴⁷⁷ A prevenciára ld. a tanulmány 2.2.1. pontját.

⁴⁷⁸ Lásd erre a tanulmány 5.4.4. pontját.

jövedelmezősége nagyságrendekkel meghaladta a többi bűncselekményét. Másrészt az *R. v. Cuthbertson* ügy,⁴⁸⁶ amely a szabályozási szükségletet a felszínre hozta, kábítószerrel visszaéléssel volt kapcsolatos. Emellett a háttérben pedig mindenképpen szerepet játszhatott az a tény is, hogy a kábítószerrel visszaélés elleni – akár radikális – fellépéshez mindig és mindenhol különösen könnyű megszerezni a közvélemény támogatását.

Az elvonás alkalmazásának lehetőségét azonban már 1988-ban kiterjesztették. Ezzel azonban annak hatóköre nem vonatkozott az angol büntetőjog különös részének teljességére. A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény alapján ugyanis az elvonásnak csak olyan bűncselekmény elkövetőivel szemben volt helye, amely miatt vádindítványra indult eljárás⁴⁸⁷ a *Crown Court* előtt.⁴⁸⁸ A magisztrátusi bíróság által elbírált deliktumok esetén viszont elvonásra csak bizonyos taxatíve meghatározott (általában jelentős hasznot hajtó) deliktum esetén volt lehetőség.⁴⁸⁹

Az előző szabályzás hiányosságainak kiküszöbölése érdekében tett javaslatok alapján az elvonást bármely bűncselekmény elkövetése esetén alkalmazhatóvá kellett tenni.⁴⁹⁰ Ennek felel meg a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény szabályozása, amely az elvonás elrendelésének lehetőségét attól függetlenül megteremtette, hogy a bűncselekményt milyen bíróság előtti eljárásban bírálják el.⁴⁹¹

5.1.2.2.2 A nem büntetőjogi elkobzás

Az angol jogban 1990-ben bevezetett nem büntetőjogi elkobzás hatóköre is kezdetben csak a kábítószerrel visszaélésre vonatkozott.⁴⁹² Ennek hatókörét azonban 1988-ban – az elvonással szemben – nem terjesztették ki a bűncselekmények többségére, hanem azt még a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény is csak a kábítószerrel visszaélésből eredő vagyon tekintetében szabályozta.⁴⁹³

Csak jóval később ismerték fel, hogy nincsen meggyőző indok a nem büntetőjogi elkobzás hatókörének egyes tényállásokra korlátozására sem.⁴⁹⁴ A gyakorlatban ugyanis számos esetben nem lehetett alkalmazni a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény

⁴⁸⁶ HOUSE OF LORDS: Judgment in *R v Cuthbertson* 1981, AC 470.

⁴⁸⁷ Az angol büntetőjogban a bűncselekmények elbírálására alapvetően két fajta eljárásban történik. A vádindítványra történő eljárásban (*trial on indictment*) a *Crown Court* esküdtszéke (*jury*) előtt zajlik, addig a sommás eljárás (*summary trial*) a magisztrátusi bíróság előtt. A két eljárás között a kiszabható büntetések mértékében jelentős különbség van. A bűncselekmények a fentiek alapján három csoportra oszthatók: Azok, amelyek miatt csak vádindítványra lehet eljárni (*indictable offence*), a csak sommás eljárásban elbírálhatók (*summary offence*), és azok a bűncselekmények, amelyeknél mindkét eljárás követhető (*offences triable either way*). Vö. MARTIN (1990) 198., 274., 389. és 407. o.

⁴⁸⁸ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 71. § (2) bek., illetve (3) bek.

⁴⁸⁹ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 4. melléklet.

⁴⁹⁰ Vö. PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. 8.13.

⁴⁹¹ A két eljárási út között témánk szempontjából lényeges különbség most már csak az, ha az elkövetőt a magisztrátusi bíróság ítélte el, az elvonást akkor is *Crown Court* mondja ki.

⁴⁹² A büntető igazságszolgáltatásról (nemzetközi együttműködésről) szóló 1990. évi angol törvény Part III.

⁴⁹³ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény II. rész.

⁴⁹⁴ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. paras. 4.10., 4.13.

elkobzási rendelkezéseit, mert a határon átvitt gyanús készpénzt az érintett személyek nem kábítószerral visszaélésből, hanem más típusú bűncselekményből eredőnek tulajdonították.⁴⁹⁵

Kormányzati javaslatok születtek tehát arra, hogy a jogintézmény hatókörét más bűncselekményekre (pl. csalás, fegyverkereskedelem) is ki kell terjeszteni.⁴⁹⁶ Ennek eredményeként született meg a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény, amely alapján nem büntetőjogi elkobzásra bármely büntetőjogilag jogellenes cselekmény esetén lehetőség van.⁴⁹⁷

5.1.2.3. A hazai büntetőjog

A hazai büntetőjogban a bűncselekmény bevételeinek elkobzása kezdetben csak egyes tényállások vonatkozásában érvényesülhetett. A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről 1930. évi III. törvény 70. §-ának harmadik bekezdése ugyanis a hűtlenség (58-71. §) vonatkozásában mondta ki, hogy az „elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékot vagy jutalmat [...] minden esetben el kell kobozni”.⁴⁹⁸

A Btá. viszont minden bűncselekményre irányadóan rendelkezett az elkövetés díjának elkobzásáról.⁴⁹⁹ Az, hogy a szabály bármely bűncselekmény elkövetése esetén alkalmazható volt, nem pusztán a jogszabály jellegéből is adódott, hanem abból, hogy a Btá. e rendelkezése – más elkobzási esetkörökkel⁵⁰⁰ szemben – különös részi rendelkezés hiányában is alkalmazható volt. Az elkövetés díjára vonatkozó szabályozás az 1961. évi Btk.-ban⁵⁰¹ illetve az 1978-as Btk. eredeti szövegében⁵⁰² is hasonló módon szerepelt.

A rendelkezés alkalmazását egyébként az 1961. évi Btk. idején a joggyakorlat jelentősen megszorította, ugyanis nem tartották lehetségesnek a rendelkezés alkalmazását, ha a pénz elfogadása törvényi tényállási elem. Így a Fővárosi Bíróság kimondta, hogy az üzletszerű kéjtelgésért kapott pénzt nem lehet bűncselekményért (szabálysértésért) kapott dolognak tekinteni,⁵⁰³ a Legfelsőbb Bíróság pedig azt, hogy az a 450 forint, amelyet a terhelt az ingatlanra vonatkozó adás-vételi szerződés jogosulatlan elkészítésért (azaz zugírászatért)⁵⁰⁴

⁴⁹⁵ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. paras. 4.14., 4.15-4.20.; PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. para. 8.11.

⁴⁹⁶ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. paras. 4.14., 4.15-4.20.; PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*. para. 8.11.

⁴⁹⁷ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 240. §.

⁴⁹⁸ 1930. évi III. törvény 70. § Ehhez hasonlóan az 1939. évi II. törvény a honvédelemről „a jelen törvényben meghatározott büntett vagy vétség elkövetéséért akár előzetesen, akár utólag kapott ajándékot vagy jutalmat [...] el kell kobozni; ha pedig az elkobzás nem fogantatosítható, az elítéltet arra kell kötelezni, hogy a kapott értéknek vagy juttatott vagyoni előnynek megfelelő összeget az államkincstárnak fizesse meg” [213. § (5) bek.].

⁴⁹⁹ Btá. 37. § (1) c) pont.

⁵⁰⁰ Btá. 37. § (3) c) pont.

⁵⁰¹ 1961. évi Btk. 63. § (1) bek. c) pont.

⁵⁰² Btk. 77. § (1) bek. c) pont. Hatályos 1999. február 28. napjáig.

⁵⁰³ Budapesti Fővárosi Bíróság Bf. XXII. 5420/1968. – BH 6050. – BJD 5162.

⁵⁰⁴ 1961. évi Btk. 188. § (1) bek.

munkadíj címén kapott az 1961. évi Btk. 63. §-a (1) bekezdésének c) pontja alapján nem kobozható el.⁵⁰⁵

A bűncselekményből eredő vagyon elkobzásának 1998-as hazai szabályozása elméletileg bármely bűncselekmény elkövetése esetén is alkalmazható volt. A Btk. 62. § (1) bekezdése alapján ugyanis vagyonelkobzást kellett elrendelni arra „a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett.”⁵⁰⁶

A miniszteri indokolás ugyan utal arra, hogy „ha valamely vagyon eredete szándékos bűncselekmény elkövetésével összefüggésbe hozható [...], azt [...] el kell vonni.” Ebből a megállapításból vagy más megfontolásokból azonban – az akkoriban uralkodó jogirodalommal⁵⁰⁷ szemben – szerintem nem lehet olyan következtetést levonni, hogy gondatlan bűncselekmény esetén kizárt lett volna a vagyonelkobzás alkalmazása.

A miniszteri indokolás fenti megállapítása ugyanis önmagában nem alkalmas arra, hogy egy törvényi rendelkezés hatókörét definiálja, hanem csak annak értelmezésénél jöhet – egyik tényezőként – számításba. Ellenkező esetben a szankció előfeltételeit nem a büntetőtörvény, hanem a miniszteri indokolás határozná meg. Márpedig a szándékos szó megjelenése a miniszteri indokolás szövegében – a nyelvtani és logikai értelmezés egyértelmű eredményére tekintettel – nem alkalmas arra, hogy kizárja gondatlan bűncselekmény esetén a vagyonelkobzás alkalmazását. A bűncselekményből eredés ugyanis a magyar nyelv szabályai szerint bűncselekményt és azzal kapcsolatos vagyonnövekedést feltételez, a tényállás szándékos vagy gondatlan megvalósításáról nem mond semmit. Így viszont azon általános szabály érvényesül, hogy a „bűncselekmény [...] szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény”.⁵⁰⁸ A logikai értelmezés (*argumentum a contrario*) alapján pedig a szándékos elkövetés nyilvánvalóan nem volt eleme a Btk. 62. §-ának, ha 53. §-a kifejezetten megköveteli a szándékos bűncselekmény elkövetését a közügyektől eltiltás vonatkozásában.

Hasonlóan téves BERKES azon megállapítása, amely alapján a szándékos bűncselekmény azért (is) feltétele a vagyonelkobzás alkalmazásának, mert „egy gondatlanságból elkövetett bűncselekmény [...] általában az elkövető vagyonát sem gyarapítja”.⁵⁰⁹ Amennyiben ugyanis a gondatlanságból elkövetett bűncselekmény csak „általában” nem gyarapítja az elkövető vagyonát, akkor vannak esetek, amelyekben igen, amikor viszont a vagyonelkobzás alkalmazásának mellőzése nehezen indokolható. Ilyen átütő ellenpélda erre szerintem a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés,⁵¹⁰ amelyet a statikai szabályok megszegésével követnek el, hogy a ráfordításokat csökkentve hasznót szerezzenek.

⁵⁰⁵ Legf. Bír. B. törv. I. 9/1975. sz. – BH 1975. 343.

⁵⁰⁶ Btk. 62. § (1) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától. – 2002. március 31. napjáig.

⁵⁰⁷ Pl. BERKES (1999) 125. o.; NAGY (2001a) 410. o. Egyenes szándékot kíván meg SZEDER (1999) 485. o.

⁵⁰⁸ Btk. 10. § (1) bek.

⁵⁰⁹ BERKES (1999) 125. o. – Kiemelés tőlem – H. M.

⁵¹⁰ Btk. 171. § (1)-(2) bek.

A rendelkezés tartalmazta azt a feltételt is, hogy vagyonekobzásra csak szabadságvesztés kiszabása mellett kerülhetett sor,⁵¹¹ amiből önmagában az is következhetne, hogy a jogintézmény alkalmazásánál olyan bűncselekmények nem jöhettek számításba, amelyek csak pénzbüntetéssel voltak büntetendők. Így elképzelhető lenne olyan nézet, hogy az akkori szabályozás alapján nem rendelhető el vagyonekobzás arra a bevételre, amit az elkövető például magántitok megsértésének alapesetéből,⁵¹² a levéltitok megsértésének alapesetéből,⁵¹³ a sajtórendészeti vétségéből,⁵¹⁴ az önkényuralmi jelképek használatából,⁵¹⁵ vagy gondatlan árdrágításból⁵¹⁶ szerzett. Ezt erősíti az a lehetőség, hogy a bűncselekményekből eredő vagyon elvonására ilyenkor a pénzbüntetés – szintén 1998. évi LXXVII. törvény által beiktatott – szabályozása teremtett lehetőséget, amely alapján a pénzbüntetés napi tételei számának megállapításakor figyelemmel kell lenni „a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre is”.⁵¹⁷

Az előbbieken vázolt felfogás azonban nem helytálló. Egyrészt azért, mert a magyar Btk. rendszerében lehetséges szabadságvesztés kiszabása olyan bűncselekmény esetén, amelynek különös részi büntetési tétele csak a pénzbüntetés szankcióját tartalmazza. Ennek lehetőségét a halmazati büntetés azon szabálya teremti meg, amely alapján „a főbüntetést a bűnhalmazatban lévő bűncselekmények büntetési tételei közül a legsúlyosabbnak az alapulvételével kell kiszabni”.⁵¹⁸ Így gondatlan árdrágítás miatt is alkalmazható volt a vagyonekobzás, ha azzal alaki vagy anyagi halmazatban az elkövető rossz minőségű termék forgalomba hozatalát is elköveti és egy évi szabadságvesztésre ítélik. Sőt paradox módon akkor is, ha a másik cselekményből nem is szerez hasznót, pl. a gondatlan árdrágító felesége sérelmére testi sértést követ el.

A csak szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény elkövetése esetén való alkalmazás ellen szól az a körülmény is, hogy a vagyonekobzás mellékbüntetése önállóan, főbüntetés kiszabása helyett is alkalmazható volt. A Btk. 38. § (3) bekezdésének 1999. március 1. napja és 2002. március 31. napja között hatályos szabályozása szerint a Btk. 2-6. pontjában felsorolt mellékbüntetések (így a vagyonekobzás) „önállóan, főbüntetés kiszabása helyett (88. §) is alkalmazhatók, ha alkalmazásuk egyéb törvényi feltételei fennállnak”.⁵¹⁹ Az alkalmazásuk egyéb törvényi feltételei fennállnak fordulat éppen azt jelenti, hogy az adott mellékbüntetés minden feltételének fenn kell állnia, kivéve annak, hogy milyen főbüntetés alkalmazására kerül sor. Erre tekintettel viszont adott esetben a csak pénzbüntetéssel büntetendő deliktumból

⁵¹¹ Btk. 62. § (1) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától. – 2002. március 31. napjáig.

⁵¹² Btk. 177. § (1) bek.

⁵¹³ Btk. 178. § (1) bek.

⁵¹⁴ Btk. 213. §

⁵¹⁵ Btk. 269/B. §

⁵¹⁶ Btk. 301. § (4) bek.

⁵¹⁷ Megállapította 1998. évi LXXXVII. törvény 8. §. Hatályos 1999. március 1. napjától.

⁵¹⁸ Btk. 85. (2) bekezdés.

⁵¹⁹ Btk. 88. §

(pl. magántitok megsértésének alapesetéből⁵²⁰) származó vagyona a vagyonelkobzás önállóan alkalmazott mellékbüntetésként is elrendelhető.

Az utóbbi példák egyben annak abszurditását is mutatják, hogy a szabályozás a szabadságvesztés kiszabását előfeltételként követeli meg. Így lehetséges ugyanis, hogy a bűncselekményből eredő vagyon elvonását egy olyan cselekmény teszi lehetővé, amelyet az elkövető a bevételt eredményező cselekménytől teljesen függetlenül követ el. Másrészt pedig a vagyonelkobzás alkalmazása pusztán arra tekintettel válhat lehetetlenné, hogy a cselekményeket nem egy eljárásban bírálják el. Az sem igazán volt érthető, hogy a vagyonelkobzás alkalmazására miért nincs lehetőség abban az önállóan alkalmazott mellékbüntetésnél súlyosabb esetben, ha az elkövetőt közérdekű munkára ítélik.

A 2001. évi CXXI. törvény hatálybelépése óta a hatályos magyar büntetőjogban a vagyonelkobzás hatóköre minden büntetőjog-ellenes cselekményre kiterjed. A vagyonelkobzás intézkedés alkalmazása ugyanis a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra rendelhető el,⁵²¹ illetve a szankció „önállóan, és büntetés vagy intézkedés mellett is”⁵²² alkalmazható, méghozzá erre vonatkozó különös részi utalás nélkül is.

5.2. A BEVÉTEL ELKOBZÁSA, HA A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNY ELKÖVETŐJE NEM VONHATÓ FELELŐSSÉGRE

Büntetőjogi szankciók alkalmazására *általában* olyan esetekben kerül sor, amikor az elkövetőt felelősségre vonják. Ismeretesek azonban olyan büntetőjogi szankciók is, amelyek akkor is (vagy csak abban az esetben) alkalmazhatók, ha az adott elkövető nem vonható felelősségre. Tanulmányom e fejezetében az elkövető felelősségre vonásának lehetőségét kizáró különböző körülményeket vizsgálom meg abból a szempontból, hogy érintik-e a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának lehetőségét is. Nem érintem azonban a felelősségrevonás minden lehetséges akadályát (pl. a magánindítvány hiányát, diplomáciai mentességet), hanem csak azokat az okokat, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása szempontjából különös jelentőséggel bírnak. Azt vizsgálom tehát, hogy az egyes nemzeti jogok rendelkezései alapján elvonandó-e a büntetőjog-ellenes cselekmény⁵²³ bevétele, ha annak elkövetője

- elszökött a felelősségrevonás elől, vagy személye nem deríthető fel,
- meghalt vagy a bűncselekmény büntethetősége elévült, illetve
- bűnösségét kizáró ok áll fenn.

⁵²⁰ Btk. 177. § (1) bek.

⁵²¹ Btk. 77/B. § (1) bek.

⁵²² Btk. 70. § (1) bek.

⁵²³ Büntetőjog-ellenes cselekményen olyan objektív és szubjektív tényállásszerű cselekményt értek, amelynek vonatkozásában nem áll fenn jogellenességet kizáró ok. A büntetőjog-ellenes cselekmény nem feltétlenül bűnös és büntethető is. A büntetőjog-ellenes cselekmény hasonló fogalmára lásd NAGY (2004) 191. o.

5.2.1. A nemzeti jogok

Mivel a tanulmány e fejezete a felelősségrevonás akadályainak hatását vizsgálja a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására, ennek során szinte természetesen adódik azon – a jogösszehasonlítás során gyümölcsöző – módszer alkalmazása, amely ESER kifejezésével élve a bűncselekménytanhhoz a hátsó ajtón keresztül közelít („*Verbrechensdogmatik durch die Hintertür*”). A jogösszehasonlítás során tehát elsődlegesen a bűncselekmény létrejöttét kizáró okok különböző csoportjait veszem alapul, és nem a bűncselekmény fogalom – ezzel egyébként egybeeső – szintjeivel (jogellenesség, bűnösség) foglakozom.⁵²⁴ Az utóbbi rendszerezést csak azon kontinentális jogrendszerek vonatkozásában értékesítem, amelyekben a bűncselekmény fogalma és annak elemei bevett elméleti kategóriát képeznek.

5.2.1.1. Az angol jog

Az angol jogban az elvonás jogintézménye főszabály szerint csak olyan elkövetővel szemben (volt) alkalmazható, akit már elítéltek (*to be sentenced, found guilty, convicted*).⁵²⁵ Bizonyos esetekben azonban kifejezett rendelkezés alapján az elvonás alkalmazható olyan esetekben is, amikor a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetője nem vonható felelősségre. A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény ugyanis kimondta, hogy az elvonás kábítószerrel visszaélésből eredő vagyon esetén – korlátozott körben, pl. vélelmek alkalmazása nélkül – elrendelhető volt, ha a terhelt miután eljárást indítottak ellene (de még mielőtt elítélték) megszökött.⁵²⁶ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény módosításai ezzel szemben sokáig nem tették lehetővé, hogy az elvonás szankciójának alkalmazására kábítószerrel visszaélésen kívüli bűncselekményekkel gyanúsított olyan személyekkel szemben is lehetővé váljon, akik megszöktek a tárgyalás elől.⁵²⁷ Ezt a lehetőséget csak a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény teremtetten meg, hiszen bármely bűncselekményre megengedte az elvonást – többek között akkor is –, ha a terhelt megszökött, miután eljárást indítottak ellene.⁵²⁸

A fentiekből azonban – *argumentum a contrario* – lehet következtetni arra, hogy a felelősségrevonás más akadályai, így pl. az elkövető személyének felderítetlensége, halála,⁵²⁹

⁵²⁴ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jogellenességet és bűnösséget kizáró okok kérdését tárgyalva ne nyernénk ismereteket a megfelelő pozitív kategóriákról (a jogellenességről és a bűnösségről). ESER (1987) 1., 3. o.

⁵²⁵ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 1. § (1) bek.; a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 71. § (2) bek. a) pont; a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 6. § (2) bek. a) pont.

⁵²⁶ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 19. § (3)-(4) bek. Vö. MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 99-101. o.

⁵²⁷ Vö. PIU: *Recovering the Proceeds of Crime*, para. 8.8.; WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*, paras. 3.6-3.10.

⁵²⁸ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 28. §. MILLINGTON/WILLIAMS (2003) 299-305. o.

⁵²⁹ Kifejezetten így *Explanatory Notes Refer to the Proceeds of Crime Bill as Introduced in the House of Commons on 18th October 2001*. Clause 5.5.

a büntethetőség elévülése, illetve kóros elmeállapot esetén az elvonás nem alkalmazható. Az egyébként – egy másik ellentétből való következtetés alapján – különösen bizonyos, hogy nem lehetséges az elvonás, ha az elkövető azelőtt halt meg, hogy a bűncselekmény elkövetéséért elítélték volna. A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény ugyanis csak az olyan elkövetővel szemben engedte meg az elvonás elrendelését, aki miután elítélték, de még mielőtt az elvonást elrendelték volna meghalt.⁵³⁰ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény egyébként az elvonás utóbbi esetét nem szabályozza, hanem ilyenkor a jogalkotó szerint a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon az elítélés hiányában is alkalmazható nem büntetőjogi visszatérítés keretében kerül elvonásra.⁵³¹

A nem-büntetőjogi visszatérítés alkalmazása ugyanis független az érintett vagy más személy büntethetőségéről, hanem pusztán a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésének tényéhez kapcsolódik.⁵³² Ez kifejezetten megjelenik a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény szabályozásában, amely jogtalan cselekményt (*unlawful conduct*) kíván meg a nem büntetőjogi visszatérítés elrendelésének feltételeként.⁵³³ Ennek létrejöttét megítélésünk szerint nem érinti az elkövető személyének felderítetlensége, halála, a büntethetőségének elévülése, illetve kóros elmeállapota. Ezzel szemben azonban – számos más vonatkozású angol jogi szövegből⁵³⁴ kitűnően – a jogtalanságot, így a nem büntetőjogi visszatérítés lehetőségét is, kizárja pl. a jogos védelem fennállása. Ugyanakkor a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény olyan módon módosítja az elévülésről szóló törvényt, hogy a nem-büntetőjogi visszatérítésre vonatkozó igény is elévül.⁵³⁵

5.2.1.2. A német büntetőjog

A német Btk. eredeti szabályozása alapján az elvonás elrendelésére csak olyan elkövetővel szemben volt lehetőség, aki felelősségre vonható. A német Btk. eredeti 42. §-a ugyan lehetőséget adott az elkobzásra, ha bizonyos személlyel szemben büntetőeljárás megindítására vagy elítélésre nem volt lehetőség, azonban ez a rendelkezés nem vonatkozott az elvonás jogintézményére.⁵³⁶ Egyrészt arra tekintettel, hogy a német Btk. eredeti 42. §-a csak a német Btk. 40. § és 41. §-ára utalt, így még a kifejezetten elkobzásnak nevezett vagy tartott jogintézmények esetén is külön rendelkezésre volt szükség az objektív eljárás megindításának

⁵³⁰ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 19. § (1)-(2) bek.

⁵³¹ MILLINGTON//WILLIAMS (2003) 299. o.

⁵³² A büntető igazságszolgáltatásról (nemzetközi együttműködésről szóló) 1990. évi angol törvény III. rész, 25-29. §; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény II. rész, 42-48. §

⁵³³ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 241. §.

⁵³⁴ Vö. MARTIN (1990) 429-430. o., illetve HOUSE OF LORDS: *Regina v. Governor OF Her Majesty's Prison Brockhill (Appellant) ex parte Evans (Respondent)* on 27 July 2000. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000727/evans-1.htm>

⁵³⁵ Az elévülésről szóló 1980. évi angol törvény 27A. §. Beiktatta a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 288. §.

⁵³⁶ SCHÜTZE (1871) 529. o. 8. lj.; KÖHLER (1917) 617. o.; SCHÖNKE (1941) 697. o.

lehetőségéhez.⁵³⁷ A másik érv az objektív eljárás ellen az volt, hogy az elvonást kifejezetten ítéletben kellett megtenni,⁵³⁸ amire az objektív eljárásban nem volt lehetőség. Harmadszor pedig a preventív cél hiánya is ezt az értelmezést támasztotta alá.⁵³⁹

A későbbiekben azonban a Btk. különös részébe beiktatásra kerültek olyan, a bűncselekményből eredő vagyoni elkobzása körébe sorolható rendelkezések, amelyek alapján az elkövető bűnössége már nem volt feltétele az elkövetésért adott ellenszolgáltatás elvonásának, hanem ahhoz pusztán a tényállásszerű és jogellenes cselekmény is elegendő volt.⁵⁴⁰ Hasonló értelmezés volt uralkodó a gazdasági büntető törvényben szereplő azon rendelkezés vonatkozásában, amely a bűncselekményből származó haszon lefoglalásáról rendelkezett.⁵⁴¹

Az 1962-es Btk. javaslat alapján a minden tényállás esetén alkalmazható elvonást csak bűnös cselekmény esetén lehetett volna elrendelni. A nem bűnös, de büntetőjog-ellenes cselekmény bevétele vonatkozásában szándékosan a polgári jogra bízta volna annak szabályozását, hogy az abból eredő jogtalan előny az elkövetőnél maradhat-e.⁵⁴² Ezzel szemben a Btk. 1966-os ún. alternatív javaslata (*Alternative Entwurf*) szerzői nem kívánták az elvonás alkalmazását a tettes vagy a részes bűnösségéhez kötni.⁵⁴³ Az 1969-es második büntetőjogi reformtörvény előkészítésével foglalkozó bizottság az utóbbi álláspontot tette magáévá, mivel nem látta semmiféle elfogadható magyarázatát annak, hogy az elvonást az elkövető bűnösségéhez kösse.⁵⁴⁴

A német Btk. 1975. január 1. napjától hatályos szövege szerint az elvonás elrendelése mindössze „jogellenes cselekmény” (*rechtswidrige Tat*) elkövetését feltételezi. Ennek a fogalomnak a német Btk. törvényi definícióját is adja, amelyet – más rendelkezésekkel együtt értelmezve – lényegében a büntetőjog-ellenesség általunk használt tudományos fogalmával azonos kategóriát kapunk.

Jogellenes ugyanis az a cselekmény, amelyet a büntető törvény valamely tényállását megvalósítja,⁵⁴⁵ azaz ahhoz nem elegendő a magatartás közigazgatási jogi vagy magánjogi jogellenessége.⁵⁴⁶ A jogellenes cselekményhez nemcsak az objektív tényállási elemek megléte szükséges, hanem – ha a bűncselekménynek csak a szándékos elkövetése büntetendő – a tényállási szándék fennállása is.⁵⁴⁷ Ha azonban a cselekményt gondatlanul követték el és ez

⁵³⁷ SCHWARZE (1879) 197. o.; SCHÖNKE (1941) 81. o.

⁵³⁸ OLSHAUSEN (1883) 1237. o.

⁵³⁹ SCHWARZE (1879) 780. o.

⁵⁴⁰ Német Btk. korábban hatályos 86. §. Vö. ESER (1969) 29. o. 39. lj.

⁵⁴¹ A német gazdasági büntető törvény 8. § (1) bek. második mondat. Ld. ESER (1969) 287. o. 16. lj., 121-123.

o.

⁵⁴² WALLSCHÄLGER (2002) 65. o.

⁵⁴³ WALLSCHÄLGER (2002) 65. o.

⁵⁴⁴ WALLSCHÄLGER (2002) 65. o.

⁵⁴⁵ Német Btk. 11. § (1) bekezdés 5. pont. vö. pl. WALLSCHILGER (2002) 65. o.

⁵⁴⁶ DREHER (1975) 66. o.

⁵⁴⁷ WALLSCHLÄGER (2002) 66. o.

büntetendő is, akkor az elvonás ennek vonatkozásában is alkalmazható.⁵⁴⁸ Nem szólhatunk azonban jogellenes cselekményről – a törvény kifejezett szóhasználatára alapítva – bizonyos büntethetőséget kizáró okok (pl. jogos védelem,⁵⁴⁹ jogigazoló végszükség,⁵⁵⁰ vagy a sértett beleegyezése⁵⁵¹) esetén.

Az elvonásnak ennek következtében nem akadályozza a bűnösséget kizáró okok,⁵⁵² így különösen a tilalomban való tévedés (*Verbotsirrtum*),⁵⁵³ a gyermekkor, a kóros elmeállapot és az elvárhatóságot kizáró végszükség⁵⁵⁴ fennállása. A német Btk. szóhasználatából – így különösen más rendelkezéseinek összevetéséből⁵⁵⁵ – következően ugyanis a bűnösség hiánya nem érinti a fenti értelemben vett jogellenes cselekmény fennállását.⁵⁵⁶ Ez utóbbi egyébként szépen látszik az elvárhatóságot kizáró végszükségről szóló rendelkezésben is, amely a jogellenes cselekmény miatt bűnösség hiányában nem büntethető személyről szól.⁵⁵⁷

Nem kerülhet sor elvonásra az elkövető halála esetén,⁵⁵⁸ de akkor sem, ha az elkövető büntethetősége a kísérlettel való visszalépésre tekintettel szűnt meg.⁵⁵⁹ A német Btk. 78. § (1) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy az elévülés kizárja nemcsak a büntetések, hanem a német Btk. 11. § (1) bekezdés 8. pontja szerinti intézkedések – azaz az elvonás – alkalmazását is. Az elvonásra nem, hanem csak az elkobzás bizonyos változataira vonatkozik az a rendelkezés, amely alapján a szankcionálásra akkor is lehetőség van, ha a bűncselekmény üldözhetősége elévült (*Verfolgung der Straftat verjährt*), vagy más jogi okból (*aus rechtlichen Gründen*) meghatározott személy ellen nem lehet eljárni (*keine bestimmte Person verfolgt werden kann*).⁵⁶⁰

A német Btk. kifejezetten kimondja, hogy az elvonás – ha feltételei egyébként fennállnak – akkor is alkalmazható, ha a bűncselekmény miatt ténybeli okokból meghatározott személy ellen nem lehet eljárást indítani vagy elítélni („*wegen der Straftat aus tatsächlichen Gründen keine bestimmte Person verfolgt oder verurteilt werden*”).⁵⁶¹ Ebbe a körbe a jogirodalom elsősorban azokat a körülményeket sorolja be, amelyek csak eljárási akadályt képeznek, de a cselekmény anyagi jogi büntethetőségét érintetlenül hagyják.⁵⁶² Ilyen különösen, ha a tettes

⁵⁴⁸ DREHER (1975) 467. o., WALLSCHLÄGER (2002) 66. o.

⁵⁴⁹ Német Btk. 32. § (1) bek.

⁵⁵⁰ Német Btk. 34. §

⁵⁵¹ Német Btk. 228. §

⁵⁵² ESER (1976) 731. o.; DREHER (1975) 513. o.; JESCHECK/WEIGEND (1996) 790. o.

⁵⁵³ ESER (1976) 731. o., DREHER (1975) 513. o.

⁵⁵⁴ JESCHECK/WEIGEND (1996) 790. o.

⁵⁵⁵ Vö. Német Btk. 25, 27, 29. §-ok.

⁵⁵⁶ DREHER (1975) 66. o.

⁵⁵⁷ JESCHECK/WEIGEND (1996) 790. o.

⁵⁵⁸ ESER (1976) 769. o.

⁵⁵⁹ ESER (1976) 769. o., az elévülésre ld. DREHER (1975) 513. o.

⁵⁶⁰ Német Btk. 76a. § (2) bek. Vö. a német Btk. később tárgyalt 76a. § (1) bekezdésével, amely az elkobzásra és az elvonásra egyaránt vonatkozik.

⁵⁶¹ Német Btk. 76a. § (1) bek.

⁵⁶² ESER (1976) 769. o.

személye nem deríthető fel, elszökött, vagy nemzetközi együttműködéssel nem elérhetően más államban tartózkodik.⁵⁶³

5.2.1.3. Az osztrák büntetőjog

Az osztrák büntetőjogban az elkövetésért kapott ellenérték elvonását (*Verfall*) csak felelősségre vonható elkövetővel szemben lehetett alkalmazni. Ezt támasztotta alá, hogy a szankciót a törvény szövege alapján csak büntethető cselekmény (*strafbare Handlung*) esetén lehetett alkalmazni,⁵⁶⁴ az elvonás – az elkobzással szemben – mellékbüntetést képezett,⁵⁶⁵ illetve objektív eljárásban nem volt alkalmazható.⁵⁶⁶ Hasonló mondható el a gazdagodás lefölözésének (*Abschöpfung der Bereicherung*) régi 1987-es változatáról,⁵⁶⁷ amely – ugyan vitatott besorolással, de – mellékbüntetés (*Nebenstrafe*) volt,⁵⁶⁸ amely szintén csak „büntethető cselekmény (*strafbare Handlung*)” esetén volt alkalmazható,⁵⁶⁹ és amelyre nem terjedt ki az objektív eljárás lehetősége.

Mivel a lefölözés alkalmazásánál a szankció bűncselekményhez kötöttségét problematikusnak tartották, a reform során a bűnösségtől független szabályozás megteremtésére törekedtek.⁵⁷⁰ A jogintézmény az 1996-os újraszabályozása során már olyan „jogtalansági jogkövetkezmény” lett,⁵⁷¹ amely büntetőjogilag jogellenes cselekmény esetén, de bűnösség hiányában is alkalmazható.⁵⁷² Erre utal a szabályozásban a büntetéssel fenyegetett cselekmény (*mit Strafe bedrohte Handlung*) kifejezés használata,⁵⁷³ illetve az is, hogy távollévővel szemben önálló eljárásban is alkalmazható.⁵⁷⁴ Hasonlók mondhatók el az elvonás újraszabályozásáról is, hiszen az olyan nem személyre orientálódó intézkedéssé vált,⁵⁷⁵ amely csak büntetéssel fenyegetett cselekmény (*mit Strafe bedrohte Handlung*) megvalósítását feltételezi,⁵⁷⁶ és önálló eljárásban is alkalmazható.⁵⁷⁷

Az osztrák Btk. – az 1996-os reform előtt – ugyan nem rendelkezett arról, hogy a büntethetőség elévülése akadályát képezi az elvonásnak vagy a gazdagodás lefölözésének, de a tényleges joghelyzet ez volt. A büntethetőség elévülése ugyanis – kifejezett törvényi

⁵⁶³ ESER (1976) 769. o.

⁵⁶⁴ Osztrák Btk. korábban hatályos 20. §. Vö. MAYERHOFER/RIEDER (1989) 172-173. o.

⁵⁶⁵ MAYERHOFER/RIEDER (1989) 173. o.; FEHÉRVÁRY (1997) 194. o.

⁵⁶⁶ MAYERHOFER/RIEDER (1989) 174. o.

⁵⁶⁷ Osztrák Btk. 20a. § Hatályos 1997. március 1. napjától.

⁵⁶⁸ LÖSCHNING-GSPANDL/KILCHLING (2002) 110. o. Már ekkor ellentétesen TRIFFTERER (1994) 479. o.

⁵⁶⁹ TRIFFTERER a bűnösség hiányában való alkalmazhatóságot már ekkor elismeri (1994) 479. o., összhangban azzal, hogy a törvényi terminológiát – konzekvens jogalkotói használatának hiányára tekintettel – nem tartja döntőnek [(1994) 41-42. o.].

⁵⁷⁰ FEHÉRVÁRY (1997) 195., 196. o.

⁵⁷¹ Osztrák Btk. 20b. § (2) bek.

⁵⁷² FEHÉRVÁRY (1997) 194-195., 196., 198. LÖSCHNING-GSPANDL/KILCHLING (2002) 107., 110. o.

⁵⁷³ Ugyanakkor a törvényi terminológia konzekvens jogalkotói használatának hiányára ld.: TRIFFTERER (1994) 41-42. o.

⁵⁷⁴ FEHÉRVÁRY (1997) 198. o.

⁵⁷⁵ FEHÉRVÁRY (1997) 208. o.

⁵⁷⁶ Osztrák Btk. 20b. § (2) bek.

⁵⁷⁷ FEHÉRVÁRY (1997) 206. o.

rendelkezés⁵⁷⁸ következtében – a szankció fajtájától függetlenül érvényesült, kizárta nemcsak a (mellék)büntetések, hanem a biztonsági intézkedésnek alkalmazását is. Ezt erősítette meg *argumentum a contrario*, hogy – az elkobzással szemben⁵⁷⁹ – az elvonás és a gazdagodás lefölözésének szabályozásában nem szerepelt olyan (az általános elévülési szabályhoz képest speciális⁵⁸⁰) külön rendelkezés, amely alapján a szankció elrendelésére akkor is lehetőség van, ha meghatározott személy üldözése vagy elítélése nem volt lehetséges. Az 1996-os reform után a hatályos Btk. 57. § (4) bekezdése kifejezetten rendelkezik arról, hogy elévülés esetén a gazdagodás lefölözése, illetve az elvonás sem alkalmazható.⁵⁸¹

5.2.1.4. A magyar büntetőjog

5.2.1.4.1 A vagyoneklobzás 1998-as szabályozása

A vagyoneklobzás 1998-ban megalkotott hazai szabályozása a törvény kifejezett szóhasználata alapján csak bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyon tekintetében volt alkalmazható.⁵⁸² Erre tekintettel nem lehetett vagyoneklobzást elrendelni olyan büntethetőségi akadályok esetén, amelyek nemcsak a cselekmény büntethetőségét, hanem a bűncselekmény megvalósulását is kizárják. Ezt az értelmezést – *argumentum a contrario* – megerősíti az elkobzás akkoriban hatályos szabályozása is. Az utóbbi szankció ugyanis bár – többek között – „bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használt” dologra vonatkozott, de azt akkor is el kellett (lehetett) rendelni, ha egy tényállásszerű és jogellenes cselekmény elkövetője gyermekkorú vagy beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapotú volt. Az elkobzás lehetősége azonban csak egy olyan kivételes szabályt megfogalmazó rendelkezésre⁵⁸³ tekintettel állt fenn, amely a Btk. a vagyoneklobzásra vonatkozó akkor hatályos 62-63. §-ából éppenséggel hiányzott.

A magyar Btk. szabályozásából – sajnálatos módon – nem egyértelműen adódik, hogy mely büntethetőségi akadályok zárják ki nemcsak a cselekmény büntethetőségét, hanem a bűncselekmény megvalósulását is.⁵⁸⁴ A büntethetőséget kizáró és megszüntető okok⁵⁸⁵ különválasztása ugyanis nem kizárólag ezen a logikán alapul. Így például a magánindítvány hiánya olyan büntethetőséget kizáró ok, amely nem érinti a bűncselekmény megvalósulását.⁵⁸⁶ Az azonban a jogirodalomban széleskörűen elismert, hogy például tényállási elembe való tévedés, jogos védelem, végszükség, gyermekkor, a beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapot, társadalomra veszélyességben való tévedés esetén bűncselekmény

⁵⁷⁸ Osztrák Btk. 57. § korábban hatályos (2) és (4) bek. Vö. MAYERHOFFER/RIEDER (1989) 363-364. o.

⁵⁷⁹ Osztrák Btk. 26. (3) bek.

⁵⁸⁰ MAYERHOFFER/RIEDER (1989) 366. o.

⁵⁸¹ Osztrák Btk. 57 (4) bek.

⁵⁸² Btk. 62. §. Hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig.

⁵⁸³ Btk. 77. § (5) bek. I-II. fordulat.

⁵⁸⁴ Kritikusan pl. BELOVICS/SINKU (2003) 134. o.

⁵⁸⁵ Btk. III. fejezet I. és II. cím.

⁵⁸⁶ BELOVICS/SINKU (2003) 134. o.

megvalósulásáról sem beszélhetünk.⁵⁸⁷ Így az 1998-ban megalkotott szabályozás alapján nyilvánvalóan nem kerülhetett sor vagyonekobzásra:

- a gyermekkorú kábítószer-kereskedő bevétele,⁵⁸⁸
- kóros elmeállapotú bérnyilkos által kapott vérdíj,⁵⁸⁹
- a végszükséget megalapozó helyzet tekintetében tévedésbe ejtett⁵⁹⁰ azon szomszéd által utólag elfogadott szeszes ital, aki az állítólagosan szülni készülő nő gépjárművel való kórházba szállítását ittasan végezte,
- az idegen vagyon megrongálásával járó, de az emberélet megmentése végett végzett tűzoltásért⁵⁹¹ jutalmul kapott malac,
- az objektíve vérszerinti testvérével közösülő, de a vérrokonság tekintetében tévedésben lévő⁵⁹² személy által az ezért kapott vagyoni ellenszolgáltatás,
- apja vér szerinti testvérével közösülő leány által kapott selyemsál tekintetében.

A vagyonekobzás elrendelése nemcsak a bűncselekmény elkövetését feltételezte, hanem az annak büntethetőségét is.⁵⁹³ Ez ugyan a vagyonekobzásról szóló rendelkezések szövegéből nem derül ki, de nyilvánvaló volt abból, hogy a szankció a mellékbüntetések között nyert szabályozást.⁵⁹⁴ A Btk. 1998-as szabályozása alapján tehát nem lehet vagyonekobzást elrendelni abból a bűncselekményből eredő vagyonra, amely azért nem volt büntethető, mert az elkövetője meghalt,⁵⁹⁵ kegyelmet kapott,⁵⁹⁶ bűncselekményének büntethetősége elévült,⁵⁹⁷ a kísérlettől (előkészülettől) visszalépett,⁵⁹⁸ illetve a befejezett adócsalást követően a vádirat benyújtásáig kiegyenlítette adótartozását.⁵⁹⁹

Az 1998-as szabályozás ugyan kimondta, hogy „a vagyonekobzást el kellett rendelni arra a vagyonra is, amelyet az elkövető átruházott, feltéve, hogy a megszerzőnek az átruházott vagyon eredetéről tudomása volt, akkor is, ha a *megszerző* személyében jogutódlás következett be.”⁶⁰⁰ Ez önmagában azonban *argumentum a contrario* éppen arra utal, hogy az elkövető halála esetén a Btk. nem tette lehetővé a vagyonekobzást, hiszen csak a megszerző és nem az elkövető személyében bekövetkező jogutódlásról rendelkezett. Hasonló értelmezés volt irányadó a vagyonekobzás mellékbüntetés szabályainak az 1999. évi CXX. törvény általi

⁵⁸⁷ Vö. pl. TOKAJI (1984) 243-244. o.; BÉKÉS (1979) 46-47. o.

⁵⁸⁸ Vö. Btk. 23. §.

⁵⁸⁹ Vö. Btk. 24. § (1) bek.

⁵⁹⁰ Vö. Btk. 27. § (2) bek.

⁵⁹¹ Vö. Btk. 30. § (1) bek.

⁵⁹² Btk. 27. § (1) bek.

⁵⁹³ A bűncselekmény megvalósulásának és büntethetőségének elválasztására és annak dogmatikatörténetére lásd kimerítően NAGY (2004) 248-250. o.

⁵⁹⁴ Btk. 38. § (2) bek. 6. pont. Hatályos 1999. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig.

⁵⁹⁵ Btk. 32. § a) pont.

⁵⁹⁶ Btk. 32. § c) pont.

⁵⁹⁷ Btk. 32. § b) pont.

⁵⁹⁸ Btk. 17. § (3) bek., illetve 18. § (2) bek.

⁵⁹⁹ Btk. 310. § (6) bek.

⁶⁰⁰ Btk. 63. § (2) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától – 2000. február 29. napjáig. Kiemelés tőlem – H. M.

módosítása után, hiszen azok szintén csak a megszerző személyében bekövetkezett jogutódlásról rendelkeztek.⁶⁰¹

Az utóbbi szabályok alapján azonban kérdéses lehetett a vagyonekbevitel alkalmazhatósága olyan esetekben, amikor az elkövető a vagyont rosszhiszemű (azaz az átruházott vagyon eredetéről tudomással bíró) személyre ruházta át, majd meghalt. A Btk. 63. § (2) vagy (3) bekezdése alapján ugyanis ilyenkor a vagyonekbevitelt el kellett rendelni, hiszen olyan vagyonról volt szó, amelyet az elkövető átruházott és a megszerzőnek az átruházott vagyon eredetéről tudomása volt. Ennek az értelmezésnek azonban ellentmondott az, hogy a vagyonekbevitel szabályozására mellékbüntetésként került sor, amely önálló alkalmazás esetén is büntethető elkövetőt feltételezett. A két felfogás között az utóbbi javára való döntést a még tágabb rendszertani értelmezés, azaz az eljárásjogi szabályok figyelembevétele biztosította. Az akkor hatályos 1973. évi Be. alapján ugyanis az elkövető halála esetén nem volt olyan eljárási forma, amelyben a vagyonekbevitelt el lehetett volna rendelni a jogutóddal szemben. Ha ugyanis a halál, mint büntethetőséget megszüntető ok fennállt, akkor a nyomozó hatóságnak a nyomozást meg kellett tagadnia,⁶⁰² vagy meg kellett szüntetnie,⁶⁰³ illetve a bíróságnak az eljárást megszüntető végzést kell hoznia.⁶⁰⁴ Arra pedig, hogy a bíróság a szankcióról az eljárást megszüntető végzésben,⁶⁰⁵ illetve ún. objektív eljárásban⁶⁰⁶ határozzon csak ekbevitelre (illetve bizonyos esetekben vagyoni előny vagy ekbevitel alá eső érték megfizetésére kötelezésre), de nem vagyonekbevitelre irányulóan volt törvényi lehetőség.

Nem tartom helyes megoldásnak, hogy az 1998-as szabályozás szerint a vagyonekbevitel alkalmazásának a büntethetőséget megszüntető okok általában akadályát képezték. Ennek a megoldásnak igazságtalansága nyilvánvaló például az elkövető halála esetén, hiszen a vagyonekbevitel az örökösökkel szemben akkor sem volt elrendelhető, ha tudott arról, hogy a hagyaték részét képező vagyon bűncselekményből származott. Az öröklés ugyanis nem tekinthető átruházásnak,⁶⁰⁷ így nem esett azon szabály alá, hogy arra a vagyonra is el kellett rendelni a vagyonekbevitelt, amelyet az elkövető átruházott, feltéve, hogy a megszerzőnek az átruházott vagyon eredetéről tudomása volt.⁶⁰⁸ Az örökös helyzetének igazságtalanságát viszont még inkább kiemelte, hogy vele szemben a megajándékozottnak – ha az elkövető nem halt meg, az átruházásra tekintettel – vagyonekbevitellel kellett szembenéznie, ha tudottan a bűncselekményből származó vagyont kapott. Azt, hogy pontosan milyen esetekben tartom

⁶⁰¹ Btk. 63. § (2)-(3) bek. Hatályos 2000. március 1. napjától – 2002. február 28. napjáig.

⁶⁰² 1973. évi Be. 127. § (1) bekezdés b) II. fordulat. Hatályos 2003. június 30. napjáig. Ez alól kivételként az 1973. évi Be. csak azt az eset szabályozta, ha ekbevitelnek, vagyoni előny vagy ekbevitel alá eső érték megfizetésére kötelezésnek a büntethetőségtől függetlenül helye van, és az ekbevitelre, illetőleg vagyoni előny vagy ekbevitel alá eső érték megfizetésére való kötelezésre irányuló eljáráshoz a bizonyítékok nem állnak rendelkezésre. 1973. évi Be. 128. § b) pont. Hatályos 2002. március 31. napjáig.

⁶⁰³ 1973. évi Be. 139. § (1) bek. c) pont.

⁶⁰⁴ 1973. évi Be. 213. § (1) bek. a) pont.

⁶⁰⁵ Vö. 1973. évi Be. 213. § (2) bek. I-II fordulat. Hatályos 2002. március 31. napjáig.

⁶⁰⁶ Vö. 1973. évi Be. 375. § (1) bek. Hatályos 2002. március 31. napjáig.

⁶⁰⁷ Vö. Ptk. 117. § (1) bek. és 598. §.

⁶⁰⁸ Btk. 63. § (2) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától – 2000. február 29. napjáig.

indokoltnak, hogy a büntethetőséget megszüntető okok ne akadályozzák meg a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzését, a későbbiekben részletesen kifejtem a vagyonelkobzás hatályos szabályozása tekintetében.

5.2.1.4.2 A vagyonelkobzás hatályos szabályozása

a) Vagyonelkobzásra a 2001. évi CXXI. törvény által módosított szabályozás alapján is csak *bűncselekmény* elkövetéséből eredő vagyon vonatkozásában van lehetőség.⁶⁰⁹ A módosított szabályozás azonban már tartalmazott olyan – az elkobzásnál már korábban is szereplő – speciális rendelkezést, amely alapján „a vagyonelkobzást akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor, kóros elmeállapot [...] miatt nem büntethető”.⁶¹⁰ Ez a rendelkezés – lényegében kiegészítve a Btk. 77. § (1) bekezdés a) pontját – (jogpolitikailag szerintem mindenképpen indokoltan) megteremti a bűncselekményből származó mellett bizonyos büntetőjog-ellenes cselekményekből eredő vagyon elkobzásának kötelezettségét is.

Érdemes kiemelni azonban, hogy a gyermekkorú (és a beszámításra képtelen kóros elmeállapotú) személyre vonatkozó különleges vagyonelkobzási rendelkezésnek⁶¹¹ csak akkor van praktikus jelentősége, ha az ilyen személyek cselekményéhez nem tapad közvetett tettség. Ha ugyanis az elkövető – közvetett tettesként – a gyermekkorú személyt lopás elkövetésére használta fel, akkor az ebből eredő bevételeire vonatkozó vagyonelkobzás – a Btk. 77/C. § (2) bekezdésére való tekintet nélkül – a Btk. 77/B. § (1) bekezdés a) pontja alapján áll fenn. Ha pedig a vagyonból a gyermekkorúnak is juttat vagyonrészt, akkor az a Btk. 77/B. § (2) bekezdése alapján kobozható el, mivel olyan (a közvetett tettes által elkövetett) bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonnak tekinthető, amellyel más gazdagodott.

A hatályos szabályozás azonban nem teremti meg teljes körűen a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának lehetőségét. Nincs lehetőség ugyanis vagyonelkobzásra olyan esetekben, amikor az elkövető felelősségét a Btk. 77/C. § (2) bekezdésében fel nem sorolt bűnösséget kizáró ok (pl. kényszer vagy fenyegetés, illetve elvárhatóságot kizáró ok) zárja ki.

Megítélésem szerint önkényes és minden alapot nélkülöz az egyes bűnösséget kizáró okok között a hatályos büntetőjogunk azon megkülönböztetése, hogy csak a gyermekkor és a kóros elmeállapot fennállása nem zárja ki a vagyonelkobzás alkalmazását, míg a többi ilyen jellegű büntethetőségi akadályé igen. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonása ugyanis attól teljesen függetlenül indokolt, hogy az elkövető bűnössége (azaz a jogszerű magatartás választásának elvárhatósága) milyen körülményre tekintettel hiányzik. A

⁶⁰⁹ Btk. 77/B. § (1) bek. a) pont.

⁶¹⁰ Btk. 77/C. § (2) bek. I-II. fordulat. Tanulmányom nem foglalkozik a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély fokával kapcsolatos elkobzással, mivel ezen büntethetőségi akadály besorolása és jövője is vitás.

⁶¹¹ Btk. 77/C. § (2) bek. I-II. fordulat.

beszámítási képességet kizáró kényszer vagy fenyegetés, illetve az elvárhatóságot kizáró okok esetén sem feltétlenül kizárt szerintem ugyanis annak szükségessége, hogy a nem büntethető tettel vagy részzel szemben vagyonekobjást alkalmazzanak.

A megkülönböztetés védelmében lehet arra hivatkozni, hogy mivel a beszámítási képességet kizáró kényszer és fenyegetés esetköre szükségszerűen közvetett tettet feltételez, a nem büntethető személyre vonatkozó különleges vagyonekobjási rendelkezésnek nincs praktikus jelentősége. A közvetett tettes által megszerzett bevétel vonatkozásában ugyanis a Btk. 77/B. § (1) bekezdés a) pontja minden esetben biztosítja a vagyonekobjás elrendelésének lehetőségét, míg abban a – nem túl valószínű – esetben pedig, ha a zsákmány egy része visszajutna a közvetlen tetteshez, a Btk. 77/B. § (2) bekezdése nyújt megoldást.

A fenti ellenvetés azonban szerintem nem indokolja teljes körűen, hogy kényszer és fenyegetés esetén ne lenne szükség a vagyonekobjás lehetőségének megteremtésére. Ha ugyanis a közvetett tettes a felhasznált személynek a büntethetőségét kizáró fenyegetés mellett jutalmat is ad, ez a 77. § (1) bekezdés a) pontja vagy (2) bekezdése alapján nem kizárható el. Az ilyen juttatás esetén ugyanis hiányzik mindkét rendelkezés alkalmazásának feltétele, nevezetesen a vagyon bűncselekményből eredése, mivel a felhasznált személy cselekményének – éppen fenyegetésre tekintettel – hiányzik a bűnössége.

Ezzel szemben viszont felvethető, hogy az ilyen juttatás a Btk. 77/B. § (1) bekezdés d) pontja alapján esik vagyonekobjás alá, hiszen olyan vagyonról van szó, amelyet a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatottak vagy arra szántak. Az ilyen értelmezés azonban arra tekintettel ugyan aggályos, hogy az elősegíteni kívánt közvetlen tettesi cselekmény nem bűncselekmény. Az azonban állítható, hogy a juttatást ilyen esetben a közvetett tettesi bűncselekmény elkövetése céljából, az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltétel (azaz a közvetlen tettesi közreműködés) biztosítása végett adták. Ilyen esetben is problematikus azonban, hogy a Btk. 77/B. § (1) bekezdés d) pontjára nem terjed ki a Btk. 77. § (2) bekezdése, így az ilyen vagyon a közvetett tettes rosszhiszemű jogutódjától nem kizárható el. A Btk. 77/B. § (1) bekezdés d) pontja pedig egyáltalán sem alkalmazható akkor, ha a vagyont a közvetlen tettesnek utólagosan adták, hiszen ilyenkor a bűncselekmény elkövetése céljából adásról nem szólhatunk.

Még kevesebb ellenvetés merülhet fel annak a megoldásnak a kritikájával szemben, hogy a hatályos büntetőjog alapján nincs lehetőség vagyonekobjásra olyan cselekmény esetén, amely elvárhatóságot kizáró okból nem büntethető. Nem esik tehát vagyonekobjás alá az a pénz, amit az állam elleni bűncselekmény elkövetője hozzátartozójának⁶¹² azért adott, mert az nem tett ellene feljelentést. A hozzátartozó ilyen esetekben ugyan kifejezett törvényi rendelkezés⁶¹³ alapján nem büntethető, még akkor sem, ha a kapott ellenszolgáltatás a rokoni viszonyhoz

⁶¹² Btk. 137. § 6. pont.

⁶¹³ Btk. 150. § (2) bek.

képest esetlegesen motivációs túlsúlyként jelentkeznek. Az azonban már semmiképpen nem indokolt, hogy a hatályos szabályozás alapján nincs lehetőség vagyonekobzásra a hallgatás díja vonatkozásában azon személlyel szemben, aki a büntetés terhe mellett kötelező feljelentést elmulasztotta. Hasonlóan nem lehetne indokolt, hogy ne kerülhessen sor vagyonekobzásra olyan dolog tekintetében, amelyet a 18. életévét be nem töltött, így nem büntethető⁶¹⁴ leszármazó a felmenőjétől a vérfertőzés ellenében kap. A személyiség kiforratlansága és a függő helyzet (és kiszolgáltatottság) – az elvárhatóságot kizáró ok jogpolitikai alapjául szolgáló tényezőkként – csak az elkövető büntethetőségének kizárását indokolják, azt már nem, hogy mentsvárat biztosítsunk a büntetőjog-ellenes módon való vagyonosodásra.

A fentiekre tekintettel mindenképpen szükséges lenne, hogy a Btk. módosítása során a jogalkotó a 77/C. § (2) bekezdésében szereplő katalógust kibővítse a kényszer és fenyegetés esetével, illetve bizonyos a Btk. különös részében szabályozott elvárhatóságot kizáró okokkal. Ennél is elegánsabb lenne, ha a Btk. 77/B. § (1) bekezdés a) pontja a bűncselekményből eredő helyett a büntetendő cselekmény kifejezést használná.⁶¹⁵ Ez a fogalom ugyanis a Btk.-ban – különösen a Btk. 74. § (1) bekezdéséből következtethetően nem feltételezi a bűnösség fennállását, de a joggyakorlat helyes értelmezése szerint a jogellenességet,⁶¹⁶ és szerintünk a tényállás megvalósítására kiterjedő szándékosságot vagy gondatlanságot igen.

A büntetendő cselekmény megkövetelésével egyébként összhangba kerülne a vagyonekobzás és a pénzmosás szabályozása. Ez utóbbi bűncselekmény ugyanis már az 1999. évi CXX. törvény 19. §-a általi módosítást követően „más, az e törvény szerint szabadságvesztéssel büntetendő cselekményével összefüggésben keletkezett anyagi javak”,⁶¹⁷ illetve 2001. évi CXXI. törvény hatálybalépése óta „szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény elkövetéséből származó” dolog vonatkozásában követhető el.⁶¹⁸ A pénzmosás tehát bármely büntetendő cselekményből származó dologra elkövethető, így arra is, amelyet például a 18. életévét be nem töltött (így nem büntethető) leszármazó a felmenőjétől a vérfertőzés ellenében kap.

A hatályos büntetőjog alapján nincs – és *de lege ferenda* sem indokolt, hogy legyen – lehetőség vagyonekobzásra olyan objektíve és szubjektíve tényállásszerű cselekmény bevétele vonatkozásában, amely jogellenességet kizáró okból (pl. jogos védelem⁶¹⁹) nem büntethető. Így a hatályos szabályozás alapján nem kizárható el az a fél vágósertés (sem annak ellenértéke), amelyet az ittas járművezetés vétségét elkövető sofőr attól a hálás férjtől

⁶¹⁴ Btk. 203. § (2) bek.

⁶¹⁵ Ellenkezően WIENER (2003) 150. o.

⁶¹⁶ A jogos védelemben való cselekvés tényét nem érinti a cselekvő elmeállapota, tehát a beszámítási képességgel nem rendelkező elkövetőnek is javára kell írni az ilyen helyzet fennálltát, azaz büntetendő cselekmény hiányában kényszergyógykezelésére nem kerülhet sor (Legf. Bír. Bf. III. 1365/1993. sz. – BH 1993/724.).

⁶¹⁷ Btk. 303. § (1) bek. Hatályos 2000. március 1. napjától – 2002. március 31. napjáig.

⁶¹⁸ Btk. 303. § (1) bek.

⁶¹⁹ Btk. 29. § (1) bek.

kap, akinek a szülés előtt álló feleségét a faluból a városi kórházba szállította.⁶²⁰ Ez a felfogás van összhangban ugyanis azzal, hogy szankcióra csak jogellenes cselekmény elkövetése esetén kerülhet sor,⁶²¹ de egyébként sincs semmi indok arra, hogy elvonjuk egy olyan cselekmény bevételét, amely a jogrenddel teljes mértékben összhangban van, még akkor sem, ha egy büntető tényállás megvalósítása megállapítható.

A hatályos szabályozás esetén nincs lehetőség vagyonek Kobzásra ténybeli tévedés esetén, ha a bűncselekménynek csak szándékos alakzata büntetendő. Ilyen esetekben felfogásunk szerint büntetőjog-ellenes cselekményről sem beszélhetünk, így az abból eredő vagyon elvonása túl terjedne a tanulmányunk által vizsgált hatókörön. A ténybeli tévedés ugyanis az általam helyesnek tartott szemlélet szerint nem a bűnösséget kizáró ok, hanem már a bűncselekmény tényállási elemeként szereplő szándékot is kizárja.⁶²² Ez azt jelenti, hogy a vérszerinti testvérével közösülő, de a vérrokonság tekintetében tévedésben lévő⁶²³ személy által az ezért kapott vagyoni ellenszolgáltatásra vagyonek Kobzás elrendelésére nem kerülhet sor. Természetesen a gondatlanságból eredő ténybeli tévedés⁶²⁴ nem érinti a tényállásszerűséget, és a büntetőjog-ellenes cselekmény fennállását sem, ha az adott bűncselekmény (pl. rossz minőségű termék forgalomba hozatala⁶²⁵ vagy árdrágítás esetén)⁶²⁶ gondatlan alakzata is büntetendő és az elkövető abból jut vagyonhoz.

b) Amint arra már utaltam a vagyonek Kobzás a 2001. évi CXXI. törvény rendelkezései⁶²⁷ következtében mellékbüntetésből intézkedéssé vált. Az új szabályozás kapcsán felvetődik a kérdés: mennyiben érinti vagyonek Kobzás alkalmazását a bűncselekmény büntethetőségének megszűnése. A Btk. a kérdéskör egyetlen aspektusát rendezi, nevezetesen azt, hogy ha az elkövető meghalt a vagyonek Kobzást a jogutóddal szemben kell elrendelni arra a vagyonra, amelyre a jogutódlás történt.⁶²⁸ Ezen felül azonban a hazai büntetőjog ebben a vonatkozásban nem tartalmaz szabályozást arról, hogy miként hat ki a vagyonek Kobzás alkalmazására a büntethetőség megszűnése. A fenti rendelkezésből nem adódhat olyan következtetés, hogy a többi büntethetőséget megszüntető ok viszont kizárja a vagyonek Kobzás alkalmazásának lehetőségét is. A Btk. 77/B. § (2) bekezdése – a 77/C. § (2) bekezdésétől egyébként kifejezetten elkülönülve – ugyanis nemcsak arról rendelkezik, hogy a vagyonek Kobzás elkövető halála esetén is alkalmazható, hanem megjelöli azt is, hogy ilyenkor ki ellen kell azt elrendelni.

⁶²⁰ Az általam kreált jogeset alapja a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Bf. 667/1992. sz. határozatának alapjául szolgáló tényállás (BH 1993. 336.).

⁶²¹ Vö. SAJÓ (1980) 1499. o.

⁶²² Így pl. ROXIN (1997) 405. o., illetve SCHULTHEISZ (1948) 22. o. Az újabb hazai jogirodalom azonban – sajnos – ezt az összefüggést nem igazán veszi figyelembe pl. Nagy (2004) 180. és 245. o.

⁶²³ Btk. 27. § (1) bek.

⁶²⁴ Btk. 27. § (2)-(3) bek.

⁶²⁵ Btk. 292. (2) bek.

⁶²⁶ Btk. 301. (4) bek.

⁶²⁷ 2001. évi CXXI. törvény 11. § (1) bek., 14-15. §, 88. § (2) bek. a) pont. Hatályos 2002. április 1. napjától.

⁶²⁸ Btk. 77/B. § (3) bek. I. fordulat.

Az elkobzás tekintetében a Btk. kimondja, hogy annak „nincs helye [...] a cselekmény büntethetőségének elévülésére megállapított idő, de legalább öt év elteltével”.⁶²⁹ A fenti rendelkezésből könnyen adódhatna olyan következtetés, hogy a többi intézkedés (így a vagyoneklobzás) alkalmazásának lehetőségét az elévülés nem érinti. Különben a Btk.-nak nem kellene külön rendelkezni arról, hogy „nincs helye elkobzásnak a cselekmény büntethetőségének elévülésére megállapított idő elteltével”, hanem csak az elévülési idő meghosszabbítását kellene szabályoznia, pl. olyan módon, hogy „az elkobzás elrendelésére az elkövetéstől számított öt éven belül akkor is lehetőség van, ha a bűncselekmény büntethetősége elévülési ideje egyébként csak három év.”

Az ilyen értelmezés azonban helytelen lenne, mert az *argumentum a contrario* értelmezés ebben az esetben nem alkalmas arra, hogy kizárólagosan annak segítségével következtetéseket lehessen levonni más intézkedések és az elévülés, illetve az elkobzás és más büntethetőséget megszüntető okok viszonyára. Bizonyos esetekben ugyanis nem kifejezett rendelkezésből, hanem a büntethetőséget megszüntető ok és az intézkedés természetére tekintettel adódik a helyes megoldás. A próbára bocsátás elrendelése elévülés esetén teljesen értelmetlen lenne, mivel a büntetés kiszabását nem érdemes elhalasztani, ha az intézkedés esetleges megszüntetése esetén az elkövető megbüntetésére a Btk. 33. §-ára tekintettel úgy is kizárt lenne. Ehhez hasonlóan halott elkövető esetén is értelmetlen lenne a büntetés kiszabását próbaidőre elhalasztani,⁶³⁰ de ilyenkor a kényszergyógykezelés is kizárt, hiszen nem lehet „tartani [...] attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni”.⁶³¹

Vannak azonban olyan viszonylatok, amikor az intézkedés büntethetőséget megszüntető ok esetén való alkalmazhatóságára a Btk. semmiféle értelmezése nem ad megnyugtató megoldást. Nem lehet ugyanis például megnyugtatóan eldönteni, hogy van-e lehetőség kényszergyógykezelés elrendelésére olyan büntetendő cselekmény esetén, amelynek vonatkozásában az elévülési idő eltelt. Az elévülés bizonyos jogpolitikai indokai a nemleges választ támasztják alá, de ezzel szemben felvethető, hogy a biztonsági aspektus nemcsak a bűnösség, hanem a büntethetőség hiánya esetén is indokolhatja büntetőjogi szankció alkalmazását. Meglepő (és az anyagi és eljárásjog elválasztására nagy hangsúlyt helyező kontinentális büntetőjogunkban jogesztétikailag nem túl szerencsés) módon az ilyen kérdések egyértelműen kizárólag a tágabb rendszertani értelmezés, nevezetesen a Be. rendelkezéseinek figyelembevétele alapján dönthetők el megnyugtatóan. Azon intézkedések alkalmazása független a bűncselekmény (büntetőjog-ellenes cselekmény) büntethetőségétől, amelyek önálló alkalmazását a Be. biztosítja. A kényszergyógykezelés elévülés esetén azért nem alkalmazható, mert erre az eljárásjogi kódex nem biztosít megfelelő processzust.

Ennek alapján nem meglepő, hogy a vagyoneklobzás intézkedés büntethetőséget megszüntető okoktól független alkalmazása azáltal vált lehetővé, hogy a 2001. évi CXXI.

⁶²⁹ Btk. 77. § (5) bek.

⁶³⁰ Vö. Btk. 72. § (1) bek.

⁶³¹ Vö. Btk. 74. § (1) bek.

törvény 80. § (4) bekezdése az eljárásjogi szabályok módosításával megteremtette annak lehetőségét, hogy a bíróság büntethetőséget megszüntető ok miatti eljárást megszüntető végzésében ne csak elkobzást, hanem vagyonelkobzást is elrendelhesen.⁶³² Az említett módosító jogszabály 82. § (4) bekezdése megteremtette annak lehetőségét is, hogy a bíróság az ügyész indítványára vagyonelkobzásról határozzon, ha a büntető törvény értelmében a szankció alkalmazásának helye van, azonban büntetőeljárás senki ellen sem indult, illetőleg azt megszüntették vagy a terhelt ismeretlen helyen avagy jogszerű külföldön tartózkodása, illetve elmebetegsége miatt az eljárást felfüggesztették.⁶³³

Fontos még utalni a 2001. évi CXXI. törvény azon rendelkezésére, amely alapján „ha a 2002. április 1. napja előtt elkövetett bűncselekmény miatt az elkövetővel szemben a Btk. 2002. március 31. napjáig hatályos rendelkezései alapján vagyonelkobzás mellékbüntetést [...] kell elrendelni, a vagyonelkobzással [...] kapcsolatos eljárási kérdésekre a [z 1973. évi] Be.-nek a 2002. március 31. napjáig hatályban lévő rendelkezéseit kell alkalmazni”.⁶³⁴ Ez a kivételes rendelkezés biztosította, hogy az eljárási törvény időbeli hatályra vonatkozó általános szabályának⁶³⁵ érvényesülése ne idézzon elő alkotmányellenes helyzetet. Az utóbbi norma alapján ugyanis a vagyonelkobzás mellékbüntetését a 2002. április 1. napját megelőzően elkövetett bűncselekményekre – az 1973. évi Be. elbíráláskor hatályos rendelkezései⁶³⁶ alapján – azok büntethetőségétől függetlenül is alkalmazni kellett volna. Márpedig Alkotmánybíróságunk gyakorlatából következően mindenképpen alkotmányellenes lett volna egy olyan szabályozás, amelyet élő jogként úgy értelmeznek, hogy a szankciók és a büntethetőség kapcsolatának alapvetően anyagi jogi kérdését az elkövetőre hátrányos visszaható hatályú eljárásjogi szabályozás rendezi.⁶³⁷ Az ugyan elképzelhető, hogy egy ilyen értelmezés már arra a tételre tekintettel nem érvényesült volna, hogy mellékbüntetés alkalmazására az elkövető büntethetőségétől függetlenül nem kerülhet sor. Ugyanakkor egy ilyen utóbbi érvelés erejét erőteljesen gyengítette (ha el nem enyészttette) volna, ha a bíróság – éppen a 2001. évi CXXI. törvény miniszteri indokolása alapján – tagadta volna, hogy a 2002. március 31.-éig hatályos szabályozás materiálisan is (mellék)büntetést képez.⁶³⁸

⁶³² 1973. évi Be. 213. § (2) bek. Hatályos 2002. április 1. napjától.

⁶³³ 1973. évi Be. 375. § (1) bek. A rendelkezés azonban ennek ellenére az elkobzásra irányuló eljárás cím alatt szerepelt, mert az utóbbit a jogalkotó elfejtette módosítani. Ez arra tekintettel különösen furcsa, hogy a 2001. évi CXXI. törvény 82. § (5) bekezdés volt az, amely a 376. § címébe az elkobzás mellett a vagyonelkobzás kifejezést is beiktatta.

⁶³⁴ 2001. évi CXXI. törvény 89. §. Hatályos 2002. április 1. napjától.

⁶³⁵ 1973. évi Be. 15. § (1) bekezdés, amely szerint a büntetőeljárást a cselekmény elbíráláskor hatályban levő törvény szerint kell lefolytatni.

⁶³⁶ 1973. évi Be. 213. § (2) bek, illetve 375. §. Hatályos 2002. április 1. napjától.

⁶³⁷ Az Alkotmánybíróság 35/1999. (XI. 26.) AB határozata alapján az Országgyűlés már azzal is alkotmányellenes mulasztást íézett elő, hogy nem alkotott olyan átmeneti szabályt, amely szabályozta volna a büntetőeljárás felfüggesztését olyan esetekre, amikor bizonyos elkövetők számára csak ez biztosította volna azt, hogy igénybe vehessék a rájuk vonatkozó büntethetőséget megszüntető ok kedvezményét.

⁶³⁸ Lás részletesen a tanulmány 4.3.1.4. pontját.

A vagyonekobzás büntethetőséget megszüntető okoktól független alkalmazásának szabályozását 2003. július 1. napától az „új” Be. szabályozása vette át. A vonatkozó rendelkezéseket a 2002. évi I. törvény iktatta be, hiszen a büntethetőséget megszüntető okoktól független alkalmazásra az 1998. évi XIX. törvény megalkotásakor még csak – az anyagi jog akkori állapotát tekintve – az elkobzás vonatkozásában volt szükség. A bíróság vagyonekobzást rendelhet el, pl. a vádlott halála,⁶³⁹ elévülés⁶⁴⁰ vagy kegyelem,⁶⁴¹ illetve a büntethetőséget megszüntető egyéb ok⁶⁴² esetén.⁶⁴³ Ezen felül az Be. lehetőséget ad arra, hogy az ügyész indítványára a vagyonekobzásról a bíróság határozzon, ha büntetőeljárás senki ellen nem indult, vagy azt megszüntették, illetőleg a terhelt ismeretlen helyen tartózkodása vagy elmebetegsége miatt az eljárást felfüggesztették.⁶⁴⁴

A vagyonekobzásra nem vonatkozik az a rendelkezés, hogy „nincs helye elkobzásnak a cselekmény büntethetőségének elévülésére megállapított idő, de legalább öt év elteltével”.⁶⁴⁵ A vagyonekobzás ugyanis a hatályos törvényi szabályozást tekintve – elnevezése ellenére – nem a Btk. 77-77/A. §-ában szabályozott elkobzás speciális válfaja. Ezt a megállapítást nemcsak a Btk. rendszertani értelmezése, hanem a vonatkozó rendelkezések érdemi elemzése is alátámasztja, hiszen a vagyonekobzás olyan esetekre is vonatkozik, amelyekre az elkobzás nem. Az a rendelkezés, hogy nem lehet elrendelni annak a dolognak az elkobzását, amelyre a vagyonekobzás kiterjed,⁶⁴⁶ nem az utóbbi jogintézmény specialitását mutatja, hanem egy olyan puszta kollíziós szabály, ami a két szankció közötti esetleges átfedéseket zárja ki.

Részemről jó megoldásnak tartom, hogy a büntethetőséget megszüntető okok általában (így például az elkövető halála, vagy az eljárási kegyelem) nem akadályozzák meg a bűncselekményből eredő vagyon visszaszerzését. Az elkövető halála esetén nem engedhető ugyanis meg, hogy az örökösök gazdagodjanak. Ez nyilvánvaló ellentétben állna a szabályozás azon alapgondolatával, hogy a bűncselekményből eredő vagyon ingyenes juttatásként nem szállhat tovább.⁶⁴⁷ Eljárási kegyelem esetén pedig általános érvennyel nem – legfeljebb kivételképpen a kegyelmi törvényben vagy határozatban – indokolt rendelkezni arról, hogy a megbüntetés mellőzése mellett az elkövető még meg is tarthatja a bűncselekményből eredő vagyont,

A vagyonekobzás a bűncselekmény büntethetőségétől független alkalmazásának szabálya alól az elévülés vonatkozásában szükségesnek tartom kivételt tenni. Ebben nem kizárólag az elemzett külföldi szabályozások példája indított, hanem abban a következő – hazai jogunkat érintő – megfontolások is szerepet játszottak. A magyar polgári jogban ugyanis még azok a

⁶³⁹ Btk. 32. § a) pont.

⁶⁴⁰ Btk. 32. § b) pont.

⁶⁴¹ Btk. 32. § c) pont.

⁶⁴² Btk. 32. § e) pont.

⁶⁴³ Be. 334. § első mondat. Megállapította a 2002. évi I. törvény 192. §-a. Hatályos 2003. július 1. napjától.

⁶⁴⁴ Be. 569. § (1) bek. Módosította a 2002. évi I. törvény 275. § (2) bekezdése. Hatályos 2003. július 1-től.

⁶⁴⁵ Btk. 77. § (5) bek.

⁶⁴⁶ Btk. 77/B. § (6) bek.

⁶⁴⁷ Vö. Btk. 77/B. § (2) bek. és (5) bek. b) pont

kártérítési igények is elévülnek (ha hosszabb határidővel is), amelyeket a csalás bűncselekményének sértettje érvényesíthet az elkövetővel szemben.⁶⁴⁸ Ebben a vonatkozásban viszont nem indokolt az állam vagyonekobbzási igényét ennél is kedvezőbb elbírálásban részesíteni, ha azt például – a büntetőeljárásban polgári jogi igényt ténylegesen nem érvényesítő sértettek hiányában⁶⁴⁹ – csalásokból eredő vagyonra kívánja érvényesíteni. Még azon deliktumoknál (pl. kábítószerrel visszaélés) sem indokolt azonban megítélésem szerint az államnak korlátlan ideig lehetőséget biztosítani a vagyonekobbzás alkalmazására, amelyeknél az elkövető (vagy más) bevétele nem a sértett káraként jelentkezik. Ez ugyanis teljesen indokolatlanul és önkényesen hátrányos megkülönböztetésben részesítené a bűncselekmények azon másik csoportját, amelyek bevétele a sértett megkárosításából származik. Javasolom tehát, hogy a vagyonekobbzás elévülését a Btk. az elkobbzáshoz hasonlóan szabályozza,⁶⁵⁰ amely így ráadásul összhangba kerülne a Ptk. kötelmi jogi elévülési határidejével is.

Érdemes azt is megemlíteni, hogy látszólag bizonyos esetekben a büntethetőséget megszüntető ok jellege olyan, hogy nem is teszi szükségessé a vagyonekobbzás alkalmazását. Így például nemcsak a megbüntetés, hanem a vagyonekobbzás alkalmazása is szükségtelen, ha a Btk. 310. § (1) bekezdésébe ütköző adócsalás tettese a vádirat benyújtásáig kiegyenlíti adótartozását.⁶⁵¹ Ebben az esetben azonban a vagyonekobbzás alkalmazásának kizárása nem pusztán a büntethetőség megszűnésére, hanem más okra tekintettel is indokolt volt. Jól mutatja ezt, hogy a vagyonekobbzás indokoltsága abban az esetben is kizárt, ha az adócsalás tettese a vádirat benyújtása után egyenlíti ki adótartozását, pedig ilyenkor megbüntetésre sor kerülhet. A probléma megoldását tehát nem a büntethetőség, hanem a sértetti igények figyelembevétele kapcsán tárgyaljuk.⁶⁵²

5.2.2. A nemzetközi egyezmények

Az elkobbzás definíciója az ET egyezményben magában foglalja a jogintézmény az elkövető felelősségre vonhatóságától független alkalmazását is. Az elkobbzás elrendelésére ugyanis „bűncselekmény(ek)re vonatkozó eljárást követően (*following proceedings in relation to a criminal offence or criminal offences*)” kerül sor.⁶⁵³ A bűncselekmény(ek)re vonatkozó eljárást követően kifejezés ugyanis nyilvánvalóan nem azonos az ügy érdemében való végső döntéssel. Ezt a *nyelvtani értelmezést* csak megerősíti, ha figyelembe vesszük a büntető ítéletek nemzetközi érvényéről szóló ET egyezmény központjában álló „európai büntetőítélet” fogalmát, amely csak büntetőbíróság büntetőeljárás eredményeként hozott végső határozatát

⁶⁴⁸ Vö. Ptk. 359. § (4) bek. második mondat.

⁶⁴⁹ Vö. Btk. 77/B. § (5) bek. a) pont.

⁶⁵⁰ Ez természetesen adódna, ha a vagyonekobbzás normaanyaga betagolódna az elkobbzásába. Ld. erre a tanulmány 3.3.3.1. pontját.

⁶⁵¹ Btk. 310. § (6) bek.

⁶⁵² Ld. a tanulmány 5.4.4. pontját.

⁶⁵³ Az elkobbzásról szóló ET egyezmény 1. cikk d) pont. Az elkobbzásról szóló EU kerethatározat tervezet 1. cikk negyedik francia bekezdés.

jelenti.⁶⁵⁴ Márpedig nem lehet véletlen, hanem inkább célzatos, hogy az elkobzási egyezmény „bűncselekmény(ek)re vonatkozó eljárást követően” fordulata kialakításakor lényegesen eltért – a más vonatkozásban kifejezetten figyelembe vett⁶⁵⁵ – a büntetőítéletek nemzetközi érvényességéről szóló ET egyezménytől. Az előbbi egyezmény azonban nem kötelezi a részes államokat az elkövető felelősségre vonhatóságtól független elkobzás megteremtésére, hiszen „bűncselekmény(ek)re vonatkozó eljárást követően” kifejezés a rendes személy elleni büntetőeljárásra is vonatkozik.

A vonatkozó nemzetközi egyezmények nem rendelkeznek kifejezetten arról, hogy a bevétel elkobzására vonatkozó kötelezettség kiterjed-e az olyan bűncselekményekre (*criminal offence, infraction pénal*), amelyek elkövetője *büntethetőséget megszüntető okból* (pl. elévülés) nem vonható felelősségre. Az ET egyezményben használt „bűncselekmény (*criminal offence, infraction pénal*)” terminológiát elemezve lehetne olyan következtetésre jutni, hogy a bűncselekmény fogalmán kívüli büntethetőségi akadályok fennállásakor elkobzási kötelezettség keletkezik. Azonban az ilyen pusztán nyelvtani értelmezés akkor már nem tartható, ha figyelembe vesszük az egyezmény kontextusát is. Az elkobzás ugyanis kizárólag büntetésként is szabályozható,⁶⁵⁶ ezzel a lehetőséggel viszont a halott elkövetővel szembeni alkalmazás kötelezettsége nem igazán férne össze. Nem is szólva arról, hogy az egyezmény magyarázó jelentése a meghalt elkövetővel szemben alkalmazható elkobzást csak bizonyos országok jogában meglévő lehetőségként („*possible in some states*”) említi.⁶⁵⁷ Ebből viszont alappal vonható le az a következtetés, hogy az elkövető halála vagy más büntethetőséget megszüntető ok fennállása esetén a részes feleket nem terheli az elkobzás szabályozására vonatkozó kötelezettség. Természetesen az egyezmény nem akadályozza meg az államokat olyan szabályozásban, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását nem büntethető cselekmény esetén is lehetővé tegyék.

Önmagában az elkobzási egyezményben használt „bűncselekmény (*criminal offence, infraction pénal*)” terminológiából a nemzeti büntetőjogok figyelembe vétele alapján még arra sem lehet megnyugtatóan következtetni, hogy az államnak keletkezik-e kötelessége a nem bűnös cselekményből eredő vagyon elvonására. A bűncselekmény fogalom tartalma vonatkozásában ugyanis nemcsak a főbb európai jogrendszerek felfogása tér el, hanem a jogtudomány álláspontja még egy jogrendszeren belül sem mindig egységes.

– A hazai vagy a német büntetőjogban uralkodó álláspontot követve egyértelműen arra lehetne következtetni, hogy az államnak nem kell elvonnia a nem bűnös cselekményből

⁶⁵⁴ A büntetőítéletek nemzetközi érvényének elismeréséről szóló egyezmény 1. cikk a) pont.

⁶⁵⁵ A kapcsolatra lásd COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para 52.

⁶⁵⁶ Ld. a tanulmány 4.3.2. pontját.

⁶⁵⁷ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 73.

eredő vagyont, hiszen pl. kóros elmeállapot vagy gyermekkor esetén bűncselekményről sem beszélhetünk.⁶⁵⁸

- Az angolszász országokban uralkodó álláspont szerint viszont a bűncselekmény (*criminal offence*) kifejezés tulajdonképpen a kontinentális tényállásszerűség által jelölt tartalommal azonos, a büntethetőségi akadályok (*defences*), illetve ezen belül a bűnösséget kizáró okok (*excuses*) (pl. kóros elmeállapot) a bűncselekmény fogalmán kívül rekednek.⁶⁵⁹
- A francia elmélet egyik része alapján a büntethetőséget kizáró okok a bűncselekmény fogalmán kívül helyezkednek el (CUCHE, PRADEL), és csak a büntetőjogi felelősség és a tettes tanát érintik, míg mások szerint a bűnösséget kizáró okok a bűncselekmény morális elemét zárják ki (VOUIN ÉS LÉAUTÉ, HUMETZ).⁶⁶⁰

A pusztán nemzeti alapon való értelmezés elfogadása azért nem lenne szerencsés, mert az egyenesen a jogharmonizációs kötelezettség kiüresítéséhez vezetne. Az egyezmény hatókörének értelmezése ugyanis nemcsak attól függene, hogy melyik részes állam büntetőjogáról van szó, hanem attól is, hogy azon belül a jogalkotó melyik dogmatikai iskolát fogadja el.

Ebből következőleg abban a kérdésben, hogy az egyezmény 2. cikke tartalmazza-e az elkobzás bűnösségtől független alkalmazásának kötelezettségét, csak a rendszertani értelmezés keretében lehet eldönteni. Ez alapján pedig egyértelműen következik, hogy az elkobzást – dogmatikai rendszerétől függetlenül – egyik részes államnak sem kell bűnösséget kizáró okok esetén elrendelni. Az elkobzás ugyanis kizárólag büntetésként is szabályozható,⁶⁶¹ amely lehetőséggel az elmebeteg elkövetővel szembeni alkalmazás kötelezettsége nem fér össze. Az ET egyezmény magyarázó jelentése ráadásul utal arra, hogy bizonyos büntethetőségi akadályok (*defences*) – például a kóros elmeállapot (*mental deficiency*) – csak egyes részes államokban vezetnek az elkobzásra irányuló együttműködés kizárásához, míg másokban nem.⁶⁶² Ebből pedig megalapozottan lehet arra következtetni, hogy az ET egyezmény nem tartalmazhat olyan kötelezettséget, amely alapján az elkobzást a részes államoknak bűnösséget kizáró okok esetén is el kell rendelni. Ellenkező esetben ugyanis az együttműködés körében nem is merülhetnének fel ebből a szempontból divergáló és összehangolást igénylő nemzeti megoldások. Az ET egyezménnyel tehát az olyan megoldás is összhangban van, amely az elkobzást csak bűnösség fennállása mellett engedi meg, de természetesen az olyan is, amely a szankciót annak hiányában is elrendelhetőnek tartja.

⁶⁵⁸ Lásd pl. WESSELS/BEULKE (1999) 269. o., NAGY (2004) 232. o.

⁶⁵⁹ Vö. FLETCHER (1998) 93. o.

⁶⁶⁰ SZÚTS (1999) 309., 310., 311., 312. és 313.

⁶⁶¹ Ld. a tanulmány 4.3.2. pontját.

⁶⁶² COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para 52. [subpara. 6., 7.]

5.3. AZ ÉRINTETT VAGYONTÁRGYAK

Az érintett vagyontárgyak kapcsán a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának három részkérdését tartom szükségesnek tárgyalni. Elsőként azt vizsgálom, hogy kiterjed-e a szankció a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő bevételre, ha az nem testesül meg dologi formában. A második részkérdés az, hogy az elkobzás csak a büntetőjog-ellenes cselekmény hasznát, vagy annak teljes bevételét is érinti. Végül (harmadikként) az elkobzás azon két változatát (és egymáshoz való viszonyát) elemzem, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon, illetve annak ellenértékének elvonásában állnak.

5.3.1. Dolog – vagyon

5.3.1.1. A nemzeti jogok

5.3.1.1.1 Az angol jog

Az angol elvonás lényege ugyan – ahogy majd látjuk⁶⁶³ – nem a bűncselekményből eredő vagyontárgyak elkobzása, hanem az elkövető kötelezése ellenértékük megfizetésére. Az elvonandó összeg meghatározásának kiindulópontja azonban a bűncselekményből eredő vagyon (*property*) fogalma.

A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi törvény (és a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény) szabályozása alapján az elvonás összegének kiszámításánál abból kell kiindulni, amit az elkövető a kábítószerrel visszaéléssel összefüggésben fizetségként vagy más ellenszolgáltatásként (*payment or other reward*) szerzett.⁶⁶⁴ A joggyakorlat és a jogirodalom egyöntetű álláspontja szerint azonban ennek körébe tartozik minden olyan vagyon (*property*), amely az elkövető kezén a kábítószerrel visszaéléssel összefüggésben átment.⁶⁶⁵

A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény kifejezetten utal arra, hogy az elvonás összegének kiszámításánál kiindulópont a bűncselekményből eredő vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon (*property*). Emellett a jogszabály külön rendelkezésben⁶⁶⁶ teszi egyértelművé, hogy ha a terhelt a bűncselekménnyel összefüggésben vagyoni előnyt (*pecuniary advantage*) szerez (pl. ha a sértett megtévesztés hatására valamely követeléséről lemond, vagy meghatározott szolgáltatást teljesít⁶⁶⁷) ennek összege lesz a bűncselekményből eredő vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon.

A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény lényegében a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as törvény bevétel definícióját veszi át, azaz az elvonás

⁶⁶³ Lásd részletesen a tanulmány 5.3.3. pontját.

⁶⁶⁴ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 1. § (3) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (3) bek.

⁶⁶⁵ a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 1. § (3) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (3) bek.

⁶⁶⁶ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (4)-(5) bek.

⁶⁶⁷ MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 103. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 104., 119., 123. o.

összegének kiszámításánál kiindulópontként szolgáló bevétel nem más, mint az elkövető által a bűncselekményből eredő vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon. Ez azonban nyilvánvalóan lefedi a kábítószerrel visszaélésért fizetségként vagy más ellenszolgáltatásként kapott összeget is. A bármely bűncselekményre kiterjedő jelleg következtében a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény is tartalmaz olyan rendelkezést, ami a szolgáltatás vagy követelésről való lemondás formájában megszerzett vagyoni előnyt is a bevétel fogalma alá vonja.⁶⁶⁸

Az elvonásra vonatkozó jogszabályok nemcsak használják, hanem – legalább bizonyos vitás esetekre nézve – tisztázzák is a vagyon fogalmának hatókörét. Kimondják ugyanis, hogy alkalmazásukban a vagyon fogalma magában foglalja a készpénzt és minden más vagyont, legyen az ingatlan, személyes, örökölhető, ingó, beleértve a követeléseket (*things in action*) és más dologi formában nem megtestesülő vagyont (*intangible or incorporeal property*).⁶⁶⁹ Külön meghatározásra valószínűleg azért volt szükség, mert az angol büntetőjogban vagyon fogalmának más és más definíciói irányadóak különböző bűncselekmények – így pl. lopás⁶⁷⁰ vagy rongálás⁶⁷¹ – esetén.⁶⁷²

5.3.1.1.2 A német büntetőjog

A német Btk. alapján az elvonás eredeti szabályozása arra terjedt ki, amit a passzív vesztegető „kapott (*Empfangne*)”.⁶⁷³ Az önmagában – legalábbis a vizsgált részkérdés vonatkozásában – nem sokat mondó kifejezést a jogirodalom úgy értelmezte, hogy az elvonás tárgya nemcsak dolog (*Sache*), hanem más jog (*Recht*),⁶⁷⁴ így pl. követelés is lehet.⁶⁷⁵

Az 1975. január 1. napjától hatályos szabályozás alapján az elvonás a vagyoni előnyre (*Vermögensvorteil*) terjedt ki.⁶⁷⁶ Ez a fogalom a jogirodalom szerint magában foglalta a vagyoni helyzet minden előnyös megváltozását,⁶⁷⁷ így nemcsak az ingó és ingatlan dolgok tulajdonát, hanem más dologi és kötelmi jogokat (pl. zálogjog vagy számlakövetelés),⁶⁷⁸ valamint nem tárgyasult vagyoni értékeket, így pl. az elkerült kiadásokat is.⁶⁷⁹ Erre lehetett visszakövetkeztetni⁶⁸⁰ egyébként a német Btk. akkor hatályos 73d. § (1) bekezdéséből is. Ez a rendelkezés ugyanis kimondta, hogy – ha az elvonás elrendelése egy tárgyat (*Gegenstand*)

⁶⁶⁸ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 76. § (4)-(5) bek.

⁶⁶⁹ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 38. § (1) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 62. § (1) bek.; A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 102. §; a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 84. § (1) bek.

⁶⁷⁰ A vagyon elleni bűncselekményekről szóló 1968. évi törvény 4. § (1) bek.

⁶⁷¹ A rongálásról szóló angol törvény 10. § (1) bek.

⁶⁷² MARTIN (1990) 322. o.

⁶⁷³ Német Btk. 335. §. Hatályos 1974. december 31. napjáig.

⁶⁷⁴ SCHÖNKE (1941) 696. o.; SCHÖNKE/SCHRÖEDER (1965) 1410. o.,

⁶⁷⁵ KÖHLER (1917) 619. o.

⁶⁷⁶ Német Btk. 73. § (1) bek. Hatályos 1992. március 7. napjától.

⁶⁷⁷ WALLSCHLÄGER (2002) 71. o.

⁶⁷⁸ MAURACH/ZIPF (1978) 402. o.

⁶⁷⁹ DREHER (1975) 467-468. o.

⁶⁸⁰ MAURACH/ZIPF (1978) 402. o.

érint⁶⁸¹ – „a dolog tulajdona, illetve az elvonás alá eső jog”⁶⁸² az államra száll. Ebből egyrészt látható volt,⁶⁸³ hogy az elvonás nemcsak dolgokat, hanem jogokat is érinthetett, hiszen ezeken – a német Ptk. szóhasználata szerinti⁶⁸⁴ – tárgyakon (*Gegenstände*) fennálló jogok átszállásáról a törvény külön rendelkezett is. Másrészt azt is mutatja, hogy az elkobzás által érintett vagyontárgy nem feltétlenül a német Ptk. értelmében vett tárgy (*Gegenstand*), hanem más vagyoni érték is lehet.⁶⁸⁵

Az 1992-es módosítás felváltotta az előny kifejezést a „valami (*etwas*)” elkobzásával. Ez a fogalom – amelynek majd látjuk⁶⁸⁶ a bruttó elvre való áttérés szempontjából volt jelentősége – sem sokat árul el abban a vonatkozásban, hogy az elvonás a büntetőjog-ellenes cselekmény milyen típusú bevételeire terjed ki. Arra azonban a használt kifejezésből biztos nem lehet következtetni, hogy az új fogalommal az elvonás hatókörének bármilyen irányú szűkítése lett volna a jogalkotó célja. A jogirodalomban így továbbra is uralkodó nézet, hogy a valami fogalma magában foglalja a tárgyak – a német Ptk.-ból származó, de a Btk.-ban is használt – fogalmát, amelybe a német kategorizálás szerint nemcsak az ingó és ingatlan dolgok, hanem jogok is beletartoznak.⁶⁸⁷ Továbbra is fennmaradt ugyanis – átszámozva – az a rendelkezés is, amely az elkobzás hatókörének megvonásakor külön kitér arra, hogy az elvonás nemcsak dolgokra, hanem jogokra is kiterjed.⁶⁸⁸ Ezen túl a valami fogalmába nemcsak tárgyak, hanem az elkerült kiadások is beletartoznak,⁶⁸⁹ hiszen a hatályos szabályozás is különböztet a „valami” és a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő tárgy között.⁶⁹⁰

5.3.1.1.3 A magyar büntetőjog

A vagyoneklobzás magyar büntetőjogi szabályozása már kezdettől fogva (1998-ban is) a vagyon fogalmát használta.⁶⁹¹ Azt azonban, hogy a büntetőjogszabály alkalmazásánál mi számít vagyonnak a Btk. – sem e szankció vonatkozásában, sem más tekintetben – még részben sem definiálta. Így a büntetőjogászok számára nem maradt más megoldás, mint az, hogy segítségért a polgári joghoz forduljanak. A vagyon fogalmát a Ptk. használja,⁶⁹² de nem definiálja, így ebben a vonatkozásban legfeljebb a magánjogi irodalom meghatározásai irányadók. A vagyon tehát egy meghatározott személy [...] dologi és kötelmi jogviszonyainak

⁶⁸¹ Egyéb eset az értékben való elvonás (*Wertersatzverfall*). MAURACH/ZIPF (1978) 402. o. Ld. részletesen a tanulmány 5.3.3.1. pontját.

⁶⁸² Kiemelés tőlem – H. M.

⁶⁸³ MAURACH/ZIPF (1978) 402.

⁶⁸⁴ A német Ptk. 90. §-a alapján a dolgok testi tárgyak, amiből viszont következik, hogy vannak nem testi tárgyak is, ezek pedig lennének jogok. Ld. pl. a <http://www.tu-berlin.de/~ifr1/bgbii03.htm>. internet címen található összeállítást.

⁶⁸⁵ DREHER (1975) 468. o.

⁶⁸⁶ Lásd a tanulmány 5.3.2.1.2. pontját.

⁶⁸⁷ WALLSCHLÄGER (2002) 71. o.

⁶⁸⁸ Német Btk. 73e. § (1) bek.

⁶⁸⁹ TRÖNDLE (1997) 568. o.

⁶⁹⁰ WALLSCHLÄGER (2002) 71. o.

⁶⁹¹ Btk. 62. § (1) bek. Hatályos 1999. március 1. napja és 2002. március 31. napja között.

⁶⁹² Pl. Ptk. 12/D. § „a kiskorú [...] vagyonát érintő jognyilatkozat”.

egyetemessége, jogainak és kötelességeinek összessége, melyből csak a pénzben ki nem fejezhető javak (pl. családi jogok) vannak kizárva. A vagyon ún. vagyontárgyakból, azaz dolgokból és vagyoni értékű jogokból áll.⁶⁹³

A Btk. – a 2001. évi CXXI. törvény általi módosítás után is – úgy szabályozza a vagyonelkobzás jogintézményét, hogy annak központi fogalmi eleme a vagyon. A 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint a Btk. „nem határozza meg a vagyon fogalmát, ezt büntető jogszabály nem is teheti meg. Vagyon alatt a Btk. vonatkozásában is mindazt érteni kell, amit a polgári jog a vagyon alatt ért, ideértve az ingatlanokat is.” Ugyanakkor „a gyakorlat során felmerült problémák tisztázása érdekében értelmező rendelkezésben kimondja”,⁶⁹⁴ hogy a vagyonelkobzás alkalmazásában „vagyonon a vagyon hasznait, a vagyoni értékű jogot és követelést, illetve pénzben kifejezhető értékkel bíró előnyt is érteni kell”.⁶⁹⁵ A hatályos magyar büntetőjog tehát (értelemszerűen) nem a vagyon teljesen önálló büntetőjogi fogalmát használja, hiszen a szabályozás kiindulópontja minden esetben a vagyon polgári jogi fogalma. A büntetőtörvény azonban – nem feltétlenül a polgári jogi fogalmat meghaladóan – tisztázza, hogy mi tartozik bele a vagyon fogalmába. Ennek oka, hogy a jogalkotó a büntetőjogszabály alkalmazásához – a Ptk.-val szemben – a jogbiztonság érdekében elengedhetetlennek tartotta a fogalom bizonyos határkérdéseinek törvényi definiálását.⁶⁹⁶

5.3.1.2. A nemzetközi egyezmények

A kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény a bűncselekményből eredő vagyonként jelölte meg azt a bevételt (*proceeds*),⁶⁹⁷ aminek elkobzására a részes államoknak megfelelő szabályozást kell kialakítania. Az egyezmény alapján a vagyon fogalma körébe tartozik minden vagyontárgy (*assets of every kind*), amely anyagi vagy anyagi formát nem öltött (*corporeal or incorporeal*), ingó vagy ingatlan (*movable or immovable*), érinthető vagy érinthetetlen (*tangible or intangible*), valamint olyan okiratok vagy eszközök (*legal documents or instruments*) is, amelyek jogosultságot vagy részesedést igazolnak (*evidencing*) ilyen vagyontárgyak tekintetében.⁶⁹⁸ Az anyagi formát nem öltött vagyontárgy például a szabadalmi jog (*patent rights*).⁶⁹⁹

⁶⁹³ LENKOVICS (1998) 53-54. o.

⁶⁹⁴ A 2001. évi CXXI. törvény 12-15. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

⁶⁹⁵ Btk. 77/C. § (4) bek. A rendelkezés lényegében csak példálódzó kiemelést tartalmaz. Így WIENER (2002) 197. o.

⁶⁹⁶ Ehhez hasonló a dolog fogalmának „definíciója” a Btk. 333. § 1. pontjában.

⁶⁹⁷ A kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk p) pont. A „proceeds” kifejezést a hivatalos fordítással szemben jövedelem helyett bevételnek fordítottam, mivel az nem feltételez rendszerességet.

⁶⁹⁸ A kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk q) pont. Az igen pontatlan és szakmailag is hibás hivatalos fordítástól itt is több tekintetben eltértem.

⁶⁹⁹ BOISTER (2001) 357-358. o. 45. lj.

Az elkobzásról szóló ET egyezmény azon bevétel (*proceeds*)⁷⁰⁰ vonatkozásában, amelynek elkobzásáról szóló szabályozást a részes államnak meg kell alkotnia, utal arra, hogy az bármilyen vagyontól (*property*) állhat.⁷⁰¹ A vagyon fogalmának meghatározásánál pedig az egyezmény kimondta, hogy ez magában foglal bármilyen vagyont, legyen az anyagi vagy anyagi formát nem öltött (*corporeal or incorporeal*),⁷⁰² ingó vagy ingatlan (*movable or immovable*), valamint olyan okiratokat vagy eszközöket, amelyek jogosultságot vagy részesedést bizonyítanak ilyen vagyonban.⁷⁰³ Az egyezmény szándékosan elhagyta – mert helyesen⁷⁰⁴ feleslegesnek tartotta – az érinthető vagy érinthetetlen (*tangible or intangible*) vagyonra való utalást, illetve nem alkalmazza a vagyontárgy (*assets*) kifejezést sem. Az azonban, hogy az egyezmény szövegéből hiányoznak, a magyarázó jelentés szerint nem jelent eltérést a kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény koncepciójához képest.⁷⁰⁵ Az elkobzásról szóló együttes fellépés és a kerethatározat utal arra, hogy az ET egyezmény megfelelő fogalmát kell alkalmazni a vagyont érintően is,⁷⁰⁶ az elkobzási kerethatározat tervezete pedig önálló fogalomként szinte szó szerint az egyezményével azonos definíciót ad a vagyon tekintetében.⁷⁰⁷

Külön ki kell térnünk arra, hogy az elkobzásról szóló ET egyezmény hivatalos magyar fordítása a „vagyon” helyett dologként jelöli meg a *property* kifejezést.⁷⁰⁸ Ez ugyanis eltér a hazai polgári jog fogalom-használatától, amely az anyagi formát nem öltött dolgokat nem ismeri, illetve a Btk. terminológiájától is, amely a vagyoneklobzás mellékbüntetését és intézkedését is a vagyon fogalmára alapította.⁷⁰⁹ Ahogy más vonatkozásban láttuk önmagában a nemzetközi és hazai terminológia eltérése nem feltétlenül helytelen,⁷¹⁰ de a *property* kifejezés dologként való fordítása teljesen szükségtelen. Különös tekintettel arra, hogy a kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény vonatkozásában ugyanezt a kifejezést – amely az ET konvenció kihirdetését⁷¹¹ megközelítőleg két évvel megelőzve⁷¹² – magyarra hivatalosan már vagyonként fordították.⁷¹³ A ET egyezmény fordítási pontatlansága szerencsére nem gyűrűzött tovább, hiszen az elkobzásról szóló együttes fellépés és az ugyanilyen témájú EU kerethatározat fordítása a *property*

⁷⁰⁰ A *proceeds* kifejezés magyar fordításának indokaira ld. a tanulmány 697. lj.-ét.

⁷⁰¹ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk. a) pont.

⁷⁰² A fordításom itt megint eltér a hivatalostól, amely utóbbi egyébként még a kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény hibás magyarítási kísérleteivel sincs összhangban.

⁷⁰³ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk b) pont.

⁷⁰⁴ Arra, hogy a *tangible* és a *corporeal* lényegében ugyanazt jelenti ld. CURZON (1994) 374. o.

⁷⁰⁵ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 21. [subpara. 5.]

⁷⁰⁶ Az elkobzásról szóló EU együttes fellépés 1. cikk. 2. bek. harmadik mondat; Az elkobzásról szóló EU kerethatározat 3. cikk. 2. bekezdés.

⁷⁰⁷ Az elkobzásról szóló ET kerethatározat tervezete 1 cikk első és második francia bekezdés.

⁷⁰⁸ 2000. évi CI. törvény 2. §

⁷⁰⁹ Ld. a tanulmány 5.3.1.1.3. pontját.

⁷¹⁰ Ld. a tanulmány 3.3.3.3. pontját.

⁷¹¹ 2000. szeptember 21. napja.

⁷¹² 1998. november 6. napja.

⁷¹³ A kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk q) pont.

kifejezésre már a vagyon terminológiát alkalmazza.⁷¹⁴ Ami nem az utóbbi két instrumentumot fordítók hibájából, hanem csak arra tekintettel lesz furcsa, hogy azok így az ET egyezmény vagyon fogalmára úgy hivatkoznak vissza,⁷¹⁵ hogy az annak magyar fordítása szerint nem létezik.

5.3.2. A bevétel vagy haszon elkobzása (nettó vagy bruttó elv)

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának alapvető kérdése, hogy a szabályozás a nettó vagy a bruttó elvet alkalmazza. Az egyik esetben csak azt a vagyont vonjuk el, amellyel az elkövető gazdagodott, a másik esetben viszont azt is, amit a bűncselekménybe befektetett. A következőkben ennek a kérdésnek a szabályozására vonatkozó nemzeti megoldásokat és nemzetközi követelményeket tekintjük át.

5.3.2.1. A nemzeti megoldások

5.3.2.1.1 Az angol büntetőjog

Az angol vagyonelvonás kezdetektől fogva a bruttó elvet követi, nem korlátozódik a nettó profitra, hanem kiindulópontja a bűncselekményből eredő bevétel összege. Ennek látszólag ellentmond, hogy a különböző szabályozások éppen a *benefit* kifejezést használták,⁷¹⁶ amelynek elsődleges jelentése „előny, haszon”.⁷¹⁷ Az elvonásra vonatkozó törvényszövegek azonban egyértelművé tették, hogy a *benefit* büntetőjogi fogalma a bűncselekmény bevételeinek felel meg. Azt ugyanis a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben szerzett a fizetségként vagy más ellenszolgáltatásként (*payment or other reward*),⁷¹⁸ illetve a bűncselekményből eredő vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonként⁷¹⁹ definiálták.

Ennek megfelelően már a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi törvény alkalmazásánál megállapította a *Court of Appeal*, hogy a *benefit* kifejezés nettó profitként való értelmezése helytelen, a szabályozás a teljes bevétel elvonását célozta. Így ha a vádlott 100 000 angol fontért árul kábítószer, amit egyébként 25 000 fontért vásárolt, bűncselekményből származó bevétele nem 75 000 angol font – ahogy gondolni lehetne –, hanem 100 000. Ez az értelmezés irányadó nemcsak az ebben a tekintetben változatlan a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi,⁷²⁰ hanem a büntető-igazságszolgáltatásról szóló

⁷¹⁴ Az elkobzásról szóló EU együttes fellépés 1. cikk. 2. bek. harmadik mondat.

⁷¹⁵ Az elkobzásról szóló EU együttes fellépés 1. cik. 2. bek. harmadik mondat; Az elkobzásról szóló EU kerethatározat 3. cikk második bekezdés.

⁷¹⁶ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 4. § (1) bek.; a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi angol törvény 71. § (6) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 5. § (1) bek.; A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 7. § (1) bek.

⁷¹⁷ Így pl. *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (ed.: Wehmeier, Sally – Ashby, Michael) Oxford University Press, Oxford, 2000. 103. o.

⁷¹⁸ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 1. § (3) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (3) bek.

⁷¹⁹ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (4) bek.; a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 7. § (1) bek., 76. § (4) és (6) bek.

⁷²⁰ MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 94-95. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 89-90. o.

1988-as,⁷²¹ illetve a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény tekintetében is.⁷²²

A bevétel fogalmát a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény fizetségként vagy más ellenszolgáltatásként (*payment or other reward*) definiálta. Mivel a fizetség fogalom az angol nyelvben nem csak az elvégzett munkáért való fizetséget takarja, abba – amint ezt a bíróságok az *Osei* ügyben kimondták – bele kell érteni azt az összeget is, amit a kábítószer csempésznek csak azért adtak, hogy rendelkezzen az országba való belépéshez szükséges minimális készpénzzel. Az ügyben a védelem azzal érvelt, hogy a fizetségnek meg kell felelnie az ellenszolgáltatás ismérveinek is, tekintve a „fizetség vagy más ellenszolgáltatás” terminológiát. Azonban a bíróság szerint a fizetség bármi lehet, nem kell feltétlenül ellenszolgáltatásnak lennie. A „más ellenszolgáltatás” kifejezés csak azt akarja jelenteni, hogy a fizetségnek nem minősülő ellenszolgáltatások (pl. a feladat teljesítéséért jutalomként ingyenesen adott repülőút) is belekerülhessenek a törvény hatókörébe. A fizetség vagy más ellenszolgáltatás terminológia nyilvánvalóan a kábítószerrel visszaélés jellegzetességeire tekintettel lett kialakítva, amely még a csempésznek adott – az országba való bejutáshoz a határőrizeti szervek által megkívánt – pénzösszeg elvonására is lehetőséget adott. Az elvonás összegének megállapításánál tehát tulajdonképpen minden olyan vagyon releváns, ami az elkövető kezén a kábítószerrel visszaéléssel összefüggésben átment.⁷²³

5.3.2.1.2 A német büntetőjog

A német Btk. 335. §-a a passzív vesztegető által elfogadottak (*Empfangene*) elvonásáról rendelkezett. A jogirodalom ezt általában úgy értelmezte, hogy ennek keretében csak az előny (*Vorteil*) elvonása merülhet fel, így ha a passzív vesztegető is ellenszolgáltatást ad, akkor csak az ezt meghaladó összeg esik elkobzás alá. Rejtett juttatások (így ún. ajándékozással vegyes adásvétel) esetén az előny az árengedmény. Az irodalomban kritikával is illetik azokat a határozatokat, amelyek például a kölcsön összegét akkor is elkobozni rendelték, ha azt a hivatalnok visszafizette, mert helyes szemlélet szerint ilyen esetekben csak a kölcsön használati értéke (*Nutzwert*) vonható el.⁷²⁴

A német Btk. 1975. január 1. napjától 1992. március 6-áig hatályos 73. § (1) bekezdése a vagyoni előny (*Vermögensvorteil*) elkobzásáról rendelkezett.⁷²⁵ Ezt a jogirodalom úgy értelmezte, hogy előnyről csak akkor beszélhetünk, ha az elkövető bevétele a ráfordítását meghaladja,⁷²⁶ így nem a teljes, hanem csak az ún. nettó bevétel esett elvonás alá.⁷²⁷

⁷²¹ MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 103. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 119. o.

⁷²² MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 89-90. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (2002) v-26. o.

⁷²³ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 1. § (3) bek.; a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (3) bek.

⁷²⁴ SCHRÖEDER (1965) 1410. o.

⁷²⁵ WALLSCHLÄGER (2002) 13. o.

⁷²⁶ WALLSCHLÄGER (2002) 67. o.

⁷²⁷ WALLSCHLÄGER (2002) 13. o.

A Btk. egyik 1992-es módosítása⁷²⁸ a vagyoni előny kifejezést a valami (*etwas*) kifejezéssel cserélte fel, amivel a jogalkotó célja az volt, hogy a szabályozásnál áttérjen a nettó elvről a bruttó elvre.⁷²⁹ A törvényi módosítást a joggyakorlat és az irodalom többsége is a bruttó elvre való áttérésként értelmezte, így pl. kábítószerrel visszaélés esetén az eladó egész bevételét elkobozzák, anélkül, hogy a beszerzési vagy a szállítási költségeket levonhatná.⁷³⁰ A törvényhozási anyagok a bruttó elvre való áttérést egyrészt azzal támasztották alá, hogy az elkövető ráfordításainak megállapítása – még becslés⁷³¹ segítségével is – nehéz. Másrészt a jogellenesen eljáró fél még a jogalap nélküli gazdagodás polgári jogi szabályai szerint is elveszti visszatérítési igényét a befektetett javaira,⁷³² így ehhez képest az addigi büntetőjogi szabályozás lényegében indokolatlanul privilegizáló hatású.

5.3.2.1.3 Az osztrák büntetőjog

Az osztrák büntetőjogban a lefölözés⁷³³ jogintézménye a vagyoni előny (*Vermögensvorteil*) kifejezést használja. A szabályozás így – ahogy azt a jogirodalom megállapításai is megerősítik – a nettó elven alapul.⁷³⁴ Az elvonás⁷³⁵ jogintézménye az 1996-os reform után már a bruttó elvet alkalmazza, hiszen olyan vagyoni értékekről (*Vermögenswerte*) szól, amelyek büntetéssel fenyegetett cselekményből erednek.⁷³⁶ Az osztrák büntetőjogban tehát a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására szolgáló két jogintézménye a bruttó vagy nettó elv tekintetében eltérő felfogáson alapul, amit az tesz különössé, hogy ezek közül a bruttó elven alapuló elvonás alkalmazása szubszidiárius.⁷³⁷

5.3.2.1.4 A magyar büntetőjog

A magyar Btk. a vagyoneklobzás szabályozásánál már 1998-ban, de hatályos szabályozása alapján is a bruttó elvet követte. Erre utal, hogy az a „vagyon” esik vagyoneklobzás alá, amely „a bűncselekmény elkövetéséből *ered*”, illetve amelyet az elkövető „a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben *szerzett*”.⁷³⁸ A hatályos szabályozás vonatkozásában nem mond ennek ellent, hogy a Btk. 77/C. § (4) bekezdése kimondja, hogy „vagyonon [...] bármely pénzben kifejezhető értékkel bíró előnyt *is*”⁷³⁹ érteni kell. Ez ugyanis

⁷²⁸ A külgazdasági törvény és a Btk. módosításáról szóló 1992. évi német törvény.

⁷²⁹ WALLSCHLÄGER (2002) 67. o. Ellenkező (kisebbségi) nézet pl. TRÖNDLE (1997) 567. o.

⁷³⁰ WALLSCHLÄGER (2002) 15. o. 64. lj.

⁷³¹ Német Btk. 73b. §

⁷³² WALLSCHLÄGER (2002) 15. o.

⁷³³ Osztrák Btk. 20. §

⁷³⁴ FEHÉRVÁRY (1997) 196., 197. o.

⁷³⁵ Osztrák Btk. 20b. §

⁷³⁶ FEHÉRVÁRY (1997) 196., 197. o.

⁷³⁷ Vö. Osztrák Btk. 20c. § (1) bek. 2. pont.

⁷³⁸ Kiemelések tőlem – H. M.

⁷³⁹ Kiemelés tőlem – H. M.

– ahogy láttuk⁷⁴⁰ – mindössze a vagyonekhozás tárgyának bizonyos aspektusát definiálja, és semmiképpen nem tekinthető a nettó elv melletti törvényhozói állásfoglalásnak. Különösen arra tekintettel nem, hogy a törvény megfogalmazása („is”) lehetőséget ad a megszerzett vagyon elvonására, ha az nem minősül előnynek.⁷⁴¹ A vagyonekhozás bruttó elven alapuló jellegét – az ellentétből való következtetés módszere alapján – a Btk. azon rendelkezései is alátámasztják, amelyek a nettó elvre utaló kifejezéseket (vagyon előny,⁷⁴² illetve anyagi előny⁷⁴³) használnak.

A bruttó elv uralma alól a hatályos szabályozás vonatkozásában látszólag kivételként jelentkezik a Btk. azon rendelkezése, amely szerint „a vagyonekhozást el kell rendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra is, amellyel más *gazdagodott*.”⁷⁴⁴ A gazdagodás ugyanis nyelvtani értelmezés szerint a vagyon összegének növekedését, nem pedig pusztán vagyontárgyak – bármilyen befektetés árán való – megszerzését jelenti. Ennek alapján viszont olyan értelmezés is elfogadható lenne, hogy a nem az elkövetővel szemben elrendelt vagyonekhozás esetén csak a nettó elv érvényesül. A kábítószerrel visszaélésért kapott kocsit megvásárló rosszhiszemű baráttól tehát nem a gépjárművet, hanem csak azt a hasznót lehetne (ellenértékben) elkobozni, amennyivel a vételár a piaci ár alatt maradt.⁷⁴⁵ Ez azonban nem jelenti azt, hogy az adott ügyben a vagyonekhozás összességében ne a bruttó elven alapulna. A gépkocsi ellenértékéért kapott összeg ugyanis vagyonekhozás alá esik, hiszen olyan vagyon, amely a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon helyébe lépett.⁷⁴⁶

5.3.2.2. A nemzetközi egyezmények

A bevétel a kábítószerekkel és pszichotrop anyagokkal való visszaélésről szóló ENSZ egyezmény szerint bármilyen olyan vagyont (*property*) jelent, amely meghatározott – az egyezmény 3. cikk 1. bekezdése alapján büntetni rendelt – bűncselekményekből származik (*derived from*) vagy annak elkövetése révén szerezték meg.⁷⁴⁷ Az egyezmény kommentárja kifejezetten utal rá, hogy az egyezmény nem foglal állást abban a kérdésben, hogy haszonról vagy bevételről van-e szó.⁷⁴⁸ Így a kábítószerekkel és pszichotrop anyagokkal való

⁷⁴⁰ Lásd a tanulmány 5.3.1.1.3. pontját.

⁷⁴¹ Ilyen lehet pl. ha a fegyverkereskedőnek az illegális szállításon a beszerzési áron alul kell túladnia, mert annak valamilyen rejtett hibájára egy fegyveres konfliktusban fény derült, így annak kelendősége meredeken csökkent.

⁷⁴² Pl. Btk. 255/A. § (1) bek.

⁷⁴³ Btk. 51. § (1) bek.

⁷⁴⁴ Btk. 77/B. § (2) bekezdés.

⁷⁴⁵ Ilyenkor ugyanis a vagyonekhozás alá eső vagyon az egyéb vagyontól nem különíthető el, vagy elkülönítése aránytalan nehézséget okozna [Btk. 77/C. (1) bek. b) pont].

⁷⁴⁶ Btk. 77/B. § (1) bekezdés c) pont.

⁷⁴⁷ A kábítószerekkel és a pszichotrop anyagokkal történő visszaélés elleni ENSZ egyezmény 1. cikk p) pont.

⁷⁴⁸ UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988*. (para. 5.9.) 119. o.

visszaélésről szóló ENSZ egyezménynek olyan nemzeti szabályozás megfelel, amelyik a nettó, de olyan is, amely a bruttó elven alapul.

Az ET egyezmény alapján a bevétel (*proceed*) a bűncselekményekből származó vagyoni előny (*economic advantage*), amely vagyoni formában (*property*) jelenik meg.⁷⁴⁹ Az ET egyezmény szövege a vagyoni előny kifejezésre tekintettel⁷⁵⁰ úgy tűnik inkább a nettó elven alapuló elkobzást jelent. A magyarázó jelentésből rájöhethetünk azonban, hogy a helyzet nem ilyen egyértelmű. A szakértők ugyanis kimondják, hogy az egyes nemzeti jogok jelentősen eltérnek a bruttó vagy nettó elv érvényesítésének kérdésében, sőt számos olyan ország is van, ahol a fenti kérdések megválaszolása bűncselekmény típusonként is eltérő. A szakértők pedig kifejezték reményüket, hogy a bruttó vagy nettó elv követése nem lehet a nemzetközi együttműködés akadálya.⁷⁵¹

E megállapításokból azonban szerintem csak annyi következik, hogy a *nemzetközi bűnügyi együttműködés* körében a megkeresés megtagadásának okaként nem lehet arra hivatkozni, hogy a megkeresés nem a nettó elven alapuló elkobzás végrehajtására vonatkozik. Ezt erősíti meg az is, hogy erre vonatkozó akadályt az egyezmény 18. cikke sem nevesít, szemben például azzal a kifejezetten szabályozott és szintén az elkobzás tárgyát érintő esetkörrel, amikor a bűncselekmény és a bevétel kapcsolata távoli (*remote relationship*).⁷⁵²

Olyan következtetés viszont már nem vonható le ebből, hogy az elkobzás szabályozására vonatkozó *jogharmonizációs* kötelezettség feltétlenül a bruttó elven alapuló szabályozással lenne csak teljesíthető. Ellenkező esetben ugyanis a nemzetközi bűnügyi együttműködés vonatkozásában nem lenne szükség a fentiekhez hasonló megjegyzésekre, hiszen akkor az államok joga között ebben a vonatkozásban – a jogharmonizációra tekintettel – nem is lehetne különbség.

A szakértők kimondták, hogy az eredetileg vásárolt kábítószer értékét a bevétel fogalmába bele kell foglalni.⁷⁵³ A magyarázó jelentésben szereplő megállapítás azonban szerintem csak *exhortációs*⁷⁵⁴ (bátorító) jellegű iránymutatásnak tekinthető, de nem minősíthető jogharmonizációs kötelezettségnek. Az ugyanis túl lenne a magyarázó jelentésben megengedett értelmezés hatókörén, különösen azért, mert egy olyan deliktumra (a kábítószerrel visszaélésre) vonatkozna, amelynek fogalmát az általános hatókörű elkobzási egyezmény nem is tisztázza.

⁷⁴⁹ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk c) és b) pont.

⁷⁵⁰ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 1. cikk a) pont.

⁷⁵¹ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 21. [sub 2.]

⁷⁵² Az elkobzásról szóló ET egyezmény 18. cikk. 4. bek. b) pont.

⁷⁵³ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 21. [sub 2.]

⁷⁵⁴ Az „exhortáció” kifejezést a magyar büntetőjogi irodalomba KARSAI [(2002) 90. o.] hozta be (vissza).

5.3.3. A vagyontárgy és/vagy értékének elkobzása

Az európai államok nemzeti jogában alapvetően két megoldást alkalmaznak a bűncselekményből eredő bevétel elkobzására. Az egyik alapján a bűncselekményből eredő vagyontárgyat magát kobozzák el (*property confiscation*), a másik metódus alapján pedig az érintettet annak ellenértékének megfizetésére kötelezik (*value confiscation*). A két módszer megkülönböztetése elsősorban azon alapul, hogy az elkobzást elrendelése miként érinti a vagyoni jogokat. A bevételt képező vagyontárgy elkobzása esetén, annak tulajdona közvetlenül az államra száll át. A bevétel ellenértékének elkobzása viszont a bevétel összegével megegyező összeg megfizetésére való kötelezést jelent, ennek megfelelően megfelelő összeg elkobzásának (*confiscation of equivalent sum of money*) is nevezik. Míg tehát a bevételt képező vagyontárgy elkobzásáról rendelkező határozat csak azon a vagyontárgyon hajtható végre, amelynek eredete a bűncselekményre visszavezethető, addig az ellenértékének elkobzása (mint az adott személlyel szembeni vagyoni követelés) az elkövető bármilyen vagyonából kielégíthető, függetlenül attól, hogy azt legálisan vagy illegálisan szerezte.⁷⁵⁵

STESSENS véleménye szerint – mind a hatékony igazságszolgáltatás, mind az emberi jogok védelme szempontjából – a bevétel ellenértékének elkobzását kell előnyben részesíteni.⁷⁵⁶ Ezzel szemben részemről úgy vélem, hogy mivel mindkét megoldásnak megvannak az előnyei és a hátrányai is, azok csak egymást kiegészítve képesek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon hatékony elkobzására.

A bevételt képező vagyontárgy elkobzásával kapcsolatban a hatékony igazságszolgáltatás szempontjából valóban felmerülhetnek ellenvetések. Ahogy arra STESSENS rámutat, az ilyen rendszer komoly hátulütője, hogy azok a vagyontárgyak megmenekülnek az elkobzástól, amelyek a döntés idejére már nem lelhetők fel, vagy megsemmisültek.⁷⁵⁷ Véleményem szerint ez a probléma megoldható (és megoldandó) azzal, ha az ellenérték elkobzásának rendszerét kiegészítő metódusként alkalmazzuk a bűncselekményből eredő vagyontárgy elkobzásának rendszere mellett. Az nem teszi egyúttal szükségessé azt is, hogy az elkobzás minden esetben eleve és főszabályként az ellenérték megfizetését jelentse. Ez annál is kevésbé lenne megfelelő, hiszen a kizárólag az ellenérték elkobzására koncentráló megoldásnak szintén súlyos hátrányai lehetnek. Az ugyanis nem alkalmazható, ha csak annyi állapítható meg, hogy az adott vagyontárgy (lefoglalt pénz) bűncselekményből ered, de az elkövetők kiléte vagy a dolog birtokosa nem deríthető fel. Ilyen esetben a bevételt elkobzása csak a vagyontárgyra

⁷⁵⁵ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. paras. 8 and 15.; NILSON (1992) 464. o. Az ebben a vonatkozásban STESSENS által használt "object confiscation" terminológiát [(2000) 31-38. o.] azért nem tartjuk szerencsésnek, mert az összekeverhető a bűncselekmény elkövetési tárgyának elkobzásával.

⁷⁵⁶ STESSENS (2000) 29., 35., 38. o.

⁷⁵⁷ STESSENS (2000) 33, 34-35. o.

irányulhat (*in rem* eljárás keretében),⁷⁵⁸ hiszen nincs olyan személy, aki az ellenérték megfizetésére kötelezhető lenne.

Azt részemről is elismerem, hogy a bevételt képező vagyontárgy elkobzása sértheti az emberi jogokat, ez a kérdés részletes elemzést nyer STESENS által a jóhiszemű harmadik személyek jogai vagy a *ne bis in idem* elv vonatkozásában.⁷⁵⁹ Ezek a problémák azonban áthidalhatók a bevétel elkobzásának rendszerén belül, olyan szabályozási megoldásokkal, amelyek biztosítják az alapvető emberi jogokat (pl. elkobzási tilalom a jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzett vagyon tekintetében).⁷⁶⁰ Arra is rá kell mutatni, hogy a bevétel ellenértékének elkobzására építő rendszerek sem mentesek az emberi jogi problémáktól. Ez a következtetés könnyen levonható, azon (részben sikeres) panaszból, amelyeket az emberi jogok Európai Bizottsága és Bírósága előtt az ellenérték elvonásán alapuló angol rendszer kapcsán terjesztettek elő.⁷⁶¹ Az emberi jogi ellenvetések tehát nem az egyik rendszer előnyben részesítést, hanem bármiféle elkobzás emberi jogoknak megfelelő kialakítását indokolják.

5.3.3.1. Nemzeti szinten

Ha a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgy tényleges vagy értékében való elkobzása tekintetében az egyes nemzeti jogokat megvizsgáljuk, három csoportot különíthetünk el.

- Az államok egy része csak a bevételt képező vagyontárgy elkobzását ismeri, ilyen például jelenleg is Spanyolország.⁷⁶²
- Az államok másik része (1986 és 1990 között az angol jog) csak az elkobzás azon változatát szabályozta, amely az ellenérték megfizetésére kötelezésben áll.
- A harmadik csoportba tartozó államok, lehetővé teszik vagylagosan a bevételt képező vagyontárgynak és ellenértékének elkobzását is (hatályos angol, a német és a magyar jog).

A harmadik csoportba tartozó államok egy része (pl. Németország, Magyarország) a büntetőjog-ellenes cselekmény bevételeire vonatkozó szabályozás hajnalától (1871, illetve 1998) ismeri mindkét változatot is.⁷⁶³ Ezzel szemben Anglia kezdetben kizárólag a bevétel ellenértékének elkobzását alkalmazta, de később bevezette a nem büntetőjogi elkobzás (visszatérítés) jogintézményét (*civil forfeiture, civil recovery order*) is, amely az elvonással szemben a bevételt képező vagyontárgy elkobzását jelenti.⁷⁶⁴ Fontos azonban kiemelni, hogy

⁷⁵⁸ A hátrányokat STESENS is elemzi az *in rem* eljárások tekintetében [(2000) 42. o.], sőt az *in rem* eljárás és a bevételt képező tárgy elkobzásának összefüggését is elismeri, de (Uo. 31.), de ez nem befolyásolja sajnos a véleményét az értékben való elvonás elsőbbségéről.

⁷⁵⁹ STESENS (2000) 33-34, 37, 79-81. o.

⁷⁶⁰ Lásd részletesen pl. a tanulmány 5.4.3.1. pontját.

⁷⁶¹ Lásd a tanulmány 6.3., 6.5., és 6.6. pontjaiban tárgyalt az ellenérték elkobzásán alapuló angol szabályozással kapcsolatos panaszokat a nemzetközi emberi jogi szervek előtt.

⁷⁶² FINANCIAL ACTION TASK FORCE (FATF): *Evaluation of Laws and Systems in FATF Members Dealing with Asset Confiscation and Provisional Measures*. 2. o.

⁷⁶³ Pl. Német Btk. 335. §. Hatályos 1974. december 31-ig.; Btk. 62-63. §. Hatályos 1999. március 1. napjától – 2002. március 31. napjáig.

⁷⁶⁴ Részleteiben lásd WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report*. para. 4.6.

míg a német és a magyar szabályozásban az ellenérték elkobzása képez szubszidiárius jogintézményt, addig az angol jogban – nem büntetőjogi jellegére tekintettel – a bevételt képező vagyontárgy elkobzása.

5.3.3.2. Nemzetközi szinten

A kábítószerekkel és pszichotrop anyagokkal való visszaélésről szóló ENSZ egyezmény egyenrangú variációkként szabályozta a hatálya alá tartozó bűncselekményekből származó bevétel és az értékének megfelelő vagyon elkobzását.⁷⁶⁵ Az ENSZ egyezmény kommentárja alapján nyilvánvaló, hogy a nemzeti jogalkotó egyik vagy a másik, de akár mindkét szabályozási megoldást is alkalmazhatja a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontól való megfosztásra.⁷⁶⁶

Az elkobzási egyezmény szövegéből⁷⁶⁷ és a magyarázó jelentésének megállapításaiból⁷⁶⁸ nyilvánvaló, hogy nemzetközi szinten is biztosított a két megoldás elvi egyenlősége. A részes államoknak tehát elegendő vagy a bevételt képező vagyontárgy vagy a bevétel ellenértékének elkobzását bevezetniük, de az egyezmény természetesen nem zárja ki a két rendszer párhuzamos alkalmazását sem.

A fenti szabályozások egyébként jó példái a modern nemzetközi büntetőjogi egyezményekre jellemző azon szabályozási módszernek, amely a különböző nemzeti megoldásokat egy egészen speciális módon próbálja összeegyeztetni. Az egyezmények szövege ugyanis mindkét szabályozási lehetőséget felkínálja, és a részes államok választásától függ, hogy melyik – a nemzeti jogukban akár már meglévő – megoldás segítségével tesznek eleget a nemzetközi kötelezettségnek.⁷⁶⁹ Mindez azonban nem változtat azon, hogy a *nemzetközi bűnügyi együttműködés* körében az államoknak képeseknek kell lenniük olyan elkobzási határozatok végrehajtására is, amelyek a nemzeti jogukban ismeretlen rendszeren alapulnak.⁷⁷⁰

Az elkobzásról szóló EU együttes fellépés megközelítése eltér az ET egyezményétől, annak alapján ugyanis a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a bűncselekményből eredő vagyona vonatkozó jogalkotásuk lehetővé tegye az elkobzás alá eső érték fizetésére kötelezés alkalmazását is.⁷⁷¹ Csak kis súlyú ügyekben (*in minor cases*) mondhatnak le olyan szabályozásról, amely nem közvetlenül a bűncselekményből eredő vagyontárgy, hanem annak

⁷⁶⁵ A kábítószerekkel és pszichotrop anyagokkal való visszaélésről szóló ENSZ egyezmény 5. cikk 1. bek. a) pont.

⁷⁶⁶ UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988.* (para. 5.8., 5.62.) 119., 139. o.; BOISTER (2001) 357., 362. o.

⁷⁶⁷ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 2. cikk.

⁷⁶⁸ Ez a megközelítés egyébként nem annyira a magyarázó jelentés 2. cikkhez fűzött részében (COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime.* para. 25.), hanem az általános megfontolásaiban (*General considerations*) tükröződik egyértelműen (Uo. para. 15., különösen [subpara. 5.]

⁷⁶⁹ Hasonló módszert alkalmaz a határon átvélő szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény 5. cikk 1. bek. a) és b) pontja a bűnszervezetben való részvétel tekintetében.

⁷⁷⁰ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 13. cikk. 2. bek.

⁷⁷¹ Az elkobzásról szóló EU együttes fellépés 1. cikk 2. bek. első mondat I. fordulat.

értékének elvonására irányul.⁷⁷² Az elkobzási EU kerethatározat az értékben elkobzásra kötelezés tekintetében átvette az EU együttes fellépés megoldását, azonban az ellenértékben való elkobzást csak azokban az esetekben kell alkalmazni, amikor a bevétel nem foglalható le.⁷⁷³ A kerethatározat alapján, ha a bűncselekményből eredő vagyon ellenértéke kevesebb, mint 4000 euro, annak értékben való elvonására a tagállam nem köteles.⁷⁷⁴

Az EU-n belül tehát már nem lehetséges olyan nemzeti szabályozás, amely bizonyos feltételek esetére ne szabályozná a bűncselekményből eredő vagyontárgy ellenértékének megfelelő pénzösszeg megfizetésére kötelezés elrendelését. E kérdés szabályozása – tehát az ET egyezményhez képest – átkerült az együttműködésből a jogharmonizáció körébe, hiszen az értékben való elkobzás bizonyos esetekben növeli a rendelkezések hatékonyságát. Látszólag felbomlott a két megoldás jogharmonizációs egyenlősége, hiszen egy EU tagállam nem mellőzheti az ellenértékére vonatkozó elkobzás szabályozását, de megteheti ezt a bevételt képező vagyontárgy elvonásával.

Valójában azonban nincs szó arról, hogy az EU büntetőpolitikája az ellenérték megfizetésével való elkobzás bevezetését előnyben részesítené a másik rendszerhez képest. Úgy sem lehet az együttes fellépésre tekinteni, mint amelyben az Egyesült Királyság – amelynek a kezdeményezésére az instrumentum született⁷⁷⁵ – ráerőlteti saját elsősorban ellenérték alapú elkobzási rendszerét a többi (főként kontinentális) tagállamra. Akkor ugyanis az értékben való elvonást elsődleges vagy kizárólagos módszerként kellett volna bevezettetni. Márpedig az instrumentumok egyértelmű szóhasználatából („*also allow*”) eredően az csak párhuzamos (és a lefoglalás hiányára tekintettel *szubszidiárius*) megoldásként képezi csak a jogharmonizációs kötelezettség tárgyát.

Az EU instrumentumok tehát nem tesznek mást, mint bizonyos tagállamokat arra kívánják ösztökélni, hogy az értékben elvonás bevezetésével küszöböljék ki kizárólagosan vagyontárgy alapú elkobzási rendszerük hiányosságait. Az együttes fellépés és a kerethatározat így elsősorban az EU integráció azon aspektusát mutatja, amely hozzájárul a nemzeti jogrendszerek fejlesztéséhez más országokban már hasznosnak bizonyult szabályozási technikákkal. Éppúgy elképzelhető (és indokolt) lett volna – az angolszász országok 2002 előtti jogfejlődésére tekintettel⁷⁷⁶ – olyan kötelezettség megjelenítésére az európai büntetőpolitikai instrumentumokban, amely a bevételt képező vagyontárgy elvonásának legalább kiegészítő bevezetésére vonatkozik.

5. 4. AZ ÉRINTETT SZEMÉLY

Az esetvariációk változatosságára tekintettel nem is igazán egyszerű meghatározni, hogy ki tekinthető büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása által érintett

⁷⁷² Az elkobzásról szóló EU együttes fellépés 1. cikk 2. bek. második mondat.

⁷⁷³ Az elkobzásról szóló EU kerethatározat 3. cikk első bek. első mondat.

⁷⁷⁴ Az elkobzásról szóló EU kerethatározat 3. cikk első bek. második mondat.

⁷⁷⁵ Az elkobzásról szóló EU kerethatározat preambuluma 2. bek.

⁷⁷⁶ Lásd a tanulmány 5.3.3.1. pontját.

személynek. A büntetőjog-ellenes cselekmény bevétele ugyanis nem minden esetben az elkövetőhöz kerül, hanem az elkövetés sajátosságai következtében egyes esetekben más személyekhez is. Sőt a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő dolog nemcsak annak a személynek a tulajdonában állhat, akinek a birtokából azt elvonják. Nem is szólva arról, hogy a büntetőjog-ellenes cselekmény bevétele jó- vagy rosszhiszemű személyre át is ruházható (még hozzá ellenérték fejében vagy anélkül), illetve öröklés tárgya lehet. Ezen felül a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása nemcsak a sértett tulajdonát, hanem más vagyoni jogait is érintheti.

A fejezet ezekre a szituációkra figyelemmel a nemzeti szabályozások eltéréseit és az esetleges nemzetközi szabályozási kötelezettségeket elemzi az olyan elkobzások tekintetében, amelyek:

- az elkövetőkön kívüli személyek birtokába került bevételre,
- nem az elkövető vagy más megszerző (köztük a sértett) tulajdonában álló dolgokra,
- a bűncselekményből eredő, de utólagosan átruházott vagyonra terjednek ki, vagy
- érintik a sértett polgári jogi igényét.

5.4.1. A bevétel elkobzása az elkövető, illetve annak nem minősülő személy birtokából

A büntetőjog-ellenes cselekmény bevételét általában annak elkövetője szerzi meg, így pl. a kábítószer eladásából eredő bevétel leggyakrabban a kábítószer kereskedőhöz kerül. Az elkövetés sajátosságai következtében azonban lehetnek olyan esetek, amikor a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonhoz eleve nem az elkövető jut hozzá. A környezetkárosításból eredő haszon ugyanis általában annál a jogi személynél vagy annak nem minősülő (de önálló jogalanynak tekinthető) gazdasági társaságnál jelentkezik, amelynél az elkövető dolgozik.

5.4.1.1. Az angol szabályozás

Az angol szabályozás alapján az elvonás kizárólag a bűncselekmény elkövetőjével szemben rendelhető el.⁷⁷⁷ Az elkövetőnek nem minősülő személyekkel szemben csak a nem büntetőjogi visszatérítés – később bevezetett – jogintézménye alkalmazható. Ennek szabályozása ugyanis kifejezetten kiemeli, hogy nemcsak az érintett, hanem más által elkövetett cselekmény bevétele is az állam számára való visszatérítés kötelezettsége alá esik.⁷⁷⁸

5.4.1.2. A német büntetőjog

A német büntetőjogban a Btk. 335. §-ában szabályozott elvonás – az elkobzás bizonyos esetköreitől eltérően – kizárólag a bűncselekmény elkövetőjével szemben volt

⁷⁷⁷ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 1. § (5) bek. a) pont; A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (6) bek.; A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 6. § (5) bek. b) pont.

⁷⁷⁸ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 242. §.

alkalmazható.⁷⁷⁹ Ezzel szemben az 1975. január 1. napjától hatályos általános szabályozás alapján az elvonás már az elkövetőnek nem minősülő személyekkel szemben is elrendelhetővé vált. A harmadik személytől való elvonás elsősorban a gazdasági bűncselekményeknél, valamint a vesztegetésnél lehet különösen jelentős (az alkalmazott a cég javára szerezhethet előnyt, a feleség egy bundát kap a férjére tekintettel az aktív vesztegetőtől).⁷⁸⁰ Az első példából egyébként az is látható, hogy az elvonás ezen esetkörének alkalmazása a jogi személyek elleni büntetőjogi szankciók németországi alkalmazhatóságának *de lege lata* egyik esete.

A törvény előkészítése során ugyan komolyan felmerült egy olyan szabályozás kialakítása, amely alapján a bűncselekmény bevételeit bárkitől el kell kobozni, aki ahhoz hozzájutott.⁷⁸¹ A hatályos szabályozás azonban nem ment el ilyen messzire, mivel az alapján az elvonás feltétele nemcsak az, hogy az érintett személy a büntetőjog-ellenes cselekményből valamihez hozzájusson, hanem az is, hogy a tettes vagy a részes eleve az ő részére járjon el.⁷⁸² Nem akadálya viszont az elvonás alkalmazásának azon harmadik személy jóhiszeműsége, akinek a részére az elkövető eljár.⁷⁸³

5.4.1.3. A hazai szabályozás

Az 1999. március 1. napjától hatályos hazai szabályozás alapján a vagyonek kobzása mellékbüntetését csak arra a vagyoni javra lehetett elrendelni, amelyet „az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett”. Ezzel szemben a vagyonek kobzása 2002. április 1. napjától hatályos intézkedése már kifejezetten nem csak az elkövetőhöz került vagyoni javra alkalmazható. Azt ugyanis el kell rendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyoni javra is, amellyel más gazdagodott.⁷⁸⁴ A törvény külön nevesíti, hogy ha gazdálkodó szervezet gazdagodott ilyen vagyoni javval, a vagyonek kobzást vele szemben kell elrendelni,⁷⁸⁵ amely rendelkezés a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedések egyik olyan esete volt hazánkban, amely megelőzte a 2001. évi CIV. törvényben szabályozott szankciókat.⁷⁸⁶ A vagyonek kobzásnak nem feltétele, hogy az elkövető a megszerző nevében járjon el, de a szankció nem rendelhető el arra a vagyoni javra, amelyet jóhiszeműen, ellenérték fejében szereztek.⁷⁸⁷

⁷⁷⁹ Így pl. BAUMANN (1966) 659. o.

⁷⁸⁰ DREHER (1975) 471-472. o.

⁷⁸¹ ESER (1969) 290. o. 30. l.j.

⁷⁸² Német Btk. 73. § (3) bek. Ez nemcsak a más érdekében cselekvés a német Btk. 14. §-ában szabályozott esetköréit [DREHER (1975) 471. o.], illetve a német Ptk. 164 és következő §-ain alapuló képviselőt foglalta magában [JESCHECK/WEIGEND (1996) 790. o. 8. l.j.], hanem az ezekhez hasonló tényleges (és esetleg rejtett) szituációkat is [DREHER (1975) 471. o.].

⁷⁸³ JESCHECK/WEIGEND (1996) 790. o. 8. l.j.

⁷⁸⁴ Btk. 77/B. §.

⁷⁸⁵ Btk. 77/B. § (2) bek.

⁷⁸⁶ 2001. évi CIV. törvény 3. §.

⁷⁸⁷ Btk. 77/B. §

5.4.2. Nem a megszerző tulajdonában álló vagyon elkobzása

Ha a bűncselekményből dolog ered,⁷⁸⁸ akkor az gyakran nem annak a személynek a tulajdonában áll, akinek a birtokából azt elvonják. Ilyen például a kábítószer eladója, tekintettel arra, hogy a vevő megtartja tulajdonát a semmis ügylet keretében kiadott vételáron. A kábítószer vevője ugyanis annak ellenére (és éppen azért) nem veszi el a tulajdonjogát a vételáron, mert a kábítószer eladójának azon – a német Ptk. 134. §-a alapján a tulajdonátruházási ügylet érvénytelensége miatt – nem keletkezik a polgári jogon alapuló tulajdona.⁷⁸⁹ Ehhez hasonlóan a tolvaj sem tekinthető a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő dolog tulajdonosának, mivel az a sértett tulajdonában marad.⁷⁹⁰ A nemzeti jogok általában lehetővé teszik a nem a megszerző tulajdonában álló dolgok elkobzását, azonban azt – általában a sértett érdekeire tekintettel – bizonyos korlátok közé szorítják.

5.4.2.1. Az angol megoldás

A nem büntetőjogi visszatérítés olyan vagyonra is alkalmazható, amely nem annak a személynek a tulajdona, akinek a birtokába a bűncselekmény következtében jutott. *Argumentum a contrario* következik ez abból, hogy a jogintézmény alkalmazása (csak akkor) kifejezetten kizárt, ha a vagyontól a tulajdonost a jogtalan cselekmény útján fosztották meg.⁷⁹¹

5.4.2.2. A német Btk.

A német Btk. korábbi, de hatályos 73. § (1) bekezdésének szövege sem tisztázza önmagában kifejezetten azt, hogy a megszerzés fogalma az elkövető tulajdonszerzését is feltételezi-e.⁷⁹² A kódex azonban külön rendelkezésben kifejezetten kimondja, hogy a tárgy elvonása akkor is elrendelhető, ha a dolog más tulajdonában áll (vagy a jog mást jogosít), de azt a másik személy a cselekmény elkövetéséért vagy az elkövetés körülményeinek tudatában adta.⁷⁹³ Ilyen pl. a kábítószerrel visszaélésért adott vételár,⁷⁹⁴ a bűncselekmény elkövetéséért a felbújtó vagy más személy által adott díjazás vagy jutalom,⁷⁹⁵ illetve a vesztegetésnél adott előny.⁷⁹⁶ Ebből a rendelkezésből azonban (*argumentum a contrario*) arra is lehet következtetni, hogy a német Btk. egyébként nyilvánvalóan nem engedi meg más az elkövetőn kívüli személyek, így pl. a sértett tulajdonában álló dolgok elvonását.⁷⁹⁷ Ez egyébként mások⁷⁹⁸ szerint csak abból nyilvánvaló, hogy az elvonást nem lehet elrendelni, ha a

⁷⁸⁸ Ld. a tanulmány 5.3.1. pontját.

⁷⁸⁹ Ld. (a 74. § magyarázatánál) TRÖNDLE (1997) 568. o., 584-585. o., illetve DANNERT (1998) 49. o.; A német Ptk. 134. §-ára nézve lásd MAYER-MALY (1984) 967-990., különösen 979. o.

⁷⁹⁰ MOLNÁR (2003) 331. o.

⁷⁹¹ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 281. §.

⁷⁹² A korábbi rendelkezésre Eser (1976) 733. o. Az ott ebben a vonatkozásban kifejtettek szerintem a hatályos rendelkezésre is megfelelően irányadók.

⁷⁹³ Német Btk. 73. § (4) bek.

⁷⁹⁴ Vö. BVERFG: Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95 Nr. 87. [BVerfGE 110, 1 [(23)].

⁷⁹⁵ ESER (1976) 737. o.

⁷⁹⁶ SCHÄFER (1985) 34. o.

⁷⁹⁷ Így pl. ESER (1976) 733. o.; WALLSCHLÄGER (2002) 74. o.

⁷⁹⁸ Így pl. DREHER (1975) 469. o.

cselekmény sértettjének a cselekményből magánjogi igénye ered, aminek teljesítéséhez az összeget a tettestől vagy a résztől a bűncselekmény bevételeiből vonná el.⁷⁹⁹

5.4.2.3. Hazai szabályozásunk

5.4.2.3.1 Az 1998-as szabályozás

Az 1999. március 1. napjától hatályos hazai szabályozásunk sem rendelkezett kifejezetten arról, hogy elrendelhető-e a vagyonekbevételezés olyan vagyoni, amely nem az elkövető tulajdonában áll. Csak azt mondta ki, hogy „vagyonekbevételezést kell elrendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyoni, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett”.⁸⁰⁰

a) A szerzés fogalma – a más tényállásoknál kialakult állandó jogirodalmi és joggyakorlati értelmezés szerint is⁸⁰¹ – a birtok és nem a tulajdon megszerzését jelenti. Ennek alapján a szabályozás a tulajdonos elkövetőn (pl. környezetkárosítást megvalósító egyéni vállalkozón) kívül olyan személyeket is megfosztott volna a büntetőjog-ellenes cselekmény bevételeit képező dolgok tulajdonától, akik nem minősültek a vagyonszerzést eredményező bűncselekmény elkövetőjének.

A fenti értelmezés semmiféle problémával nem járt volna a kábítószer vevője esetén, aki a magyar jogban is megtartja a tulajdonát a vételaron (pl. egy lovon), amin a kerekedő azon az érvénytelen kötelmi ügylet következtében csak birtokot, de nem tulajdont szerez. Azonban súlyosan méltánytalan lett volna azon sértettel szemben, akit – az érdekeit védő törvényi klauzula hiányában – a vagyonekbevételezés keretében nemcsak az esetek többségében teljesen indokolatlanul fosztották volna meg tulajdonától, hanem még annak visszaszerzésére sem nyílt volna lehetősége, és még az értékben való kompenzációt is csak a Ptk. analóg alkalmazása biztosította volna.

A vagyonekbevételezést ugyanis még akkor is el kellett volna rendelni, ha a lopás sértettje az eljárás során már elejétől fogva ismert volt. A dolgot nem lehetett volna a tulajdonosnak kiadni, még akkor sem, ha tulajdonjogát kétséget kizáró módon igazolta, mivel az erre vonatkozó szabály csak lefoglalás megszüntetése esetén alkalmazható.⁸⁰² Márpedig erre csak akkor van lehetőség, ha arra az eljárás érdekében nincs szükség,⁸⁰³ ami nem mondható el arról, amire „vagyonekbevételezés rendelhető el”.⁸⁰⁴ Az ilyen személynek dolgának visszaszerzésére is csak az lett volna az egyetlen lehetősége, ha a tőle ellopott gépkocsit – a büntetőeljárást és a vagyonekbevételezés arra történő kimondását követően – abszurd módon megvásárolja az árverésen.

⁷⁹⁹ Német Btk. 73. § (1) bek. második mondat.

⁸⁰⁰ Btk. 62. (1) bek.

⁸⁰¹ Így pl. a Btk. 263. § magyarázatára lásd VIDA (1999) 451. o.

⁸⁰² 1973. évi Be. 102. § (2) bek.

⁸⁰³ 1973. évi Be. 102. § (1) bek.

⁸⁰⁴ 1973. évi Be. 101. § (1) bek. b) pont. Bektatta 1998. évi LXXXVIII. törvény 13. §. Hatályos 1999. március 1. napjától.

Nemcsak az ismert, hanem még az ismeretlen sértettek is kisebb védelemben részesültek volna, mint a vagyonekbevételek mellőzése és a lefoglalás feloldására vonatkozó szabályozás alapján. Annak alapján ugyan „a terhelttől lefoglalt dolog” „a bíróság határozata alapján az állam tulajdonába kerül, ha az kétségtelenül mást illet, de akinek a kiléte nem állapítható meg.” A később jelentkező igénylő azonban ilyenkor nemcsak „az értékesítésből származó ellenértékét igényelheti”, hanem „a dolog kiadását” is.⁸⁰⁵

Abban ugyan semmi nem akadályozta volna a sértettet, hogy tulajdonának elvesztése következtében – akár büntetőeljárásban, akár azon kívül – kártérítési igényt érvényesítsen az elkövetővel szemben. Ez utóbbi megoldás sikere azonban – az elkövető fizetőképességének és -képességének igen valószínű deficitje következtében – igencsak kétséges lett volna. Ilyen esetekben ugyan felmerülhetett volna a vagyonekbevételek útján lényegében indokolatlanul gazdagodó állam mögöttes felelőssége, de az sem kifejezett rendelkezés, hanem az analógia polgári jogi alkalmazása során. A sértett tulajdonának elkobzására ugyanis a Ptk. 120. § (2) bekezdése közvetlenül nem lett volna alkalmazható. Az ugyanis csak arról rendelkezik, hogy „ha az állam bírósági vagy más hatósági határozattal kártalanítás nélkül szerez tulajdont, a tulajdon értékének erejéig felel a volt tulajdonosnak a tulajdonszerzéskor jogszabály, bírósági és más hatósági határozat vagy visszerterhes szerződés alapján *jóhiszemű személlyel szemben fennálló kötelezettségéért*”.⁸⁰⁶ A fenti szabály a lopott dologra elrendelt vagyonekbevételek esetén csak arra az összefüggésre tekintettel lett volna alkalmazható, hogy a jogrendszernek legalább a jóhiszemű harmadik személyek jogaihoz hasonló védelemben kell részesítenie a sértett tulajdonát.

b) Nyilvánvaló, hogy a sértett érdekeinek (a jogalkotó által elmulasztott) védelmének biztosítása mozgatta a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának bírait és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) büntető kollégiumainak vezetőit, amikor 1999. május 18-ai együttes tanácskozásukon azt az álláspontot alakították ki, hogy „nem tekinthető »a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonnak« az olyan vagyontárgy, amelyen az elkövető nem szerzett tulajdont (pl. a lopott dolgon a tolvaj vagy az orgazda). Az ilyen vagyontárgyra nem lehet vagyonekbevételezt kimondani, hanem az arra jogosultnak ki kell adni [(1973. évi) Be. 102 § (2) és (3) bek.]”.⁸⁰⁷

Az állásfoglalás legfontosabb hibája szerintem az, hogy pontatlan megfogalmazásával a vagyonekbevételezt minden olyan dologra kizárja, amely nem az elkövető tulajdonában áll. Nem különböztet ugyanis a bevételt képező dolgok elkobzásán belül annak megfelelően, hogy azok a sértett vagy más az elkövetőn kívül álló személyek tulajdonában állnak. Így annak szövegét követve – kriminálpolitikailag hibásan és szükségtelenül – akkor is le kell mondani a

⁸⁰⁵ 1973. évi Be. 102. (3) bek.

⁸⁰⁶ Kiemelés tőlem – H. M.

⁸⁰⁷ A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG BÜNTETŐ KOLLÉGIUMA ÉS A MEGYEI BÍRÓSÁGOK (A FŐVÁROSI BÍRÓSÁG) BÜNTETŐ KOLLÉGIUMAINAK VEZETŐI: *Jogértelmezési kérdések a Btk. és a Be. novellájának alkalmazása köréből*. I. pont, Btk. 62. §-ához.

vagyonekobbzsról, ha a kábítószer kereskedő, a bérnyilkos, illetve a skinhead a szerződés érvénytelenségére⁸⁰⁸ tekintettel csak birtokot, de nem tulajdont szerez azon a vételáron/díjon/jutalmon, ami a kábítószer vevője, a bérnyilkos felbujtója vagy a cigányverést utólag anyagilag is „honoráló” szimpatizáns tulajdonában marad.

Azt viszont részemről is helyesnek tartom, hogy az állásfoglalás a sértett tulajdonában álló dolgokat kizárta a vagyonekobbzás hatóköréből. Ebben a vonatkozásban azonban szerencsésebb lett volna, ha a lopott dolgokat nem általánosságban, hanem a sértett érdekeinek védelmére voltak kénytelenek tekintettel kizárni a bűncselekményből eredő vagyon fogalmából. A bűncselekményből eredő vagyon fogalma ugyanis – egy a sértett érdekeit megfelelően védő szabályozás – keretében magában foglalhatja a sértett tulajdonában álló dolgokat.

a-b) Összességében tehát a szerintem a Btk. 2002. március 31. napjáig hatályos vagyonekobbzási szabályozásának helyes értelmezése a következő: Nincs helye vagyonekobbzásnak azokra a sértett tulajdonában álló dolgokra, amelyektől őt a bűncselekmény elkövetése fosztotta meg. Ezzel szemben a szankció elrendelhető olyan dolgokra is, amelyek nem az elkövető tulajdonában állnak, ha a tulajdonos azokat neki a bűncselekmény elkövetésére tekintettel adta.

5.4.2.3.2 A vagyonekobbzás hatályos szabályozása

A vagyonekobbzás hatályos szabályozása sem tér ki kifejezetten arra, kinek a tulajdonában kell állnia – az elkövetést közvetlenül követően – annak a dolognak, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett.⁸⁰⁹

A jogirodalomban egyébként uralkodó álláspontként továbbra is él azon indokolatlanul szűkítő értelmezés is, amely az elkövető tulajdonszerzéséhez köti a vagyonekobbzás alkalmazhatóságát.⁸¹⁰ Ez továbbra is szükségtelenül kizárja a bérnyilkosnak díjazásképpen előre átadott ló, a kábítószer kereskedőnek az ügyletkötéskor vételárként juttatott aranytárgy, és a maradandó fogyatékossgát okozó testi sértésre tekintettel utólag adott (előre meg sem ígért) gépkocsira elrendelt vagyonekobbzást. Annak alkalmazását pedig azon szűk esetre szorítja, amikor az elkövető a bűncselekményből (pl. környezetkárosítást elkövető egyéni vállalkozóként) tulajdont szerez.

Ezzel szemben részemről a hatályos rendelkezés vonatkozásában is azon – a korábbi szabályozás kapcsán kifejtett – értelmezést tartom irányadónak, hogy a sértett tulajdonában álló dolgokra, amelyektől őt a bűncselekmény fosztotta meg kizárt a vagyonekobbzás elrendelése. Ennek az értelmezésnek a szükségessége továbbra is a sértett érdekeinek védelme miatt van szükség. A hatályos szabályozás alapján ugyan a vagyonekobbzás nem rendelhető el arra a vagyonra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetül

⁸⁰⁸ Vö. Ptk. 117. § (2) bek. és 200. § (2) bek.

⁸⁰⁹ Btk. 77/B. § (1) bek. a) pont.

⁸¹⁰ Így pl. Molnár (2003) 331. o.

szolgál.⁸¹¹ A rendelkezés ugyan bizonyos esetekben, nevezetesen a büntetőeljárásban tulajdoni igényét érvényesítő sértett esetén, kizárja a vagyonekbevétele alkalmazását. Elképzelhetők azonban olyan esetek, amikor a sértett (vagy más személy)⁸¹² nem érvényesíti a büntetőeljárás során polgári jogi igényt, így az ellopott dologra vagyonekbevételezt kellene elrendelni. Az ilyen sértettek viszont – a fentiekben kifejtettek alapján – még a Ptk. 120. § (2) bekezdésének analóg alkalmazása esetén is kisebb védelemben részesülnének, mint a lefoglalás feloldására vonatkozó szabályozás alapján.⁸¹³

Részemről javaslom a hazai Btk.-ba egy olyan rendelkezés beiktatását, amely – a sértetti igény érvényesítésétől függetlenül – kizárja, hogy a vagyonekbevétele a sértett tulajdonából a bűncselekmény folytán kikerült dolgokra is kiterjedjen. Megfontolandó egy olyan rendelkezés megalkotása is, ami tisztázza, hogy a vagyonekbevétele elrendelhető olyan dolgokra is, amelyek nem az elkövető tulajdonában állnak, ha a tulajdonos azokat a bűncselekmény elkövetésére tekintettel adta.

5.4.3. Elkobzás a bűncselekményből eredő vagyont utólagosan megszerző harmadik személytől

5.4.3.1. A nemzeti jogok

Az angol nem büntetőjogi visszatérítés⁸¹⁴ és a magyar vagyonekbevétele⁸¹⁵ szabályozása általában lehetővé teszi azoknak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyaknak az elkobzását is, amelyeket másra ruháztak át. Az elvonás német és angol szabályozása ilyen rendelkezést nem tartalmaz, így ilyen esetekben a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon – mérlegeléstől függően – a megfelelő érték megfizetésére kötelezés keretében történhet,⁸¹⁶ illetve az előbbi szabályozás alapján szóba jöhet még a dologért kapott ellenérték elkobzása⁸¹⁷ is.

A nem büntetőjogi visszatérítés angol szabályozása⁸¹⁸ és a vagyonekbevétele régebbi magyar szabályozása kifejezetten utalt arra, hogy a vagyonekbevételezt el kell rendelni arra a vagyonra is, amelyet az elkövető átruházott.⁸¹⁹ A hatályos szabályozásból már csak következtetni lehet az átruházott vagyonra elrendelhető vagyonekbevétele lehetőségére. A Btk. ugyanis csak azt mondja ki, hogy a vagyonekbevételezt el kell rendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra is, amellyel más gazdagodott. Ezen felül rendelkezik a büntetőtörvény arról is, hogy

⁸¹¹ Btk. 77/B. § (5) bek. a) pont.

⁸¹² Be. 54. § (4), (5) és (6) bek.

⁸¹³ Be. 155. § (6) bek.

⁸¹⁴ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 304. § (2) bek.

⁸¹⁵ Btk. 63. § (2) bek. (hatályos 1999. március 1. napjától 2000. február 29. napjáig); 63. § (2)-(4) bek. (hatályos 2000. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig), Btk. 77/B. § (2) bek.

⁸¹⁶ Német Btk. 73a. §, a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 9. § (1) bek. b) pont.

⁸¹⁷ Német Btk. 73. § (2) bek. második mondat.

⁸¹⁸ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 304. § (2) bek.

⁸¹⁹ Btk. 63. § (2) bek. Hatályos 1999. március 1. napjától – 2000. február 29. napjáig.

ha gazdálkodó szervezet gazdagodott ilyen vagyonnal, a vagyonek kobzást vele szemben kell elrendelni.⁸²⁰

Az átruházott vagyontárgy elkobzását lehetővé tevő szabályozások alól kifejezett kivételt képeznek azok a vagyontárgyak, amelyeket a másik személy jóhiszeműen és/vagy ellenérték fejében szerzett. A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény alapján kivételt képez a nem büntetőjogi visszatérítés alól, ha az átruházott vagyontárgyat jóhiszeműen és ellenérték fejében szerezték meg.⁸²¹ Amennyiben viszont csak jóhiszemű szerzésről van szó,⁸²² akkor az elkobzás mellőzéséhez az is szükséges, hogy annak elrendelése „nem lenne igazságos és méltányos (*it would not be just and equitable*)”.⁸²³ A magyar szabályozás is minden esetekben kivonja (kivonta) a jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzők vagyontárgyait a vagyonek kobzás hatóköre alól.⁸²⁴ A régebbi szabályozás szerint nem lehetett vagyonek kobzást elrendelni arra a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonra sem, amit jóhiszeműen, de ingyenesen szereztek.⁸²⁵ A hatályos szabályozás alapján azonban minden esetben el kell kobozni azt a bűncselekményből eredő vagyontárgyat, amit az elkövető pl. elajándékozott.⁸²⁶

Szerintem sem a korábban, sem a jelenleg hatályos hazai szabályozás sem képes a célszerűség és az igazságosság jogállami alapértékeit megfelelően összehangolni. A 2002. március 31. napjáig hatályos szabályozás ugyanis túl engedékeny, a kábítószerrel visszaélésből eredő ajándékba kapott aranytárgyakat még akkor sem kellett volna meghagyni az elkövető anyjánál, ha az nem tudott azok eredetéről. A hatályos szabályozás viszont inkább drákóinak tekinthető, hiszen a bűncselekményből eredő, de a megszerzőnek a létfenntartásához szükséges ajándékra elrendelt vagyonek kobzás lehetősége megítélésem szerint nem fér össze büntetőjogunk humanizmusával.⁸²⁷ Javaslom ezért egy olyan – az angol szabályozáséhez hasonló – méltányossági klauzula beiktatását, amely alapján a jóhiszemű megszerzővel szemben el lehetne tekinteni az amúgy kötelezően elrendelendő vagyonek kobzástól.⁸²⁸ Egy ilyen lehetőség ráadásul nem is csorbítaná a vagyonek kobzással

⁸²⁰ Btk. 77/B. § (2) bek. és 77/B. § (5) bek. b) pont.

⁸²¹ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 308. § (1) bek. b) pont.

⁸²² A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 266. § (4) bek. a) pont.

⁸²³ A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 266. § (3) bek. a) pont.

⁸²⁴ Vö. Btk. 63. § (2) és (3) bek. (hatályos 1999. március 1. napjától – 2000. február 29. napjáig); Btk. 63. § (2) és (5) bek. (hatályos 2000. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig); Btk. 77/B. § (2) bek. és (5) bek. b) pont.

⁸²⁵ Vö. Btk. 63. § (2) és (3) bek. (hatályos 1999. március 1. napjától – 2000. február 29. napjáig); Btk. 63. § (2) és (5) bek. (hatályos 2000. március 1. napjától 2002. március 31. napjáig).

⁸²⁶ Vö. Btk. 77/B. § (2) bek. és (5) bek. b) pont.

⁸²⁷ A humanitás alapelveire lásd NAGY (2004) 59. o.

⁸²⁸ A javaslat az elkobzás kötelező jellegének fenntartásából indul ki, a fakultatív szabályozásra való áttérés esetén nyilvánvalóan tárgytalan. Ez utóbbi megoldás lehetőségeit és indoklását azonban tanulmányom terjedelmi okokból nem tárgyalja.

elérni kívánt kriminálpolitikai célokat,⁸²⁹ hiszen az elkövetőt még ilyen esetekben is kötelezni lehetne a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon ellenértékének megfizetésére.⁸³⁰

5.4.3.2. A nemzetközi jogharmonizációs instrumentumok

A nemzetközi jogharmonizációs instrumentumok meglepően kevés teret szentelnek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő, de később átruházott vagyon elkobzásának.

A kábítószerekkel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény csak arról rendelkezik, hogy az elkobzásra vonatkozó jogharmonizációs kötelezettséget előíró rendelkezések „nem értelmezhetők úgy, hogy sértik jóhiszemű harmadik személyek (*bona fide third parties*) jogait”. Ez a nemzetközi rendelkezés nem jelenti azonban azt, hogy ne lehetne olyan szabályozást alkotni, amely alapján a büntetőjog-ellenes cselekmény bevétele akár jóhiszemű harmadik személyektől is el lehet kobozni. Ellenkező esetben az egyezmény egyértelműen úgy rendelkezne, hogy nem lehet elkobzást elrendelni olyan vagyontárgyakra, amelyeket jóhiszemű harmadik személyek szereznek meg. Ilyen esetben egyébként a nemzetközi instrumentum nemcsak elkobzási kötelezettséget, hanem elkobzási tilalmat is tartalmazna (!). A rendelkezés inkább azt jelenti, hogy nincs (minden esetben) kötelezettség arra, hogy az átruházott vagyont jóhiszemű harmadik személyektől is elkobozzák.

Az egyezmény ilyen értelmezését erősíti meg az ahhoz fűzött kommentár is. Azt ugyan elismeri, hogy a rendelkezés beiktatása azért vált szükségessé, mert az egyes rendelkezések könnyen veszélyeztethetik a jóhiszemű harmadik személyek jogait.⁸³¹ Kimondja azonban azt is, hogy a szabályozás kialakítása során figyelembe kell venni azt a bűnüldözési érdeket is, hogy állítólagos jóhiszemű személyekre (például családtagra, saját tulajdonban álló vagy uralkodó befolyás alatt lévő gazdasági társaságra) való átruházással ne lehessen elkerülni az elkobzást. A két érdek közötti szabályozási konfliktusnak mikénti megoldását az egyezmény nyilvánvalóan és a kommentárja által is megerősítetten a nemzeti jogokra hagyja.⁸³² A kommentár lényegében arra utal, hogy ingyenes átruházás esetén az elkobzás elrendelésének biztosítása sok esetben azoknak a bizonyítási nehézségeknek a megoldását szolgálja, amelyek a rosszhiszeműség kapcsán merülnek fel.

AZ ET egyezmény azt a követelményt is támasztja, hogy a részes államoknak jogaik érvényesítése szempontjából megfelelő jogorvoslatokat (*legal remedies*) kell szabályozniuk, hogy az érdekelt felek (*interested parties*), akiket az elkobzás érint, jogaikat biztosíthassák.⁸³³

⁸²⁹ Ld. a tanulmány 2.2. pontját.

⁸³⁰ Ld. a tanulmány 5.3.3. pontját.

⁸³¹ UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988.* (paras 5.57., 5.72.) 137., 144. o.

⁸³² UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988.* (paras 5.57., 5.72.) 137., 144. o.

⁸³³ Az elkobzásról szóló ET egyezmény 5. cikk Hasonló rendelkezés került beiktatásra az elkobzásról szóló EU kerethatározat tervezetébe 3a. cikként. Vö. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property.* Brussels, 16 July 2002. No. 11031/02 DROIPEN 53. 10. o. 1. lj.), amelyet minden delegáció elfogadott. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, WORKING PARTY ON SUBSTANTIVE CRIMINAL

A rendelkezés alapján hatékony („*effective*”) jogorvoslatot kell biztosítani harmadik személyeknek, amelyek közé – a magyarázó jelentés szerint – főképpen eljárási jogosultságok tartoznak. Azonban a magyarázó jelentés szerint „Érdekelt fél az, aki azt állítja, hogy a dologgal kapcsolatos jogaira az elkobzás igazolhatatlanul (*unjustifiably*) behatással volt. Igényeit általában honorálni kell, amennyiben az ártatlansága vagy a jóhiszemősége (*bona fides*) valószínű vagy minden ésszerű kétséget kizáró.”⁸³⁴ A magyarázó jelentés fenti – főképpen az eljárási pozíció definiálására szolgáló – kijelentései között tehát a harmadik személyek anyagi jogaira vonatkozó megállapításokat is elrejtettek. Ez abban merül ki, hogy a tulajdonhoz való jog elkobzás által való korlátozásának igazoltnak, ezen belül feltételezhetően arányosnak is kell lennie, illetve a jóhiszemőségnek nem mindig, de általában az elkobzás kizárásához kell vezetnie.

5.4.4. A sértett polgári jogi igénye

Az elkobzás nemcsak akkor érintheti a sértett vagyoni érdekeit, ha annak tulajdonában álló dolgokra is kiterjed,⁸³⁵ hanem akkor is, ha pl. kártérítési igényének kielégítését veszélyezteti az értékben való elvonás kifizetése. A nemzeti jogok ezen érdekkonfliktus megoldására különféle megoldásokat alkalmaznak, ami nem is csoda, tekintettel arra, hogy a probléma – legalábbis ESER szerint – igazán jó szabályozással talán nem is oldható fel.⁸³⁶

5.4.4.1. Az angol jog

Míg a kábítószerrel visszaélésről szóló 1986. évi törvény vonatkozásában az alapul szolgáló bűncselekmény jellegére tekintettel nyilvánvaló volt, hogy az nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a sértetti igényekről. Ugyanez a szabályozási hiány már meglepő volt a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény vonatkozásában. Ez utóbbi ugyanis több olyan – általában a klasszikus kriminalitás körébe tartozó – bűncselekményre (pl. csalás) kiterjesztette az elvonás alkalmazási lehetőségét, amelyeknek sértettje van. Az utóbbi jogszabály azonban az elvonás összegének meghatározására szolgáló flexibilis rendelkezéseinek⁸³⁷ segítségével adott lehetőséget arra, hogy maradjon a terheltnek olyan vagyona, amit a polgári perben a károsultnak ítélnének.⁸³⁸

A bűncselekményből eredő bevételről szóló 1995. évi törvény annyiban módosította az addigi szabályozást, hogy kifejezett szabályozást nyert az elvonás és a kártérítési igények viszonya. Az új szabályozás alapján ugyanis a bíró már nem általában, hanem csak arra tekintettel állapíthatja meg az elvonás összegét a bűncselekményből eredő bevétel (vagy az annál kisebb végrehajtás alá vonható vagyon) összegénél alacsonyabb mértékben, hogy a

LAW: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. Brussels, 2 August 2002. No. 11461/02 DROIPEN 56. 8. o. 1. lj.

⁸³⁴ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 31.

⁸³⁵ Lásd a tanulmány 5.4.2. pontját.

⁸³⁶ ESER (1969) 296. o.

⁸³⁷ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (6) bek.

⁸³⁸ MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 100., 124. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 124. o.

bűncselekmény sértettje kártérítési igényének érvényesítésére eljárást indított, vagy arra készült.⁸³⁹

Az angol elvonás elrendelésénél a bíróság úgy is rendelkezhet, hogy ha a terhelt – eszközei szűkössége miatt – nem tudja egyszerre megfizetni az elvonást és a kártérítést, az utóbbit az előbbi megfizetése során beszédett összegből kell teljesíteni.⁸⁴⁰

A nem büntetőjogi visszatérítés egyáltalán nem alkalmazható az olyan vagyponra, amelyet a sértettnek – polgári eljárásban hozott ítélet eredményeként vagy más módon – a jogtalan cselekményre tekintettel kártérítésként kifizettek.⁸⁴¹

5.4.4.2. A német Btk.

A német Btk. 73. § (2) bekezdés második mondata kizárja az elvonás alkalmazhatóságát, ha a cselekmény sértettjének a cselekményből magánjogi igénye ered, aminek teljesítéséhez az összeget a tettetől vagy a résztől a bűncselekmény bevételeiből vonná el.⁸⁴² A rendelkezés általánosan elfogadott értelmezése szerint elegendő az ilyen igények fennállása, nem szükséges azok tényleges érvényesítése.⁸⁴³ Az azonban már vitatott, hogy az elvonás akkor is elrendelhető, ha a sértettek nem ismertek,⁸⁴⁴ vagy alkalmazásához az szükséges, hogy a sértett ismert vagy legalábbis meghatározható legyen.⁸⁴⁵

Ezzel szemben érdekes módon a kiterjesztett elvonásnál – az elvonással szemben – a kártérítési igények fennállása nem képezi akadályát a szankció alkalmazásának. Ennek oka az, hogy a szankciót kezdetben olyan bűncselekmények (pl. kábítószerrel visszaélés) esetén kívánták azt beiktatni, amelyeknél ilyen igények fennállása a jogalkotó szerint igen kevésbé jellemzőnek tekinthető. A kiterjesztett elvonás hatókörét azonban a későbbiekben számos olyan bűncselekményre is kiterjesztették, ahol ilyen igények felmerülhettek volna (pl. bandában elkövetett lopás vagy csalás),⁸⁴⁷ de a szabályozás változatlan maradt. Ilyen esetben legfeljebb a méltányossági klauzula vezethet a sértettek – szerintünk igen korlátozott – védelméhez.⁸⁴⁸

5.4.4.3. Hazai büntetőjogunk

A vagyonekbevonás 1998-as szabályozása nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a sértett kártérítési igényéről. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a

⁸³⁹ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (1C) bek. és (6) bek. Ezt a megoldást vette át a bűncselekményből eredő vagyponról szóló 2002. évi angol törvény 6. § (6) bekezdése is.

⁸⁴⁰ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 72. § (5) bek. b) pont és (7) bek.; a bűncselekményből eredő vagyponról szóló 2002. évi angol törvény 13. § (5)-(6) bek.

⁸⁴¹ A bűncselekményből eredő vagyponról szóló 2002. évi angol törvény 308. § (3) bek.

⁸⁴² Német Btk. 73. § (1) bek. második mondat.

⁸⁴³ DREHER (1975) 467. o.; ESER (1976) 734-735. o.;

⁸⁴⁴ DREHER (1975) 467. o.

⁸⁴⁵ ESER (1976) 734-735. o.

⁸⁴⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 107. [BVerfGE 110, 1 (30. ff.)].

⁸⁴⁷ Vö. német Btk. 244a. (3) bek., 263. § (7) bek.

⁸⁴⁸ BERG (2001) 29. o.

Fővárosi Bíróság) büntető kollégiumainak vezetői 1999. május 18-án együttes tanácskozást tartottak, és ennek alapján azt az álláspontot alakították ki, hogy „ha vagyonekobzást rendeltek el, és az elkövetőt a sértettel szemben kártérítési kötelezettség terheli, ezért a kártérítési kötelezettségért az állam a Ptk. 120. §-ának (2) bekezdésében meghatározott feltételek szerint, az elkobzott vagyon erejéig felel”.⁸⁴⁹ A hivatkozott rendelkezés alapján, ha az állam bírósági vagy más hatósági határozattal kártalanítás nélkül szerez tulajdont, a tulajdon értékének erejéig felel a volt tulajdonosnak a tulajdonszerzésekor jogszabály, bírósági és más hatósági határozat vagy visszerthes szerződés alapján jóhiszemű személlyel szemben fennálló kötelezettségéért. Az állam felelőssége azonban csak akkor áll fenn, ha a volt tulajdonosnak egyéb lefoglalható vagyontárgyára vezetett végrehajtás eredménytelen volt.⁸⁵⁰

A 2001-es szabályozás már kifejezetten rendelkezett arról, hogy a vagyonekobzás nem rendelhető el arra a vagyonra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetéül szolgál.⁸⁵¹ Ezen felül azonban, ha a büntetőeljárás során a sértett (vagy más személy)⁸⁵² nem érvényesít polgári jogi igényt, a vagyonekobzás alkalmazásának nincs akadálya. Arra így tehát sor kerülhet pl. csalás esetén, ahol a bűncselekményből eredő vagyon a polgári jogi igény fedezetéül szolgál. Ebben az esetben továbbra is irányadó az a jogtétel, hogy ilyenkor az elkövetőnek a sértettel szemben fennálló kártérítési kötelezettségéért az állam a Ptk. 120. §-ában meghatározott feltételek szerint, az elkobzott vagyon értékéig felel.

Érdemes megemlíteni azonban azt, hogy *de lege ferenda* a vagyonekobzás alkalmazásának kizárása (korlátozása) nemcsak akkor szükséges, ha sértett polgári jogi igényét érvényesíti, hanem akkor is, ha a terhelt azt egyébként kielégíti. Így például a vagyonekobzás alkalmazása a hatályos szabályok alapján akkor is szükségtelen, ha az adócsalás tette – a vádirat benyújtásáig vagy azt követően – adótartozását kiegyenlíti,⁸⁵³ vagy az önbíráskodó visszafizeti a sértettnek a jogosnak vélt követelés összegét. Ilyen esetekben ugyanis nem kerül minden esetben sor a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igényre,⁸⁵⁴ hiszen még az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal is csak jogosult,⁸⁵⁵ de nem köteles az állami adóhatóság hatáskörébe tartozó adóval vagy költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránt az állam nevében a polgári jogi igény előterjesztésére. *De lege ferenda* tehát a vagyonekobzást kizáró (korlátozó)

⁸⁴⁹ A LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG BÜNTETŐ KOLLÉGIUMA ÉS A MEGYEI BÍRÓSÁGOK (A FŐVÁROSI BÍRÓSÁG) BÜNTETŐ KOLLÉGIUMAINAK VEZETŐI: *Jogértelmezési kérdések a Btk. és a Be. novellájának alkalmazása köréből*. Lényegében továbbra is irányadó tehát a BKT-PKT-GKT 1/1986. számú állásfoglalás, amely még a vagyonekobzás 1999. február 28. napjáig hatályos szabályozása vonatkozásában mondta ki, hogy az „akkor is alkalmazható, ha a bűncselekmény elkövetőjét kártérítési kötelezettség terheli. Az elkövetőnek a sértettel szemben fennálló kártérítési kötelezettségéért az állam a Polgári Törvénykönyv 120. §-ában meghatározott feltételek szerint, az elkobzott vagyon értékéig felel.”

⁸⁵⁰ Ptk. 120. § (2) bek.

⁸⁵¹ Btk. 77/B. § (5) bek. a) pont.

⁸⁵² Be. 54. § (4), (5) és (6) bek.

⁸⁵³ Btk. 310. § (6) bek.

⁸⁵⁴ Btk. 77/B. § (5) bek. a) pont.

⁸⁵⁵ Be. 54. § (5) bek. Hatályos 2003. július 1. napjától.

okként tartom indokoltnak szabályozni, ha (vagy amennyiben) az elkövető a vagyonekobzás alá eső összeget – beleértve az állam fiskális bevételeit is – az azzal károsodott sértettnek megfizette.

5.5. A BÜNTETŐJOG-ELLENES CSELEKMÉNYBŐL EREDÉSSSEL KAPCSOLATOS BIZONYÍTÁSI KÖNNYÍTÉSEK

A bűncselekmény bevételeinek elkobzására irányuló rendelkezések alkalmazásánál nehéz – bizonyos esetekben csaknem lehetetlen – annak teljes bizonyosságát igazolni, hogy a vagyontárgy a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekményből ered. Márpedig, ha az adott szabályozás szerint ennek hiányában nem kerülhetne sor a bevétel elkobzására,⁸⁵⁶ akkor ez a vonatkozó rendelkezések alkalmazásának (olyan jelentős mértékű) visszaszorulását jelentené, ami már megakadályozhatja a mögöttes kriminálpolitikai célkitűzések gyakorlati érvényesülését.

A bizonyítási nehézségek csökkentésére az egyes nemzeti jogokban olyan rendelkezéseket alkottak, amelyek alapján el lehet tekinteni az adott bűncselekménnyel való kapcsolat (teljes bizonyossággal való) igazolásától. Az ilyen szabályokat tanulmányomban összefoglalóan *bizonyítási könnyítések*nek nevezem (*Absenkung der Beweisansforderungen*).⁸⁵⁷ Ide sorolható megoldások köre a bizonyítás tárgykörének szűkítésétől, a bizonyítási standard csökkentésén át egészen a bizonyítási teher megfordításáig terjedhet.⁸⁵⁸ A *bizonyítási könnyítések* – úgy dogmatikai, kriminálpolitikai és jogállami szempontból is – mindmáig az elkobzásról szóló tudományos diszkusszió központjában állnak.⁸⁵⁹

A bűncselekményből eredő vagyonnal kapcsolatos bizonyítási nehézségek csökkentésének – a bizonyítási könnyítések szabályain kívül – természetesen több más módszere ismeretes. Az egyik fennálló lehetőség a nyomozóhatóságok megerősítése és eszköztáruk fejlesztése (meglévő rendőri erők képzése, speciális egységek létrehozása, nyomozati kényszerintézkedések arzenáljának bővítése). A másik lehetőség a pénzmosással szembeni fellépés (a cselekmény kriminalizálása, bejelentési kötelezettségek előírása, azok megszegésének szankcionálása stb.). A pénzmosás elleni fellépés ugyanis (legalább részben) tekinthető úgy is, mint az elkobzás – a bűncselekmény és a bevétel kapcsolatának eltüntetése által való – megghiúsításának pönalizálása. Másrészt pedig e cselekmény üldözése során a nyomozóhatóságok figyelme ráirányulhat olyan bevételekre is, amelyek az alapcselekmény nyomozása során könnyebben rejtve maradtak. A bizonyítási nehézségek csökkentésének módszerei természetesen kombinálhatók, sőt bizonyos esetekben egymás hatását erősítik. Meghatározott bizonyítási könnyítések alkalmazásánál például, így különösen a

⁸⁵⁶ Márpedig ilyen volt például a vagyonekobzás 1999. III. 1. és 2002. IV. 1. között hatályos hazai szabályozása: Btk. 38. § (2) bek. 6. pont, 62-63. §.

⁸⁵⁷ JESCHECK/WEIGEND (1996) 795. o.

⁸⁵⁸ Ld. részletesen a tanulmány 5.5.4. pontját.

⁸⁵⁹ KILCHLING (2001) 31. o. A bizonyítási könnyítések (Kis kifejezésével a bizonyítási kockázat megosztásának) megjelenése nem idegen korunk büntetőjogától sem. Vö. Kis (2005) 13. o.

bűncselekményből eredés tényének valószínűsítésénél vagy a vélelmező tények (például vagyonszerzés) bizonyításánál, a hatékony nyomozati munka nagy jelentőséggel bír.

5.5.1. A bizonyítási könnyítések és a kiterjesztett bevételszámítás

A nemzeti jogok rendelkezéseinek többsége a bizonyítási könnyítéseket a kiterjesztett bevételszámítás konstrukciójának keretében alkalmazza, azaz olyan bűncselekmények bevételére is, amelyek nem szolgálnak az adott eljárásban való elítélés alapjául.

- Ilyen a német büntetőjogban a kiterjesztett elvonás (*erweiterter Verfall*) jogintézménye,⁸⁶⁰ amelynek keretében a jogalkotó nemcsak a bizonyítási standard csökkentését („*wenn die Umstände die Annahme rechtfertigen*”) szabályozta, hanem az elkobzást kiterjesztette az eljárás tárgyát képező bűncselekményen kívül más bűncselekmények bevételére is („*für rechtswidrige Taten oder aus ihnen erlangt worden sind*”). A bizonyítási könnyítések alkalmazása ilyenkor nagyban emeli a kiterjesztett bevételszámítás/elvonás konstrukciójának hatását, hiszen az elítélés alá nem eső bűncselekményeknél egyébként (bizonyítási könnyítések nélkül) különösen nehéz lenne az adott vagyontárgy bűncselekményből való eredésének bizonyítása.
- A bizonyítási könnyítések és a kiterjesztett bevételszámítás konstrukciójának összekapcsolása bizonyos esetekben szükségszerű. Ha ugyanis az elkobzásra annak alapján kerül sor, hogy – ellenbizonyítás hiányában – egy bizonyos időszak alatt szerzett vagyon bűncselekményből ered, az egyben (legalább vélelmezetten) az elítélés alapjául nem szolgáló bűncselekmények bevételének elkobzását is jelenti. Ez az összefüggés kifejezett megjelenítést nyert a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvényben a kábítószerrel visszaélésen kívüli bűncselekmények vonatkozásában 1995-ben bevezetett vélelmek és a kiterjesztett bevételszámítás (*extended benefit calculation*) összekapcsolásakor.⁸⁶¹

A kiterjesztett bevételszámítás és a bizonyítási könnyítések konstrukciója azonban korántsem minden esetben kapcsolódik egymáshoz, mindkét jogintézmény akár önállóan is alkalmazható.

- A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján ugyanis – a vélelmek alkalmazási körén kívül – abban a vonatkozásban, hogy a terhelt valamely (az elítélés alapjául nem feltétlenül szolgáló) kábítószerrel visszaélésből jutott bevételhez a bizonyítási teher a vádat terhelte (és így a releváns tényeket az általános szabályok szerint kétséget kizáróan kell bizonyítani).⁸⁶²
- A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény alapján viszont az 1995. évi módosításig⁸⁶³ nem volt lehetőség arra, hogy a bevétel kalkulációjánál az elítélés alapjául

⁸⁶⁰ Beiktatta a szervezett bűnözés elleni 1992. évi német törvény.

⁸⁶¹ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (1A) és (1D) bekezdés, illetve 72AA. §, különösen (6) bek.; A bűncselekményből eredő vagyonról szóló 2002. évi angol törvény 6. és 10. §-a.

⁸⁶² MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 75., 78. o.

⁸⁶³ Ezt a bűncselekményből eredő vagyonról szóló 1995. évi angol törvény hajtotta végre.

szolgáló bűncselekményen kívüli deliktumot is figyelembe vegyenek. Ugyanakkor abban a vonatkozásában, hogy a vagyontárgy az elítélés alapjául szolgáló deliktumból ered-e, a bizonyítási standard (a törvény 1993-as módosítása óta) csak a nagyobb valószínűség volt.⁸⁶⁴ Ilyenkor a kiterjesztett elvonás mindössze egy olyan eljárás egyszerűsítő technikát jelent, amely az olyan elkobzás pótlását szolgálja, amely az előző eljárásban is elrendelhető lett volna.

Az utóbbi variációs lehetőségekre tekintettel tanulmányomban tudományos fogalomként a kiterjesztett bevételszámításnak és a bizonyítási könnyítéseknek csak egymástól független fogalmait alkalmazhatom. Kiterjesztett bevételszámításon tehát csak azt értem, hogy az adott eljárásban nemcsak az elítélés alapjául szolgáló bűncselekmény, hanem más deliktumok bevételét is figyelembe veszik. E kifejezés használata nem jelenti azonban egyben szükségképpen az elkobzás hatókörének az általános bizonyítási szabályokhoz képest való kiterjesztését (azaz bizonyítási könnyítések alkalmazását). Ennek megfelelően az egyes nemzeti jogok – ebben a felosztásban esetleg kétértelműnek tűnő – terminológiájánál, pl. a német büntetőjog kiterjesztett elvonásánál (*erweiterter Verfall*⁸⁶⁵), mindig jelzem, hogy adott esetben a kiterjesztett bevételszámítás mellett (milyen fajta) bizonyítási könnyítésről van szó.

5.5.2. A bizonyítási könnyítések szabályozási háttere a nemzeti jogokban

A bizonyítási könnyítések elfogadottsága és alkalmazásának gyakorisága tekintetében az egyes európai országok joga igen nagy mértékben eltér egymástól, különösen akkor, ha a két „szélsőérték ország” Anglia és a Német Szövetségi Köztársaság jogát vesszük figyelembe. A különbségek oka nem társadalmi-gazdasági tényezőkben rejlik, hanem abban, hogy az egyes nemzeti jogi kultúrák jelentősen eltérő mértékben biztosítanak háttérrel bizonyítási könnyítésekről szóló rendelkezések megalkotásához vagy befogadására.⁸⁶⁶ Lássuk tehát részletesebben a két jogi kultúra eltérő „táptalajának” témánk szempontjából releváns főbb jellemzőit:

a) Az angol jogászok pragmatikus szemlélete mindenképpen megkönnyítette azt, hogy felülemelkedjenek a bizonyítási könnyítésekkel kapcsolatos esetleges dogmatikai és elvi problémákon. Ezzel szemben a német jogászok felfogása sokkal inkább érzékeny azokra a rendszerezési és elvi problémákra, amelyek a bizonyítási könnyítések útjában állnak. Jól mutatja ezt, hogy míg az angol felsőbb bíróságok a vélelmek alkalmazását mindössze a „szokatlan (*unusal*)” jelzővel illették,⁸⁶⁷ addig a kiterjesztett elvonás az egyik

⁸⁶⁴ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (7A) bek.

⁸⁶⁵ Az „*erweiterter Verfall*” kifejezést NAGY „bővített elvonás”-ként, KERTÉSZ „kiterjesztett elvonás”-nak, RAJMON „kiterjesztett vagyonelvonás”-nak fordítja (vö. NAGY (1996) 24. o.; KERTÉSZ (1997) 63. o.; RAJMON (2001) 494. o. Részemről a „kiterjesztett elvonás” kifejezést preferáljuk. Vö. 42. lj.

⁸⁶⁶ A tradíciók jelentőségére a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása kapcsán ld. KILCHLING (2002b) 8. o.

⁸⁶⁷ MITCHELL/HINTON/TAYLOR (2002) 79. o. 31. lj.

legtekintélyesebb német büntetőjogi tankönyv szerint egyszerűen mellőzendő lenne, mivel „nem illeszkedik a német büntetőjog [...] rendszerébe”.⁸⁶⁸

b) Az angol jognak van Európában – nyelvi szempontból is – a legközvetlenebb kapcsolata az Egyesült Államok jogával,⁸⁶⁹ amelyben a legkorábban jelentek meg az elkobzás kapcsán – kezdetben igen radikális – bizonyítási könnyítések. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az angol jog egy az egyben átvett volna amerikai jogintézményeket, hanem inkább azt, hogy az Egyesült Államok megoldásait viszonyítási pontként általában figyelembe veszik a jogpolitikai diszkusszióban.⁸⁷⁰ Ezzel szemben a kontinentális államok – nemzetközi egyezmények vagy angol példa közvetítése nélkül – elkobzással kapcsolatos szabályozásuk kialakításakor általában nincsenek tekintettel az amerikai megoldásokra. Öröndetes tény azonban, hogy a kontinentális országok tudományos munkái nem mellőzik már az amerikai megoldásokra való kitekintést.⁸⁷¹

c) Az angolszász jogokban a bizonyítási standard eltér a büntető és a nem büntető ügyekben (*criminal and civil standard of proof*). Az előbbi esetekben a releváns tényeket a vádnak ésszerű kétséget kizáróan kell bizonyítani (*beyond reasonable doubt*), addig az utóbbiakban csak azok nagyobb valószínűségét kell igazolni a felperesnek (*on a balance of probabilities*).⁸⁷² A kontinentális jogokban a büntető és polgári ügyek eldöntése azonos bizonyítási standard alapján történik, a végleges döntések (nem pusztán az ideiglenes intézkedések) valószínűségre alapozása pedig eleve nem tartozik a jogrendszer bevett megoldásai közé, bár kivételképpen (pl. az adójogban) alkalmazást nyer.⁸⁷³

d) Az angol büntetőjogban (a bűncselekménytanban is) eleve sokkal több olyan rendelkezés van, ahol a tényállás valamely elemével kapcsolatos bizonyítási teher nem a vádat terheli.⁸⁷⁴ Ezzel szemben a magyar vagy a német jogrendszerben legfeljebb a becsület elleni bűncselekményeket lehet ebben a körben megemlíteni.⁸⁷⁵

e) Az angol büntetőjogban a bűnösség megállapítása (*conviction*) és a büntetés kiszabása (*sentencing*) eljárásilag is elkülönül.⁸⁷⁶ Ez pedig büntető ügyekben jó lehetőséget teremt arra, hogy a vagyontárgy bűncselekményből származása tekintetében eltérő bizonyítási standard vagy teher érvényesüljön, mint az elítélés alapjául szolgáló bűncselekmény elkövetése

⁸⁶⁸ JESCHECK/WEIGEND (1996) 795. o.

⁸⁶⁹ Maga a bűncselekményből eredő vagyon elkobzása is elég erősen amerikai hatásra született. Ld. BOISTER (2001) 363. o.

⁸⁷⁰ WORKING GROUP ON CONFISCATION: *Third Report. 1998 (November)*. paras. 4.6., 4.27.

⁸⁷¹ BENSELER (1998) passim.

⁸⁷² MARTIN (1994) 380. o. Ezért lehetséges, hogy valakit (pl. *O. J. Simpson*) büntető eljárásban felmentették felesége meggyilkolásának vádjá alól, de ennek ellenére ugyanezért kártérítésre kötelezték polgári ügyben [vö. FLETCHER (1998) 16-17. o.].

⁸⁷³ Ld. pl. a becsülés jogintézményét az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvényben [108. § (1) bekezdés], amely “olyan bizonyítási módszer, amely a törvényeknek megfelelő, a valós adó, illetve költségvetési támogatás alapját valószínűsíti.”

⁸⁷⁴ Lásd részletesen ASHWORTH/BLAKE (1996) 306-317. o.

⁸⁷⁵ Ld. német Btk. 185., 186., 192. §.

⁸⁷⁶ Erre nézve a hazai szakirodalomból említésszerűen NAGY (1986) 175. o., különösen részletesen pedig BÁRD (1987) 13. o.

tekintetében.⁸⁷⁷ A angolszász büntetőjog fenti megoldása (a tárgyalás kettéosztása)⁸⁷⁸ egyébként egyben garanciát is jelent arra, hogy a bevétellel kapcsolatos bizonyítási könnyítések nem érintik a vád tárgyává tett bűncselekményben való bűnösség kérdésében való állásfoglalást. Ezzel szemben a kontinentális büntetőjogok egységes tárgyalási rendszerében⁸⁷⁹ sokkal mesterkéltebbnek tűnik a vagyontárgy bűncselekményi eredete tekintetében az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény elkövetésére vonatkozótól eltérő bizonyítási standard vagy teher alkalmazása. Ebben az esetben ráadásul mindig nagyobb a veszélye annak (vagy legalábbis egy olyan látszat kialakulásának), hogy a bevétel tekintetében érvényesülő bizonyítási könnyítések a bűnösségi kérdés eldöntését is befolyásolták.

5.5.3. A nemzetközi szabályozás jellemzői

A bizonyítási könnyítések – az angolszász jogok rendelkezései nyomán – viszonylag gyorsan megjelentek a nemzetközi konvenciók rendelkezéseiben is. Elsőként – az angol jog mintájára és az Egyesült Királyság hathatós támogatásával⁸⁸⁰ – a kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezménybe iktattak be a bizonyítási teher kérdésével kapcsolatos szabályozást. Az egyezmény rendelkezése alapján: „Minden Fél *megfontolhatja* a bizonyítás terhének megfordítását az elkobzás tárgyát képezhető, feltételezett bevétel vagy más egyébként elkobzás alá eső vagyon törvényes eredetét illetően, abban a mértékben, ahogy ez összeegyeztethető belső jogi elveivel, bírósági eljárási szabályaival és más eljárási szabályaival”.⁸⁸¹

A bizonyítási könnyítésre vonatkozó rendelkezés azonban – a kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény rendelkezéseinek többségével szemben – *triplán* bebiztosítva is a *soft law* körébe tartozik. a) Az egyezmény vonatkozó rendelkezése ugyanis nem kötelezi az államokat a bizonyítási teher megfordítására, hanem csak ennek megfontolására (*consider, envisager*). b) Sőt még a megfontolás sem kötelező, hanem az egyezmény azt is csak lehetőségként említi (*may consider, peut envisager*). c) És még a megfontolás lehetősége is csak annyiban áll fenn, „amennyiben összeegyeztethető az adott állam belső jogi elveivel és igazságszolgáltatási és más eljárásának természetével”.

⁸⁷⁷ Ahogy azt láthattuk az elvonás vizsgálata bizonyos esetekben kiterjed olyan bűncselekményekre, amelyek miatt a terheltet nem ítélték el. Azaz a kábítószer bűncselekményekről szóló 1986-os törvény, illetve (a bűncselekményből eredő vagyronról szóló 1995. évi angol törvény által módosított) a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény vélelmei csak az elvonást befolyásolhatják, más szankciók kiszabását nem. A bírói gyakorlat alapján ugyanis ezek elkövetését csak akkor lehet figyelembe venni a büntetés kiszabásánál, ha megtörténtükről a bíró minden észszerű kétséget kizáróan meg van győződve. Vö. MITCHELL/HINTON/TAYLOR (1992) 109-111. o.; MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 78-79. o.

⁸⁷⁸ Ld. részletesen BÁRD (1987) 13. o.

⁸⁷⁹ Ld. részletesen BÁRD (1987) 51. o.

⁸⁸⁰ A a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény szabályának igen nagy szerepe volt az egyezmény bizonyítási könnyítésekre vonatkozó szabályának kialakításánál. UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988*. 143. o. 302. lj.

⁸⁸¹ A kábítószerrel és pszichotrop anyagok elleni ENSZ egyezmény 5. cikk 7. bek.

Mivel a *soft law* jellegű szabályozás elhelyezésére az ENSZ keretében más jellegű dokumentumok (pl. *recommendation*) is rendelkezésre álltak volna, az egyezményi formába öntés jelzi az ilyen rendelkezések kötelező nemzetközi normában való szerepeltetésének határozott igényét. Ebben nyilvánvalóan az angolszász államok jártak elől, amelyek szerették volna saját nemzeti jogi megoldásaikat nemzetköziesíteni, és egyben más államokra is „ráerőltetni”. A kábítószeres és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény 5. cikk 7. bekezdésének megoldása ugyanis – ahogy említettük⁸⁸² nem meglepően – hasonlít az 1986. évi angol szabályozáshoz, amely a bizonyítási teher megfordítását szabályozta a kábítószerrel visszaélésből eredő bevétel elkobzásánál.⁸⁸³

A rendelkezések *exhortációs* (*exhortatory*) jellegének ez a – jogirodalom által is észlelt⁸⁸⁴ – háromszoros túlbiztosítása több faktorra vezethető vissza. Minden ország vonatkozásában érvényesülhetett az a gondolat, hogy a bizonyítási teher megfordítására vonatkozó nemzetközi szabályozás olyan kérdést (bizonyítási rendszerek) érintene, amely – a nemzetközi büntetőjogi egyezmények hajnalától kezdve, mindmáig – a jogharmonizáció „szent tehenének” minősült.⁸⁸⁵ Másrészt bizonyos kontinentális államok nyilvánvalóan csak olyan rendelkezés megalkotásába egyeztek bele, amely kétséget kizáróan csak azon értelmezést teszi lehetővé, hogy a bizonyítási könnyítések szabályozása vonatkozásában nem keletkezik szabályozási kötelezettségük. Próbálták ugyanis elkerülni, hogy (megint) nemzetközi kötelezettségük legyen egy olyan megoldás bevezetésére, amelyet nemzeti joguk – szemben az angolszász államokkal – nem tartalmaz. Ezen felül bizonyos államok ellenérzésének oka – amint erre az egyezmény kommentárja is utal⁸⁸⁶ – az a probléma volt, hogy az ilyen megoldások a garanciák elfogadhatatlan csökkentését jelentenék.⁸⁸⁷

Globális szinten egyébként mind a mai napig még egyes bűncselekményekre korlátozott körben sincs példa arra, hogy a bizonyítási könnyítések vonatkozásában jogharmonizációs kötelezettséget lehessen elfogadtatni. Hiszen lényegében a kábítószeres és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezmény exhortációs megoldását követi a határon átnyúló szervezett bűnözés elleni konvenció,⁸⁸⁸ illetve a korrupció elleni ENSZ egyezmény tervezete is.⁸⁸⁹

Az elkobzásról szóló ET egyezmény – szemben a kábítószeres és pszichotrop anyagokkal való visszaélés elleni ENSZ egyezménnyel – egyáltalán nem tartalmaz a bizonyítási könnyítésekre vonatkozó szabályozást (!). Az ENSZ egyezményben szereplő

⁸⁸² Lásd a tanulmány 880. l-jét.

⁸⁸³ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 2. § (2)-(3) bek.

⁸⁸⁴ BOISTER (2001) 388. o.

⁸⁸⁵ Jól látszik ez pl. a pénzhamisítás elnyomásáról szóló egyezmény 16. cikkét, amely szerint a konvenció egyetlen rendelkezése sem lehet úgy értelmezni, hogy az érintené a nemzeti bizonyítási rendszereket.

⁸⁸⁶ UNITED NATIONS: *Commentary on the United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances* 1988. 136. o. és 143-144. o.

⁸⁸⁷ Ennek értékelésére lásd különösen a tanulmány 6.5. pontját.

⁸⁸⁸ A határon átnyúló szervezett bűnözés elleni ENSZ egyezmény 12. cikk 7. bek.

⁸⁸⁹ A korrupció elleni ENSZ egyezmény 31. cikk 8. bek.

ajánlás hatókörét tehát nem terjeszti ki – az elkobzási kötelezettséggel párhuzamosan – minden bűncselekményre. A legvalószínűbb magyarázat az lehet, hogy ekkoriban (1990-ben) a nemzeti jogokban sem igazán történt még meg a bizonyítási könnyítések hatókörének kiterjesztése a kábítószerrel visszaélésen kívüli más bűncselekményekre.⁸⁹⁰ Márpedig általában nincs nagy esélye olyan kriminálpolitikai megoldások bekerülésének a nemzetközi diskurzusba, amelyek még egyik állam nemzeti szintjén sem jutottak jogalkotói megerősítéshez. Az elkobzási egyezmény szabályozási koncepciójába viszont nem igazán illeszkedett volna a rendelkezések hatókörének leszűkítése bizonyos bűncselekményekre.

Ezzel szemben nem valószínű, hogy a szövegezők előtt nem voltak ismeretesek a bizonyítási könnyítésekre vonatkozó nemzeti jogi rendelkezések. Az egyezmény magyarázó jelentése ugyanis – bár más vonatkozásban, de – kifejezetten említi a bizonyítási teher megfordítását. A jogsegély teljesítése kapcsán ugyanis a megkeresett fél jogrendszerének alapvető elveivel való ellentét egyik eseteként emeli ki azt a konstrukciót, hogy az elkobzás vélelmeken alapul.⁸⁹¹ Az sem lenne igazán meggyőző magyarázat, hogy az ET egyezménybe (mint kötelező instrumentumba) elvi okokból nem akartak *soft law* jellegű rendelkezést beépíteni. Az elkobzási egyezmény ugyanis a modern bűnüldözési technikák kapcsán sem azok bevezetését, hanem csak ennek megfontolását teszi kötelezővé.⁸⁹²

Az 1990-es helyzet fenti (természetesen utólagos) elemzését igazolja, hogy a bizonyítási könnyítések hatókörének egyes nemzeti jogokban való kiterjesztését követően, az ET keretein belül is megjelentek az erre vonatkozó nemzetközi ajánlások. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a szervezett bűnözés elleni küzdelem irányelveiről szóló 2001/11. számú ajánlása a következőket mondja ki: „A tagállamoknak – akár más eljárásoktól független igazságszolgáltatási eljárások segítségével is – meg kell teremteniük annak lehetőségét, hogy a szervezett bűnözés bevételeit elkobozhassák. Ennek során sor kerülhet a bizonyítási teher csökkentésére a vagyon bűnös eredetével kapcsolatban.”⁸⁹³ Érdemes rámutatni, hogy nem szabad túl nagy jelentőséget tulajdonítani annak, hogy a *soft law* jellegű rendelkezés – az ENSZ megoldásával szemben – nem egy kötelező instrumentumban jelent meg. Egy pusztán ajánlás miatt ugyanis nem lett volna elvárható, hogy egy külön – az elkobzási egyezményt kiegészítő – jegyzőkönyvet alkossanak meg.

Kezdetben az EU jogalkotása is az ET egyezmény megoldását követte. Így nem található a bizonyítási könnyítésekre vonatkozó rendelkezés az elkobzásról szóló együttes fellépésben.

⁸⁹⁰ Így a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény nem tartalmazott a kábítószerrel visszaélésen kívüli bűncselekményeknél bizonyítási könnyítéseket, ilyen rendelkezések beiktatására csak 1993-ban (bizonyítási standard), és 1995-ben (bizonyítási teher) került sor. Ld. a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (7A) bek., illetve 72AA. § (4)-(5) bek.

⁸⁹¹ COUNCIL OF EUROPE: *Explanatory Report to the Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime*. para. 60.

⁸⁹² Az elkobzásról szóló ET egyezmény 4. cikk 2. bek.

⁸⁹³ COUNCIL OF EUROPE, COMMITTEE OF MINISTERS: *Recommendation Rec (2001)11 concerning guiding principles on the fight against organised crime*. Adopted on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies. point 16.

Az EU jogalkotásának tartózkodása azonban már nem vezethető vissza a nemzeti jogok ez irányú hiányosságára. Hiszen már az együttes fellépés megalkotásának idején (1998-ban) a bizonyítási könnyítések hatóköre már több nemzeti jogban is a bűncselekmények jelentős részére kiterjedt.⁸⁹⁴

Ezt követően – részben feltehetően ennek hatására – már az EU nem kötelező büntetőpolitikai dokumentumaiból sem hiányoztak a bizonyítási könnyítések bevezetésére vonatkozó ajánlások. A szervezett bűnözés megelőzése és kontrollja: az Európai Unió stratégiája az új évezred küszöbén címet viselő 2000-es akcióterv⁸⁹⁵ szerint például meg kell vizsgálni egy olyan instrumentum megalkotásának szükségességét, amely – figyelembe véve a tagállamok gyakorlatát és az alapvető jogelveket – megteremti annak lehetőségét, hogy a bizonyítás terhét (a büntető, a polgári vagy a pénzügyi jog keretében) csökkentsék a szervezett bűnözéshez kapcsolódó bűncselekményben elítélt személy által birtokolt vagyron vonatkozásában.

Arra azonban még több évig nem volt meg a politikai akarat (még az EU-n belül sem!), hogy a bizonyítási könnyítések kérdéskörét kötelező instrumentum rendezze. Nem került sor ilyen szabályozás beiktatására a pénzmosásról, valamint a bűncselekményhez felhasznált eszközök és az abból származó dolgok azonosításáról, felkutatásáról, zár alá vételéről és elkobzásáról (továbbiakban az elkobzásról) szóló kerethatározat megalkotása során sem. Erre a kérdésre vonatkozó ajánlás jellegű rendelkezést pedig feltehetően azért nem szerepeltettek az elkobzásról szóló EU kerethatározatban, mivel ezen instrumentumtípus megalkotásának célja éppen a vitatott kötőerejű együttes fellépés felváltása volt.⁸⁹⁶

2003-tól azonban igen megnőtt a valószínűsége annak, hogy a bizonyítási könnyítések kérdéskörének jogharmonizációját – legalább az Európai Unión belül – kötelező erejű instrumentum fogja rendezni. A 2003-ban az elkobzásról szóló EU kerethatározat tervezete ugyanis már jogharmonizációs kötelezettséget tartalmaz a bizonyítási könnyítések vonatkozásában.⁸⁹⁷

5.5.4. A bizonyítási könnyítések fajai

5.5.4.1. Enumeráció

A bűncselekmény bevételeivel kapcsolatos bizonyítási könnyítéseknek alapvetően három fajtája különböztethető meg:

- a) a bizonyítás tárgykörének szűkítése,
- b) a bizonyítási standard csökkentése,
- c) a bizonyítási teher megfordítása.

⁸⁹⁴ Ld. pl. a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (1A) és (1D), illetve 72AA. § (6) bekezdését, illetve pl. a német Btk. 73d. §-át.

⁸⁹⁵ EUROPEAN UNION: The prevention and control of organised crime: a European Union strategy for the beginning of the new millennium. Recommendation 19.

⁸⁹⁶ Az együttes fellépés vitatott kötőerejéről és a kerethatározattal való felváltásáról ld. LIGETI (2004) 34. o.

⁸⁹⁷ Az elkobzásról szóló EU kerethatározat tervezete 3. cikk.

ad a) A bizonyítás tárgykörének szűkítése, az elkobzás vonatkozásában elsősorban a *cselekményi kötöttség oldását (Konnexlockerung)* jelenti.⁸⁹⁸ Ennek alkalmazása esetén elegendő annak bizonyítása, hogy a vagyontárgy – egyedileg meg nem határozott – bűncselekmény bevétele, de a konkrét bűncselekményből eredés igazolását nem követelik meg.

A német Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint ugyanis a kiterjesztett elvonásról (*erweiterter Verfall*) szóló rendelkezés alkalmazásánál nem kell megkövetelni azt, hogy – természetesen az elítélést alapjául szolgáló deliktumon kívül – „az egyes bűncselekmények elkövetése” (és így értelmezésünk szerint a bevétel konkrét cselekményre visszavezethető eredete) bizonyítást nyerjen.⁸⁹⁹

Ide sorolható a nem büntetőjogi elkobzás angol szabályozásában az a kitétel, amely szerint az elkobzáshoz nem kell bizonyítani, hogy a cselekmény bizonyos fajtájú, ha azt lehet bizonyítani, hogy a bevétel több fajta cselekményből eredt, amelyek mindegyike jogtalan volt.⁹⁰⁰

ad b) A *bizonyítási standard csökkentése* esetén nem teljes bizonyosságát, csak nagyobb valószínűségét kell bizonyítani annak, hogy bűncselekményből bevételhez jutottak.⁹⁰¹

A német Btk.-ban szereplő (1992-ben beiktatott) a bizonyítási standard csökkentésére vonatkozó rendelkezés szövege alapján elegendő annak nagyobb valószínűségét bizonyítani, hogy az elkövető az elítélés alapjául szolgáló tetten (*Anlasstat*) kívüli más bűncselekményekből (*Herkunftstaten*) bevételhez jutott.⁹⁰² A német felsőbbbíróságok jogértelmezése szerint azonban a bizonyítási standard csökkentésére vonatkozó törvényi rendelkezések nem képeznek „élő jogot”. A német Legfelsőbb Bíróság alkotmány-harmonikus értelmezés következtében ugyanis a bíróságnak a bűncselekményekből eredés kérdésében a bizonyítási lehetőségeket kimerítve teljes bizonyossággal kell állást foglalnia.⁹⁰³

Az angol jogba csak 1993-ban kerültek beiktatásra a bizonyítási standard csökkentésére vonatkozó rendelkezések, amelyek alapján – az addigi gyakorlattal szemben⁹⁰⁴ – nem minden ésszerű kétséget kizáró bizonyosságát, hanem (a nem büntetőjogi ügyekben szokásos standardot alkalmazva) csak a nagyobb valószínűségét kell bizonyítani annak, hogy a terhelt

⁸⁹⁸ A terminológia tekintetében pl. KILCHLING (2002b) 31. o.

⁸⁹⁹ Vö. BGH: Beschl. vom 22. November 1994 – 4 Str 516/94.

⁹⁰⁰ A bűncselekményből eredő vagyronról szóló 2002. évi angol törvény 242. § (2) bek. b) pont

⁹⁰¹ Ilyen megoldás bevezetése esetén a valószínűség anyagi büntetőjogunkban új szerephez juthatna, méghozzá – a hagyományos esetkörökkel szemben – nem a jövő, hanem a múlt értékelése során. A valószínűségi korábbi büntetőeljárás szerepére átfogóan lásd KIRÁLY (1972) 225-299. o.

⁹⁰² Német Btk. 73d. §

⁹⁰³ Vö. JESCHECK/WEIGEND (1996) 795. o.; BERG (2001) 36. o.

⁹⁰⁴ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény, illetve a büntető-igazgatásról szóló 1988-as angol törvény még nem tartalmazott kifejezett rendelkezést a bizonyítási standardról, így a *Court of Appeal Dickens* ügyben hozott határozata szerint – a büntető ügyekben alkalmazandó szabályok alapján – a vádnak minden ésszerű kétséget kizáróan kell bizonyítania, hogy a terhelt jövedelemhez jutott kábítószerrel visszaélésből. MITCHELL/HINTONTAYLOR (1992) 78. o.

bevételhez jutott a bűncselekményből. Ezek a rendelkezések azonban – német megfelelőikkel szemben – élő jogot képeznek, azokat az angol bíróságok aggály nélkül alkalmazzák.⁹⁰⁵

ad c) A bizonyítási teher megfordítása az elkobzás vonatkozásban lényegében azt jelenti, hogy a bíróság – ellenkező bizonyításig – vélelmezheti (vagy egyenesen vélelmeznie kell), hogy bizonyos vagyon bűncselekményből ered, így ennek következtében elkobzás alá esik.

Az angol jog bátran és széles körben alkalmazza a bizonyítási teher megfordítását. Így pl. az angol jog az elvonás körében már 1986-ban megfordította a bizonyítási terhet meghatározott vagyontárgyak a kábítószerrel visszaélésből eredése vonatkozásában.⁹⁰⁶ Majd a bizonyítási teher megfordítását, amit még a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény eredeti szabályozása nem tartalmazott,⁹⁰⁷ 1995-ben beiktatták a kábítószerrel visszaélésen kívüli bűncselekményekre vonatkozó szabályozásba is.⁹⁰⁸

A bizonyítási teher megfordítására vonatkozó szabályozás (korlátozott körben) szerepel több kontinentális állam szabályai között, így a magyar,⁹⁰⁹ vagy a svájci Btk.-ban is.⁹¹⁰ Ezzel szemben Németországban a bizonyítási teher megfordítása mindmáig nem a hatályos jog, hanem csak a jogpolitikai diszkusszió tárgya.⁹¹¹

Érdemes kiemelni, hogy a bizonyítási teher megfordítása nem jár mindig együtt azzal, hogy a jogszabály a vélelem kifejezést használja. A vonatkozó angol jogszabályok például nem a „*presumption*” (vélelem), hanem az „*assumption*” (feltételezés) kifejezést használják. Mivel azonban ezek a feltételezések ellenbizonyítással megdönthetők, lényegében ezekben az esetekben sincs másról szó, mint vélelmek működéséről.⁹¹²

A jogirodalomban és jogharmonizációs dokumentumok előkészítésénél nemcsak a bizonyítási teher megfordításáról, hanem – helytelenül – annak csökkentéséről (*reduction*),⁹¹³ megkönnyítéséről (*lightens*)⁹¹⁴ vagy „megosztásáról” is szoktak beszélni.⁹¹⁵ A bizonyítási teher azonban fogalmilag (mivel nem kvantifikálható) nem csökkenthető, nem könnyíthető és (egy

⁹⁰⁵ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (8) bek. a) pont.; a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1993-as angol törvény által módosított a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (7A) bek.

⁹⁰⁶ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 2. § (2)-(3) bek.

⁹⁰⁷ A jogalkotó akkori megítélése szerint a kábítószerrel visszaélésen kívüli bűncselekmények esetén nincs szükség ilyen drákói intézkedések alkalmazására. MITCHELL/HINTONTAYLOR (1992) 97., 98. o.

⁹⁰⁸ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 72AA. § (4)-(5) bek.

⁹⁰⁹ Btk. 77/B. § (1) bekezdés b) pont és (5) bekezdés c) pont.

⁹¹⁰ Svájci Btk. 59. § (3) bek. A bizonyítási teher svájci megfordítására lásd PIETH/NATTERER (1997) 131-133. o., NATTERER (2001) 769. o.

⁹¹¹ Ezek áttekintésére lásd WALLSCHLÄGER (2002) 199-200. o.

⁹¹² Az Emberi Jogok Európai Bírósága az angol szabályozás vonatkozásában egyenesen a „*presumption*” kifejezést használta (EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para 29.).

⁹¹³ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 11031/02, DROIPEN 53, 16 July 2002. 8. o. 2. lj.

⁹¹⁴ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 14209/02, DROIPEN 82, 13 November 2002. 2. o.

⁹¹⁵ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 14209/02, DROIPEN 82, 13 November 2002. 2. o.

tény vonatkozásában) nem osztható meg.⁹¹⁶ Azt jelenti ugyanis, hogy az a személy, akin a bizonyítási teher nyugszik, „pervesztes” lesz, ha az adott tény nem nyer bizonyítást.⁹¹⁷ E félreértés katalizátora feltehetően az, hogy a fogalmat megjelenítő kifejezésből (*burden, die Last*, teher) minden vizsgált (köz)nyelvben szívesen asszociálunk a könnyítésre, miközben már nem a bizonyítási teherre, hanem egy annál szélesebb fogalomra az adott ügy során végzett bizonyításra gondolunk. A bizonyítási teher megkönnyítése cím alatt tárgyalt megoldások ugyanis valójában a bizonyítási standard leszállítását jelentik. Éppenséggel azt segítik elő, hogy a vádló eleget tegyen – az órá telepített – bizonyítási tehernek, hiszen a bizonyítás standardját a teljes bizonyosságról a valószínűsége szállításra szállítják le.

5.5.4.2. A bizonyítási könnyítések fokozatai

A bizonyítási könnyítések fenti felsorolásának sorrendje egyben attól a hagyományos konstrukciótól való eltávolodás mértéket is tükrözi, amely szerint csak az a vagyontárgy kizárható el, amelyről a vád minden ésszerű kétséget kizáróan bizonyította, hogy egy bizonyos (az elítélés alapjául szolgáló) bűncselekményből ered. Ebből a szempontból a leginkább „visszafogott” a bizonyítás tárgykörének szűkítése, a „legmohóbb” pedig a bizonyítási teher megfordítása.

A bizonyítási könnyítések fokozatainak kihasználtsága – ahogy láttuk – nem azonos az egyes nemzeti jogokban, hanem az angol és a német jog között komoly eltérés van. Az angol jog bátran és széles körben alkalmazza a bizonyítási teher megfordítását, míg a német jogban – más kontinentális államok törvényeivel (a svájci vagy magyar Btk.) szemben a bizonyítási teher megfordítása nem érvényes jog, hanem legfeljebb jogpolitikai követelés. A bizonyítási standard csökkentése ugyan mindkét jogrendszerben ismeretes törvényi megoldás, de „élő jogot” inkább csak Angliában képez. A német bírói gyakorlat ugyanis – az alkotmány-harmonikus értelmezés keretében – lényegében nem alkalmazza a bizonyítási standard csökkentésének lehetőségét. Erre tekintettel Németországban egyedül a legenyhébb változat, a bizonyítási tárgykör korlátozása képez élő jogot, ami az angol szabályozásban legfeljebb más bizonyítási könnyítések körében jelenhet meg.

A bizonyítási könnyítések fokozatai közötti különbség a nemzetközi jogharmonizáció során is megjelenik, méghozzá úgy, hogy a kötelező erő fordítottan arányos a bizonyítási könnyítés szigorával. Így a bizonyítási teher megfordítására vonatkozó szabályok szerepelnek az ENSZ egyezmény triplán nem kötelező *ajánlásaiban*. Az EU kerethatározat eredeti szövege ugyan tartalmazta a bizonyítási teher megfordításának konstrukcióját, ezt azonban (mivel egy kötelező instrumentumról volt szó) a nemzeti – főképp alkotmányos – aggályok

⁹¹⁶ A bizonyítási teher megosztására egyébként sor kerülhet, de csak több kérdés vonatkozásában. Az egyik kérdésben A-t a másikban B-t terheli a bizonyítási teher, de mi csak egy kérdést vizsgálunk: a vagyontárgy bűncselekményből eredését.

⁹¹⁷ MARTIN (1990) 50. o.

alapján⁹¹⁸ el kellett vetni. Sőt a kodifikációs egyeztetések során még azok az indítványok⁹¹⁹ sem találtak támogatásra,⁹²⁰ amelyek a kiterjesztett elkobzás mellett legalább a bizonyítási standard csökkentésére is vonatkoztak. Végül a kötelező erejű instrumentum legutolsó tervezetében – a jogharmonizáció minimumaként – csak a legenyhébb bizonyítási könnyítést, a bizonyítás tárgykörének szűkítését lehetett elfogadtatni.⁹²¹

5.5.4.3. A bizonyítási könnyítések fajainak kombinációs lehetőségei

A bizonyítási könnyítések egyes fajtái egymással kombinálhatók, más esetekben azonban – tartalmi kapcsolódásukra tekintettel – a szigorúbb változat alkalmazása eleve szükségtelenné teszi az enyhébbét. A bizonyítás tárgykörének szűkítése és a bizonyítási standard csökkentése például egyidejűleg alkalmazható: A jogszabály ugyanis megelégedhet annak nagyobb valószínűségével, hogy a bevétel egyedileg meg nem határozott bűncselekményekből ered.

Ezzel szemben, ha a jogszabály megfordítja a bizonyítási terhét a vagyon bűncselekményből eredése vonatkozásában, akkor ebben a vonatkozásban már nincs jelentősége a bizonyítási standard csökkentésének. Az ugyanis akkor juthat jelentőséghez, ha a bizonyítási teher a hatóságokon, nem pedig az érintetteken nyugszik.⁹²² Ehhez hasonlóan a bizonyítás tárgykör szűkítésére nincs szükség a bizonyítási teher megfordítása esetén, hiszen ebben az esetben a hatóságok eleve nem kötelesek a vagyon bűncselekményi eredetének bizonyítására.

5.5.4.4. A bizonyítási könnyítések fajtái és a kiterjesztett bevételszámítás

Ahogy arra utaltunk, a bizonyítási könnyítések bizonyos fajtája automatikusan kiterjesztett bevételszámítást is jelent, azaz lehetővé teszi olyan bűncselekmény bevételének elkobzását, amely az adott vád tárgyát nem képezi. Ilyen például a bizonyítási teher megfordítása, hiszen ellenbizonyítás hiányában az érintett vagyont lényegében más egyedileg meg nem határozott bűncselekményekből eredőnek kell tekinteni.⁹²³ Ennek megfelelően viszont teljesen felesleges a bizonyítási teher limitálatlan – az elkövető egész vagyonára kiterjedő – megfordításával

⁹¹⁸ A finn delegáció alkotmányos aggályaira ld. pl. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 11031/02, DROIPEN 53, 16 July 2002. 8. o. 2. lj.

⁹¹⁹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 14209/02, DROIPEN 82, 13 November 2002. 1. o.

⁹²⁰ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 14852/02, DROIPEN 87, 28 November 2002. 7. o. 4. lj.

⁹²¹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 15488/02, DROIPEN 91, 13 December 2002. 3. o.

⁹²² Megint más kérdés, hogy ha a bizonyítási teher a vádlotton van, akkor a bizonyítási standardja csak a nagyobb valószínűség lehet. Ld. MARTIN (1990) 51. o. Ebben a vonatkozásban bizonyítási könnyítést legfeljebb az képezhetne, ha az érintettnek a legális eredet teljes bizonyosságát kellene igazolnia. Ilyen konstrukcióra azonban az általunk vizsgált jogszabályokban nincs példa.

⁹²³ Ezt jól mutatja 1995. évi módosítása után a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény, amikor a releváns (tehát a bevétel számítása kapcsán figyelembe veendő) bűncselekmények fogalmába belevette a vélelem folytán érintett deliktumokat. Vö. MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 125. o.

egyidejűleg külön rendelkezni arról (ahogy azt az elkobzásról szóló új kerethatározat tervezete tette⁹²⁴), hogy az elkobzás az elkövető olyan vagyonára is kiterjed, ami nem az elítélés alapjául szolgáló bűncselekményből származik. A bizonyítási teher megfordítása mellett ennek megfelelően csak kivételesen (és pedig csak akkor) lehet értelme a kiterjesztett bevételszámítás alkalmazásáról való rendelkezésnek, ha az elkövetőnek lehet olyan vagyona, amely – pl. szerzésének időpontja alapján – nem esik a bűncselekményből eredés vétele alá. Így pl. az angol jog 1986. évi megoldása szerint az eljárást kezdetét hat évvel megelőző időpontnál korábban szerzett vagyona, aminek a vonatkozásában a bűncselekményi eredet vétele nem érvényesül, a kiterjesztett bevételszámítás alkalmazására kerül sor.⁹²⁵

Ebben a vonatkozásban külön vizsgálatot igényel, mi lehet az oka annak, hogy az elkobzásról szóló EU kerethatározat tervezetének – később szerencsére korrigált⁹²⁶ – megoldása a bizonyítási teher megfordítása mellett mégis teljesen feleslegesen rendelkezett a kiterjesztett bevételszámítás konstrukciójának alkalmazásáról. A redundancia szerintem feltehetően abból eredt, hogy a jogharmonizáció során úgy próbálták a bizonyítási teher megfordítását is preferáló angolszász, illetve a bizonyítás tárgykörének szűkítését favorizáló német modellt „összeházasítani”, hogy nem végezték el azok tartalmi, dogmatikai összevetését. Érdemes utalni rá, hogy ebben az esetben nemcsak a két modell (a bizonyítási tárgykörének szűkítése és a bizonyítási teher megfordításának) a fenti konjunktív, hanem – más instrumentumokban (az elkobzás kapcsán is) megszokott⁹²⁷ – vagylagosan történő szerepeltetése sem jelentett volna megoldást. Ilyenkor ugyanis a jogharmonizációs kötelezettség tényleges tartalma a kisebb kötelezettséget tartalmazó megoldás, azaz esetünkben feltehetően a bizonyítás tárgykörének szűkítésével kombinált kiterjesztett elvonás lenne. Emellett viszont a bizonyítási teher megfordítására való utalás pedig nem lenne más, mint (felesleges) deklaratív megerősítése annak az elvnek, hogy a nemzeti jogalkotónak az egyezményben megkövetelt jogharmonizációt meghaladó mértékű mozgástere van. A helyes – a későbbi tervezetekben már szereplő⁹²⁸ – megoldás eredetileg is az lett volna, ha a jogharmonizációs instrumentum (szokásos kompromisszumként) csak a minimum szabályozásra, azaz a bizonyítási tárgykör szűkítésére kötelezte volna az államokat.

Ezzel szemben a bizonyítási könnyítések más változatai (így pl. a bizonyítás tárgykörének korlátozása és a bizonyítási standard csökkentése) elméletileg nem jelentenek feltétlenül kiterjesztett bevételszámítást. Mindkét vonatkozásban elképzelhető (sőt a bizonyítási standard

⁹²⁴ Vö. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 11031/02, DROIPEN 53, 16 July 2002, 8. o. 2. lj.

⁹²⁵ Lásd pl. a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 2. § (2)-(3) bek.

⁹²⁶ A korrigált jogharmonizációs szabályozásra lásd COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 14852/02, DROIPEN 87, 28 November 2002. 7. o.

⁹²⁷ Ld. például a bünszervezetben részvétel vonatkozásában a határon átnyúló szervezett bűnözés elleni egyezmény 8. cikkét.

⁹²⁸ Pl. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 14209/02, DROIPEN 82, 12 November 2002, 1. o.

vonatkozásában létezett is)⁹²⁹ olyan megoldás, amely a bizonyítási könnyítés hatókörét kizárólag a vád tárgyát képező bűncselekmény(ek)re korlátozza. Azonban általában ennek ellenére az ilyen bizonyítási könnyítéseket is – a vád tárgyává nem tett bűncselekmény bevételeinek hatékonyabb elkobzásának elősegítése végett – a kiterjesztett bevételszámítás körében alkalmazzák. A német Btk. Legfelsőbb Bíróság által leszűkített alkotmány-konform értelmezése,⁹³⁰ illetve az elkobzásról szóló EU kerethatározat utolsó tervezete⁹³¹ a bizonyítás tárgykörének szűkítését kombinálta a kiterjesztett elvonással. A német Btk. szövege,⁹³² illetve a vélelmek alkalmazási körén kívül eső kábítószerrel visszaéléseknél a DTA kifejezetten rendelkezik arról,⁹³³ hogy a bizonyítási standard csökkentésével egyidejűleg az elkobzás az elítélés alapjául nem szolgáló bűncselekményekre is kiterjed.

⁹²⁹ Az 1993-as módosítást követően a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 71. § (7A) bek.

⁹³⁰ BGH Beschl. v. 22. 11. 1994 – 4 Str 516/94.

⁹³¹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION: *Draft Framework Decision on confiscation of crime-related proceeds, instrumentalities and property*. no. 5299/03, DROIPEN 3, 23 January 2003. 6. o.

⁹³² Német Btk. 73d. §.

⁹³³ A kábítószerrel visszaélésekről szóló 1994. évi angol törvény 2. § (8) bek. a) pont.

6. ALAPJOGI KORLÁTOK

Tanulmányom e része azt vizsgálja, hogy milyen körben van lehetőség jogállami keretek között⁹³⁴ a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon hatékony elvonására. A fejezetben ezen felül bizonyos esetekben⁹³⁵ kitérek olyan más – a büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódó vagyontárgyak elkobzásának nem minősülő – jogintézmények⁹³⁶ emberi jogi korlátaira is, amelyek a bűncselekmény bevételeinek elvonását szolgálják. A kitekintést nemcsak az indokolja, hogy az ezek vonatkozásában a joggyakorlatban vagy a jogirodalomban tett megállapítások (vagy azokból levont következtetések) a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása kapcsán is jelentősek lehetnek. Hanem figyelembe kell venni azt az összefüggést is, hogy az elkövető vagyonának egésze helyett, a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyakra koncentráló elkobzás, önmagában is garanciális jelentőségű jogintézménynek tekintendő.

6.1. ALAPVETÉS

6.1.1. A jogállami követelmények vizsgálatának indokoltsága és szerepe

A jogállami követelmények következetes figyelembevétele megítélésem szerint szinte egyetlen jogintézmény jogtudományi feldolgozásánál sem mellőzhető. Fontos ezzel kapcsolatban (a félreértések elkerülése végett) leszögezni, hogy a nemzeti és nemzetközi emberi jogi standardokkal ellentétes jogszabályok megalkotása azon államokban sem ismeretlen – sőt teljesen normális jelenségnek tekinthető –, amelyeknek több évtizedes jogállami hagyományai vannak.⁹³⁷ A jogállamban is alkotnak bizonyos emberi jogokat (vagy más garanciákat) sértő törvényeket, azok az önkényuralomtól abban különböznek, hogy ott az ilyen jogszabályok ellen – akár a törvényhozó hatalommal szemben is – megfelelő jogorvoslati lehetőség áll fenn az egyének részére. A jogállami követelmények érvényesítése és következetes számonkérése, tehát hazánkban sem csak a rendszerváltás időszakának feladata.

Az emberi jogi szempontú kérdésfeltevés aktualitása az utóbbi évtizedekben nemhogy nem csökkent, hanem növekedett is. Az újabb törvényhozási „termékeket” tekintve ugyanis a jogirodalom számos olyan változásra mutatott rá, amelyek a „büntetőjog hagyományos jogállami felfogásával nem, vagy nehezen egyeztethetők össze”.⁹³⁸ Sőt éppen nem az újdonsült, hanem éppen a stabil nyugat-európai demokráciákban mutatható ki a hatékony bűnüldözés nevében a garanciák visszaszorítása, a „klasszikus büntetőjogi elvek

⁹³⁴ A jogállami szemléletre a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása kapcsán pl. KILCHLING (2001) 8. o.

⁹³⁵ Lásd a tanulmány 6.4. pontját.

⁹³⁶ Az elhatárolásra ld. a tanulmány 3.3.1. és 3.3.2. pontját.

⁹³⁷ ÁDÁM (1998) 90.; MAVI (1993) 47.

⁹³⁸ NAGY (1997) 53. o.

sorvadása”.⁹³⁹ Ennek körében akár olyan alapvető és hagyományos garanciák megsértésének kérdése is felvetődik, mint pl. a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma,⁹⁴⁰ vagy az ártatlanság védelme. Az ilyen új jogszabályok körében „kiemelkedő” helyet foglal el a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása,⁹⁴¹ hiszen az erre vonatkozó jogszabályokkal szemben ugyanis (más szankciókhoz képest) igen gyakran merül fel az a vád, hogy azok alkalmazása különböző jogállami garanciákat sért.⁹⁴²

A büntetőjog tudománynak először az *alapjogi-dogmatika* módszerével⁹⁴³ tisztáznia kell, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására törekvő szabályozási megoldások közül melyek vannak összhangban (és melyek ellentétesek) a pozitív jogban szabályozott jogállami garanciákkal. Ennek során figyelembe kell venni, de nem feltétlenül kell elfogadni azokat a megállapításokat, amelyeket az egyes alapjogi ítélkezést folytató fórumok vagy a rendes bírósági jogértelmezés során születtek. Így sikerülhet korunk fejleményeire tekintettel *de lege lata* kibontani az egyes garanciák valódi tartalmát, ezzel egyben hozzájárulni ahhoz, hogy tudatosodjon az alapjogi normák jogi természete.

Csak ezt követően kerülhet sor arra, hogy *de lege ferenda* jogfilozófiai szemlélettel vizsgáljuk meg a pozitív jogi garanciák reformjának szükségességét, beleértve azok kibővítését, de bizonyos vonatkozásokban azok szűkítését is. Ez utóbbi során már BÁRD máig aktuális kérdésfeltevése alapján el kell ugyanis döntetni, hogy „Melyek azok a garanciák, amelyek bevezetése (és megőrzése) mellett szenvedélyesen ki kell állni[...], mert nélkülük az igazságszolgáltatás önkényre fajul. És melyek azok a tételek [...], amelyeket, ha megszorulunk a büntetőjog zálogba adhat, hogy később mikor az idők jobbra fordulnak, kiváltsa azokat és ismét kérkedjen velük.”⁹⁴⁴

A fenti módszertani elhatároláson alapuló kettős kérdésfeltevés egyben alkalmas bizonyos szélsőséges és hibás – de sokszor zsigerből eredő – megközelítések elkerülésére. Ezek egyike az, amikor sokan a bűnüldözési szükségletekre tekintettel a jogállami garanciák nyílt félre tételét követelik, méghozzá anélkül, hogy *de lege lata* a megváltozott bűnözési helyzetre való reagálás lehetőségeit, vagy *de lege ferenda* javaslataik következményeit egyáltalán megvizsgálják. Ennek ellentettjét pedig azok képezik, akik bármely újabb a hatékonyságot szolgáló jogszabályi változást (sokszor az újtól való idegenkedésük leplezésére) – az emberi jogok zászlaját lobogtatva, de azokat pusztá

⁹³⁹ BÁRD (1989) 788-789., 791-792. o.

⁹⁴⁰ Lásd pl. GRÁD (2000) 267. o.

⁹⁴¹ Kifejezetten az angol elvonás védelmeire pl. BÁRD (1989) 789. o., a bűncselekményből eredő vagyon elkobzására általában NAGY (1997) 58-59. o.

⁹⁴² Pl. a hazai szabályozás kapcsán különösen pl. NAGY (2003) 51. o., a német szabályozásra JESCHECK/WEIGEND (1996) 794-795. o., illetve a nem büntetőjogi elkobzás kapcsán a GROPP/SCHUBERT/WÖRNER (2001) 99. o. 85. l-jében idézett irodalmat.

⁹⁴³ Az alapjogi dogmatikára általánosságban lásd ÁDÁM (1998) 61. o., illetve in concreto BÁRD (2004) passim

⁹⁴⁴ BÁRD (1989) 792. o.

jelszóként kezelve – eleve megengedhetetlennek gondolnak, és a jogállamiság feladásának tartják bármifajta garanciális szabály megváltoztatását.

6.1.2. A vizsgált jogforrások

Tanulmányomban a jogállami garanciák kérdését nem természetjogi előfeltevésekre építve, hanem kizárólag azok pozitív jogi megjelenésére tekintettel tárgyalom. A természetjog kodifikációjának nevezett folyamat⁹⁴⁵ során ugyanis „a vallási, a természetjogi, az erkölcsi, politikai fogantatású alapjogi koncepciók és törekvések [...] az érvényes, hatályos és kötelező nemzetközi okmányokba foglalásuk révén, illetve alkotmányba [...] iktatásukkal nemzetközi, illetve belső [...] pozitív jog összetevőivé [...] váltak”.⁹⁴⁶ Tanulmányom tehát a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő elkobzás jogállami korlátait olyan normák tükrében vizsgálja, amelyek a pozitív jog határán állnak. Ezt a helyzetüket jól jelzi, hogy az ilyen alapelveket megfogalmazó jogi normák értelmezésénél – ha nem is lehet mértéktelenül hasznosítani a természetjog elveit⁹⁴⁷ – a pozitívizmus a maga tiszta formájában soha nem érvényesülhet.⁹⁴⁸

A pozitív jogban tételezett jogállami garanciák közül is tanulmányom e fejezetében azok elemzésére helyezem a hangsúlyt, amelyek a törvényalkotó „mozgásterét” is korlátozzák. Ezek közül az alkotmányokban és nemzetközi egyezményekben biztosított emberi jogokra (azaz alapjogokra), az ezek alapján alapjogi ítélkezést folytató fórumok esetjogára, illetve a fenti normákra tekintettel végzett rendes bírósági jogértelmezésre térek ki. Az egyszerű törvényi rendelkezések formájában megjelenő – így lényegében a bíróságokkal szemben hatályosuló – garanciákkal viszont csak kivételképpen, méghozzá akkor foglalkozom, ha azok megakadályozzák az emberi jogi normák sérelmének lehetőségét, illetve az azokkal harmonikus jogértelmezés szükségességét is.⁹⁴⁹

6.1.2.1. Az alkotmányok és nemzetközi egyezmények

A témánk vonatkozásában releváns jogállami garanciák elsősorban a nemzeti alkotmányokban és a nemzetközi egyezményekben biztosított emberi jogokként, azaz alapjogokként jelentkeznek.⁹⁵⁰ Egyes alkotmányokban (pl. a németben) bizonyos garanciák (pl. *nulla poena sine lege elv*) nem pontosan alapjogként, hanem – a német Alkotmánybíróság és jogirodalom szóhasználatában – az alapjoggal azonos rendű jogokként (*grundrechtsgleiche Rechte*) szerepelnek.⁹⁵¹ Más garanciák (pl. a bűnösség elve, ártatlanság vélelme) egyáltalán nem nyernek alkotmányos jogként levezetést, de az Alkotmánybírósági gyakorlat alapján más

⁹⁴⁵ ÁDÁM (1998) 69. o.

⁹⁴⁶ ÁDÁM (1998) 61. o.

⁹⁴⁷ ÁDÁM (1998) 76. o.

⁹⁴⁸ SÓLYOM (1997) 32. o.

⁹⁴⁹ A visszaható hatályú szabályozás kérdésében pl. a német jogalkotó, illetve joggyakorlat komoly „önkorlátozást mutatott”, így a szabályozás alkotmányellenessége ezokból nem is merülhetett fel. Ld. a tanulmány 6.3.1.1. pontját.

⁹⁵⁰ Az alapjogi terminológiára lásd HALMAI/TÓTH (2003) 29. o.

⁹⁵¹ A német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdése vonatkozásában ld. a tanulmány 6.3. pontját.

alapjogokból vezethetők le.⁹⁵² Mindezzel együtt, ha a következőkben – összefoglaló néven – emberi jogi (alapjogi) garanciákról szólnak, akkor abba beleértjük az alapjogokhoz hasonló alkotmányos jogokat, illetve az alapjogokból levezethető más alkotmányos követelményeket is.

Tanulmányom figyelembe veszi az emberi jogok védelmi rendszerének „kettős meghatározottság[át]” vagy „többrétegű szabályozottság[át]”,⁹⁵³ azaz azt, hogy azok nemzeti alkotmányokban és nemzetközi egyezményekben nyernek szabályozást. Ha egy garancia kapcsán mindkét fajta jogforrás tartalmaz rendelkezést,⁹⁵⁴ akkor ezek közül általában a nemzeti alkotmány garanciáját tárgyaljuk, tekintettel arra, hogy átfedés⁹⁵⁵ esetén a nemzetközi egyezményekre csak kiegészítő szerep hárul.⁹⁵⁶

Az alkotmányok közül a tanulmányomban inkább csak a német és a hazai alkotmányra térek ki, mivel a több forrásból összetevődő angol alkotmány⁹⁵⁷ rendelkezéseire az alapjogi ítélkézést folytató és más angol bíróságok nem igazán hivatkoznak a témánk szempontjából releváns döntéseikben. A német és a magyar alkotmány törvényhozót korlátozó szerepe nyilvánvaló, hiszen az alkotmány a jogforrási hierarchiában mindkét jogrendszer legfelsőbb rendű normája.⁹⁵⁸ A német Alkotmány ezt kifejezetten ki is mondja, amikor úgy rendelkezik, hogy a törvényhozás az alkotmányos rendhez kötött.⁹⁵⁹ Hazánkban pedig e norma felsőbbrendű státusza abból derül ki, hogy az alkotmánnyal ellentétes törvényt az Alkotmánybíróságnak meg kell semmisítenie.⁹⁶⁰

A nemzetközi egyezmények közül az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményre (Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJEE) és kiegészítő jegyzőkönyveire helyezem a hangsúlyt. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára (a továbbiakban: PPJNE) a tanulmány csak ott van figyelemmel, amennyiben az EJEE-étől eltérő rendelkezéseket tartalmaz. Az azonban, hogy a nemzetközi emberi jogi egyezményeket (azt kihirdető törvényeket) miért soroltam be a törvényalkotót is korlátozó normák közé, mindenképpen részletesebb magyarázatot igényel.

Az államok egy részében a törvényalkotót korlátozó jelleg nyilvánvaló, hiszen azon nemzetközi emberi jogi egyezmény, amelynek az állam alávetette magát (és amelyet belső jogába transzformált) a jogforrási hierarchiában magasabb szinten áll az elkövető szabályozó törvényekhez képest. Ilyen állam pl. Ausztria, ahol az EJEE 1964-től egyenesen

⁹⁵² Lásd pl. az ártatlanság vélelmének és a német Alkotmánynak a kapcsolatát a tanulmány 6.5.1.2. pontjában.

⁹⁵³ ÁDÁM (1998) 44., 61., 90.

⁹⁵⁴ Ld. pl. a tulajdonozó való jog tekintetében a tanulmány 6.6. pontjában.

⁹⁵⁵ Tekintettel arra, hogy a két réteg tartalma között egyébként komoly átfedés tapasztalható, ami arra vezethető vissza, hogy a nemzetközi dokumentumok megfogalmazására bizonyos fejlett alkotmányok hatást gyakoroltak, illetve egyes (chartális) alkotmányok kialakításakor hasznosították a nemzetközi emberi jogi okmányokat is [ÁDÁM (1998) 34., 44.].

⁹⁵⁶ Vö. ÁDÁM (1998) 95., 97.; WELLER (1998) 13. o.

⁹⁵⁷ Az angol alkotmány összetevőiről a hazai szakirodalomban lásd pl. PULAY (1972) 37-73. o.

⁹⁵⁸ JAKAB (2003) 85. o.

⁹⁵⁹ Német alkotmány 20. cikk (3) bek. első félmondat.

⁹⁶⁰ Alkotmány 32/A. § (2) bek.

alkotmányi szintű rendelkezést jelent,⁹⁶¹ így a törvényalkotót korlátozó jellegére az alkotmány kapcsán elmondottak irányadók. Ide tartozik azonban hazánk is, ahol a nemzetközi egyezményt kihirdető törvény ugyan nem az alkotmány szintjén, hanem az egyéb törvényekhez képest magasabb szinten helyezkedik el a jogszabályi hierarchiában.⁹⁶² Ennek magyarázata az, hogy ha az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy „a nemzetközi szerződést kihirdető jogszabállyal azonos [...] szintű jogszabály [...] a nemzetközi szerződésbe ütközik, akkor a nemzetközi szerződéssel ellentétes jogszabályt [...] teljesen vagy részben megsemmisíti”.⁹⁶³

Ezzel szemben Németországban – a kihirdető jogszabály státuszának megfelelően – az EJE egy egyszerű szövetségi törvény erejével bír.⁹⁶⁴ Angliában pedig a bíróságok az emberi jogokról szóló törvény alapján sem jogosultak megállapítani egy törvény érvénytelenségét azon az alapon, hogy az ellentmond az EJE rendelkezéseinek.⁹⁶⁵ Az EJE azonban ezekben az államokban is praktikusán korlátozza a jogalkotó mozgásterét, mivel az azzal ellentétes jogszabály alkalmazása nemcsak az egyezményesértés megállapításával, hanem kártérítési kötelezettséggel is együtt jár.⁹⁶⁶

6.1.2.2. Az alapjogi ítélkezés

Az alkotmányok és a nemzetközi egyezmények nem önmagukban, hanem döntően az alapjogi ítélkezést⁹⁶⁷ folytató nemzeti és nemzetközi fórumok gyakorlatán keresztül és azokkal együtt korlátozzák a jogalkotó mozgásterét. Az alkotmány- és nemzetközi bíróságok büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásával kapcsolatos döntéseit általában külön-külön – és megközelítésük különbségeit is elemezve – mutatom be,⁹⁶⁸ ám figyelemmel vagyok arra is, amikor azok gyakorlata egymásra is hatással van.⁹⁶⁹

A nemzeti fórumok közül a feldolgozható joganyag eltérő mennyiségére tekintettel a német Szövetségi Alkotmánybíróság (a továbbiakban német Alkotmánybíróság) gyakorlatának bemutatása és elemzése nagyságrendekkel nagyobb teret kapott, mint a hazai alkotmánybíróságé. Míg ugyanis a német Alkotmánybíróság teljes határozatban foglalkozik az elvonás (a kiterjesztett elvonás), illetve a vagyoni büntetés kérdéseivel, addig a hazai

⁹⁶¹ MAVI (1993) 44. o., BÁN (1992) 15., 18. o.

⁹⁶² JAKAB (2003) 125. o., SONNEVEND (2002) 109. o.

⁹⁶³ 1989. évi XXXII. törvény 45. § (1) bek.

⁹⁶⁴ Ld. az utóbbi időszakból BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Oktober 2004 – 2 BvR 1481/04*. Nr. 31., illetve korábbi jogirodalom és hasonló joggyakorlat áttekintésére pl. FRISTER (1986) 13. o. 3. lj.

⁹⁶⁵ Bizonyos szintű bíróságok ilyen esetben tehetnek ún. “összeegyeztethetlenségi nyilatkozatot, Az emberi jogokról szóló angol törvény 4. §. az azonban nem érinti az érintett jogszabály alkalmazhatóságát, hanem csak egy speciális eljárás lefolytatására ad módot, melyben a miniszter az összeütközés kiküszöböléséhez szükséges mértékben a kérdéses jogszabály módosítását kezdeményezi. Az emberi jogokról szóló angol törvény 10. §.

⁹⁶⁶ GRÁD (2005) 54. o.

⁹⁶⁷ Az alapjogi bíraskodást nem feltétlenül Alkotmánybíróság végzi, alkotmánybíraskodás pedig nem csak alapjogi bíraskodás [ÁDÁM (1998) 66. o.].

⁹⁶⁸ Így pl. az ártatlanság vélelme vonatkozásában lásd a tanulmány 6.5. pontját.

⁹⁶⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 85. [BVerfGE 110, 1 (23)].

pandanjának gyakorlatában eddig egyetlen érdemi megállapítás sem esett a vagyonek Kobzás szabályozásának alkotmányosságáról. Még a nem a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyona vonatkozó elkobzás egész kérdéskörére nézve is az Alkotmánybíróság kevés érdemi határozatot hozott,⁹⁷⁰ inkább csak eljárás megszüntető,⁹⁷¹ illetve az indítvány visszautasításáról⁹⁷² (elutasításáról⁹⁷³) rendelkező (elnöki) végzések meghozatalára nyílt módja. Kivételes esetekben azonban a témába vágó érdemi hazai alkotmánybírósági döntés hiányában is foglalkozom a hatályos magyar büntetőjogi szabályozás alkotmányosságával.

A nemzetközi emberi jogi ítélkezést folytató fórumok közül, tanulmányunk csak az Emberi Jogok Európai Bírósága és (korábban létezett) Bizottsága (*European Court of Human Rights, European Commission of Human Rights*) (a továbbiakban: Bíróság és Bizottság) esetjogát elemzi.⁹⁷⁴ A PPJNE alapján ítélkező Emberi Jogok Bizottságának (*Human Rights Committee*)⁹⁷⁵ – amúgy is sokkal szerényebb – joggyakorlatában ugyanis részemről nem találtam még az elkobzást érintő döntést sem.

A fenti szervek határozatai nem pusztán az alkotmányok vagy egyezmények autentikus értelmezésként, hanem – a szerintem helyes szemlélet szerint – jogi normaként képezik az elemzés kiindulópontját. Szerencsére már a hazai szakirodalomban egyre inkább elismert, hogy az alkotmánybírósági határozatok – az Alkotmánybíróság negatív (és olykor pozitív) jogalkotására tekintettel – jogforrást képeznek.⁹⁷⁶ Hasonlóképpen elfogadott a Bíróság és a Bizottság határozatainak jogi norma jellege,⁹⁷⁷ még akkor is, ha ezek – az alkotmánybírósági határozatokkal szemben – nem képesek a részes állam jogszabályának, bírósági ítéletének vagy más hatósági döntésének megsemmisítésére, illetve megváltoztatására.⁹⁷⁸

Az alkotmánybíróságok, illetve a Bizottság és a Bíróság határozatainak vizsgálatakor természetesen nem elégedtem meg a rendelkező részek elemzésével, hanem azok indokolására is éppen annyira figyelemmel kellett lennünk. Egyrészt azért, mert tudni lehet, hogy ha az ezekben tett elvi megállapítások formálisan nem is kötelezőek, azokat az Alkotmánybíróság,⁹⁷⁹ illetve a Bizottság és a Bíróság⁹⁸⁰ későbbi határozatainál hivatkozni és alkalmazni fogja. Másrészt pedig tekintettel voltunk arra, hogy a „lényegi hozzájárulás[...],

⁹⁷⁰ Pl. 1624/B/1991. AB határozat.

⁹⁷¹ 112/B/1993. AB végzés az alkotmánybírósági eljárás megszüntetéséről, 1302/B/1993. AB végzés az alkotmánybírósági eljárás megszüntetéséről, 1511/B/1992. AB végzés az alkotmánybírósági eljárás megszüntetéséről.

⁹⁷² 1118/D/1998. AB végzés az indítvány visszautasításáról

⁹⁷³ 86/B/1995. AB elnöki végzés az indítvány elutasításáról

⁹⁷⁴ Az esetjog jelentőségéről lásd GRÁD (2000) 27-28. o.

⁹⁷⁵ Részletesen lásd BURGENTHAL (2001) 72-75. o.

⁹⁷⁶ Az Alkotmánybíróság határozatai tekintetében a jogelméleti irodalomból JAKAB (2003) 89. o., illetve a büntetőjogi tankönyvek közül Busch (2003) 58. o. Az Alkotmánybíróság negatív és pozitív normaalkotásáról ld. még SÓLYOM (2001) 355. o.

⁹⁷⁷ KARDOS (2003) 157. o.

⁹⁷⁸ ÁDÁM (1998) 96., GRÁD (2005) 54. o.

⁹⁷⁹ SÓLYOM (2001) 37. o.

⁹⁸⁰ Az indokolás jelentőségére ld. GRÁD (2005) 30. o.

amellyel a döntés a jogfejlődésbe hosszabb távon is beépülhet, nem más, mint az okfejtés maga”.⁹⁸¹

6.1.2.3. Az alapjog-harmonikus bírósági jogértelmezés

Az alkotmányok és a nemzetközi egyezmények nemcsak a kifejezetten alapjogi ítélkezésen, hanem a rendes bíróságok (alapjog-harmonikus) jogértelmezésén keresztül is szűkíthetik a törvényhozó mozgásterét. Ennek következtében ugyanis a törvény bizonyos – nevezetesen az emberi jogokkal ellenétes – értelmezése (azaz a jogalkotó által akár kifejezetten tervezett hatókörének egy része) nem képez „élő jogot”.⁹⁸² Az alapjog-harmonikus jogértelmezés az adott emberi jogot biztosító norma (alkotmány vagy nemzetközi egyezmény) természetéből eredően az alkotmánnyal vagy nemzetközi joggal harmonikus értelmezés.

Az alkotmány normahierarchiában elfoglalt helyéből következik, hogy a jogszabályokat (amennyiben ez lehetséges) alkotmány-harmonikusan kell értelmezni.⁹⁸³ Ennek lényege az, hogy ha a jogszabálynak több értelmezése van, akkor azok közül az alkotmánnyal összhangban lévőket kell választani. Az alkotmány-harmonikus értelmezés tehát bizonyos esetekben elősegíti az alkotmányellenesség megállapításának elkerülését,⁹⁸⁴ de annak keretében az adott jogszabálynak nem lehet olyan értelmet tulajdonítani, ami a szabályozási céllal ellentétes.

A nemzetközi egyezménynek még akkor is lehet jelentősége a nemzeti jogszabályok értelmezésénél, ha az azt kihirdető törvény nem az egyszerű nemzeti jogszabályok előtt helyezkedik el a norma-hierarchiában. Angliában az emberi jogokról szóló törvény kifejezett rendelkezése alapján ugyanis valamennyi jogszabályt úgy kell értelmezni, hogy az a lehető legteljesebb mértékben megfeleljen az EJEE-nek.⁹⁸⁵ Németországban pedig az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a törvényeket – ha ez lehetséges – az EJEE-vel összhangban kell értelmezni.⁹⁸⁶

A bíróságoknak a jogszabályok alapjog-harmonikus értelmezése során nyilvánvalóan figyelembe kell venniük az Alkotmánybíróság, illetve a Bíróság és a Bizottság határozatait. Az Alkotmánybíróság vonatkozásában ez abból ered, hogy ellenkező esetben (a bírói ellenállást céltalanná téve) az Alkotmánybíróság – az élő jog doktrínájára tekintettel – a teljes (szerinte alkotmányellenes tartalommal alkalmazott) jogszabályt megsemmisíti.⁹⁸⁷ Azt pedig, hogy a nemzeti bíróságoknak a Bíróság és a Bizottság döntéseire figyelemmel kell az EJEE-t

⁹⁸¹ VARGA (1998) 156.

⁹⁸² Vö. az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatban mondottakkal: „a jogszabály tartalma és értelme az, amit annak az állandó és egységes jogalkalmazási gyakorlat tulajdonít.” Az élő jog kérdéséhez ld. Sólyom (2001) 296-299. o.

⁹⁸³ Pl. GEIGER/MÜRBE/WENZ (1992) 469. o., NAGY (2004) 90-91.

⁹⁸⁴ Pl. GEIGER/MÜRBE/WENZ (1992) 469. o.

⁹⁸⁵ Az emberi jogokról szóló angol törvény 3. §. Lásd részletesen pl. BONNER/FENWICK/HARRIS-SHORT (2003) 553-561. o., illetve a hazai jogirodalomban VÉGVÁRI (2005) 331-332. o.

⁹⁸⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Oktober 2004 – 2 BvR 1481/04*. Nr. 51., 62.

⁹⁸⁷ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat Indokolás IV/1.3. pont.

értelmeznie, Angliában kifejezett törvényi rendelkezés mondja ki,⁹⁸⁸ Németországban az Alkotmánybíróság döntése,⁹⁸⁹ hazánkban viszont sajnos csak a szakirodalom megállapításai.⁹⁹⁰

6.1.3. Az alapjogi mércék

Tanulmányomban – terjedelmi okokból – nem törekszem a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonnal kapcsolatban az összes garancia érvényesülésének kimerítő tárgyalására. Ehelyett – a tanulmány alcímével összhangban – azokra az emberi jogokra helyezem a hangsúlyt, amelyek alkalmazása (védelmi köre) a büntetőjog, illetve a büntetőjogi büntetés határához kapcsolódik. Ennek megfelelően komoly hangsúlyt kap például a *nulla poena sine lege praevia* elv, amely büntető jellegű szankciót feltételez,⁹⁹¹ illetve az ártatlanság védelme, amely a büntetéshez kapcsolódik, illetve a büntetőjogi vád fogalmára épül.⁹⁹² Ez nem jelenti azt, hogy figyelmen kívül maradnak olyan emberi jogok, amelyek a szabályozás jogági elhelyezkedésétől, illetve a szankció fajtájától függetlenül érvényesülnek, így pl. a tisztességes eljáráshoz,⁹⁹³ illetve a tulajdonhoz való jog.⁹⁹⁴

A vonatkozó forrásokat elsősorban az egyes emberi jogi garanciák szerinti csoportosításban tárgyalom,⁹⁹⁵ mivel ez a megoldás teszi legjobban lehetővé azt, hogy a vonatkozó források megállapításait az alapjogi dogmatika keretébe illesztve szintetizáljam. Az elemzés során azonban soha nem tévesztem szem elől azt, hogy a feldolgozott források megállapításai egy bizonyos nemzeti jogintézmény és egy bizonyos alkotmányban vagy nemzetközi egyezményben lefektetett garancia viszonyára vonatkoznak.

A tanulmány tehát a következő garanciákat tárgyalja:

- a bűnösség elve (*nulla poena sine culpa, nulla poena extra culpam*),
- a büntetés visszaható hatályú megállapításának vagy súlyosításának tilalma (*nulla poena sine lege praevia* elv),
- a törvény meghatározottságának követelménye, különös tekintettel a büntetőtörvényre (azaz a *nulla poena sine lege certa* elvre)
- a tisztességes eljáráshoz (*fair trial*) való jog, különös tekintettel az ártatlanság védelmére,

⁹⁸⁸ Az emberi jogokról szóló angol törvény 2. § (1) bek. Ennek értelmezésére lásd BONNER/FENWICK/HARRIS-SHORT (2003) 552-553. o.

⁹⁸⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Oktober 2004 – 2 BvR 1481/04*. Nr. 53.

⁹⁹⁰ PL. BÁN (1992) 19. o.

⁹⁹¹ Lásd a tanulmány 6.3. pontját.

⁹⁹² Lásd a tanulmány 6.5.2. pontját

⁹⁹³ Lásd a tanulmány 6.5. pontját.

⁹⁹⁴ Lásd a tanulmány 6.6. pontját

⁹⁹⁵ A módszer alkalmazásának lehetőségét az Alkotmánybíróság büntetőhatalmat érintő határozatainak csoportosítása kapcsán PALÁNKAINÉ [(1999) 247. o.] veti fel, de részéről más módszert alkalmaz. Az az Alkotmánybíróság büntetőhatalmat érintő határozatainak más csoportosítására lásd még PALÁNKAINÉ (2002a-b)., illetve HOLLÁN (2003) 13-14. o..

- a tulajdonhoz való jog.

6.2. A BŰNÖSSÉGI ELV

Az elvonás szabályozása egyrészt a

- nem bűnös elkövetőre, illetve elkövetőnek nem minősülő személyekre való alkalmazás miatt,⁹⁹⁶ illetve
- bűnös elkövető szankcionálása esetén a büntetésbe való beszámítás hiányában⁹⁹⁷ sértheti a bűnösség elvét.

A következőkben elsődlegesen nyilvánvalóan az első kérdéskört vizsgálom, hiszen az arra adott válasz a második eldöntését is kényszerítően befolyásolja. Ha ugyanis az elvonás nem alkalmazható bűnösség hiányában, akkor bűnös cselekmény esetén a büntetésbe való beszámításának hiánya, a bűnösség körét meghaladó szankcionálást jelentene. Ha pedig bűnösség hiányában is alkalmazható, akkor teljesen felesleges lenne bűnösség esetén való alkalmazás esetén a büntetésbe való beszámítása.⁹⁹⁸

6.2.1. A bűnösségi elv eredete

A bűnösség elve nem nyer kifejezett nevesítést a német Alkotmányban, azonban a német Alkotmánybíróság szerint levezethető abból. A testület az elv forrásaként egyrészt az ember önmagáért való felelősségének elvét jelölte meg.⁹⁹⁹ Ez utóbbi kifejezésre jut a német Alkotmány az ember sérthetetlen (*unantastbar*) méltóságáról,¹⁰⁰⁰ illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához fűződő általános – csak mások jogai, az alkotmányos rend, illetve az erkölcsi törvények (*Sittengesetz*) által korlátozott – jogról szóló rendelkezésében.¹⁰⁰¹ A német Alkotmánybíróság utalt arra, hogy a bűnösségi elv része a jogállamiság elvének is,¹⁰⁰² amelynek közvetlen alkotmányi megjelenéseként általában a német Alkotmány 20. cikk 3. cikkére szoktak hivatkozni,¹⁰⁰³ amely szerint a törvényhozás az alkotmányos rendhez, a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás pedig a törvényhez és a joghoz kötött.

⁹⁹⁶ Ld. a tanulmány 5.2.1.2. pontját.

⁹⁹⁷ Vö. BGH, Beschl. vom 20. März 2003 – 3 StR 57/03, illetve BGH Urt. vom 1. März 1995 – 2 StR 691/94.

⁹⁹⁸ Ld. erre a tanulmány 6.2.4.7. pontját,

⁹⁹⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004* – 2 BvR 564/95. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)].

¹⁰⁰⁰ Német alkotmány 1. cikk. (1) bek. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004* – 2 BvR 564/95. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)]; BVERFG: *Urteil des Ersten Senats vom 21. Juni 1977* – BvL 14/76. Nr. 145. [BVerfGE 45, 187 (228)]; BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969* – 2 BvL 23/68. Nr. 79. [BVerfGE 25, 269 (285 f.)]; BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992* – 2 BvR 1041/88, 78/89. Nr. 87. [BVerfGE 86, 288 (313)].

¹⁰⁰¹ Német alkotmány 2. cikk (1) bek. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004* – 2 BvR 564/95. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)]; BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966* – 2 BvR 506/63. – 2 BvR 506/63. Nr. 31. [BVerfGE 20, 323 (331)]; BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992* – 2 BvR 1041/88, 78/89. – 2 BvR 1041/88, 78/89. Nr. 87. [BVerfGE 86, 288 (313)].

¹⁰⁰² BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004* – 2 BvR 564/95. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)] és hasonlóan az abban hivatkozott BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966* – 2 BvR 506/63. Nr. 31. [BVerfGE 20, 323 (331)]; BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992* – 2 BvR 1041/88, 78/89. – 2 BvR 1041/88, 78/89. Nr. 87. [BVerfGE 86, 288 (313)].

¹⁰⁰³ WALLSCHLÄGER (2002) 25. o.

A bűnösség elve a hazai Alkotmányban sem nyer nevesítést. Az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) AB határozatában azonban *obiter dictum* megjegyezte, hogy „az emberi méltósághoz való jogból [...] az következik, hogy alkotmányosan csak a bűnös elkövetőt lehet megbüntetni.”¹⁰⁰⁴

6.2.2. A bűnösségi elv tartalma

A bűnösségi elv kizárja, hogy a jogalkotó az elkövető bűnösségének hiányában egy tettet büntetéssel vagy büntetéshez hasonló intézkedéssel fenyegetsen. Ezen felül azt is parancsolja, hogy a büntetésnek vagy az ahhoz hasonló szankciónak a tett súlyával és a tettes bűnösségével igazságos viszonyban kell állnia.¹⁰⁰⁵ A fentiek alapján tehát a bűnösségi elv a nincs büntetés bűnösség nélkül (*nulla poena sine culpa*), illetve a büntetés nem haladhatja meg a bűnösséget (*nulla poena extra culpam*) követelményeket foglalja magában. A következőkben – a problémafelvetésben kifejtettek alapján – főként a *nulla poena sine culpa* követelménnyel foglalkozunk, amihez képest másodlagos jelentőségű (de nem elhanyagolt¹⁰⁰⁶) követelmény *nulla poena extra culpam* elve.

6.2.3. A bűnösségi elv hatóköre

6.2.3.1. A büntetések és büntetéshez hasonló szankciók

A német Alkotmánybíróság elvonási határozata alapján a bűnösségi elv a büntetésekre és büntetéshez hasonló szankciókra (*Strafen oder strafähnliche Sanktionen*) vonatkozik.¹⁰⁰⁷ Ezzel a német Alkotmánybíróság összhangban volt korábbi gyakorlatával, egyik korábbi határozatában ugyanis *obiter dictum* éppen a bűnösségi elvet jelölte meg olyanként, amely más garanciákkal szemben nem minden büntetőjogi jogkövetkezményre vonatkozik, így a Btk.-ban szabályozott javító és nevelő rendszabályokra sem.¹⁰⁰⁸

Érdemes megemlíteni bár témánk vonatkozásában kisebb jelentősége van, hogy a német Alkotmánybíróság elvonási határozata a korábbi gyakorlat azon tételeivel is összhangban van, hogy a garancia alkalmazási köre nem büntetőjogi szankciókat is magában foglal. Egyik döntése ugyanis lényében a szabálysértésekre is vonatkoztatta a bűnösségi elv alapján való alkalmazás követelményét.¹⁰⁰⁹ Később pedig a testület megállapította e garancia megsértését a német Pp. 890. § 1. bekezdésében szabályozott – az ideiglenes kényszerintézkedés megsértése miatt alkalmazott – rendbüntetés (*Ordnungsstrafe*) vonatkozásában is.¹⁰¹⁰

¹⁰⁰⁴ 11/1992. (III. 5.) AB határozat Indokolás V. pont

¹⁰⁰⁵ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)].

¹⁰⁰⁶ Lásd pl. az alkotmányharmonikus értelmezés alkalmazását a tanulmány 6.2.4.7. pontjában.

¹⁰⁰⁷ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)].

¹⁰⁰⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 16. März 1994 – 2 BvL 3/90, 4/91 und BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92*. Nr. 77. [BVerfGE 91, 1 (26)].

¹⁰⁰⁹ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 4. Februar 1959 – 1 BvR 197/53*. Nr. 13. [BVerfGE 9, 167 (169)].

¹⁰¹⁰ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966 – 2 BvR 506/63*. Nr. 34. [BVerfGE 20, 323 (332)].

Az elvonásról szóló határozat a bűnösségi elv hatókörét a büntetésekre és büntetéshez hasonló szankciókra (*Strafen oder strafähnliche Sanktionen*) vonatkoztatta.¹⁰¹¹ Az elvonási döntés által hivatkozott korábbi határozatok közül valószínűleg a 2 BvR 506/63. számú határozat volt az, amely ennek a megfogalmazásnak alapjául szolgált, hiszen abban szerepel a büntetéshez hasonló szankció terminológia. Azonban korántsem ilyen kontextusban, ugyanis az utóbbi döntésben a büntetéshez hasonló szankciók nem büntetőjogi, hanem egyéb jogtalanságra vonatkoztak, illetve a büntető jogi büntetésekkel (*Kriminalstrafen*) együtt határozzák meg a bűnösségi elv tartalmát („*nicht nur für die Kriminalstrafen, sondern auch für strafähnliche Sanktion(en) (für sonstiges Unrecht)*”).¹⁰¹² A határozat ugyan ezen felül a cselekmény büntetőjogi vagy büntetőjoghoz hasonló fenyegetéséről szól (*die strafrechtliche oder strafrechtsähnliche Ahndung einer Tat*),¹⁰¹³ amit azonban – a fentiekre tekintettel – nem a büntetőjog egészére, hanem csak büntetéseire kell alkalmazni.

Érdemes még kiemelni, hogy az elvonási határozat fenti terminológiája eltér attól, ami egy másik – a büntetéshez hasonló szankciók vonatkozásában később¹⁰¹⁴ egyébként hivatkozott – döntésben szerepel. Az ugyanis *obiter dictum* azt mondta ki, hogy a büntetések azok a szankciók, amelyek az alkotmány alapján a bűnösségi elv alá tartoznak, és a garancia nem vonatkozik a büntetési cél nélküli jogkövetkezményekre.¹⁰¹⁵ Ebben a határozatban az Alkotmánybírósági álláspont kifejtésekor szó sem esik a büntetéshez hasonló szankciókról, legfeljebb az idézett miniszteri és főügyészségi állásfoglalásban szerepelnek erre utalások (*Strafen und strafähnliche Sanktionen, Strafe oder strafähnliches Übel*).¹⁰¹⁶ A büntetéshez hasonló szankciók terminológia helyett a határozat egy Btk.-ban szabályozott jogkövetkezmény vonatkozásában megelégedett – ugyan csak egy *obiter dictum* megállapításban – a materiálisan (azaz a jogalkotói besorolástól független, ezen belül a célja alapján értelmezett) büntetés fogalommal.

Hasonló felfogáson alapul a 2 BvR 2029/01 számú alkotmánybírósági határozat is, amely azt vizsgálta (és jutott ebben a vonatkozásban negatív következtetésre), hogy a biztonsági őrizet a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdésének alkalmazási körébe tartozik-e.¹⁰¹⁷ Ennek során büntetéshez hasonló szankciókról nem szól, hanem lényegében a szankció materiális büntetési karakterét hiányolta,¹⁰¹⁸ azaz részletesebben azt állapította meg, hogy nem olyan

¹⁰¹¹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)].

¹⁰¹² *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966 – 2 BvR 506/63*. Nr. 30, 35. [BVerfGE 20, 323 (331., 333)].

¹⁰¹³ *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966 – 2 BvR 506/63*. para 31. [BVerfGE 20, 323 (331)]

¹⁰¹⁴ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 59. [BVerfGE 110, 1 (13 ff.)].

¹⁰¹⁵ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 16. März 1994 – 2 BvL 3/90, 4/91 und 2 BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92*. Nr. 77. [BVerfGE 91, 1 (26)].

¹⁰¹⁶ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 16. März 1994 – 2 BvL 3/90, 4/91 und 2 BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92*. Nr. 44, 54. [BVerfGE 91, 1 (17., 21)].

¹⁰¹⁷ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 5. Februar 2004 – 2 BvR 2029/01*. Nr. 128-169.

¹⁰¹⁸ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 5. Februar 2004 – 2 BvR 2029/01*. Nr. 153.

intézkedésről van szó, amely egy helytelenítő állami reakciót képez egy jogellenes, bűnös magatartásra és ezért egy hátrányt alkalmaz, ami a bűnösség kiegyenlítését szolgálja.¹⁰¹⁹ A határozat ugyan nem a bűnösségi elv, hanem a *nulla poena sine lege praevia* elv vonatkozásában vizsgálódott,¹⁰²⁰ de módszertana az előző garancia vonatkozásában is lényeges. Méghozzá nemcsak az elvonási határozat kifejezett hivatkozása alapján,¹⁰²¹ hanem arra is tekintettel, hogy a biztonsági őrizetről szóló határozat a 103. cikk. 2. bekezdésének garanciáját a bűnösségi elvből és annak alapjából az emberi méltóság garanciájából vezette le.¹⁰²² Az elvonási határozat hivatkozása egyben tükrözi az Alkotmánybíróság azon szándékát, hogy a büntetéshez kapcsolódó garanciák alkotmányi fogalmát (ha lehet) egységes elvek alapján határozza meg,

Bár a német Alkotmánybíróság a büntetés és a büntetéshez hasonló szankció fogalmát külön-külön meg is határozta,¹⁰²³ az utóbbi – egyébként más vonatkozásban is kritizált¹⁰²⁴ fogalom használata az elvonási határozatban mindenképpen felesleges volt. Ez ugyanis – a korábbi joggyakorlat fenti áttekintéséből látszik – annak eszköze volt, hogy a garancia hatókörét a büntetőjogi mellett a szabálysértési büntetésre is kiterjesszék, de a büntetőjogi szankciók vizsgálata során nem játszott szerepet. Ezt a kritikát támasztja alá az is, hogy az elvonási határozatban hivatkozott tételek alapján azt is nehéz is lenne elhatárolni, hogy adott esetben büntetésről vagy büntetéshez hasonló intézkedésről van-e szó. A következőkben tehát azokkal a tényezőkkel foglalkozunk, amelyek a büntetés (vagy az Alkotmánybíróság szerint az ahhoz hasonló szankció) fogalmát megalapozzák, így kijelölik a bűnösségi elv alkalmazásának hatókörét.

6.2.3.2. A büntetés materiális vagy formális fogalma

A német Alkotmánybíróság szerint lehetséges, hogy egy szankciót az alkotmány tekintetében a jogalkotóhoz képest eltérően sorolnak be.¹⁰²⁵ A testület tehát önállóan határozza meg a bűnösségi elv hatóköréeként a büntetés fogalmát, azaz nem a jogalkotó által használt (ún. formális), hanem a saját maga által alkotott (így nyilvánvalóan materiális) büntetés fogalmat használ. A német Alkotmánybíróság elvonási határozatának összegzése szerint a büntetésnek amellet, hogy elrettentsen és reszocializáljon, az is a feladata, hogy megfelelő válasz legyen egy büntetőjogilag tilalmazott magatartásra. A büntetés egy olyan magatartást torol meg, amely jogellenes és a társadalmi etika normáiba ütközik

¹⁰¹⁹ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 5. Februar 2004 – 2 BvR 2029/01. Nr. 129-144.

¹⁰²⁰ VOLK [(1971) 429. o.] is utal rá, hogy a német Alkotmánybíróság egyes garanciák kérdésénél emel ki a döntés szempontjából lényeges elemeket, anélkül, hogy a büntetés általános alkotmányos fogalmával dolgozna.

¹⁰²¹ BVERFG: Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13)].

¹⁰²² BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 5. Februar 2004 – 2 BvR 2029/01. Nr. 139.

¹⁰²³ BVERFG: Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95. Nr. 57. [BVerfGE 110, 1 (13. ff.)].

¹⁰²⁴ Vö. WALLSCHLÄGER (2002) 26. o., BERG (2001) 99-100. o. 416. lj.

¹⁰²⁵ BVERFG: Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95. Nr. 66. [BVerfGE 110, 1 (16)]

(*rechtswidriges sozial-ethisches Fehlverhalten*). A tettesre alkalmazott büntető tartalmú joghátrány (*Strafübel*) a bűnös normasértés kiegyenlítéseként a megtorló igazságosság kifejeződése.¹⁰²⁶

Azt nem lehet tudni, hogy Alkotmánybíróságunk is materiálisan értelmezné-e a bűnösségi elv hatókörét. Sajnálatos előzmény azonban ebben a vonatkozásban a 86/B/1995. AB elnöki végzés indokolása, amely – ugyan az arányossággal kapcsolatos érvelés szempontjából – relevánsnak tartotta egyáltalán azt, hogy „az elkobzás a *Btk. rendszerében* nem büntetés, hanem védelmi jellegű, biztonsági intézkedés”.¹⁰²⁷ E szemlélet átvitele a bűnösségi elvre azt jelentené, hogy a garancia hatókörét nem az Alkotmánybíróság, hanem a jogalkotó határozná meg, és így a törvényhozó elleni védelem azaz a modern alkotmányosság lényege semmivé válna.

6.2.3.3. A materiális büntetés fogalom elemei

A következőkben azokat a tényezőket vizsgálom, amelyek a német Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a büntetési jelleg szempontjából lényegesek vagy éppen irrelevánsak.

6.2.3.3.1 A szankció célja

A német Alkotmánybíróság hivatkozott határozataiból említést érdemel az a bűnösségi elv hatóköre szempontjából kimondott tétel, hogy a büntetés a pusztán prevenciós intézkedésektől abban különbözik, hogy célja – ha nem is kizárólagosan, de részben – egy tilalmazott magatartás miatti represszió és megtorlás.¹⁰²⁸ Lényegében hasonló olvasható ki a 2 BvL 10/62. számú határozatból is, amely – a hazai helyszíni bírságnak lényegében megfelelő – díjköteles figyelmeztetés (*gebührenpflichtige Verwarnung*) jogintézményét vizsgálta. Ezt részben azért nem minősítette büntetésnek, mert annak nincs megtorlási célja, preventív karaktere pedig nem a büntetés fogalmának lényegi eleme, hanem csak mellékhatása.¹⁰²⁹ Ez utóbbi megállapítás egyébként ugyan a bírói (ezen belül büntető) jogszolgáltatás kizárólagosságának a német Alkotmány 92. cikk első félmondatából levezethető garanciája¹⁰³⁰ vonatkozásában született, de összhangban van a bűnösségi elv vonatkozásában hozott más határozatok logikájával is. Így például a német Alkotmánybíróság korábbi határozatában a Polgári Perrendtartás 890. § (1) bekezdésében szabályozott ideiglenes kényszerintézkedés megsértése miatt alkalmazott jogkövetkezményre mondta ki, hogy az a bűnös fegyelmezésén

¹⁰²⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004* – 2 BvR 564/95. Nr. 58. [BVerfGE 110, 1 (13 ff.)].

¹⁰²⁷ Kiemelés tőlem – H. M.

¹⁰²⁸ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966* – 2 BvR 506/63. Nr. 31. [BVerfGE 20, 323 (331)]. Erre hivatkozva obiter dictum BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 24. Oktober 1996* – 2 BvR 1851, 1853, 1875 und 1852/94 Nr. 158. [BVerfGE 95, 96 (140)].

¹⁰²⁹ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 4. Juli 1967* – 2 BvL 10/62. [BVerfGE 22, 125 (132)]

¹⁰³⁰ Ez az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint magában foglalja azt a követelményt, hogy (büntetőjogi) pénzbüntetéseket csak bíróság szabhat ki (BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 4. Juli 1967* – [BVerfGE 22, 125, (130)]), illetve a *büntető igazságszolgáltatás* a bíróságokat illeti (BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 14. Oktober 1958* – 1 BvR 510/52. Nr. 37. [BVerfGE 8, 197 (207)]).

túl az elkövetett szabálytalanság megbűnhődtesét célozza, így annak a büntetéshez hasonló hatása (azaz értelmezésünkben a büntetési jellege) van.¹⁰³¹

A prevenció cél irrelevanciája, és a megtorlási cél dominanciája alapján való megközelítésnek látszólag ellentmond az elvonási határozatban szintén hivatkozott 1 BvL 14/76. számú döntés, amely kimondta, hogy a megfelelő büntető szankció aspektusa az elkövetett jogtalanság megtorlása, a reagálás a cselekmény bűnösségére, a prevenció, a tettes reszocializációja, illetve a bűnhődés is.¹⁰³² Az utóbbi döntés azonban azt vizsgálja, hogy a büntetőjogi büntetéssel fenyegetés adekvát jogalkotói válasz-e egy adott cselekménytípusra. Ennek megfelelően az utóbbi idézett megállapítása irrelevánsnak tekinthető a büntetés és a többi büntetőjogi szankció elhatárolása vonatkozásában.

Az elvonási határozat arra is utal, hogy a drogfüggő kezelését a német Btk. 64. §-a alapján a biztonsági karakterre tekintettel nem tartotta korábbi döntésében a büntetéshez hasonlóknak.¹⁰³³ A hivatkozott határozat azonban csak azt mondta ki *obiter dictum*, hogy a bűnösség elve (ráadásul ahogy láttuk a büntetési jelleg hiányában) nem alkalmazható.¹⁰³⁴ Az elvonási határozatban kifejezetten hivatkozott része¹⁰³⁵ pedig csak az alkotmány 2. cikk. 2. bekezdés második mondatában foglalt (a szankció jellegétől független) alapjog védelme kapcsán vizsgálta a szankció biztonsági célját.¹⁰³⁶ Az elvonási határozat – az addigi ítélkezési gyakorlattól eltérő megközelítése – egyébként önmagában sem szerencsés. A biztonsági cél ugyanis semmiképpen nem áll ellentétben a büntetési jelleggel, ha annak megállapításához önmagában nem is elegendő.

6.2.3.3.2 A szankció hatása

A már említett 2 BvL 10/62. számú Alkotmánybírósági határozat azonban nemcsak célja, hanem sokkal inkább hatása alapján is tagadta a díjköteles figyelmeztetés (*gebührenpflichtige Verwarnung*) büntetőjogi büntetési jellegét. A határozat kifejezetten relevánsnak tartja a szankció alapján kifizetendő pénzüsszeget (500 DM v. 5 DM) abban a szempontból, hogy a büntetőjogi büntetéssel (*Kriminalstrafe*) felérő jogintézményről van-e szó.¹⁰³⁷ A döntés ezen – az elvonási határozat által kifejezetten szintén nem hivatkozott – megállapításai azonban csak az alkotmány 92. cikk első félmondatában szabályozott garanciához kapcsolódva lényegesek, és nem vihetők át minden további nélkül a bűnösség elvére. A bírói jogszolgáltatás

¹⁰³¹ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966* – 2 BvR 506/63. Nr. 34. [BVerfGE 20, 323 (332)].

¹⁰³² Urteil des Ersten Senats vom 21. Juni 1977 – 1 BvL 14/76. Nr. 210-225. BVerfGE 45, 187 (253 ff.).

¹⁰³³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004* – 2 BvR 564/95. Nr. 59. [BVerfGE 110, 1 (13 ff.)].

¹⁰³⁴ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 16. März 1994* -- 2 BvL 3/90, 4/91 und 2 BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92. Nr. 77. [BVerfGE 91, 1 (26)].

¹⁰³⁵ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 16. März 1994* -- 2 BvL 3/90, 4/91 und 2 BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92. [BVerfGE 91, 1 (27)].

¹⁰³⁶ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 16. März 1994* -- 2 BvL 3/90, 4/91 und 2 BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92. Nr. 77. [BVerfGE 91, 1 (26)].

¹⁰³⁷ BVerfG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 4. Juli 1967* – 2 BvL 10/62. [BVerfGE 22, 125 (131)]

kizárólagosságának a német Alkotmány 92. cikk első félmondatából levezethető garanciája tekintetében ugyanis lényeges alapgondolat lehet, hogy az csak bizonyos súlyú cselekmény és szankció esetén lépjen számításba.¹⁰³⁸

Ezzel szemben a büntetés – a bűnösség elvének alkalmazási körét megalapozó – fogalmánál nem a szankció súlyára, hanem annak jellege és célja bír döntő jelentőséggel. Ez összhangban volt a más határozatokban tükröződő azon megközelítéssel, hogy nem a joghátrány típusa, hanem jellege az, amely döntőnek tekinthető a bűnösségi elv hatókörét illetően. A testület kifejezetten utalt ugyanis korábban arra, hogy nem fogadható el olyan felfogás, hogy a szabadságvesztés nem alkalmazható bűnösség nélkül, de pénzbüntetés igen.¹⁰³⁹ Maga az elvonási határozat is kimondta, hogy egy szankció nem lesz önmagában attól a büntetéshez hasonló (azaz értelmezésünk szerint nem lesz büntetés), hogy a szabadságra vagy a vagyonra gyakorolt behatás folytán ténylegesen hátrányt jelent.¹⁰⁴⁰

6.2.3.3.3 A Btk. szabályozása

A büntetési jelleg meglétéhez bizonyosan nem elegendő az, ha a szankciót a Btk. szabályozza. A német Alkotmánybíróság ugyanis nem tartotta a német Btk. 64. §-ában szabályozott elvonóintézetbe utalás (*Unterbringung in einer Entziehungsanstalt*) – leginkább a magyar kényszergyógyításhoz hasonló¹⁰⁴¹ – intézkedését a büntetéshez hasonlóknak.¹⁰⁴² Ahogy egyébként a büntetési jelleget nem akadályozza, ha a szankciót nem a Btk.-ban szabályozzák, mivel a testület megállapította e garancia megsértését a német Polgári Perrendtartás 890. § 1. bekezdésében szabályozott – az ideiglenes kényszerintézkedés megsértése miatt alkalmazott – rendbüntetés (*Ordnungsstrafe*) vonatkozásában.¹⁰⁴³

6.2.3.3.4 Az elnevezés

A büntetési jelleg bizonyosan nem is az elnevezésből ered. A német Alkotmánybíróság azt követően is a büntetéshez hasonlóknak tartotta a német Polgári Perrendtartás 890. §-ában szabályozott szankciót, amikor az újraszabályozását követően a rendbírság (*Ordnungsgeld*) elnevezést kapta. A rendelkezés jellege ugyanis – az alkotmányjogi panasz alapjául szolgáló határozatot hozó bíróság álláspontjával ellentétben – nem változott meg.¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁸ VOLK [(1971) 429. o.] is utal rá, hogy a német Alkotmánybíróság egyes garanciák kérdésénél emel ki a döntés szempontjából lényeges elemeket, anélkül, hogy a büntetés általános alkotmányos fogalmával dolgozna

¹⁰³⁹ *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966 – 2 BvR 506/63*. Nr. 35. [BVerfGE 20, 323 (332 ff.)].

¹⁰⁴⁰ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 59. [BVerfGE 110, 1 (13 ff.)].

¹⁰⁴¹ A különbség az, hogy a szankció alkalmazható beszámítási képesség hiányában, illetve kábitószertfüggő esetén is.

¹⁰⁴² BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 16. März 1994 – 2 BvL 3/90, 4/91 und 2 BvR 1537/88, 400/90, 349/91, 387/92*. [BVerfGE 91, 1 (27)].

¹⁰⁴³ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Oktober 1966 – 2 BvR 506/63*. Nr.34. [BVerfGE 20, 323 (332)].

¹⁰⁴⁴ BVERFG: *Beschluß vom 14. Juli 1981 – BvR 575/80*. [Bverfge 58, 159 (162)].

6.2.4. Az elvonás materiális büntetési jellege (annak hiánya)

A bűnösség elve sérelmének megítélésénél tehát az elvonás büntetési karaktere a döntő kérdés,¹⁰⁴⁵ hiszen annak fennállása esetén a szankció bűnösség hiányában való alkalmazása alkotmányellenes. A német Alkotmánybíróság szerint a kiterjesztett elvonás bűnösségtől független alkalmazhatósága nem sérti a bűnösség elvét¹⁰⁴⁶ mivel a szankció nem tekinthető büntetésnek vagy büntetéshez hasonló intézkedésnek.¹⁰⁴⁷ Ezen konklúzió kialakításánál a német Alkotmánybíróság döntésében figyelembe vett szempontokat nem a határozat eredeti tagolásának megfelelően,¹⁰⁴⁸ hanem attól eltérően csoportosítva tárgyaljuk:

6.2.4.1. A jogalkotói kategorizálás

A német Alkotmánybíróság szerint az elvonás büntető (vagy büntetéshez hasonló) karaktere ellen szól az, hogy a törvény az intézkedés kifejezéssel elkülöníti azt a büntetésektől és összefoglalja a javító és biztonsági rendszabályokkal.¹⁰⁴⁹ Ez a megállapítás nemcsak alkotmányjog-dogmatikai szempontból is vitatható, hanem már büntetőjogi kiindulását illetően is.

Büntetőjog-dogmatikailag ugyanis az intézkedés fogalmának nem az ide sorolt szankciók elkülönítése a feladata a büntetésektől, hanem olyan utalások megkönnyítése, amelyek alapján az összes szankció azonos jogi sorsban oszthat. A határozat viszont elhanyagolja azt a német Btk. szankciórendszerét érintően sokkal jelentősebb körülményt, hogy az elvonásról szóló rendelkezések vegyes jellegükre tekintettel német Btk. harmadik fejezetének külön címében éppúgy elkülönülnek a büntetésektől, mint a javító nevelő rendszabálynak nevezett jogkövetkezményektől.¹⁰⁵⁰

Alkotmányjog-dogmatikailag problematikus, hogy a német Alkotmánybíróság határozata nem pusztán a vizsgálódás kiindulópontjaként vette figyelembe a szankció törvényi besorolását, hanem a formálisan büntetesként való besorolás hiányát jelentősnek tartja a materiális büntetési jelleg tagadásánál. Ez a megközelítés összességében nincs összhangban az alkotmányi garancia autonóm értelmezésével, illetve nem alkalmas arra, hogy a „címkézési csalások”¹⁰⁵¹ ellen megnyugtató védelmet nyújtson, még akkor sem, ha elismeri azt, hogy a

¹⁰⁴⁵ WALLSCHLÄGER (2002) 27. o.

¹⁰⁴⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 55., 56. [BVerfGE 110, 1 (13)].

¹⁰⁴⁷ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 60. [BVerfGE 110, 1 (14)].

¹⁰⁴⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 60. [BVerfGE 110, 1 (14)].

¹⁰⁴⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 61. [BVerfGE 110, 1 (15 ff.)].

¹⁰⁵⁰ Ld. a tanulmány 4.3.1.1. pontját.

¹⁰⁵¹ A „címkézési csalás” problémája és annak KOHLRAUSCHTól eredő kifejezése a szabadságelvonó büntetések és intézkedések viszonyában merült fel lásd Nagy (1986) 60., 170. o. Azonban, ahogy arra már NAGY is utalt vagyonefelkobzás és a garanciák hatókörének kapcsolatára is alkalmazható. NAGY (2002) 17. o., NAGY (2003) 51. o.;

jogalkotói besorolástól el lehet térni.¹⁰⁵² Az Alkotmánybíróság elvonásról szóló határozata szerint ugyanis a törvényi kategorizálásnál követett jogalkotói döntésnek szerepe lehet az alkotmányi garancia hatókörének leszűkítésében. Ez pedig megnehezíti, hogy a bűnösség elve alkotmányi garanciaként ellássa fő feladatát: az egyének védelmét a törvényhozó hatalommal szemben.

6.2.4.2. Az elkövető üldözhetőségétől (bűnösségétől) független alkalmazhatóság

A német Alkotmánybíróság arra is utalt, hogy az elvonás a német Btk. 76a. § (1) bekezdése alapján az elkövető üldözhetőségtől függetlenül alkalmazható, ami a testület szerint csak egy nem büntető jellegű jogintézmény vonatkozásában értelmezhető.

Megítélésem szerint ennek a körülménynek a bűnösségi elv hatókörét szűkítő tényezőként való figyelembevétele sem tekinthető szerencsésnek. Az elkövető üldözhetőségétől független alkalmazás lehetősége ugyanis éppen előfeltételezi, nem pedig indokolja a szankció büntető jellegének hiányát. Az elvonás nem azért nem büntető jellegű, mert az elkövető üldözhetőségétől függetlenül alkalmazható, hanem valójában csak akkor rendelhető el ilyen módon, ha nem büntető jellegű.

Ehhez hasonló (csak nagyobb) hiba csak az lett volna, ha bűnösségtől független alkalmazásból következtetnek a büntetési jelleg hiányára, amiről a jogirodalom már korábban kimutatta,¹⁰⁵⁴ hogy önmagában forgó érvelést (*circulus vitiosus*, *Zirkelschluß*) jelentene. Az elvonás ugyanis azért nem lenne büntetés és nem tartozna a bűnösségi elv alá, mert bűnösségtől függetlenül is alkalmazható. Így viszont a bűnösségtől függetlenül is alkalmazhatóságával végső soron azért nem sértené a bűnösségi elvet, mert bűnösségtől függetlenül is alkalmazható.¹⁰⁵⁵ A helyes szemlélet szerint tehát a büntetési jelleget, és a bűnösségi elv hatályát nem lehet arra a tényezőre (bűnösségtől független alkalmazhatóságra) tekintettel tagadni, ami az alkotmányos problémát elve felvetette.

6.2.4.3. A jogalkotó által szándékolt megtoroló jelleg

A kiterjesztett elvonás büntetési jellegének hiányánál megalapozó faktorként releváns a német Alkotmánybíróság szerint, hogy a szankció nem represszív-megtorló célokat követ.¹⁰⁵⁶ Az elvonás célja ugyanis nem az, hogy az érintettnek az elítélés alapjául szolgáló tetten (*Anlassstat*) kívüli más bűncselekményeket hibás magatartásként a terhére írja, és azért megtorlásképpen hátrányt okozzon.¹⁰⁵⁷ A határozat későbbi részeiben is vissza-visszatérő

¹⁰⁵² BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 66. [BVerfGE 110, 1 (16)].

¹⁰⁵³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 61. [BVerfGE 110, 1 (15 ff.)].

¹⁰⁵⁴ WALLSHLÄGER (2002) 27. o.

¹⁰⁵⁵ Vö. FEIGEN (1998) 164. o.

¹⁰⁵⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 81. [BVerfGE 110, 1 (22.)].

¹⁰⁵⁷ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 60. [BVerfGE 110, 1 (14)].

motívum, hogy az elvonás nem a megtorló igazságosság kifejeződése, nem az a célja, hogy a normaellenes magatartás elkövetését nyilvánosan megbélyegezze, illetve azért bűnhődést írjon elő. Elrendelése nem eredményezi azt, hogy az érintettnek az egy elítélésen kívüli cselekmény (*Herkunftstat*) elkövetéséért terhére írják, sem azt, hogy annak vonatkozásában társadalometikai értéktelenségi ítéletet mondanának.

Ebben a vonatkozásban az elvonási határozat – a korábbi joggyakorlatra¹⁰⁶⁰ hivatkozva – megállapítja, hogy a jogellenesen szerzett előnyök lefölözése nem szükségszerűen megtorló jellegű szankció.¹⁰⁶¹ A német Alkotmánybíróság szerint a jogalkotónak tág tere nyílik arra, hogy eldöntse a jogellenesen megszerzett vagyoni előnyöket büntetési célokat követő szankcióval kívánja-e elvonni.¹⁰⁶² A német Alkotmánybíróság a Btk. 73. § és 73d. § megalkotásának előkészítő dokumentumai alapján megállapította, hogy a törvényalkotó az elvonással büntetési karakter nélküli instrumentumot kívánt létrehozni. A törvényalkotó ugyanis a vagyoni előny lefölözésében nem egy hátrány okozását látta, hanem egy olyan előny megszüntetését, aminek a tettesnél maradása további tettekre hajlamosíthatna.¹⁰⁶⁴

A fenti megközelítés problémája szerintem az, hogy kijelenti, vagy inkább csak a jogalkotási anyagokra hivatkozással mondja ki a megtorló jelleg hiányát. A jogalkotó előkészítő dokumentumokban kinyilvánított szándéka azonban helyes szemlélet szerint még kevésbé szolgálhat megítélési alapul az alkotmányos garancia hatókörének leszűkítésénél, mint annak jogszabályi besorolása. Az Alkotmánybíróságnak a garanciák törvényalkotótól való függetlenségének védelmében más kritériumok alapján kellett volna a szankció megtorlási céljának, azaz a büntetési jelleg szempontjából a korábbi joggyakorlat alapján¹⁰⁶⁵ döntő kritériumának meglétét/hiányát megállapítania. Érdemben helyes viszont az Alkotmánybíróság megközelítése, ugyanis – a bruttó elv alkalmazásától eltekintve¹⁰⁶⁶ – nem tekinthető megtorlásnak annak az elvonása, amivel az elkövető eleve nem rendelkezhetne.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁵⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 69. [BVerfGE 110, 1 (17 ff.)].

¹⁰⁵⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 71. [BVerfGE 110, 1 (18)].

¹⁰⁶⁰ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 23. Januar 1990*. 1 BvL 4, 5, 6, 7/87. [BVerfGE 81, 228 (237)]

¹⁰⁶¹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 63. [BVerfGE 110, 1 (15)].

¹⁰⁶² BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 63. [BVerfGE 110, 1 (15)].

¹⁰⁶³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 62. [BVerfGE 110, 1 (15)].

¹⁰⁶⁴ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 65. [BVerfGE 110, 1 (16)].

¹⁰⁶⁵ Lásd a tanulmány 6.2.3. pontját.

¹⁰⁶⁶ A bruttó elv és a büntetési jelleg kapcsolatára lásd a tanulmány 6.2.4.7. pontját.

¹⁰⁶⁷ A megtorlásra bővebben ld. a tanulmány 2.2.3. pontját.

6.2.4.4. A büntetést támogató cél

A német Alkotmánybíróság elismerte, hogy a büntetés hátrányokozás következtében való elrettentési hatása csökkenne, ha az előny a tettes kezében maradna. Ez különösen akkor nyilvánvaló, ha az elkövető a pénzbüntetést a bűncselekmény hasznából fizeti ki. Azonban a testület szerint az, hogy az elvonás elmaradásának negatív kihatása lehet a büntetés hatásosságára, nem jelenti azt, hogy a vagyoni szankció maga is – célzottan vagy szándékoltan – megbüntetésre irányulna.

6.2.4.5. A rendező (a tulajdonképpen restoratív) cél

A német Alkotmánybíróság szerint az elvonást a vagyoni helyzetet rendező (azaz helyreállító) funkciója sem teszi büntetésszerű jogintézménnyé. A vagyoni rend bekövetkezett megzavarásának megszüntetése mindenképpen múltba tekintő megállapítást tesz szükségessé, és ennyiben *retrospektív*. Azonban az a korrigáló behatás, amivel az állam egy bűncselekményből eredő vagyoni helyzetre reagál, nem szükségszerűen *represszív*.¹⁰⁷⁰

6.2.4.6. A preventív cél

Azt a német Alkotmánybíróság is elismerte, hogy nem ad az elvonásnak büntetési karaktert sem a speciális prevenció biztonsági aspektusa, sem a negatív vagy pozitív generálprevenció cél. Ebben a vonatkozásban külön kiemelés igényel, hogy a német Alkotmánybíróság érvelése szerint a biztonsági aspektusú speciális és a pozitív generális prevenció célmeghatározása lényegében azért sem a büntetőjogi rendelkezések specifikuma, mert az – ahogy azt már más határozatok¹⁰⁷² is elismerték – elismert az igazgatási jogban is. Amennyiben pedig kifejezetten a büntetőjogilag relevánsan szerzett vagyon elvonásáról van szó, az egy minden jogterületre igaz általános alapelvnek a kifejeződése, ami szerint a jogrenddel összhangban nem álló vagyoni helyzetet ki kell egyenlíteni.¹⁰⁷³

6.2.4.7. A bruttó elv

A jogirodalom egy része már az 1992-es módosítás után úgy foglalt állást, hogy amennyiben az elvonás a bruttó elven alapul, akkor annak alkalmazása – a bűnösségi elv szempontjából is – büntető jellegűnek tekintendő. Ilyen esetekben ugyanis az elkövetőtől többet vonnak el, mint amilyen haszonhoz a bűncselekményből jutott, így a szankció

¹⁰⁶⁸ Eser (1969) 86. és 284. o.

¹⁰⁶⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 73. [BVerfGE 110, 1 (19)].

¹⁰⁷⁰ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 68. [BVerfGE 110, 1 (17)]. SZSZ.

¹⁰⁷¹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 70., 72., 75. 76.. [BVerfGE 110, 1 (18., 19 ff., 20)].

¹⁰⁷² BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 4. Juli 1967 - 2 BvL 10/62*. [BVerfGE 22, 125 (132)]; BVerfG: *Beschluss der 3. Kammer des Zweiten Senats des Bundesverfassungsgerichts vom 19. Januar 1989 - 2 BvR 554/88*.

¹⁰⁷³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 69, 70., 76. [BVerfGE 110, 1 (18., 20)].

kiegészítő büntetést (*Zusatzstrafe*) képez.¹⁰⁷⁴ A bűnösségi elv sérelmének kiküszöbölése ilyen esetekben csak alkotmány-harmonikus értelmezés segítségével lehetséges.

Ennek alapján bruttó elv nem alkalmazható, ha az elkövető nem cselekszik bűnösen,¹⁰⁷⁵ vagy az elvonás harmadik személlyel szemben kerül alkalmazásra.¹⁰⁷⁶ Ilyen esetekben – a törvényi szabályozás alapján következőkkel szemben – csak a nettó elv alkalmazható, amelynek segítségével a nem büntető jellegű szankció alkalmazása elkerüli a bűnösségi elv megsértését.¹⁰⁷⁷ A bűnösen cselekvő elkövetővel szemben ugyan a bruttó elv alapján a bűncselekménybe fektetett vagyon is elvonható, de ilyenkor – lényegében *nulla poena extra culpam* követelmény alapján – figyelemmel kell lenni arra, hogy a nettó bevételt meghaladó elvonást a szabadságvesztés vagy a pénzbüntetés megfelelő csökkentésével kompenzáljuk.¹⁰⁷⁸

Ezzel szemben a német Alkotmánybíróság szerint az elvonás még attól sem kap kényszerítően büntetéshez hasonló karaktert, hogy a jogalkotó a bevétel kiszámításánál a nettó elvről áttért a bruttó elvre.¹⁰⁷⁹ A bruttó elv bevezetése ugyanis mindössze a jogalap nélküli gazdagodási szabályozásában megtalálható rizikótelepítési gondolat átvételét, nem pedig egy büntető jellegű jogkövetkezmény létrehozását szolgálta. A bruttó elvet bevezető módosító törvény javaslata ugyanis kifejezetten utal arra, hogy ellenkező esetben érték-ellentmondások keletkeznének a jogrendszeren belül. A polgári jog ugyanis azoktól, akik a jogrenden kívül állnak, a német Ptk. 817. § második mondatával megtagadja a bírói utat a szolgáltatás visszatérítéséhez, ha az ügyletet mindkét fél annak tiltottságának tudatában kötötte. A rendelkezés azon alapgondolatának, hogy a tiltott ügyletnél a befektetések is véglegesen elveszenek, az elvonásra való alkalmazása tehát mindössze azt jelenti, hogy az utóbbi jogintézménynél a jogi előnyben részesítést tagadjuk meg.¹⁰⁸⁰

A jogirodalomban ennek kritikájaként rámutatnak arra, hogy a német Ptk fenti rendelkezése – függetlenül attól, hogy a régi nézetek alapján büntetésnek, vagy az újabb felfogás szerint a jogvédelem megvonásának tekintik – magánjogi jogalanyok viszonyát szabályozza. Az, hogy a német Ptk. 817. § második mondata megvonja az állami segítséget a jogellenes vagy erkölcstelen ügylet esetén a visszatérítéshez, nem jogosítja fel az államot arra, hogy a jogellenesen átadott vagyoni értéket – másokat attól megfosztva – magának szerezze meg.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁴ JESCHECK/WEIGEND (1996) 793. o.

¹⁰⁷⁵ Lásd részletesen a tanulmány 5.2.1.2. pontját.

¹⁰⁷⁶ Lásd részletesen a tanulmány 5.4.1. pontját.

¹⁰⁷⁷ JESCHECK /WEIGEND (1996) 793. o.

¹⁰⁷⁸ JESCHECK /WEIGEND (1996) 793. o.

¹⁰⁷⁹ Erről részletesen lásd a tanulmány 5.3.2.1.2. pontját.

¹⁰⁸⁰ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95*. Nr. 79., 80. [BVerfGE 110, 1 (21. ff.)]

¹⁰⁸¹ HERZOG (2004) 498.

6.2.4.8. A bizonyítási standard csökkentése

A német Alkotmánybíróság határozata azt mondta ki, hogy a kiterjesztett elvonást – a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság értelmezésében¹⁰⁸² – nem tartja alkotmányellenesnek. A német Alkotmánybíróságnak tehát erre tekintettel nem volt alkalma arra, hogy megvizsgálja, hogy a bizonyítási standard csökkentése alátámasztja-e a szankció büntetési jellegét.

6.3. NULLA POENA SINE LEGE PRAEVIA

A tárgyalt nemzetközi dokumentumok kifejezetten tartalmazzák a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalmát (*nulla poena sine lege praevia*). Az EJEE és a PPJNE csaknem egyező szövegezéssel úgy fogalmaz, hogy nem lehet súlyosabb „büntetést (*penalty*)” kiszabni annál, mint, amely a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható volt.¹⁰⁸³ Ahogy arra STARMER az EJEE vonatkozásában rámutat az előzetes törvényi rendelkezés nélküli büntetés kiszabásának tilalma abszolút jogként nyert szabályozást az EJEE-ben.¹⁰⁸⁴ Ez azt jelenti, hogy – más az egyezményben biztosított emberi jogoktól eltérően – a *nulla poena sine lege praevia* elv alól az EJEE nem szabályoz taxatívan meghatározott kivételeket,¹⁰⁸⁵ és azt sem engedi meg, hogy annak gyakorlását pl. a nemzetbiztonság, a közbiztonság érdekében korlátozásnak vessék alá.¹⁰⁸⁶ Sőt súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazására még szükséghelyzet (háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot) esetén sem kerülhet sor az egyezmény megsértése nélkül.¹⁰⁸⁷

A német Alkotmány nem tartalmazza kifejezetten a *nulla poena sine lege praevia* elvet,¹⁰⁸⁸ hanem csak azt mondja ki, hogy egy cselekményt csak akkor lehet megbüntetni, ha a büntethetőségét az elkövetés előtt törvény meghatározta.¹⁰⁸⁹ A német Alkotmánybíróság kimondta, hogy az alaptörvény 103. § (2) bekezdésében szabályozott az alapjoggal azonos rendű jog¹⁰⁹⁰ alapján az egyénnek nemcsak azt kell tudnia előre, hogy mi az, ami büntetőjogi tilalomba ütközik, hanem azt is, milyen büntetés fenyegeti őt az ilyen tilalom megsértése

¹⁰⁸² Erre lásd a tanulmány 5.5.4. pontját.

¹⁰⁸³ PPJNE 15. Cikk 1. bekezdésének második mondata; az EJEE 7. cikk 1. bekezdésének második mondata.

¹⁰⁸⁴ STARMER (2001) 4. o. GELLÉR értelmezése szerint a Bíróság joggyakorlatában vannak olyan ítéletek (az S.W. and C. R. v. United Kingdom judgment of 22 November 1995, no. 20166/92.), amelyek azt mutatják, hogy a visszaható hatály tilalma nem abszolút jog, a nemi szabadsághoz való joggal szemben meg kell hátrálnia [Geller (2000) 132. o.]. Érdemes megemlíteni azonban, hogy éppen az ítéletek ezen felfogása az, ami heves kritikát váltott ki a jogirodalomban [vö.: ASHWORTH/EMMERSON (2001) 290–291. o.].

¹⁰⁸⁵ Ilyen pl. az EJEE 5. cikke.

¹⁰⁸⁶ Ilyen pl. az EJEE 8. cikke.

¹⁰⁸⁷ EJEE 15. cikk 2. bek. STARMER (2001) 4. o. Hasonló rendelkezés PPJNE 4. cikk 2. bek.

¹⁰⁸⁸ ROXIN (1997) 97. o.

¹⁰⁸⁹ Német alkotmány 103. § (2) bek.

¹⁰⁹⁰ A rendelkezés a német Alkotmányban ugyanis nem az alapjogok (*Die Grundrechte*), hanem a jogszolgáltatás (*Rechtsprechung*) című fejezetében szerepel. A megkülönböztetésnek témánk szempontjából nincs különösebb jelentősége. Lád egyébként: BVerfG: 2 BvR 930/04 vom 9.12.2004, Absatz-Nr. (1 - 27), http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20041209_2bvr093004.html

esetén.¹⁰⁹¹ Magában foglalja tehát nemcsak a büntetés visszaható hatályú megalapozásának, hanem ilyen módon való súlyosításának tilalmát is.¹⁰⁹² Ez utóbbi jog viszont abszolút jellegű, ellentétben azzal az általános nemcsak a büntetésekre vonatkozó követelménnyel, ami a jogállamiság elvéből következne. Az ugyanis megengedi a visszaható hatály tilalma alóli bizonyos kivételeket, ha azokat nyomós közérdek indokolja¹⁰⁹³

Ahhoz, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása sértse az alkotmányból levezethető vagy a nemzetközi egyezményben meghatározott *nulla poena sine lege preavia* elvet, annak abszolút jogként való szabályozásra tekintettel mindössze két feltételnek kell teljesülnie. Egyrészt a büntetőjogi szabályozásnak lehetővé kell tennie a szankció visszaható hatályú alkalmazását, illetve másrészt az elkobzásnak – legalább a nemzetközi egyezmény vagy alkotmány értelmében – büntetésnek kell minősülnie.

6.3.1. A visszaható hatályú alkalmazás esetei

Az egyes nemzeti szabályozások kapcsán különböző mértékben és különböző esetekben merül fel, hogy azok a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon visszaható hatályú elkobzását jelentenék.

6.3.1.1. Az elvonás bevezetésekor

Az angol elvonást 1986-ban a jogalkotó kifejezetten visszaható hatállyal vezette be, hiszen a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján az elvonás olyan bűncselekmény miatti elítélést követően is alkalmazható volt, amelyeket a törvény hatálybalépése előtt követtek el.¹⁰⁹⁴ Éppen ennek a szabályozásnak az alkalmazását – nevezetesen, hogy olyan bűncselekmény(ek) miatt rendeltek el vagyonelvonást, amelyek elkövetésekor ez a szankció nem is létezett – sérelmezték a *Welch* ügyben¹⁰⁹⁵ a Bizottság és a Bíróság előtt.¹⁰⁹⁶ *Peter Welch*-t ugyanis 1988. augusztus 24-én bűnösnek találták öt rendbeli (*five counts*) kábítószerrel visszaélésben, amit 1986. január 1. és november 3. között követett el, amikor nagy mennyiségű kannabiszt hozott be az országba. Az ítélőbíró nemcsak huszonkét évi szabadságvesztésre ítélte, hanem a – az 1987. januárjában hatályba lépett – kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján vagyonelvonást rendelt el vele szemben.

Ki kell emelnünk, hogy a hazai szakirodalomban GRÁD pontatlanul jelöli meg azt az okot, amely miatt a *Welch* ügyben a visszaható hatályú büntetés kiszabás tilalma felmerült.

¹⁰⁹¹ BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68. Nr. 76. [BVerfGE 25, 269]

¹⁰⁹² SCHMIDT-ABMANN (1992) 51. o.

¹⁰⁹³ SCHMIDT-ABMANN (1992) 51. o.

¹⁰⁹⁴ A kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény 38. § (4) bek.; hasonlóan a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 102. § (4) bek.

¹⁰⁹⁵ Az ügy kivonatos ismertetését magyarul ld. BERGER (1998) 325–327. o.; GRÁD (2000) 269–270. Tárgyalja még GELLÉR (1992) 105–107. o.

¹⁰⁹⁶ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 42.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A307-A, para. 26.

Szerinte ugyanis a *Welch* ügyben az angol szabályozás azért ütközött volna a súlyosabb büntetőjogszabály visszaható hatályának tilalmába, mert „a jogszabály alkalmazása a kezdeti időszakban óhatatlanul is azzal járt, hogy a terhelt olyan jövedelmét is érintette, amely kétséggkívül a jogszabály hatálybalépését megelőzően keletkezett.”¹⁰⁹⁷

A megállapítás sajnálatos módon elhanyagol olyan distinkciókat, amelyek az emberi jogi megítélés szempontjából – ahogy azt a későbbiekben is látni fogjuk¹⁰⁹⁸ – megkerülhetetlenül lényegesek. A bűncselekmény elkövetésének időpontja ugyanis – ha az adott ügyben lényegében egybe is esett – nem azonos az abból eredő jövedelem megszerzésével, tekintettel az előzetes vagy utólagos fizetés lehetőségére.¹⁰⁹⁹ A szóhasználatból másrészt az sem világos, hogy GRÁD jövedelmen a bűncselekményből eredő pénzt, vagy azt az egyéb legális bevételt érti, amelyre az elvonás – mivel konstrukciójából eredően eleve az ellenérték elkobzását jelenti – minden esetben kiterjed. Nem merült fel viszont az elkövetőre hátrányos visszaható hatályú alkalmazás kérdése az elvonás 1975-ös német szabályozása alapján. A német Btk. szerint ugyanis az elvonásra is kifejezetten kiterjed¹¹⁰⁰ azon rendelkezések hatálya, amelyek alapján a büntetést és annak mellékkövetkezményeit – ha az újabb szabályozás nem kedvezőbb – azon törvény alapján kell megítélni, amely az elkövetés idején hatályos.¹¹⁰¹ Nem jelentett az elkövetőre hátrányosabb visszaható hatályú szabályozást a német Btké. azon rendelkezése sem, amely kimondta, hogy (az értékben való elvonásra) akkor is lehetőség van, ha a korábbi joghelyzetben a bűncselekményből eredő előnyre is figyelemmel kiszabott pénzbüntetés értéke magasabb lehetett volna, mint az elvonásé az újabb szabályozás szerint.¹¹⁰²

6.3.1.2. Az elvonás hatókörének bővítése

A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény szabályozásához képest a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1993. évi angol törvény módosításai az elkövetőre kedvezőtlenebb szabályozás bevezetését jelentették, ugyanis nagyobb valószínűségre csökkentették a bűncselekményből eredés vonatkozásában a megkövetelt bizonyítottság mértékét.¹¹⁰³ Az új szabályozást visszaható hatállyal kellett alkalmazni, mivel a büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1993. évi angol törvény kifejezett rendelkezései szerint a módosításokat a törvény hatálybalépésének napján vagy az után kezdett eljárásokban kell alkalmazni, függetlenül a bűncselekmény elkövetésének idejétől.¹¹⁰⁴

¹⁰⁹⁷ GRÁD (2000) 269. o.

¹⁰⁹⁸ Ld. a tanulmány 6.3.1.4. pontját.

¹⁰⁹⁹ A bevétel megszerzésének a törvény hatálybalépését megelőző időpontjára tekintettel egyébként valójában – ahogy majd később látjuk – egy másik (a Phillips) ügyben kérelmezték az egyezmény megsértésének megállapítását.

¹¹⁰⁰ Német Btk. 2. §-ának (5) bekezdése.

¹¹⁰¹ Német Btk. 2. § (1) és (3) bek.

¹¹⁰² Német Btké. 307. § (2) bek.

¹¹⁰³ Ld. pl. THOMAS (1993) passim.

¹¹⁰⁴ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1993-as angol törvény 78. § (5) és (6) bek. Vö. MITCHELL–TAYLOR–TALBOT (1997) 6. o.

A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1993-as angol törvény visszaható hatályával kapcsolatban – ismereteink szerint – nem indult eljárás a Bíróság és a Bizottság előtt, illetve érdemi strasbourgi határozat meghozatala 2005-ben már nem igazán valószínű.¹¹⁰⁵ Egy ilyen panasz nyomán azonban megjegyezzük nemzetközi emberi jogi szerv előtt merült volna fel azon hallatlanul izgalmas kérdés, hogy az eljárási és anyagi jog határán elhelyezkedő bizonyítási szabályok változásai a visszaható hatály tilalma alá tartoznak-e. Eddig a jogirodalomban csak két külön kérdésként vetődött fel, hogy a visszaható hatály tilalmának hatóköre egybeesik-e az anyagi joggal,¹¹⁰⁶ illetve a bizonyítási könnyítések anyagi vagy eljárási jogi természetűek-e.¹¹⁰⁷

Ezzel szemben a bűncselekmény bevételeiről szóló 1995. évi angol törvény szigorító módosításait (pl. vélelmek alkalmazásának lehetővé tétele) eleve nem lehet visszaható hatállyal alkalmazni, hanem csak akkor, ha a bűncselekményt a módosító törvény hatálybalépése után követték el. Sőt azon másik bűncselekmény vonatkozásában is követelmény, hogy annak elkövetése a PCA (1995) hatálybalépése utánra essen, amely másik – az eljárás kezdetét megelőzően hat éven belül megvalósított – deliktum a kiterjesztett bevételszámítás alkalmazhatóságát megalapozza.¹¹⁰⁸

Az elvonás német szabályozása vonatkozásában a hatókör hasonló bővítését jelentette, amikor 1992-ben annak hatókörét a bűncselekmény hasznáról annak bevételeire terjesztették ki.¹¹⁰⁹ A hatókör ilyen – az elkövetőre kedvezőtlen – módosítása azonban az időbeli hatály büntetőjogi szabályozására és értelmezésére tekintettel nem vet fel – legalábbis a visszaható hatály tilalma tekintetében – alkotmányossági kérdést. A német Btk. 2. §-ának (5) bekezdésére hivatkozva a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság ugyanis kimondta, hogy az új szabályozás alapján csak azokat az eseteket lehet elbírálni, amelyeknél a büntető-jogellenes cselekményt annak hatálybalépése előtt követték el.¹¹¹⁰

6.3.1.3. Visszaható hatály és kiterjesztett bevételszámítás

A kiterjesztett bevételszámítás konstrukciója felvetheti azt a kérdést, hogy a visszaható hatályú alkalmazásnak tekinthető-e, ha a szankció olyan vagyona is kiterjed, amelyet az elkövető a szabályozás hatálybalépése előtt elkövetett (de az adott elítélés alapjául nem szolgáló) bűncselekményből szerzett.

¹¹⁰⁵ Tekintettel arra, hogy az EJEE 35. cikk 1. bekezdés alapján az ügyet csak akkor lehet a Bíróság elé terjeszteni, ha az összes hazai jogorvoslati lehetőséget már kimerítették a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megfelelően, és pedig attól az időponttól számított hat hónapon belül, amikor a hazai végleges határozatot meghozták.

¹¹⁰⁶ FLETCHER (1998) 12-14. o.

¹¹⁰⁷ A bizonyítási teher anyagi jogi vagy eljárási jellegére FLETCHER (1998) 14-19. o.

¹¹⁰⁸ A büntető-igazságszolgáltatásról szóló 1988-as angol törvény 72AA. (2) b) pont. Vö. MITCHELL/TAYLOR/TALBOT (1997) 6., 126. o.

¹¹⁰⁹ Lásd a tanulmány 5.3.2.1.2. pontját.

¹¹¹⁰ Vö. BGH Urteil vom 8. Februar 1995 g.H. – 5 StR 663/94.

Ez a kérdés fel is merült fel a Bizottság előtt a *Taylor*¹¹¹¹ ügyben. Ebben ugyanis a kérelmezőt (*Ronald M. Taylort*) a *Crown Court* 1994. november 1-jén bűnösnek találta 1990. február 1. és 1993. április 20. között elkövetett kábítószerrel visszaélésben, ami miatt tíz évi szabadságvesztésre ítélte, valamint az ekkor már hatályos a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján elvonást rendelt el 15 311 729 font értékben. Az elvonás összegének megállapításánál azonban nemcsak a fenti bűncselekményéből, hanem egy másik – 1974. január 1. és 1979. szeptember 17. között elkövetett – kábítószerrel visszaélésből eredő bevételt is figyelembe vettek. Az 1974 és 1979 közötti időszakra nézve a bíróság a kérelmező azon vallomására (*admission*) hagyatkozott, amelyben elismerte, hogy jövedelmet szerzett a kábítószerrel visszaélésből és ebből kényelmesen meg tudott élni. Az utóbbi bűncselekményért egyébként a *Central Criminal Court* 1986. június 2-án beismerésen (*plea of guilty*) alapuló eljárásban meg is állapította Taylor bűnösségét, de csak hat évi szabadságvesztésre valamint 234 750 font pénzbüntetésre (*fine*) ítélte, de elvonás alkalmazására erre vonatkozó szabályozás hiányában még nem került sor. A kérelmező panasza szerint az sérti az EJEE 7. cikk 1. bekezdésében biztosított jogát, hiszen az elvonás alkalmazása a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény hatálybalépése előtt – 1974 és 1979 között – elkövetett kábítószerrel visszaélésből eredő jövedelem vonatkozásban *büntetésnek felel meg*, így egyezményesértőnek tekinthető.

A Bizottság döntése szerint az elvonás bár büntetésnek tekinthető,¹¹¹² de nem tekinthető annak a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény hatálybalépése előtt (1974 és 1979 között) elkövetett bűncselekmények vonatkozásában. A *Taylor* döntés szerint habár az elvonás figyelembe vette az 1974. január 1. és 1979. szeptember 17. között elkövetett bűncselekmények bevételeit, nem ezek büntetése volt, hanem azoké, amelyeket 1990 és 1993 között követett el. Ebben az időpontban viszont a kérelmező tudatában volt, hogy a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján a kábítószerrel visszaélésből eredő korábbi bevétele is elkobzás alá esik.¹¹¹³ A Bizottság döntése kialakításánál azt is figyelembe vette, hogy az elvonás szempontjából teljesen irreleváns volt, hogy a korábbi bűncselekményekért a kérelmezőt elítélték, mivel a törvény nem az elítéléshez, hanem a bevétel megszerzéséhez köti a szankció alkalmazását. A törvény szerint ugyanis az is bevételhez jutott, akit nem ítélték el, illetve, akit elítéltek a korábbi bűncselekmény miatt, az nem feltétlenül szerzett vagyont. A Bizottság azt is relevánsnak tartotta, hogy a jogszabály fenti logikáját követve a *Crown Court* nem a

¹¹¹¹ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (*Ronald M. Taylor v. United Kingdom*) No. 31209/96. Dec. 10. 09. 1997. Ld. még BELL (2000) 791. o.

¹¹¹² EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (*Ronald M. Taylor v. United Kingdom*) No. 31209/96. Dec. 10. 09. 1997, „The law” [paras 3-4.].

¹¹¹³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (*Ronald M. Taylor v. United Kingdom*) No. 31209/96. Dec. 10. 09. 1997, „The law” [para. 7.].

kérelmező előzetes elítélésére, hanem arra a vallomására támaszkodott, hogy bevételt szerzett 1974 január 1. és 1979 szeptember 17. között.¹¹¹⁴

A *Taylor* döntés szerint lényegében nem minősül visszaható hatályú alkalmazásnak, ha (az ún. kiterjesztett bevételszámítás esetén) a szankció olyan vagyona is kiterjed, amelyet az elkövető a szabályozás hatálybalépése előtt elkövetett (de az adott elítélés alapjául nem szolgáló) bűncselekményből szerzett. Nézetünk szerint ez egy olyan (egyébként az adott ügyben szereplő) elkobzásról semmiképpen sem mondható el, amely pl. a bruttó elv alkalmazására tekintettel az elítélés alapjául szolgáló bűncselekmény büntetésének tekinthető, az ugyanis nem veszi el ezt a jellegét azon többi bűncselekmény vonatkozásában sem, amelyek miatt a bűnösséget az adott eljárásban nem állapították meg. Az a körülmény, hogy a többi bűncselekményért az elkövető bűnösségét nem állapították meg, nem hozható fel a garancia hatóköréből való kizárás indokaként. Az utóbbi tényező ugyanis akkor „jutalmazza” a jogalkotót az EJEE 7. cikk 1. bekezdés alkalmazási körének kizárásával, ha az elvonást olyan – az elkövetőknek kevesebb garanciát biztosító – szabályozás keretében oldja meg, amely még a többi bűncselekményért való elítélést sem követeli meg.

A német joggyakorlat – ahogy arra a Német Szövetségi Alkotmánybíróság is rámutatott¹¹¹⁵ – a kiterjesztett elvonás¹¹¹⁶ tekintetében eleve kizárja, hogy a szankció olyan vagyona is kiterjedjen, amelyet az elkövető a szabályozás hatálybalépése előtt elkövetett (de az adott elítélés alapjául nem szolgáló) bűncselekményből szerzett. A német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság szerint a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma akkor érvényesül, ha nemcsak az elítélés alapjául szolgáló cselekmény (*Anlassstat*), hanem a további vagyonszerző cselekményeket (*Erwerbstaten*) is a kiterjesztett elvonásra vonatkozó szabályozás hatálybalépése (1992. szeptember 22.) után követték el.¹¹¹⁷ Ezen egyébként – a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság kiemelte – nem változtat az a körülmény sem, hogy az elvonásra már 1992. szeptember 22. előtt is lehetőség volt. A kiterjesztett elvonás ugyanis egy önállóan kialakított és behatását tekintve intenzívebb formája („*eigenständig ausgestaltete und eingriffsintensivere Form*”) az elvonásnak.¹¹¹⁸

6.3.1.4. A visszaható hatály és a vagyontárgyak megszerzése

A *Phillips* ügyben felmerült panasz alapján az angol bíróságok azáltal sértették meg az EJEE 7. cikkét, hogy a kábítószerrel visszaélésből eredő bevétel összegének meghatározásánál olyan vagyont (pl. 1988-ban vásárolt házát) is figyelembe vette, amit a kábítószerrel

¹¹¹⁴ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (Ronald M. Taylor v. United Kingdom) No. 31209/96. Dec. 10. 09. 1997, „The law” [para. 6.].

¹¹¹⁵ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 112. [BVerfGE 110, 1 (32)].

¹¹¹⁶ Német Btk. 73d. §.

¹¹¹⁷ BGH: *Urt. vom 20. September 1995 – 3 StR 267/95*.

¹¹¹⁸ BGH: *Urt. vom 20. September 1995 – 3 StR 267/95*.

visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény hatálybalépése előtt szerzett.¹¹¹⁹ A kérelmezőt (Steven Phillips-et) 1996. június 27-én nyilvánította bűnösnek a Newport-i *Crown Court*, mivel 1995 novemberében a vám és jövedéki ügyek igazgatásáról szóló 1979-es törvény 170. §-ának (2) bekezdését megsértve részt vett nagy mennyiségű kannabisz gyanta behozatalában. 1996. július 12-én – a fenti cselekményéért – kilenc év szabadságvesztést szabtak ki rá,¹¹²⁰ és az elvonási határozatban 91 400 font megfizetésére kötelezték.¹¹²¹ A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény hatálybalépését megelőzően szerzett vagyontárgyak (pl. a ház) figyelembe vétele az elvonás összegének meghatározásánál abból eredt, hogy a bíró alkalmazta azokat a vélelmeket, amelyek alapján kábítószerrel visszaéléssel kapcsolatos bevételnek tekintett bármilyen vagyont, amit a terhelt az ellene indított eljárás kezdetét hat évvel megelőző időponttól kezdve szerzett.¹¹²²

A Bíróság szerint ez az ügy is megkülönböztethető a *Welch* ügytől, abban ugyanis a vagyoni szankciót olyan bűncselekmények vonatkozásában alkalmazták, amiket az adott (a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol) törvény hatálybalépése előtt követtek el. Ezzel szemben a *Phillips* ügyben azon bűncselekmény elkövetésének időpontja, amelyért az elvonást elrendelték, a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény hatálybalépése utánra tehető. *Phillips* számára ebben az időpontban – ahogy a Bíróság rámutatott – „előreláthatónak kellett lennie”, hogy cselekményének egyik lehetséges jogkövetkezménye a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény alapján az elvonás alkalmazása.¹¹²³

Bár azt a Bíróság az elfogadhatóságról szóló határozatában nem érintette, de az EJEE 7. cikk *Phillips* ügyben való alkalmazhatóságát szerintem az is kizárja, hogy Angliában már 1986 óta lehetőség van a kábítószerrel visszaélésből eredő vagyon elvonására. Így a kérelmező 1988-ban vásárolt háza, kábítószerrel visszaélésből eredő vagyonként, nemcsak a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény (kiterjesztett elvonásként visszaható) vélelmei, hanem a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján is elvonás alá esett volna. Sokkal kevésbé lett volna egyértelmű a helyzet szerintem egy olyan kérelem esetén, amely azt sérelmezi, hogy az 1986-ban hatályba lépett a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény vélelmei alapján egy olyan ház is kábítószerrel visszaélésből eredő vagyonnak minősült, amelyet a bűncselekményt 1987-ben elkövető terhelt 1985-ben vásárolt. Ez azonban már visszavezetne

¹¹¹⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: (Phillips v. United Kingdom) No. 41087/98. Dec. 30. 11. 2000. „Complaints” [para. 2.]

¹¹²⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 8.

¹¹²¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 17.

¹¹²² A kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény 4. § (2)-(3) bek.

¹¹²³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: (Phillips v. United Kingdom) No. 41087/98. Dec. 30. 11. 2000. „The law” para. 2.

minket ahhoz a kérdéshez, hogy a kiterjesztett bevételszámítás, amely az ilyen vélelmekkel szükségszerűen együtt jár, miként viszonyul a visszaható hatály kérdéséhez.¹¹²⁴

A fentiek alapján általános érvényű tételként leszögezhetjük, hogy nem tekinthető visszaható hatályú alkalmazásnak, ha csak a bűncselekmény elkövetése követi, az ellenértékként kapott összeg megszerzése azonban megelőzi a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásáról szóló szabályozás hatálybalépését. Így pl. a Btá. 37. § (1) bekezdés c) pontja alapján a lovat, amit az 1951. január 17-én elkövetett emberölés tettese a tulajdonostól az elkövetésért kapott, akkor is el kell kobozni, ha annak átadására már a Btá. hatálybalépése¹¹²⁵ előtt 1950. december 14-én sor került. A visszaható hatály ugyanis egyértelműen a bűncselekmény *elkövetésének időpontjához kapcsolódik*, nem pedig azon körülmény (a vagyonszerzés) bekövetkezéséhez, ami az adott joghátrány szempontjából lényegesnek tűnhet.

6.3.1.5. A visszaható hatály és az értékben való elvonás

A Phillips ügyben ugyan nem merült fel, de általános érvénnyel leszögezendő, hogy nem tekinthető visszaható hatályú alkalmazásnak, hogy az értékben való elkobzást olyan vagyomból kell kifizetni, amelyet az elkövető a szabályozás hatálybalépése előtt szerzett. Ez nyilvánvalóan következik abból, hogy ellenkező esetben a pénzbüntetés alkalmazása az esetek többségében visszaható hatályú lenne.

6.3.2. A materiális büntetési jelleg az EJEE 7. cikk 1. bekezdés vonatkozásában

Ha tehát az elvonás a nemzeti büntetőjog alapján visszaható hatállyal kerül alkalmazásra, akkor az EJEE 7. cikk 1. bekezdésében foglalt garancia csak akkor jön számításba, ha az elvonás „büntetést” képez a fenti nemzetközi instrumentum alapján. Míg a *Welch* ügyben a Bizottság a fenti kérdésre nemleges, addig a Bíróság igenlő választ adott.¹¹²⁶ A határozatok (az azokhoz fűzött párhuzamos és külön vélemények) különféle tényezőkre utaltak, amelyek relevánsak *lehetnek* a büntetési jelleg megalapozásakor (illetve tagadásakor) az EJEE 7. cikk 1. bekezdés vonatkozásában. A releváns források a következő körülmények közül jelölnek meg egyet vagy többet:

- a szankció a terhelt bűnösségének megállapítását követően kerülhet alkalmazásra,
- mértékének megállapításakor más bűncselekményt is figyelembe vesznek, mint amelyért az adott eljárásban elítélték.
- reparatív és preventív természetű, illetve célú;
- meghatározott súlyú joghátrányt jelent;
- meg nem fizetése esetén szabadságvesztésre átváltoztatásra van lehetőség;

¹¹²⁴ Ld. a tanulmány 6.3.1.3. pontját.

¹¹²⁵ 1951. január 1. napján. Vö. Btáé. 1. §.

¹¹²⁶ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93., illetve EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A.

- nem csak a bűncselekmény hasznára terjed ki, hanem az abból származó bevételre;
- vélelmek alkalmazása folytán ellenbizonyítás hiányában akár a terhelt legalisan szerzett vagyonát is érinti;
- a kiszabására és végrehajtására szolgáló eljárás jellege;
- figyelembe veszik-e a bűnösség mértékét is alkalmazásánál;
- a nemzeti jog miként sorolja be azt rendszerébe.¹¹²⁷

A releváns strasbourgi források megoszlanak abban a tekintetben, hogy az adott szankció büntetési jellegének megítélésénél egy vagy több tényezőt kell figyelembe venni. SCHERMERS külön- és *de* MEYER bíró párhuzamos véleménye szerint a büntetés fogalom meghatározásához – legalábbis az adott ügyben – elég volt csak egy tényezőt figyelembe venni, bár az előbbi is feltehetőleg figyelembe veszi, hogy az elvonás a terhelt bűnösségének megállapítását követően kerülhet alkalmazásra. Ezzel szemben a *Welch* jelentés, SOYER és társainak különvéleménye és a *Welch* ítélet alapján e kérdés eldöntéséhez több tényező – méghozzá egymásra tekintettel való és összességében történő – értékelése szükséges.¹¹²⁸ Míg a *Welch* jelentésben, illetve SOYER és társai különvéleményében nem fedezhető fel a tényezők vizsgálatának kötött sorrendje,¹¹²⁹ addig a Bíróság ítélete szerint „a büntető jelleg megítélésénél az képez kiindulópontot (*starting-point*), hogy a kérdéses intézkedés alkalmazására bűnösség megállapítását követően került-e sor.”¹¹³⁰

Ha az a tény, hogy egy szankciót büntetésnek minősítünk, bizonyos garanciális szabályok érvényesülését vonja maga után, akkor különös jelentőséget nyer, hogy az erről való döntésnél elsősorban a joghátrány alkalmazásának célját, vagy inkább hatását vesszük figyelembe.¹¹³¹ Míg a Bizottság többsége csak a szankció természetét és célját (*nature and purpose/object*) vizsgálta,¹¹³² addig a SOYER és társai különvéleményükben rámutattak arra, hogy emellett

¹¹²⁷ Érdemes utalni arra, hogy az értékelést nyert tényezőknek csak egy része alkalmazható bármilyen joghátrány büntetési természetének eldöntésénél, ilyen például a szankció súlya, vagy a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés. Ezzel szemben más – figyelembe vett – tényezők csak vagyoni szankciók vonatkozásában értékelhetők, például az, hogy alkalmazása együtt jár-e az elkövető legalis vagyonának elvonásával is. Mivel azonban részemről csak az angol elvonás büntetési jellegének vizsgálatával foglalkozom, mellőzhetem azon kérdés elemzését, hogy miként alkalmazhatók a *Welch* ügyben figyelembe vett tényezők, egy nem vagyoni szankció büntetési jellegének megítélésénél.

¹¹²⁸ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. para. 53.; EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: Dissenting opinion annexed to the (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. [para. 5.]; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A., para. 35.

¹¹²⁹ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.; EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: Dissenting opinion annexed to the (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. [para. 5.]

¹¹³⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A. para. 28.

¹¹³¹ Érdemes megemlíteni, hogy a két álláspont közötti eltérés már az amerikai alkotmánybíráskodásban is jelentőséghez jutott, például abban a kérdésben, hogy alkalmazandók-e a büntető tárgyalás garanciái a fiatakorúak javító-nevelő intézetben (*homes for juveniles*) való fogvatartásának elrendelésére [Fletcher (1998) 26–27. o.].

¹¹³² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A. paras. 46., 47.

tekintettel kell lenni az adott szankció hatására is.¹¹³³ Ez utóbbi megközelítés érvényesül impliciten SCHERMERS különvéleményében,¹¹³⁴ valamint a Bíróság ítéletében is.¹¹³⁵ A cél- és a hatásteória közötti különbség az elvonás büntetési jellege vonatkozásában – a Bizottság jelentése és a Bíróság ítélete között – legerősebben azon körülmény értékelésénél jelentkezik, hogy az elvonás a bűncselekménybe fektetett vagyont is érintheti.¹¹³⁶

A *Welch* ítélet érvelése végén záróakkordként tartalmaz egy olyan megállapítást, amely szerint, ha „a látszat mögött a szituáció valóságát nézzük (*looking behind appearances at the realities of the situation*)”, bárhogyan is klasszifikáljuk az elvonás szankcióját, a kérelmező annak eredményeként hátrányosabb következményekkel kerül szembe, mint amire az elítélése alapjául szolgáló bűncselekmény elkövetése idején számíthatott.¹¹³⁷ Ez a megközelítés a praktikus és hatékony értelmezés (*practical and effective interpretation*) technikája, amely kiemelkedő helyet foglal el a Bíróság joggyakorlatában.¹¹³⁸ Ez természetesen – az adott ítélet némileg megtévesztő megfogalmazása ellenére – nem azt jelenti, hogy a 7. cikk garanciáit bármely szankció (hátrányos jogkövetkezmény) visszaható hatályú alkalmazására ki lehetne terjeszteni. Valójában arra utal, hogy a Bíróság lényegében előnyben részesíti az EJEE-ben biztosított jogokat tágan értelmező (esetünkben a büntetési jelleget elismerő) felfogást. Ez egyébként meg is jelenik a Bíróság ítéletében, amikor bizonyos tényezőket, amelyek éppúgy összhangban van a büntetés általában elfogadott fogalmával, mint ahogy nélkülözhetetlennek tekinthetők a (pusztán) preventív séma szempontjából is, összességükben mégis a büntetési jelleget alátámasztóként értékeli.¹¹³⁹

A következőkben a fenti körülményeket egyenként vesszük górcső alá, hogy megállapítsuk, milyen hatással voltak a büntetés fogalmának megállapítására a Bíróság és a Bizottság határozataiban, tagjainak külön és párhuzamos véleményeiben.

6.3.2.1. Az elvonás alkalmazására elítélést követően kerül sor

A vizsgált strasbourgi források többsége jelentőséget tulajdonít annak, hogy az elvonás alkalmazására elítélést követően kerül sor. Egyedül SCHERMERS különvéleménye nem tér ki erre a faktorra, bár könnyen elképzelhető, hogy – annak fennállását nyilvánvalónak véve –

¹¹³³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: Dissenting opinion annexed to the (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. [para. 1.]

¹¹³⁴ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: Dissenting opinion of SCHERMERS annexed to the *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993.

¹¹³⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 33.

¹¹³⁶ Ld. a tanulmány 6.3.2.6. pontját.

¹¹³⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 34.

¹¹³⁸ Elsőként említi a Bíróság sajátos értelmezési technikái közül ASHWORTH/EMMERSON (2001) 62. o.

¹¹³⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para 33.

csak olyan szankciókra alkalmazza a tesztjét, amelyek alkalmazására bűnösség megállapítását követően kerül sor.¹¹⁴⁰

A Bizottság jelentése, illetve SOYER és társainak ehhez fűzött különvéleménye szerint az elvonást nem teszi önmagában büntető jellegűvé az, hogy bűnösség megállapítását követően kerül rá sor.¹¹⁴¹ Ezzel szemben Meyers bíró párhuzamos véleménye szerint az elvonás büntetési jellegének megállapításához elegendő, hogy annak alkalmazására „bűncselekmény miatti elítélést követően (*following conviction for a criminal offence*)” kerül sor.¹¹⁴² A Bíróság ítélete szerint a büntető jelleg megítélésénél amellet, hogy a szankciót bűncselekmény miatti elítélést követően alkalmazzák, más faktorok is „figyelembe vehetők (*may be taken into account*)”.¹¹⁴³ Az ítélet lehetőséget adó megfogalmazásából arra lehet következtetni, hogy bizonyos esetekben más faktorok értékelése mellőzhető, a szankció pusztán arra tekintettel büntetésnek minősíthető, hogy bűncselekmény miatti elítélést követően alkalmazzák. Részemről azon nézethez csatlakozom, amely szerint az elvonás büntetési jellegének elismeréséhez nem elég, hogy annak elrendelésére bűnösség megállapítását követően kerül sor. Mégpedig egyetlen esetben sem. A Bíróság ítéletéből következő „egyértelmű” esetek meghatározása valójában mindig más tényezők hallgatólagos figyelembevételével történik. Így – legalábbis elméletileg – nem képzelhető el olyan eset, amikor a büntetési jelleg pusztán annak figyelembevételével lenne megállapítható, hogy az adott intézkedés alkalmazására a bűnösség megállapítását követően került sor.

Míg SOYER és társainak különvéleménye szerint pusztán az a tény, hogy az elvonás alkalmazására bűncselekményért való elítélést követően kerül sor, – más tényezők mellett, de – megalapozza a szankció büntetési jellegét.¹¹⁴⁴ Ezzel szemben a Bizottság jelentése és a Bíróság ítélete nem tulajdonít ilyen jelentőséget az elítéléssel való pusztán kapcsolatnak, hanem azt a büntetési jelleg szempontjából – részben más tényezők figyelembevételével – értékeli.¹¹⁴⁵ Ennek alapján a Bizottság jelentése arra a következtetésre jutott, hogy a kábítószerrel visszaélés miatti elítélés tulajdonképpen csak a kioldógomb (*trigger*) funkcióját tölti be az elvonás szabályozásában. Célja az, hogy kijelölje azon személyeket, akiknél meg lehet vizsgálni, hogy bevételhez jutottak-e kábítószerrel visszaélésből. A Bizottság

¹¹⁴⁰ Mivel a vizsgált angol szabályozás szerint az elvonás mindig bűncselekmény miatti elítéléshez kötődik, nem szükséges megvizsgálni, hogy ennek hiányában lehet-e szó büntetésről az egyezmény értelmében.

¹¹⁴¹ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 50.; EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: Dissenting opinion annexed to the (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. [para. 4.]; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 28.

¹¹⁴² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, MEYER: *Concurring opinion of Meyer annexed to Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. [para. 1.]

¹¹⁴³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 28.

¹¹⁴⁴ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: Dissenting opinion annexed to the (*Welch v. United Kingdom*) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. [para. 5.]

¹¹⁴⁵ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 50.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 29.

értelmezése szerint a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény tulajdonképpen csak a bizonyítottság magasabb szintjét követeli meg, ha összevetjük az M. v. Italy ügyben¹¹⁴⁶ szereplő olasz intézkedéssel, amelyik az elítéléstől függetlenül a büntető eljárástól elkülönülve is alkalmazható.¹¹⁴⁷ Az angol megoldás egyébként – ahogy SOYER és társai a Bizottság érvelésének rekonstruálásakor rámutattak – az eljárásjogi védelem magasabb szintjét biztosítja a gyanúsítottaknak, mint az olasz szabályozás.¹¹⁴⁸ Ezzel szemben a Bíróság ítélete az elítélés az elvonás szabályozásában betöltött funkcióját nem tartotta olyannak, amely ne férne össze a büntetés fogalmánál megszokottal.¹¹⁴⁹

Az elítélés funkciójának értékelése mögött azonban – szükségszerűen – más faktorok (pl. a szankció más bűncselekményből eredő vagyona kiterjedő jellege) figyelembevétele is megjelenik. Ezzel azonban tulajdonképpen csak közvetlenül az elítélés szerepéről mondunk véleményt, valójában már közvetetten más tényezőket értékelünk a büntetés fogalma tekintetében. Jól látszik ez a Bíróság ítéletének azon látszatra tautologikus megfogalmazásán, hogy a bűncselekményért való elítéléssel való kapcsolaton nem lazít az a körülmény, hogy az angol bíróság olyan vagyona elvonását is elrendelheti, ami nem az elítélés alapjául szolgáló deliktumhoz kapcsolódik. Ehhez hasonló azon önmagában semmitmondó megállapítás, hogy a Bíróság szerint a rendelkezések hatókörének ilyen meghatározása (azaz más bűncselekmény figyelembevétele) nem változtat azon a tényen (*fact*), hogy az elvonás alkalmazása büntető elítéléstől függ.¹¹⁵⁰ Az ugyanis nyilvánvaló, hogy ha az adott szankció bűncselekményért való elítéléstől függ, ezen a tényen más körülmény már nem változtathat. Azonban ezen további tények önmagukban már közvetlenül relevánsak lehetnek a büntetési jelleg (tagadása) szempontjából. Ezen tényezőknek, nevezetesen az elvonás mértékének meghatározásakor az elítélés alapjául nem szolgáló más bűncselekmény figyelembevételének, illetve a szankció *reparatív* (preventív) céljának, az elvonás büntetési jellegére gyakorolt hatására azonban már a következő pontokban térek ki.¹¹⁵¹

6.3.2.2. Kiterjesztett vagyonelvonás

Mind a Bizottság, mind a Bíróság figyelembe vette azt a tényt a büntetési jelleg megítélésénél, hogy az elvonás alapján megfizetendő összeg megállapításánál nem csak azt a vagyont vizsgálhatják, amely a vád tárgyát képező bűncselekményből ered, hanem bármilyen más kábítószer visszaélésből származó bevételt is. Míg a Bizottság szerint ez a körülmény az elítélés ún. kioldógomb funkcióját erősíti, azaz közvetve a büntetési jelleg tagadását támasztja

¹¹⁴⁶ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: (M. v. Italy) No. 12386/86, Dec. 15. 4. 91.

¹¹⁴⁷ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: Welch v. United Kingdom, Comm. Report of 15 October 1993, para. 50.

¹¹⁴⁸ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93. [para 5.]

¹¹⁴⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 29.

¹¹⁵⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 29.

¹¹⁵¹ Ld. a tanulmány 6.3.2.2. illetve 6.3.2.3. pontját.

alá, addig a Bíróság ítélete szerint ez a faktor nem változtat az elvonás az elítéléshez (pontosabban az annak alapjául szolgáló bűncselekményhez) fűződő kapcsolatán, azaz közvetve annak büntetési jellegén.¹¹⁵² Nézetem szerint sem összeegyeztethetetlen a büntetés fogalmával, ha annak mértékének meghatározásakor más olyan bűncselekményt is figyelembe vesznek, amelyre az elítélés nem terjedt ki. Ez más esetekben is szokásos megoldás, például a bűnismétlők – különösen a visszaesők – szigorúbb megbüntetése esetén.

6.3.2.3. *A reparatív és preventív cél*

A Bizottság a kábítószerrel visszaélésről szóló 1986. évi angol törvény megalkotásának hátterét és kinyilvánított célját felidézve az elvonást reparatív és preventív szankcióként jelölte meg, amelynek azt kellett volna biztosítania, hogy kábítószerrel visszaélés elkövetése ne legyen kifizetődő és az abból eredő javakat ne lehessen a későbbiekben újabb bűncselekményre felhasználni.¹¹⁵³ A reparációs és a prevenciós célra való hivatkozás a Bizottság jelentésében egyértelműen a szankció büntetési jellegének tagadását alátámasztó körülményként jelenik meg. Hiszen a Bizottság e körülményt választja érvelése kiindulópontjául,¹¹⁵⁴ ezt követően pedig már csak azon tényezőket sorolja, amelyek szerint nem alkalmasak a büntetési jelleg megalapozására,¹¹⁵⁵ illetve annak hiányát támasztják alá.¹¹⁵⁶ Ezzel szemben Bíróság – miközben elismerte a szabályozás *reparatív és preventív* célját – szerintem igen találóan rámutatott arra, hogy a prevenció és reparáció valójában összhangban van a megbüntetés céljával. Akár tekinthetők úgy is, mint a büntetés fogalmának építőelemei.¹¹⁵⁷ Részemről egyetértek a Bírósággal abban, hogy a reparatív és preventív cél nem jelenti a büntetési jelleg hiányát. Ugyanakkor úgy vélem ezen a célok nem tekinthetők olyanként sem, amelyek önmagukban megalapoznák, vagy akár más tényezők mellett erősítenék egy szankció büntetési jellegét.

¹¹⁵² EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 52.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 29.

¹¹⁵³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 47.

¹¹⁵⁴ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. paras. 46., 47.

¹¹⁵⁵ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. paras. 49–51.

¹¹⁵⁶ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 52.

¹¹⁵⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 30. Ebben a vonatkozásban érdemes megemlíteni az a kérdést, amivel a Bizottság és a Bíróság nem foglalkozott, hogy vajon egy pusztán preventív célú szankció minősülhet-e büntetésnek. A kérdés felvetése FLETCHER (1998) 33–35. o. alapján történt, aki azt egyébként tagadóan válaszolja meg, és a büntetés fogalmához a megtorlási gondolat meglétét követeli meg.

6.3.2.4. A szankció súlya

A releváns források egybehangzó véleménye szerint a szankció jelentős súlya „önmagában nem döntő” a büntető jelleg megállapításánál,¹¹⁵⁸ mivel – a Bíróság szerint – számos nem büntető jellegű intézkedés is komoly behatással járhat az érintett személyre.¹¹⁵⁹ Ezzel egyetértve a félreértések elkerülése végett csak annyit jegyzek meg, hogy büntetőjog összességében ugyan valóban a legsúlyosabb joghátrányokat tartalmazza, de ebből nem következik, hogy más jogágak egyes szankciói ne érhetnék el bizonyos büntetőjogi eszközök súlyát.

A releváns források álláspontja azonban már korántsem ilyen egyhangú abban a kérdésben, hogy a szankció jelentős súlyának van-e egyáltalán szerepe a büntetési jelleg megalapozásában. A Bíróság indokolásából kifejezetten úgy tűnik, hogy a szankció jelentős súlya *egyáltalán* nem jöhet számításba a szankció büntető jellegét megalapozó tényezők között. Hiszen a Bíróság ezt a tényezőt – a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés lehetőségével szemben – nem említette azok között, amelyek a büntető jellegét összességükben alátámasztják,¹¹⁶⁰ így feltehetően nem használta fel a szerinte releváns tényezők összességében való értékelése¹¹⁶¹ során sem. Nem ilyen következetesen elutasító a Bizottság, amelynek jelentéséből csak az derül ki, hogy a szankció jelentős súlya *az adott esetben* nem volt alkalmas a büntető jelleg megalapozására, illetve az azzal szemben felhozott tényezők erejének megingatására.¹¹⁶² Ezzel szemben SOYER és mások különvéleményében a szankció jelentős súlya egyértelműen komoly faktorként szerepelt azon álláspont kialakításában, hogy az elvonás tulajdonképpeni hatásában büntető jellegű.¹¹⁶³

Részemről azzal az állásponttal értek egyet, amely szerint a szankció jelentős súlya egyáltalán nem szerepelhet azon tényezők között, amelyek a büntető jellegét a 7. cikk vonatkozásában megalapozzák. Nézetem szerint ez arra vezethető vissza, hogy a visszaható hatály tilalmát nem a szankció mennyiségi, hanem más (minőségi) jellemzőitől függően kell biztosítani. Nem tartom a 7. cikkben meghatározott alapjog jellegével összeférőnek, ha egy szankciót, amely egyébként (azaz a többi tényező alapján) összességében nem minősül büntetésnek, csak azért vonnánk be a 7. cikk 1. bekezdés második mondatának hatókörébe, mert jelentősebb súlyú joghátrányt jelent. Azt sem tartom a 7. cikkben biztosított alapjog

¹¹⁵⁸ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, *Comm. Report of 15 October 1993*, para. 50.; EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* para. 32.

¹¹⁵⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 32.

¹¹⁶⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 33.

¹¹⁶¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 35.

¹¹⁶² EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, *Comm. Report of 15 October 1993*, paras. 50., 53.

¹¹⁶³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* [para. 5.]

jellegeivel összhangban állónak, ha a garancia érvényesítésére bizonyos kis súlyú – egyébként büntetésnek minősülő szankciók esetén – nem kerülne sor. Ilyen esetek előfordulása azonban az elvonás tekintetében nem gyakori.

6.3.2.5. A meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés

A releváns források egyetértenek abban, hogy a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés lehetősége sem tekinthető olyan ismérvnek, amely – legalábbis önmagában – megalapozhatná egy szankció büntető jellegét.¹¹⁶⁴ Hiszen – ahogy arra Bizottság jelentése rámutatott – ilyen szankciók „a büntető szférán kívül is léteznek, például [...] bírósági határozatoknak való ellenszegülés esetén”.¹¹⁶⁵ Nézetem szerint ebben a vonatkozásban nagyobb jelentőségű – mivel a nemzeti jogrendszerektől független – érv, hogy maga az EJEE sem csak a büntető szankció formájában elrendelt kötelezettségek végrehajtásának biztosítására tartja alkalmazhatónak a személyes szabadságtól való megfosztást. Hiszen az 5. cikk 1. bekezdés b) pont I. fordulata alapján „olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele” nem tekinthető a szabadsághoz és biztonsághoz való jog megsértésének, „aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének”.

A releváns források véleménye erőteljesen megoszlik abban a tekintetben is, hogy a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés lehetősége legalább a büntetési jelleget megalapozó tényezők *egyikeként* figyelembe vehető-e. SOYER és társainak különvéleménye a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés lehetőségének különösen fontos jelentőséget tulajdonított a büntetési jelleg szempontjából.¹¹⁶⁶ Részükről külön kiemelik, hogy az angol szabályozást többek között éppen az is megkülönbözteti – az M. v. Italy ügyben vizsgált – olasztól, hogy az utóbbiban nem volt lehetőség a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés alkalmazására.¹¹⁶⁷ A Bíróság szerint a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés lehetősége – szemben a szankció súlyával – olyan körülmény, amely a releváns tényezők összességében való értékelésénél a büntetési jelleget támasztja alá.¹¹⁶⁸ A Bizottság jelentése a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés lehetőségét az adott ügyben nem tartotta olyan jelentősnek, mint az elvonás büntető jellegeivel szemben felhozott

¹¹⁶⁴ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, *Comm. Report of 15 October 1993*, para. 50.; EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* [paras. 3., 5.]; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 33. Mivel az angol vagyonelvonás meg nem fizetése esetén mindig van lehetőség szabadságvesztés alkalmazására, nem vizsgálom meg, hogy vajon ennek hiányában beszélhetünk-e egyáltalán büntetésről az EJEE 7. cikk értelmében.

¹¹⁶⁵ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, *Comm. Report of 15 October 1993*, para. 50.

¹¹⁶⁶ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* [para. 5.]

¹¹⁶⁷ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* [para. 3.]

¹¹⁶⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom, judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 33.

érveket. Sőt fentebb idézett megállapítása a más szférában alkalmazott szabadságelvonásról¹¹⁶⁹ úgy is értékelhető, hogy e tényező a Bizottság szerint egyáltalán nem hathat közre a büntető jelleg megalapozásánál.

Részemről a szankció büntetési jellegének megalapozása szempontjából szükségesnek tartom a meg nem fizetés esetén irányadó szabadságvesztésen belül is differenciálni. A megkülönböztetés alapja az, hogy a szabadságelvonás kiállása mentesít-e például a pénzösszeg megfizetése alól. Ha igen a továbbiakban ún. helyettesítő szabadságvesztésről szólok. Ettől megkülönböztethető azon eset, amikor a meg nem fizetés esetén irányadó szabadságvesztés pusztán kényszereszközként segíti elő a pénzbüntetés megfizetését.¹¹⁷⁰

Részemről azt tartom a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény alapján alkalmazott vagyoneelvonás büntetési jellegét megalapozó tényezőnek, hogy meg nem fizetése esetén helyettesítő szabadságvesztés alkalmazására kerül sor, nem pedig pusztán a megfizetés kikényszerítését szolgáló szabadságelvonásra. E tényező erejét azonban csökkenti, de semmiképpen sem szünteti meg a következő két körülmény: Egyrészt a kábítószerrel visszaélés bűncselekményéről szóló 1986. évi angol törvény esetén a meg nem fizetés esetén alkalmazandó szabadságvesztés helyettesítő jellege nem a törvény kifejezett rendelkezéséből, hanem egy olyan általános szabályból ered, amely az elvonás végrehajtására a pénzbüntetés szabályainak megfelelő alkalmazását írta elő. Másrészt az angol bíróságok álláspontja szerint az elvonásnál – a pénzbüntetéssel szemben – a helyettesítő szabadságvesztés aktiválása előtt mindenképpen meg kell próbálkozni az összeg behajtásával.

A *Phillips* ügyben hozott döntés – a két szabályozás hasonlóságára tekintettel – a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény alapján alkalmazott vagyoneelvonást is büntetésnek tartja az EJEE 7. cikke szempontjából.¹¹⁷¹ Nem vette figyelembe vagy nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy a meg nem fizetés esetén letöltendő szabadságvesztés jellege a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény alapján megváltozott, letöltése már nem mentesít a szankció összegének megfizetése alól. Erre tekintettel viszont az általunk vallott felfogás szerint a meg nem fizetés esetére irányadó szabadságvesztés a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi törvény esetén már nem használható fel az elvonás büntetési jellegét alátámasztó tényezőként.¹¹⁷²

6.3.2.6. Az elvonás a bűncselekménybe fektetett vagyona is kiterjed

A releváns források többsége fontosnak találta a szankció büntetési jellege szempontjából azt a körülményt, hogy az elvonás a bűncselekménybe fektetett vagyona is kiterjed. A

¹¹⁶⁹ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 50.

¹¹⁷⁰ A fenti megkülönböztetésre a német jog tekintetében ld. JESCHECK/WEIGEND (1996) 775. o.

¹¹⁷¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: (*Phillips v. United Kingdom*) No. 41087/98. Dec. 30. 11. 2000. „The law”, point 2.

¹¹⁷² Ez persze nem jelenti azt, hogy a kábítószerrel visszaélésről szóló 1994. évi angol törvény alapján alkalmazott vagyoneelvonás más tényezők alapján ne képezhetne büntetést az EJEE 7. cikk vonatkozásában.

Bizottság szerint az ebben a vonatkozásban a nemzeti bíróságnak biztosított széles hatáskörnek nem a terhelt megbüntetése a *célja*, hanem azzal inkább az, hogy a lehető legtöbb kábítószerrel visszaélésből eredő jövedelem fennakadjon az elvonás hálóján.¹¹⁷³ Ezzel szemben a Bíróság szerint ez a körülmény nemcsak a reparatív és preventív céllal, hanem a büntetési jelleggel is összhangban van.¹¹⁷⁴ Azt a körülményt, hogy az elvonás kiterjed bűncselekménybe fektetett vagyoni, szerintem attól függően kell a büntetési jelleg megalapozó tényezőnek tekinteni, hogy a szankció céljára vagy annak hatására koncentrálunk. Célja alapján ez a sajátosság értelmezhető úgy, mint amely mindössze a pusztán reparatív és preventív cél hatékonyabb érvényesülését segíti elő. Hatásában viszont bizonyosan büntető jellegű.

6.3.2.7. Az elvonás vélelmeken alapul

A releváns források többsége fontosnak találta a szankció büntetési jellege szempontjából azt a körülményt, hogy a szankció – a vélelmek következtében – a legálisan szerzett vagyoni is kiterjed. SCHERMERS különvéleménye kifejezetten csak ezt vette figyelembe a büntetési jelleg megállapításánál, addig SOYER és társai különvéleménye,¹¹⁷⁵ valamint a Bíróság ítélete¹¹⁷⁶ ezt a körülményt csak más tényezőkkel együtt vette számításba. Míg Bíróság csak a praktikus és hatékony értelmezés következtében értékelte a vélelmek érvényesülését olyannak, amely nemcsak a reparatív és preventív céllal, hanem a büntetési jelleggel is összhangban van,¹¹⁷⁷ addig SOYER és társai különvéleményének rendszerében a vélelmek egyértelműbben a büntetési jelleg alátámasztásaként szerepelnek.¹¹⁷⁸ A tényező céljának vagy hatásának értékelése tekintetében utalunk az előző pontban¹¹⁷⁹ kifejtettekre.

6.3.2.8. Az adott szankció alkalmazására és végrehajtására szolgáló eljárás

A büntetési jelleg meghatározásánál figyelembe veendő tényezők között a Bíróság felsorolja az adott szankció alkalmazására és végrehajtására szolgáló eljárást,¹¹⁸⁰ de annak elemzésére – érdekes módon – határozatának későbbi részében nem tér ki részletesen.

¹¹⁷³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, *Comm. Report of 15 October 1993*, para. 51.

¹¹⁷⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 33.

¹¹⁷⁵ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* [para. 2.]

¹¹⁷⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 33.

¹¹⁷⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 33.

¹¹⁷⁸ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, SOYER AND OTHERS: *Dissenting opinion annexed to the (Welch v. United Kingdom) No. 17440/90, Dec. 12. 02. 93.* [para. 2.]

¹¹⁷⁹ Lásd a tanulmány 6.3.2.6. pontját.

¹¹⁸⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, *judgment of 9 February 1995*, Series A, no. 307-A, para. 28.

6.3.2.9. Az elkövető bűnösségét (*culpability*) is figyelembe veszik az elvonás alkalmazásakor

A Bírósági ítélet az angol jog bemutatásakor hivatkozik a *Court of Appeal* az *R. v. Porter* ügyben tett következő megállapításaira: A kábítószerral visszaélésre irányuló szövetség egyes résztvevőinek bűncselekményből eredő bevételét különböző nagyságban lehet meghatározni, ha van bizonyíték az egyenlőtlen szerepekre (*involvement*) és arra, hogy különbözőképpen jutottak vagyonhoz. A Bíróság szerint a *Welch* ügyben is hasonlóan történt ez, az egyik terhelttárstól kevesebb vagyon elvonását rendelték el, tekintve annak kisebb mértékű részvételét a bűncselekményben.¹¹⁸¹ A Bíróság összességében a büntetési jelleget alátámasztó tényezőként értékeli, hogy az elkövető bűnösségét (*culpability*) is figyelembe veszik az elvonás alkalmazásakor.¹¹⁸² Részemről rámutatok, hogy a *Porter* ügyben az elkövető részvételének mértékét vették figyelembe, és nem feltétlenül bűnösségének fokát. Az előbbi körülmény pedig méltán tekinthető több személy esetén pusztán az elkövetésből eredő vagyon meghatározásánál irányadó praktikus eszköznek is. Erre tekintettel viszont szerintem e tényező büntetési jelleget alátámasztó volta a *Welch* ügyben is erősen kétséges.

6.3.2.10. A nemzeti jog kategorizálása

Az adott esetben a nemzeti bíróságok értékeléseit a Bizottság, illetve a Bíróság nem tartotta olyanak, mint ami (túl sok) segítséget nyújtana (*are not helpful, to be of much assistance*) a büntetési jelleg megállapításánál, mivel inkább a helyi jog és eljárás bizonyos kérdéseinek tárgyalása során születtek, mint az intézkedés az EJEE alapján történő kategorizálása kapcsán. Ehhez képest nem lényeges különbség, hogy míg a Bíróság a fontosnak tartotta, hogy kitérjen arra, hogy a nemzeti ítéletek többsége a punitív jelleget hangsúlyozza, addig a Bizottság azokat önmagukban is ellentmondásosak találta.¹¹⁸³ Érdekes azonban rámutatni, hogy a büntetőjogi vád – 6. cikkben szereplő – fogalmának elemei közül sem döntő jelentőségű a nemzeti jog kategorizálása, de ott legalább kiindulópontot képez.¹¹⁸⁴

¹¹⁸¹ Vö. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 13.

¹¹⁸² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 33.

¹¹⁸³ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. para. 49.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Welch v. The United Kingdom*, judgment of 9 February 1995, Series A, no. 307-A. para. 31.).

¹¹⁸⁴ Vö. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Engel and others v. Netherlands* judgment of 8 June 1976, Series A, no. 22. para. 82.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Öztürk v. Germany* judgment of 21 February 1984, Series A, no. 73. para. 50.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *A. P., M. P. és T. P. v. Switzerland* judgment of 30 June 1997, no. 19958/92, ECHR 1997-V. para. 39.

6.4. NULLA POENA SINE LEGE CERTA ÉS A HATÁROZOTT TÖRVÉNYI SZABÁLYOZÁS ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYE

6.4.1. A nulla poena sine lege certa elv

6.4.1.1. Az alkotmányos követelmény eredete

A nulla poena sine lege certa elv nem jelenik meg explicit módon a német Alkotmány rendelkezéseiben, de abból az alkotmánybíróági gyakorlatban és a jogirodalomban levezetést nyer. Így az Alkotmánybíróság állandó gyakorlata¹¹⁸⁵ és a jogirodalom¹¹⁸⁶ szerint a német Alkotmány azon rendelkezéséből, amely kimondja, hogy egy cselekményt csak akkor lehet megbüntetni, ha a büntethetőségét az elkövetés előtt törvény meghatározta,¹¹⁸⁷ nemcsak a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatályának tilalma, hanem a meghatározottság követelménye is eredeztethető.¹¹⁸⁸

6.4.1.2. A határozott büntetőtörvényi szabályozás hatóköre

6.4.1.2.1 Az alkotmányos garancia alapja a materiális büntetési jelleg

Annak, hogy egy szankciót a német Alkotmány 103. cikk. 2. bekezdésének fokozott meghatározottsági mércéjével¹¹⁸⁹ lehessen mérni, mindenképpen feltétele, hogy a jogintézmény büntetésnek minősüljön. A német Alkotmánybíróság a büntetési jelleget nem pusztán a szankció törvényalkotó általi besorolása, hanem részben attól független szempontok (így annak jogi természete) alapján bírálná el. A vagyoni büntetésről szóló határozat alapján ugyanis a vagyoni büntetésre azért vonatkozott a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdésének meghatározottsági követelménye, mivel a szankció „jogi természete és törvényi megfogalmazása szerint büntetés” (*ist in Rechtsnatur und gesetzlicher Ausgestaltung eine Strafe*).¹¹⁹⁰ Az elvonásról szóló határozatban pedig a szankció hiányzó büntetési jellege meghatározásakor a *nulla poena sine lege certa* elv szempontjából is eleve azt a konklúziót vette át, amelyet – a törvényalkotói besorolástól alapvetően függetlenül – a bűnösségi elv tekintetében már kialakított.¹¹⁹¹

¹¹⁸⁵ Pl. BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68. Nr. 78. [BVerfGE 25, 269 (285)].

¹¹⁸⁶ Pl. SCHMIDT-ABMANN (1992) 16. o.,

¹¹⁸⁷ Német Alkotmány 103. § (2) bek.

¹¹⁸⁸ SCHMIDT-ABMANN (1992) 16. o.

¹¹⁸⁹ SCHMIDT-AMANN (1992) 8. o., JESCHECK/WEIGEND (1996) 137. o.

¹¹⁹⁰ Vö. BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 74. [BVerfGE 105, 135 (157)]

¹¹⁹¹ Ld. a tanulmány 6.2.3. pontját.

6.4.1.2.2 A garancia kibővítése a büntetőjogi szankciók összességére?

Fontos rámutatni, hogy az előbbieken *de lege lata* – módszertani alapvetésünknek¹¹⁹² megfelelően – a *nulla poena sine lege certa* elvet, mint pozitív jogi alkotmányos garanciát vizsgáltam a büntetés fogalom vonatkozásában. Ettől élesen elkülönülő kérdés, hogy az alapelv jogirodalomban tételezett,¹¹⁹³ vagy éppen *de lege ferenda* alkotmányosan garanciaként megjeleníteni kívánt terjedelme miként alakul. Így pl. NAGY szerint a *nulla poena sine lege certa* elv hatóköre mindenfajta büntetőjogi szankcióra, azaz a hazai jogban ismeretes intézkedésekre is kiterjed.¹¹⁹⁴ Egy ilyen felfogás alapján pedig akár szükségesnek tűnhet a fokozott meghatározottság alkotmányos garanciájának kibővítése olyan módon, hogy az a büntetőjogi intézkedésekre is kiterjedjen.

A *nulla poena sine lege* elv ilyen kibővített megfogalmazása megítélésem szerint vitathatatlan előnyökkel is jár. Ezzel ugyanis a hatályos joghelyzethez képest kiküszöbölhető lenne, hogy az alkotmánybírói ítélezés során a büntetés materiális fogalmának sokszor bizonytalan kontúrjaira kelljen támaszkodni. A kibővítés következtében ugyanis a fokozott meghatározottság követelménye nem a szankció büntetési jellegéhez, hanem ahhoz a sokkal kevesebb nehézséggel elbírálható kérdéshez kötődne, hogy a kiszabásának alapjául szolgáló cselekmény büntetőjog-ellenes-e. Az ilyen felfogás azonban szerintem az alkotmányos garancia hatókörének szükségtelenül nagylelkű kiterjesztését jelentené, amely a jogbiztonság jogállami értékét *aránytalanul* a célszerűség rovására érvényesíti. Ez viszont komoly érv amellől az – általam elfogadott – elmélet mellett, hogy a magasabb szintű meghatározottság alkotmányi követelményét nem kell minden büntetőjogi szankció esetén biztosítani.

A *nulla poena sine lege certa* elv kibővített megfogalmazása ezen felül azzal járna, hogy egy jogintézmény pusztán azért esik fokozott meghatározottsági követelmény alá, mert azt a jogalkotó büntetőjogi intézkedésként szabályozta (azaz egyik konjunktív alkalmazási feltételeként a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetését írta elő). A garancia kiterjesztése azonban meglehetősen logikátlan abban az esetben, ha hasonló jogkövetkezmény alkalmazására – akár más néven – a közigazgatási vagy polgári jog is lehetőséget ad vagy adhatna. Az ilyen alapjog-dogmatikai felfogás ugyanis ilyen esetekben a büntetőjogi intézkedések kodifikálásától még inkább a közigazgatási vagy polgári jogba való „menekülésre” csábítja a jogalkotót, hiszen ott célját kevesebb alapjogi akadály megsértésének kockázatával érheti el. A garancia hatókörének bővítése tehát – ugyan közvetetten, de – olyan célszerűségi szempontok (egységes döntés, egységes eljárás) érvényesítését teszi lehetetlenné, amelyek egy joghátrány büntetőjogi intézkedésként való

¹¹⁹² Lásd a tanulmány 6.1.2. pontját.

¹¹⁹³ Az alkotmányi garancia és a jogirodalomilag kívánatos (büntetőjogi) megoldás szempontjának elkülönítésére a *nullum crimen sine lege praevia* elv kapcsán ROXIN (1997) 120. o., JESCHECK/WEIGEND (1996) 139. o. 47. lj.

¹¹⁹⁴ NAGY (2004) 63. o.

szabályozását indokolják. Jól láthatjuk tehát, hogy nemcsak a garanciák hatókörének megszorításával, hanem bővítésével is óvatosan kell bánnunk.

6.4.1.2.3 A jogalkotói besorolás szerepe a nulla poena sine lege certa elv

hatókörénél

A német Alkotmánybíróság a jogi természetre és a törvényi megfogalmazásra tekintettel lévő formulája alapján egy szankció büntetési jellegének vizsgálatánál nemcsak a szankció jogalkotói (formális) besorolásának, hanem materiális jellegének is jelentőséget kell tulajdonítani. Érdemes azonban megvizsgálni egy olyan felfogást is, amely szerint a szankció már önmagában attól *a nulla poena sine lege certa* elv alá tartozik, ha azt a jogalkotó büntetésként nevesíti. Egy ilyen szemlélet mellett szól, hogy a jogalkotónak reverzibilisen jogában áll alá vetni magát a fokozott alkotmányos garanciáknak, hiszen egyébként is biztosíthatná a materiálisan intézkedésnek minősülő szankciókra a büntetésekre irányadó garanciákat. Sőt az emberi jogok fő funkciója is (az egyén védelme az állami önkénnytől) a büntetés fogalom fenti „klauzula”, illetve félig autonóm megközelítését indokolja, amelyre egyébként – pl. a büntetőjogi vád fogalma tekintetében – van is példa az alapjogi dogmatikában.¹¹⁹⁵

Részemről azonban mégsem tartanám szerencsésnek, hogy a *nulla poena sine lege certa* elvet félig autonóm büntetés-fogalomra alapítsuk. Csak a büntetés teljesen autonóm alkotmányos fogalma alkalmas arra, hogy a fokozott garanciák hatókörét konzekvens rendszerben az indokolt körre szorítsa. Ráadásul éppen ez a szemlélet van összhangban azzal a felfogással, amely fordított esetben¹¹⁹⁶ a materiális jellegnek tulajdonít döntő jelentőséget.

6.4.1.3. *A nulla poena sine lege certa elv követelményei és a büntetési tétel*

A vagyoni büntetésről szóló döntésében a német Alkotmánybíróság leszögezte, hogy a meghatározottság 103. cikk 2. bekezdéséből eredő követelménye érinti a büntetési tételt (*die Strafandrohung*) is. A büntetésnek, mint a bűnösen elkövetett büntetőjogi jogtalanságra reagáló megvédő jellegű állami reakciónak, a címzettek számára előreláthatónak kell lennie, így azt a törvényhozónak fajta és mérték szerint normában kell meghatároznia.¹¹⁹⁷

JENTSCH és társai különvéleménye sem tagadta, hogy a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdése alapján a büntetés nemét és mértékét a bíró nem állapíthatja meg törvényi alap nélkül. Szerintük azonban a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdéséből eredő meghatározottság követelménye *elsősorban* a tényállást érinti. Szerintük a német Alkotmányból nem feltétlenül következik, hogy egy büntetési nemet ugyanazokkal a mércével

¹¹⁹⁵ Vö. GRÁD (2005) 292-293. o.

¹¹⁹⁶ Lásd a tanulmány 6.4.1.2.1. pontját.

¹¹⁹⁷ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 60. [BVerfGE 105, 135 (153)].

kell mérni, mint egy tényállást, ráadásul nézetük szerint a meghatározottság elsősorban a büntetőjog különös részét érinti.¹¹⁹⁸

A különvélemény felfogásából számomra elfogadhatónak tűnik annak kifejezett megállapítása, hogy a tényállás és a jogkövetkezmény meghatározottságát nem lehet azonos mércével mérni. Ilyen megállapítások egyébként már korábban is ismeretesek voltak a mértékadó jogirodalomban,¹¹⁹⁹ sőt ilyen szemlélet a határozatot hozó bírák többségének véleményével sem ellentétes. Azt ugyanis a szenátus többsége sem mondta ki, hogy a büntetések meghatározottságát a tényállásokéval azonos mérce szerint kell megítélni. Azt azonban részemről nem tudom elfogadni, hogy a két meghatározottsági követelmény között jelentős különbség legyen. Ez ugyanis a jogalkotó számára olyan visszaélést tenne lehetővé, amely bizonyos tényállási elemek szabályozását (a nagyobb meghatározottsági követelmény alóli kibúvás érdekében) mellőzi, és a problémát a büntetési tételek tágításával kívánja megoldani. Ilyen lenne, ha hazai jogunkban a jogalkotó – nem lévén képes a minősítő körülmények (precíz) megfogalmazására – az emberölést alapesetben 5 évtől életfogytig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetné.

Részemről a különvélemény felfogásából egyenesen hibásnak tartom azt az utalást, amely a meghatározottság követelménye szempontjából a különös rész és az általános rész között – az utóbbi rovására – megkülönböztetést tesz. Az adott bűncselekmény elkövetőjének ugyanis attól függetlenül joga van a szankció mértékének bizonyos pontosságú meghatározásához, hogy a joghátrányt másik vagy összes tényállás esetén lehet-e még alkalmazni vagy sem. A vagyoni büntetésnek például akkor is alkotmányosan meghatározottnak kellene lennie, ha azt csak kábítószerrel visszaélés esetén lehetne alkalmazni. Nem is szólva arról, hogy az általános részben számos olyan rendelkezés van – így például éppen a vagyoni büntetés is –, amely csak bizonyos tényállások esetén alkalmazható. Meglehetősen abszurd lenne csak akkor biztosítani a *nulla poena sine lege certa* elv alkalmazását a vagyoni büntetésre, ha a Btk. 43a. §-ának tartalmát a jogalkotó minden olyan tényállásához odaírta volna, amely a hatályos szabályozás szerint most erre az általános részi rendelkezésre utal.

A vagyoni büntetésről szóló határozat arra tekintettel tekinthető mérföldkönek – vezető esetnek – a német Alkotmánybíróság *nulla poena sine lege certa* elvvel kapcsolatos gyakorlatában, hogy a testületnek végre módja nyílt érdemben foglalkozni a meghatározottság tartalmi kérdéseivel. Azt ugyanis már a korábbi határozatok is tartalmazták, hogy a *nulla poena sine lege certa* alkotmányos elve a büntetésekre is irányadó, de ezt csak *obiter dictum*ként mondták ki. Így pl. – a vagyoni büntetésről szóló határozat által is kifejezetten hivatkozott – 2 BvR 1041/88. számú határozat konklúziója ugyanis éppen a német Alkotmány 103. § (2) bekezdésének alkalmazhatatlansága volt az életfogytiglani szabadságvesztésből

¹¹⁹⁸ BVERFG, RICHTER JENTSCH, DI FABIO UND MELLINGHOFF: *Abweichende Meinung der Richter Jentsch, Di Fabio und Mellinghoff zum Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 120.* [BVerfGE 105, 135 (172-173)].

¹¹⁹⁹ ROXIN (1997) 130. o.

való feltételes szabadságra bocsátás szabályozására vonatkozóan.¹²⁰⁰ Ehhez hasonló az utóbbi döntésben hivatkozott még korábbi (nevezetesen az elévüléssel foglalkozó) alkotmánybíróági határozat,¹²⁰¹ amely éppen azt mondta ki, hogy a súlyosabb büntetőtörvény visszaható hatálya tilalmának alkotmányi garanciája nem alkalmazható a cselekmény üldözhetőségének elévülésre.¹²⁰²

Az alkotmánybíróági határozat szerint a jogkövetkezmények meghatározottságának kérdésében alapvetően két alkotmányos elv ütközik egymással. A bűnösségi elv és az egyes eset igazságossága (*Einzelfallgerechtigkeit*) áll az egyik oldalon, míg a jogkövetkezmények meghatározottsága és a jogbiztonság a másik oldalon. A konfliktus megoldásához ezen princípiumok alkotmányosan tartható olyan kiegyenlítése szükséges, amely képes biztosítani, hogy mindkét – a büntetőjogot uraló alapelv – a lehető legmesszebbmenőkig érvényesüljön. A jogalkotó akkor teljesíti ezt a kötelezettségét, ha a büntetési tétel kiválasztásában a bíró úgy van orientálva, hogy az érintett egyén a fenyegető büntetés mértékét ki tudja következtetni, és lehetővé váljon a bíró számára az adott esetben a bűnösségnek megfelelő büntetés kiszabása.¹²⁰³

Mivel az egyes esetekben csak a bíró az, aki képes a konkrét büntetés arányosságának megítélésére, így a német Alkotmánybíróság szerint nem kifogásolható az a megoldás, amely a büntetés kiszabására – a törvényi büntetési tételeken belül – a bírónak ad hatáskört.¹²⁰⁴ A jogalkotó feladata azonban, hogy a szankció minőségéről és mennyiségéről meghozza az alapvető döntéseket, és kijelölje azt a keretet, amelyen belül a bírónak mozgástere van.¹²⁰⁵ Ez a követelmény – amellet, hogy a tényállás és a jogkövetkezmény arányosságára tekintettel a bűnösségi elvre is visszavezethető – a meghatározottság követelményéből is adódik, a várható szankciót ugyanis a norma címzettjei számára megismerhetővé kell tenni.¹²⁰⁶

- A jogalkotó által eldöntendő kérdés, hogy az adott tényállás elkövetése esetén milyen szankciók alkalmazását teszi lehetővé.¹²⁰⁷
- A jogalkotónak az egyes tényállásoknál olyan büntetési tételeket kell meghatároznia, amelyek alapján büntetés alsó és felső határa megismerhető, és tájékozási pontot nyújt a

¹²⁰⁰ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992 – 2 BvR 1041/88, 78/89*. Nr. 82. [BVerfGE 86, 288 (311)].

¹²⁰¹ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68*. Nr. 80. [BVerfGE 25, 269 (286)].

¹²⁰² BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Februar 1969 – 2 BvL 15, 23/68*. Nr. 82. [BVerfGE 25, 269 (286)].

¹²⁰³ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 70. [BVerfGE 105, 135 (155)].

¹²⁰⁴ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 67 [BVerfGE 105, 135 (154)].

¹²⁰⁵ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 71. [BVerfGE 105, 135 (155)].

¹²⁰⁶ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 72. [BVerfGE 105, 135 (156)].

¹²⁰⁷ BVerfG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 71. [BVerfGE 105, 135 (155)].

bírói mérlegelés számára a tett jogtalansága és a bűnösség tekintetében. Tilos olyan parttalan büntetési tételek alkalmazása, amelyeknél a bűnösség és a jogtalanság normatív viszonyát tisztázatlanul hagyják a szankcióhoz képest, és alkalmazásuk esetén a konkrét büntetés meghatározása egy követelhetetlen bírói döntés eredménye lesz.¹²⁰⁸

- A jogalkotó nem utolsó sorban arra köteles, hogy a büntetési tétel kitöltésére a bíróságnak értékelési kritériumokat adjon. A büntetéskiszabás törvényi elvei – amellet, hogy a bűnösségi elvet is konkretizálják – a meghatározottsági követelményt is érvényesítik. A német Alkotmánybíróság szerint csak kodifikált és bíróilag konkretizált büntetéskiszabási szabályokkal lehet a tág büntetési tételeket az adott esetben jogállamilag elfogadhatóvá tenni.¹²⁰⁹

Az viszont már nem engedhető meg, hogy a bírót – rideg törvényi büntetési tételek útján – olyan büntetés alkalmazására kötelezzék, amely a bűnösségről és a tett súlyáról vallott elképzelésének ellentmond. Az egyes bűncselekmények ugyanis a bűnösség mértékében és a jogtalanság súlyában eltérnek egymástól és a bírónak meg kell adni a lehetőséget ezen eltérések figyelembevételére.¹²¹⁰ Nem ellentétes alkotmánnyal, ha a jogalkotó a bűncselekmények jogkövetkezményeinél lemond az abszolútan meghatározott büntetésekről.¹²¹¹ Az abszolút büntetési tételek ugyanis éppen a bűnösségi elvvel való konfliktus veszélyét idézik fel, így a német Alkotmánybíróság korábbi gyakorlata szerint olyan értelmezést igényelnek, ami biztossá teszi, hogy a határesetekben olyan büntetéseket alkalmaznak, ami megfelel a cselekmény jogtalanságának és bűnösségének.¹²¹²

A német Alkotmánybíróság arra is rámutatott, hogy a törvényalkotóval szemben támasztott fenti követelmények annál szigorúbbak, minél intenzívebben hat a szankció az alapjogokra.¹²¹³ Így kimondta, hogy minél szigorúbb a büntetés, annál inkább köteles a jogalkotó vezérfonalat adni a bíró kezébe, hogy a tényállás megvalósítása esetén kiszabandó büntetést előreláthatóvá tegye, és arról az egyén is képet alkothasson.¹²¹⁴ Ennek a tételnek a megfogalmazása alaposabb vizsgálat szerint – ha a korábbi határozatok logikájából le is vezethető – szintén újdonságnak tekinthető a német Alkotmánybíróság gyakorlatában. A vagyoni büntetésre vonatkozó döntés által hivatkozott 2 BvR 1041/88. számú határozat

¹²⁰⁸ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 72. [BVerfGE 105, 135 (156)].

¹²⁰⁹ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 73. [BVerfGE 105, 135 (156-157)].

¹²¹⁰ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 68. [BVerfGE 105, 135 (154)].

¹²¹¹ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 67. [BVerfGE 105, 135 (154)].

¹²¹² BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 68. [BVerfGE 105, 135 (154)].

¹²¹³ BVerfG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 71. [BVerfGE 105, 135 (155)].

¹²¹⁴ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 73. [BVerfGE 105, 135 (155-157)].

ugyanis az alapjogi behatás intenzitását nem *a nulla poena sine lege certa*, hanem az általános jogállami meghatározottsági követelmény vonatkozásában mondta ki.¹²¹⁵ Az ebben található hivatkozások is részben olyan korábbi határozatokra történnek, amelyek nem büntetőjogi kérdésekben az általános jogállami meghatározottság követelményét bontják ki, és utalnak annak a szabályozási tárgytól és annak intenzitásáról való függésére.¹²¹⁶ A vagyoni büntetésről szóló, illetve a 2 BvR 1041/88. számú határozat (részben egybeeső) további utalásai pedig más olyan döntésekre vonatkoznak, amelyek – a hivatkozásból is kifejezetten kitűnően – a büntetőjogi tényállások meghatározottságát érintik a szankció súlya függvényében.¹²¹⁷

6.4.1.4. A vagyoni büntetés meghatározottsága és a *nulla poena sine lege certa* elv

A vagyoni büntetés ugyan nem minősül a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak elkobzásának,¹²¹⁸ de a meghatározottságával kapcsolatos német alkotmánybíróági álláspont témánk szempontjából több vonatkozásban is érdekes lehet. Egyrészt mutatja azt, hogy milyen határai vannak annak, ha a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonását más olyan szankciókkal kívánják megoldani, amelyek célja és hatóköre nem korlátozódik a bűncselekményből eredő vagyonra. Egyben arra is jó példával szolgál, hogy már az önmagában is garanciális jelentőségűnek tekintendő, ha az elkobzás hatóköre az elkövető vagyonának egésze helyett, a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő részére korlátozódik. Harmadrészt a határozatban a német Alkotmánybíróság számos olyan kérdést is tárgyal, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának meghatározottsága szempontjából is releváns lehet.

6.4.1.4.1 A garancia alkalmazhatósága

A vagyoni büntetésről szóló határozat alapján ugyanis a vagyoni büntetésre azért vonatkozott a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdésének meghatározottsági követelménye, mivel a szankció „jogi természete és törvényi megfogalmazása szerint büntetés” (*ist in Rechtsnatur und gesetzlicher Ausgestaltung eine Strafe*).¹²¹⁹ A német Alkotmánybíróság szerint a büntetési jelleget nemcsak a nyelvtani értelmezés eredménye támasztja alá, hanem a rendszertani értelmezés alapján is hasonló eredményre juthatunk. A 43a. §-a ugyanis a

¹²¹⁵ BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992 – 2 BvR 1041/88, 78/89. Nr. 83. [BVerfGE 86, 288 (311)].

¹²¹⁶ Ilyen pl. BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 8. August 1978 – 2 BvL 8/77. Nr. 99. [BVerfGE 49, 89 (133)].

¹²¹⁷ BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 6. Mai 1987 – 2 BvL 11/85. Nr. 51. [BVerfGE 75, 329 (341342)]; BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 15. April 1970 – 2 BvR 396/69. Nr. 31. [BVerfGE 28, 175 (183)]; BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 6. Mai 1987 – 2 BvL 11/85. Nr. 51. [BVerfGE 75, 329 (342)]; BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 25. Juli 1962 – 2 BvL 4/62. Nr. 24. [BVerfGE 14, 245 (251)]; BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 14. Mai 1969 – 2 BvR 238/68. Nr. 12. [BVerfGE 26, 41 (43)].

¹²¹⁸ Lásd a tanulmány 3.3.1. pontját.

¹²¹⁹ Vö. BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 74. [BVerfGE 105, 135 (157)].

harmadik fejezet 1. címében „Büntetések” került elhelyezésre a német Btk. általános részében. Ennek a német Alkotmánybíróság szerint nem mond ellent az sem, hogy a módosító törvény megalkotása során többen megelőző vagy biztonsági intézkedésként (*Präventions- oder Sicherungsmaßnahme*) kívánták e szankciót katalogizálni. A törvényalkotási eljárásban ugyanis aziránt soha nem volt kétség, hogy a bűncselekményből eredő vagyoni átfogó lefoglalásának célját éppen egy büntetés kodifikálásával lehet legjobban elérni.¹²²⁰

6.4.1.4.2 A garancia megsértése

A német Alkotmánybíróság szerint a német Btk. 43a §-a semmis, mivel megalkotásakor a jogalkotónak nem sikerült eleget tennie azoknak az alkotmányos minimum követelményeknek, amelyek – e szankció kiválasztásának és mértéke meghatározásának törvényi szabályozására vonatkozóan – a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdéséből erednek.¹²²¹ A határozatot öt mellette és három ellene leadott szavazattal¹²²² hozták meg, és ahhoz JENTSCH és két alkotmánybíró társa különvéleményt csatolt. Ez utóbbi szerint a vagyoni büntetés – legalábbis a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság értelmezésében – nem alkotmányellenes, mivel nem sérti a meghatározottság a német Btk. 103. cikk 2. bekezdéséből eredő követelményét.¹²²³

A német Alkotmánybíróság szerint a vagyoni büntetés ugyanis komoly beavatkozást enged az alapjogokba, és így magasabb meghatározottsági követelményeknek kell megfelelnie.¹²²⁴ Ezzel szemben viszont az Alkotmánybíróság szerint a bizonytalanság a vagyoni büntetés egész kiszabási folyamatát végigkíséri.¹²²⁵ A határozat szerint:

- A német Btk. 43a §-a nem ad a büntetőbírónak érdemi eligazítást abban, hogy milyen esetekben szabjon ki vagyoni büntetést, pedig erre a jogalkotónak minden további nélkül lehetősége lett volna.¹²²⁶
- A vagyoni büntetés szabályozásánál a jogalkotó szokatlan módon lemondott a büntetési tétel meghatározásáról, és azt a büntetőbíróra bízta. A szankció határa *in concreto* a vádlott vagyona, amely határ önmagában vett bizonytalanságát tovább erősíti, hogy annak

¹²²⁰ Vö. BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 76., 77. [BVerfGE 105, 135 (158)].

¹²²¹ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 63. [BVerfGE 105, 135 (152)].

¹²²² BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 117. [BVerfGE 105, 135 (152)].

¹²²³ BVERFG: *Abweichende Meinung der Richter Jentsch, Di Fabio und Mellinghoff zum Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. 118., 119. és 120. szszs. [BVerfGE 105, 135 (172-173)].

¹²²⁴ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 79. [BVerfGE 105, 135 (158-159)].

¹²²⁵ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 80. [BVerfGE 105, 135 (159)].

¹²²⁶ BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 80. [BVerfGE 105, 135 (159)].

mértéke becslés segítségével is megállapítható, mégpedig anélkül, hogy erre a bíró a törvényben támpontot találhatna.¹²²⁷

- A jogalkotó a vagyoni büntetés mértékének meghatározását teljesen a bíróság kezébe helyezte, annak meghatározása nélkül, hogy annak kiszabásakor milyen kritériumokat kell döntőnek tekintetni.¹²²⁸
- A német Btk. végül nem tartalmaz szabályokat arra sem, hogy miként viszonyul a vagyoni büntetés a kiszabott szabadságvesztéshez.¹²²⁹

A szenátus többségének álláspontjával szemben JENTSCH és társai azon a (külön)véleményen voltak, hogy a német Btk. 43a. § mindenben megfelel azoknak a követelményeknek, amelyek a német Alkotmány 103. cikk. 2. bekezdéséből erednek.

- A német Btk. szerintük elegendő irányítást nyújt, hogy mikor kell vagyoni büntetést kiszabni, tekintettel a 43a. §-ra utaló normákra, valamint az általános bünteteskiszabási szabályokra.
- Szerintük sem a büntetési tétel meghatározásának módja (a számszerűsített felső határról való lemondás), sem a vagyon meghatározásánál fellépő nehézségek, sem a becslés lehetősége nem vezet adott esetben alkotmányellenes meghatározatlansághoz.
- Nem tartják problematikusnak a szorosabb értelmében vett bünteteskiszabásra vonatkozó külön szabályozás hiányát sem.¹²³⁰
- Végül nem teszi a normát határozatlanná az sem, hogy a törvényből hiányzik az az átváltási kulcs, amellyel a vagyoni büntetést a kiszabott szabadságvesztésbe be lehetne számítani.¹²³¹

6.4.1.5. Az elvonás és a nulla poena sine lege certa elv

Az elvonással szemben előterjesztett alkotmányjogi panasz arra is utalt, hogy a szankció (és annak alkalmazása) sérti a törvényi meghatározottság követelményét.¹²³² A panaszos – bár erre a határozat szövege kifejezetten nem utal – valószínűleg a német Alkotmány 103. cikk. 2. bekezdésében foglalt meghatározottsági követelmény megsértését panaszolhatta, hiszen itt is utalt arra, hogy a kiterjesztett elvonást büntetésnek tartja.¹²³³

¹²²⁷ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 80. [BVerfGE 105, 135 (159)].

¹²²⁸ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 105. [BVerfGE 105, 135 (168)].

¹²²⁹ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 81. [BVerfGE 105, 135 (159)].

¹²³⁰ BVERFG, RICHTER JENTSCH, DI FABIO UND MELLINGHOFF: *Abweichende Meinung der Richter Jentsch, Di Fabio und Mellinghoff zum Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95.* Nr. 121. [BVerfGE 105, 135 (173)].

¹²³¹ BVERFG, RICHTER JENTSCH, DI FABIO UND MELLINGHOFF: *Abweichende Meinung der Richter Jentsch, Di Fabio und Mellinghoff zum Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95.* Nr. 122. [BVerfGE 105, 135 (173–174)].

¹²³² Vö. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95.* Nr. 32. [BVerfGE 110, 1 (7)].

¹²³³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95.* Nr. 31., 32. [BVerfGE 110, 1 (7)].

A német Alkotmánybíróság elvonásra vonatkozó határozata nem foglalkozik kifejezetten azzal a kérdéssel, hogy az elvonás a német Alkotmány 103. § 2. bekezdése értelmében büntetést képez-e.¹²³⁴ A határozat összefüggéseiből azonban arra lehet következtetni, hogy az elvonást az Alkotmánybíróság nem a német Alkotmány 103. cikk (2) bekezdéséből a büntetőjogi büntetésekre irányadó garanciához mérte. Ahogy azt ugyanis láthattuk, a német Alkotmánybíróság éppen ebben a határozatában mondta ki, hogy a kiterjesztett elvonás nem képez büntetést (ahhoz hasonló szankciót) a bűnösség alkotmányos alapelve szempontjából.¹²³⁵ Ellenkező álláspont esetén a határozat bizonyosan kitért volna arra, hogy mi indokolja két különböző alkotmányos rendelkezés hatóköre tekintetében a büntetés fogalmának eltérő használatát.

6.4.2. A jogállami meghatározottság általános követelménye

6.4.2.1. A jogállami meghatározottság általános követelményének mértéke

A büntetésnek nem minősülő büntetőjogi szankciók nem sorolhatók be a *nulla poena sine lege* certa elv hatókörébe. A vagyoni büntetésről szóló döntés *obiter dictum* utal arra, hogy a vagyoni büntetés vonatkozásában nem volt szükség azon – a német Alkotmánybíróság által már korábbi határozataiban¹²³⁶ szándékosan megválaszolatlanul hagyott – kérdés eldöntésére, hogy a német Alkotmány 103. cikk. 2. bekezdése a javító és biztonsági intézkedéseket (*Maßregeln der Besserung und Sicherung*) is átfogja-e.¹²³⁷ Az elvonásról szóló határozatban pedig a szankció meghatározottságát – ahogy láttuk – nem a *nulla poena sine lege certa* elv alapján bírálta el. A fenti felfogás indokolásaként felhozható az is – amire ROXIN a *nulla poena sine lege praevia* elv vonatkozásában rámutat –, hogy a német Alkotmány megalkotói előtt ismertek voltak az intézkedések, mégsem vonták be azokat az alkotmányos garancia hatókörébe.¹²³⁸

Az Alkotmánybírósági felfogás következménye azonban vitathatatlanul az, hogy a büntető jellegűnek nem tekinthető jogintézmények kiesnek a német Btk. 103. cikk 2. bekezdésében foglalt meghatározottsági követelmény alól, amely speciális szabályként a jogrendszer többi területéhez képest magasabb szintű meghatározottságot kíván meg.¹²³⁹ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a német Alkotmány a büntetéseken kívül olyan szabályozás megalkotására adna lehetőséget, amely a korlátlan bírói önkény lehetőségét teremti meg. Ilyen esetekben ugyanis a német Alkotmánybíróság szerint, ha a 103. cikk 2. bekezdésének speciális rendelkezése¹²⁴⁰

¹²³⁴ A Bajor Igazságügyi Államminisztérium véleménye külön kitért arra, hogy a kiterjesztett elvonással a német Alkotmány 103. cikk (2) bekezdése nem sérül, mivel a 73d. § nem tekinthető büntetésnek. Idézi Vö. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 46. [BVerfGE 110, 1 (11)].

¹²³⁵ Lásd erre a tanulmány 6.2. pontját.

¹²³⁶ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 13. Januar 1987 – 2 BvR 209/84*. Nr. 83. [BVerfGE 74, 102 (125)]

¹²³⁷ Vö. BVERFG: *Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95*. Nr. 74. [BVerfGE 105, 135 (157)]

¹²³⁸ ROXIN (1997) 137. o.

¹²³⁹ SCHMIDT-AMANN (1992) 8. o., JESCHECK/WEIGEND (1996) 137. o.

¹²⁴⁰ SCHULZE-FIELITZ (1998) 186. o.

nem érvényesül, számításba jöhetnek más alkotmányos garanciák, így pl. az a jogállami meghatározottság általános követelménye (*allgemeinen rechtsstaatlichen Bestimmtheitsgrundsatzes*), amely a német Alkotmány 20. cikk 3. bekezdéséből vezethető le.¹²⁴¹ Sőt SCHMIDT-ABMANN arra is utal, hogy egyébként éppen ezekre a további garanciákra tekintettel nincs szükség arra, hogy a 103. cikk 2. bekezdés hatókörét „felvizezzük”.¹²⁴² Ezen felül szerintem a szankció által korlátozott vagy elvont alapjogból (személyi szabadság, tulajdon) is következhet olyan meghatározottsági igény, ami akár vetekszik az önmagában a büntetési jellegből eredő követelményekkel.

6.4.2.2. A jogállami meghatározottság általános követelménye és az elvonás

A német Alkotmánybíróság – legalábbis a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság alkotmányharmonikus értelmezésének megfelelő alkalmazás esetén – nem tartotta alkotmányellenesnek a kiterjesztett elvonásról szóló rendelkezést. Ez ugyanis csak azt teszi lehetővé, hogy az érintett személyt megfosszák a bűncselekményből eredő (*deliktisch erlangten*) – és ennek következtében alkotmányosan védett legalisan szerzett vagyonától elkülönülő – tárgytól. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság által a bűncselekményből eredés kapcsán megkívánt bizonyítottság mértéke (*Beweismaß*) a kiterjesztett elvonást elrendelő bírói döntést a tettes számára teljesen nyilvánvalóan előreláthatóvá teszi.¹²⁴³ A német Alkotmánybíróság határozatából – mivel az a meghatározottság általános jogállami standardját alkalmazta – nem derül ki, hogy a bűncselekményből eredés eleme egy a büntetésekre vonatkozó fokozott követelménynek is eleget tett volna-e.

Az Alkotmánybíróság – az alkotmányjogi panaszra indult eljárás jellegéből eredően – nem tért ki arra, hogy a kiterjesztett elvonás akkor is megfelelne-e a jogállami meghatározottság általános követelményének (ha a törvényi koncepció alapján) a szükséges bizonyítottság mértéke csak a nagyobb valószínűség lenne. Azonban egy a bizonyítási standard leszállítását megkövetelő szabályozás kialakítása (és azt alkalmazó gyakorlat) esetén mindenképpen felmerül majd a kérdés, hogy a bizonyítási standard leszállítása is a szabályozás meghatározatlanságát növelő tényezőként tekinthető-e. Erre lehet mindazonáltal következtetni abból, hogy a német Alkotmánybíróság vagyoni büntetésről szóló határozata szerint az olyan rendelkezések, amelyek a bíró számára becslést engednek, mindenképpen a bizonytalansági faktorként jelentkeznek a végeredményt illetően.¹²⁴⁴ Ebből pedig lehet következtetni arra,

¹²⁴¹ BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 3. Juni 1992 – 2 BvR 1041/88, 78/89. [BVerfGE 86, 288 (309)] Nr. 81. A német Alkotmánybíróság egy másik döntésében már kimondta, hogy az adott (lényegében büntetés-végrehajtási) kérdés szabályozására nem vonatkozik a német Alkotmány 103. cikk 2. bekezdése, de azt az általános jogállami meghatározottság követelményéhez kell mérni. Vö. BVERFG: Beschluß des Zweiten Senats vom 28. Juni 1983 – 2 BvR 539/80 u 612/80. [BVerfGE 64, 261, (280)]. Nr. 51.

¹²⁴² SCHMIDT-ABMANN (1992) 8. o. A felfogásra kifejezetten hivatkozik a német Alkotmánybíróság is! BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 5. Februar 2004 – 2 BvR 2029/01. Nr. 141.

¹²⁴³ Vö. BVERFG: Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95. Nr. 111. [BVerfGE 110, 1 (31-32)]

¹²⁴⁴ BVERFG: Urteil des Zweiten Senats vom 20. März 2002 – 2 BvR 794/95. Nr. 103. [BVerfGE 105, 135 (167)].

hogy a bizonyítási standard leszállítása is a szabályozás bizonytalanságát növelő tényezőnek tekinthető, hiszen az a becsléssel szemben nem a szankció mértékét, hanem egyenesen annak alkalmazási feltételeit érinti, így legalább olyan radikálisan kihat annak alkalmazására.

6.5. A TISZTESSÉGES ELJÁRÁS ÉS AZ ÁRTATLANSÁG VÉDELME

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon büntetőjogi elkobzásának alkalmazása kapcsán a tisztességes eljárás elve és az ártatlanság védelme sérelmének lehetőségét elsősorban az rejti magában, hogy a bizonyítási könnyítések¹²⁴⁵ alkalmazása

- folytán a szankció olyan bűncselekmények bevételeire is kiterjed, amelyek nem képezték az eljárás tárgyát, illetve
- nem egyeztethető össze a tisztességes eljárás követelményével.

6.5.1. A két garancia és azok egymáshoz való viszonya

6.5.1.1. Az EJEE alapján

6.5.1.1.1 Az EJEE 6. cikk. 1. és 2. bekezdése

Az EJEE kifejezetten tartalmazza a tisztességes eljárás és az ártatlanság védelmének garanciáját. 6. cikke 1. bekezdésnek témánk szempontjából releváns része alapján „mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot [...] az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően”.¹²⁴⁶ Az EJEE 6. cikk 2. bekezdése szerint „mindenkit, akit bűncselekménnyel vádoltak meg, mindaddig ártatlannak kell tekinteni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították”.¹²⁴⁷

A Bíróság joggyakorlatában egyébként általánosan elfogadott összefüggés, hogy a 6. cikk 2. bekezdésében foglalt – az ártatlanság védelméhez fűződő – jog is a tisztességes eljárás követelményének egyik speciális aspektusát képezi.¹²⁴⁸ Abban a kérdésben azonban a Bíróság esetjoga már korántsem egységes, hogy a) a 6. cikk említett két bekezdésének megsértését

¹²⁴⁵ Ld. a tanulmány 5.5. pontját.

¹²⁴⁶ EJEE 6. cikk 1. bek.

¹²⁴⁷ Érdemes megjegyezni, hogy az EJEE 6. cikk 2. bekezdés hivatalos fordítása (1993. évi XXXI. törvény) pontatlan, mivel az egyik hivatalos (angol) szöveg „*Everyone charged with a criminal offence [...]*” szövegrészét helyesebb úgy fordítani, hogy „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt” A fenti a fordítás adja vissza ugyanis azt a tanulmányunk érvelése szempontjából igen fontos összefüggést, ami a 6. cikk 2. és az 1. bekezdése között van, nevezetesen, hogy a két rendelkezés egymással a specialitás viszonyában áll, hiszen alkalmazási feltétele a büntetőjogi vád, illetve a bűncselekménnyel való megvádolás. A bűncselekménnyel való megvádolás az EJEE autonóm fogalma, azaz nem jelenti azt, hogy meg kívánták volna vonni az ártatlannak vélelmezés jogát azoktól, akik pl. a magyar jog értelmében vádlottnak nem, hanem csak gyanúsítottak számítanak.

¹²⁴⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Lutz v. Germany judgment of 25 August 1987*, Series A, no. 123. para. 52.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Öztürk v. Germany judgment of 21 February 1984*, Series A, no. 73. para. 47.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Adolf v. Austria judgment of 26 March 1982*, Series A, no. 49. para. 30.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Minelli V. Switzerland judgment of 25 March 1983*, Series A, no. 62. para. 27.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Deewer v. Belgium judgment of 27 February 1980*, Series A, no. 49. para. 56.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 October 1988*, Series A, no. 141-A. para. 25.

együttesen vagy külön-külön kell megállapítani, az utóbbi esetben pedig nem tisztázott b) a vizsgálat sorrendje sem.

a) A 6. cikk 1. és 2. bekezdés vizsgálati módszerére általános megállapítás nem adható, az ítéletek egy része a követelmények teljesülését külön-külön értékelte, más döntések viszont a két rendelkezést együttesen vették figyelembe. E kérdésnek tanulmányunk szempontjából arra tekintettel van különös jelentősége, hogy a *Phillips* ügyben hozott ítélet a 6. cikk 1. és 2. bekezdésének követelményeit külön-külön vizsgálta,¹²⁴⁹ addig az ahhoz csatolt különvélemény kifejezetten a két rendelkezés együttes figyelembevételét (*read together*) tartja követendő vizsgálati módszernek.¹²⁵⁰ Ráadásul (ahogy majd láthatjuk) az eltérő felfogások – ha a vizsgált kérdések érdemi eldöntésére nem is, de – alapvetően kihatnak az egyes alapjogok hatókörének értelmezésére.

A *Salabiaku* ügyben a Bíróság elkülönítetten vizsgálta, hogy a bűnösség megállapításában közreható vélelmek sértik-e az EJEE 6. cikkének 1., illetve 2. bekezdését. Ugyanakkor miután kimondta, hogy a 2. bekezdést nem sértették meg, az 1. bekezdés vonatkozásában már csak megfelelően utalt a korábban a másik bekezdés kapcsán kifejtettek megfelelő alkalmazására, illetve megállapította az 1. cikkben foglalt más követelmények megsértését.¹²⁵¹ Ezzel szemben a *Funke* ügyben – amelyben a kérelmezőt megbüntették bizonyos rá nézve terhelő dokumentumok benyújtásának elmulasztása miatt – külön vizsgálták a 6. cikk két bekezdését. Miután az 1. cikk megsértését megállapították, nem tartották szükségesnek a 2. cikk vizsgálatát.¹²⁵²

Ezzel szemben a *Salabiaku* esethez rendkívül hasonló tényeken alapuló *Pham Hoang* ügyben az 1. és 2. bekezdés megsértésének vizsgálata nem vált el egymástól. Ennek oka azonban az is lehetett, hogy a többszöri hivatkozásokból¹²⁵³ megállapíthatóan lényegében igazodtak a *Salabiaku* ítélet – a 6. cikk mindkét bekezdése vonatkozásában azonos – konklúziójához, és az elkülönített vizsgálatot ezért nem tartották szükségesnek. Együtt vizsgálták a 6. cikk 1. és 2. bekezdésének megsértését a *Murray* esetben is,¹²⁵⁴ amely azzal foglalkozott, hogy lehet-e hátrányos következtetéseket levonni a terhelt hallgatásából. Ennek oka azonban az is lehet, hogy – szemben a *Funke* üggyel – itt olyan bizonyíték mérlegelési kérdések is felmerültek, ami miatt az eset az ártatlanság vélelméhez is kapcsolódik. Ehhez

¹²⁴⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. paras. 28–36., illetve 37–47.

¹²⁵⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 12.]

¹²⁵¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 October 1988*, Series A, no. 141-A. paras. 25., 26–30., illetve 31.

¹²⁵² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Funke v. France judgment of 25 February 1993*, Series A, no. 256-A. paras. 41–44., 45.

¹²⁵³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Pham Hoang v. France judgment of 25 September 1992*, Series A, no. 243. paras. 33., 36.

¹²⁵⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of John Murray v. the United Kingdom judgment of 8 February 1996*, Reports 1991-I. paras. 41–58.

hasnolán a *Saunders* ügy ítéletben a 6. cikk két bekezdésének együttes vizsgálatát megelőzően a Bíróság kifejezetten rámutatott, hogy az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatáshoz való jog egyrészt a tisztességes eljárás implicit alkotóeleme, másrészt szorosan kapcsolódik az ártatlanság védelméhez is.¹²⁵⁵

A *Phillips* ügyben részemről – a Bírósággal összhangban – a külön-külön való vizsgálat módszerét tartom célravezetőnek, mivel azt az elvonás szabályozásával kapcsolatos jogkérdés jellege indokolja. A *Phillips* ügyben ugyanis az 1. és 2. bekezdésnek nem csak a megsértése, hanem — különösen a második rendelkezés esetében — az alkalmazhatósága is kérdéses.¹²⁵⁶ Azt viszont, hogy alkalmazható-e az 1., különösen pedig a 2. bekezdés, nem lehet a két rendelkezés vonatkozásában egységesen eldönteni, mert annak feltételei erősen eltérők.

Már nem tartom viszont irányadónak azt a korábbi álláspontomat,¹²⁵⁷ hogy a külön-külön való vizsgálat szükségességének részben az lenne az oka, hogy az angol elvonás védelmei vonatkozásában – a *Saunders* és a *Murray* ügyekkel szemben – ne merülne fel olyan emberi jog megsértése, amit bele kellene érteni a konvenció rendszerébe. A *Phillips* ügyben ugyanis bizonyítási teher vádlóra való telepítése¹²⁵⁸ ugyanis éppen olyan jog, amelyet a 6. cikk nem nevesít, hanem azt a Bíróság vezeti le annak rendelkezéseiből.

Az együttes vizsgálat módszere ráadásul hajlamosít arra a – különvélemény szerzője által is elkövetett¹²⁵⁹ – hibára, hogy a 6. cikk 2. bekezdés alkalmazási körét arra hivatkozva terjesztik ki a büntetés kiszabására, hogy bizonyos döntések azt az 1. bekezdés követelményeivel kapcsolatban megtették.¹²⁶⁰ A 6. cikk 2. bekezdés speciális rendelkezése minden további nélkül rendelkezhet az általános szabálynál (1. bek.) szűkebb fogalmi körrel. Rendszertani értelmezése tehát nem alkalmazási körének tágítására, hanem éppen szűkítésére használható fel.

b) Ha az ártatlanság védelmét és a tisztességes eljárás követelményét külön-külön értékeljük, akkor felmerülhet az a kérdés is, hogy melyik garancia vizsgálatát kell előbb elvégezni. Az ítélezési gyakorlat áttekintése alapján ez a kérdés is csak az adott ügyben felvetődő jogi probléma jellegére tekintettel válaszolható meg.

¹²⁵⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Saunders v. the United Kingdom judgment of 17 December 1996*, Reports 1996-VI. paras. 67–76., illetve para. 68.

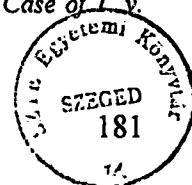
¹²⁵⁶ Korábban a 6. cikk 1. bekezdése vonatkozásában is vitatott volt az elítélést követő bünteteskiszabási szakaszra való alkalmazhatóság [BÁRD (1992) 68.].

¹²⁵⁷ HOLLÁN (2002b) 264. o.

¹²⁵⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

¹²⁵⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [paras. 9–11.]

¹²⁶⁰ Mindegyik olyan esetben, amelyekben a 6. cikk követelményeinek a bünteteskiszabás időszakára való alkalmazhatóságát kimondták [Vö. pl. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Findlay v. United Kingdom judgment of 25 February 1997*, ECHR 1997-I. para 69.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of T. v. United Kingdom judgment of 16 December 1999*, no. 24724/94, ECHR-V. para 108.

A *Salabiaku* esetben például a Bíróság elsőként a 6. cikk 2. bekezdését vizsgálta, mivel ez volt a lényegi (*essential*) kérdése az ügynek. Miután megállapította, hogy azt nem sértették meg,¹²⁶¹ rátért a 6. cikk 1. bekezdésének vizsgálatára, ahol megfelelően alkalmazhatónak tartotta a 2. bekezdés tekintetében kifejtett álláspontját, illetve megállapította, hogy más vonatkozásban *sem sértették meg* a 6. cikk 1. bekezdését.¹²⁶²

Ezzel szemben a *Deweer* esetben a Bíróság elsőként állapította meg, hogy az állam megsérti a 6. cikk 1. bekezdését, ha a tisztességes eljárás garanciáiról való lemondás kényszer hatása alatt történik, majd ezt követően már szükségtelennek tartotta – ez utóbbira tekintettel – a 6. cikk 2. bekezdés vizsgálatát.¹²⁶³

Részemről az angol elvonási szabályok viszonylatában elsőként a 6. cikk 2. bekezdést vizsgálom, tekintettel annak speciális jellegére.

6.5.1.1.2 Az ártatlanság véelme a 6. cikk. 1. bekezdésében

A fenti összefüggést tovább bonyolítja, hogy a Bíróság Phillips ügyben hozott határozata szerint az ártatlanság véelme az EJEE 6. cikkének 1. bekezdéséből is levezethető, méghozzá olyan esetekre is, amikor a 6. cikk 2. bekezdése kifejezetten nem érvényesül (!).¹²⁶⁴ A következőkben tehát figyelemmel kell lennünk arra, hogy az ártatlanság véelmének az EJEE 6. cikkének 1., vagy 2. bekezdéséből eredő követelményéről van szó, mert e két garancia között – alkalmazási körében és megsértésének jogkövetkezményeiben is – komoly különbség van.

Az ártatlanság véelmének EJEE 6. cikkének 1. bekezdéséből levezethető követelményét mindezzel együtt a továbbiakban a tisztességes eljárásból levezethető többi garanciális követelménnyel együtt tárgyalom. Ennek magyarázata az, hogy e garancia az abszolút jelleg hiányát, alkalmazhatóságát, illetve megsértésének feltételeit tekintve is azokhoz, nem pedig a EJEE 6. cikkének 2. bekezdésében szabályozott követelménnyel rokonítható.

Az önállóság tagadásához az is hozzájárul, hogy részemről az ártatlanság véelmének fenti megkettőződését nem tartom szükséges dogmatikai konstrukciónak, mivel az angol elvonással kapcsolatos emberi jogi kérdések megoldhatók lettek volna, ha a Bíróság a 6. cikk. 1. bekezdéséből csak a bizonyítási teher vádra telepítésének jogát vezeti le. Az alapjogi esetjogban a véelmek és a 6. cikk. 2. bekezdése kapcsán kifejtett tételek¹²⁶⁵ ugyanis akkor is

¹²⁶¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 Oktober 1988*, Series A, no. 141-A. paras. para. 30., [subpara 5.]

¹²⁶² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 Oktober 1988*, Series A, no. 141-A. paras. 25., 26–30., illetve 31.

¹²⁶³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Deweer v. Belgium judgment of 27 February 1980*, Series A, no. 35. paras. 41–47., paras. 48–54. illetve para. 56. [subpara 3.]

¹²⁶⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

¹²⁶⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 Oktober 1988*, Series A, no. 141-A. para. 28.

átvihetők¹²⁶⁶ lettek volna a Phillips ügyben az 1. bekezdésbe, ha azokat a Bíróság ott csak a tisztességes eljárás általános követelményén alapulva vizsgálta volna.

6.5.1.2. A német Alkotmány és az Alkotmánybíróság gyakorlata

A német Alkotmánybíróság szerint az ártatlanság véelme ugyan kifejezetten nem szerepel az alkotmányban,¹²⁶⁷ de a jogállamiság elvének egyik kifejeződése,¹²⁶⁸ illetve megfelel az általános jogállami meggyőződésnek („*allgemeiner rechtsstaatlicher Überzeugung*”).¹²⁶⁹ Hasonlók mondhatók el a fair (büntető)eljárás [*fairen (Straf)verfahren*] követelményéről is, amit a német Alkotmánybíróság a materiális jogállamiság elvéből, az általános önrendelkezési jogból (*allgemeinen Freiheitsrecht*)¹²⁷⁰ és az emberi méltóság jogából¹²⁷¹ vezetett le.¹²⁷² Mivel azonban a német Alkotmánybíróság elvonással kapcsolatos határozatában nem – de egyéb forrásban sem – merül fel arra való utalás, hogy e jogintézmény a *fair* eljárás követelményét sértené, így az emberi jogi védelem ezen aspektusa a német jog tekintetében tanulmányunkban – a spekulációk elkerülése végett – a továbbiakban figyelmen kívül marad.

6.5.2. Az ártatlanság véelme (EJEE 6. cikk 2. cikk, német Alkotmány 20. cikk 3. bek.)

6.5.2.1. Abszolút jog

Megfogalmazása szerint az EJEE 6. cikk 2. bekezdése által védett jog nem tűri el vele szemben más érdekek mérlegelését, azaz – a 15. cikkben biztosított lehetőségtől eltekintve – abszolútnak tekinthető. Ennek a tételnek az igazsága vonatkozásban azonban aggályokat ébreszthet bennünk a *Phillips* ítélet bizonyos megállapítása. Ez ugyanis a következőket tartalmazza: „annak joga, hogy az egyént a büntetőügyben ártatlannak vélelmezzék és megkövetelhesse a vádlótól, hogy az viselje a vád bizonyításának terhet, a tisztességes eljárás 6. cikk 1. bekezdésében szabályozott általános fogalmának részét képezi”.¹²⁷³ A Bíróság ezt követően viszont azt is megállapítja, hogy „ez a jog mindazonáltal nem tekinthető abszolútnak”.¹²⁷⁴ Elvileg nem lenne kizárt a 6. cikk 2. bekezdésében szereplő ártatlanság véelmének esetjogi relativizálódása, hiszen a 6. cikk 1. bekezdésében kifejezetten említett és

¹²⁶⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

¹²⁶⁷ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 15. Dezember 1965 – 1 BvR 513/65*. Nr. 13. [BVerfGE 19, 342 (347)]

¹²⁶⁸ BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. März 1987 – 2 BvR 589/79*. Nr. 38. [BVerfGE 74, 358 (369)]

¹²⁶⁹ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 15. Dezember 1965 – 1 BvR 513/65*. Nr. 13. [BVerfGE 19, 342 (347)].

¹²⁷⁰ Német Alkotmány 2. cikk 1 bek.

¹²⁷¹ Német Alkotmány 1. cikk 1. bek.

¹²⁷² BVERFG: *Beschluß des Zweiten Senats vom 26. Mai 1981 – 2 BvR 215/81*. Nr. 64. [BVerfGE 57, 250 (274-275)].

¹²⁷³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII.40. para

¹²⁷⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

korlátozhatatlannak tűnő részjogosítványok (mint az ítélet nyilvános kihirdetése) is tartalmaznak fogalmilag bennük rejlő korlátozásokat (*implied restrictions*).¹²⁷⁵

A tényleges joghelyzet azonban ennek pontosan az ellenkezője. Az abszolút jellegtől való megfosztásról ugyanis a *Phillips* ítélet azon része szól, amely a 6. cikk 1. bekezdéséből levezetett ártatlanság véelmét érinti. Az ártatlanság véelmének az EJEE 6. cikk. 2. bekezdéséből eredő követelményét tárgyaló részében az ítélet¹²⁷⁶ nem foglalkozik a garancia abszolút jellegével, hiszen ahogy majd látjuk annak alkalmazási körét is tagadja. Így viszont a *Phillips* ítélet *argumentum a contrario* éppen megerősíti a 6. cikk. 2. bekezdésében foglalt garancia abszolút jellegét. Ezt támasztja alá egyébként a *Salabiaku* ítélet is. Ez ugyanis a 6. cikk. 2. bekezdése kapcsán nem utal az abszolút jellegtől való megfosztásra, hanem csak azt a megállapítást tartalmazza, hogy „ténybeli vagy jogi véelmek működnek minden jogrendszerben. Nyilvánvalóan, az egyezmény nem tiltja az ilyen véelmeket elvileg. De azt megköveteli, hogy azok meghatározásánál a büntetőjogot tekintve bizonyos határokon belül maradjanak”.¹²⁷⁷ A *Salabiaku* döntésben tehát – a *Phillips* ítélet némileg megtévesztő hivatkozásával¹²⁷⁸ szemben – szó sincs arról, hogy az ártatlanság az EJEE 6. cikk 2. bekezdésében foglalt vélelme relatív lenne, hanem csak arról, hogy ezt a garanciát a véelmek alkalmazása nem mindig, hanem csak bizonyos esetekben sérti.

A német Alkotmánybíróság elvonásról szóló határozata – mivel nem tartotta alkalmazhatónak – az ártatlanság véelmét,¹²⁷⁹ nem foglalkozott annak korlátozhatóságával. Más határozataiból azonban nyilvánvaló, hogy a testület inkább a garancia fogalmi körének megvonásával, és nem relativizálásával van figyelemmel arra, hogy bizonyos véelmek alkalmazása büntetőjogban sem tekinthető a jogállamiság sérelmének.¹²⁸⁰

6.5.2.2. Alkalmazhatóság

Az ártatlanság véelméről szóló 6. cikk 2. bekezdésébe tartozó alapjogi rendelkezést sem a Bíróság, sem a német Alkotmánybíróság nem tartotta alkalmazhatónak az elítélés körébe nem tartozó bűncselekményekre kiterjesztett elvonás esetén. Míg azonban a Bíróság abból indult ki, hogy a kiterjesztett elvonás nem jelent az elítélés után újabb büntetőjogi vádat, addig a német Alkotmánybíróság érvelése annak tagadásán alapul, hogy a szankció bűnösség megállapításával járna, illetve büntetési jellegű lenne. Az eltérés oka egyrészt a két döntés kiindulópontjaként szereplő alapjogi normák eltérő tartalma, másrészt az államok eljárási

¹²⁷⁵ STARMER (2001) 4–5. o.

¹²⁷⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 28-36.

¹²⁷⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 Oktober 1988*, Series A, no. 141-A. para 28. [subpara. 2.]

¹²⁷⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

¹²⁷⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 82., 84. [BVerfGE 110, 1 (22-23)]. Lásd részletesen a tanulmány 6.5.2.2.2. pontját.

¹²⁸⁰ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 4. Februar 1959 – 1 BvR 197/53*. Nr. 13. [BVerfGE 9, 167 (169. o.)].

rendszerének sajátosságai. Míg ugyanis az EJEE-ben a vádemelés és az elítélés fogalma szerepel, addig a német Alkotmánybíróság gyakorlata az ártatlanság vélelmét a bűnösséghez és a büntetéshez kapcsolódó garanciaként jeleníti meg. A garanciák büntetéskiszabási fázisban való alkalmazhatóságának kérdése pedig az angolszász eljárási rendben merül fel élesen, hiszen itt a bűnösség megállapítása és a szankció megállapítása eljárásilag is elkülönül,¹²⁸¹ míg a német jog az egységes tárgyalási rendszeren alapul.

6.5.2.2.1 Önálló büntetőjogi vád az elítélés után

A Phillips ítélet szerint az ártatlanság vélelmének az EJEE 6. cikk 2. bekezdésében foglalt véelme nem alkalmazható, ha az elvonás elrendelése olyan bűncselekmények bevételeit érinti, amelyek miatt az elkövetőt nem ítélték el.¹²⁸² Ezzel szemben különvélemény lényege az, hogy ilyenkor a 6. cikk 2. bekezdésében foglalt garanciának nem az alkalmazhatósága, hanem csak a megsértése hiányzik.¹²⁸³ Ahogy arra a Bíróság is rámutatott a 6. cikk. 2. bekezdése vagy arra tekintettel lenne alkalmazható, hogy a) az ügyész (*prosecutor*) az elvonás alkalmazására vonatkozó indítványa az elítélés alapjául nem szolgáló bűncselekmények bevétele tekintetében az ezek elkövetésére vonatkozó vádnak lenne tekinthető, vagy ennek hiányában akkor, ha b) az ártatlanság véelme az elítélés után is érvényesül azon deliktumokra, amelyek miatt az elkövető felelősségét az eljárásban nem állapították meg, de amelyeket büntetéskiszabás során figyelembe vettek.

a) A Phillips ítélet alapján (és a különvélemény által sem vitatottan) az elvonás arra tekintettel nem tartozik az EJEE 6. cikk 2. bekezdése alá, mert az ügyész (*prosecutor*) az elvonás alkalmazására vonatkozó indítványa – az elítélés alapjául nem szolgáló cselekmények bevételeit érintően – nem tekinthető az ezek elkövetésére vonatkozó vádnak.¹²⁸⁴ Ennek eldöntésénél a Bíróság korábbi esetjogára — nevezetesen az A. P., M. P. és T. P. ügyre¹²⁸⁵ hivatkozva — három tényezőt nevezett meg relevánsnak:

aa) az eljárás nemzeti jog szerinti besorolása (*classification of the proceedings under national law*),

ab) valódi természete (*their essential nature*), valamint

¹²⁸¹ BÁRD (2004) 33. o.

¹²⁸² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 36., illetve EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 1.]

¹²⁸³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para 1., 13.]

¹²⁸⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 30.

¹²⁸⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *A. P., M. P. és T. P. v. Switzerland judgment of 30 June 1997*, no. 19958/92, ECHR 1997-V. para. 39.

ac) az ennek eredményeként kiszabható büntetés jellege és súlya.¹²⁸⁶

A fenti tényezők egyike (az *ab*) pont alatt felsorolt körülmény) azonban jelentősen eltér a büntetőjogi vád az esetjogban — ezen belül a hivatkozott *A. P., M. P. és T. P.* ügyben — használt fogalmának második elemétől. Ez ugyanis a Bíróság esetjogában *nem az eljárás* a valódi természete, hanem az abban elbírált bűncselekményé (*nature of the offence*).¹²⁸⁷ A vizsgált tényező megváltoztatása a *Phillips* ügyben azért tekinthető lényegesnek, mert a bűncselekmény (kábitószerral visszaélés) természete alapján a büntetőjogi jelleg tagadása meglehetősen valószínűtlen lett volna.

A Bíróság nemcsak a *ab*) pont alá tartozó tényezőt változtatta meg, hanem a vád büntetőjogi jellegének meghatározásakor használt teszt vizsgálati módszerét is csak részben alkalmazta. Az eljárás nemzeti jogi besorolásának értékelése tekintetében ugyan követte a szokásos — a büntetőjogi vád autonóm fogalmából adódó — módszert,¹²⁸⁸ hiszen annak ellenére, hogy az eljárás a nemzeti jog szerint nem minősült büntetőjoginak,¹²⁸⁹ rátért a másik két tényező figyelembevételére. Azonban a *Phillips* ítélet csak megemlíti az *ac*) pont alá tartozó tényezőt¹²⁹⁰ (a fenyegető szankció súlyát és a helyettesítő szabadságvesztés lehetőségét), de valójában nem értékeli annak hatását a vád büntetőjogi jellegére, kizárólag az alapján dönt, hogy milyen az eljárás jellege. A fenti eltérés azért is fontos, mert a szankció súlya és a helyettesítő szabadságvesztés lehetősége — egyes források¹²⁹¹ szerint — a vizsgált három körülmény legfontosabbika, ha nem is mindig elegendő a büntetőjogi jelleg meghatározásához.

Az általa lényegében egyetlen relevánsnak tartott körülmény — az eljárás természete — vonatkozásában a Bíróság a következőket fejtette ki: Annak vélelmezése, hogy a kérelmező az eljárás megindulását hat évvel megelőző időpont után szerzett minden vagyona kábitószerral visszaélésből ered, azt is szükségessé teszi, hogy a bíróság a terhelt kábitószerral kapcsolatos törvénytelen tevékenységekben való részvételét feltételezze.¹²⁹² Mindazonáltal a Bíróság rámutatott az elvonási eljárás nem tekinthető bűncselekmény elkövetésével vádolásnak, mivel célja nem az, hogy állást foglaljon abban a kérdésben, hogy a terhelt e deliktumok elkövetésében bűnös-e, hanem pusztán az elkobzandó vagyon összegének meghatározása. A Bíróság ebben a vonatkozásban — a *WELCH* ügyre hi-

¹²⁸⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 31.

¹²⁸⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *A. P., M. P. és T. P. v. Switzerland judgment of 30 June 1997*, no. 19958/92, ECHR 1997-V. para. 39.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Öztürk v. Germany judgment of 21 February 1984*, Series A, no. 73. para. 50.

¹²⁸⁸ Erre lásd részletesen GRÁD (2000) 219. o.

¹²⁸⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 32.

¹²⁹⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 33.

¹²⁹¹ Vö. ASHWORTH/EMMERSON (2001) 149–151. o.

¹²⁹² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 33.

vatkozva — az elvonási eljárás büntetéskiszabási jellegét hangsúlyozta, hasonlóan tartotta azt a szabadságvesztés hosszának vagy a pénzbüntetés összegének meghatározásához.¹²⁹³ Az eljárás természete cím alatt tehát a Bíróság tehát valójában az elvonás 6. cikk alá tartozásának kérdésében már a megvádolás (*charge*) elemét tagadta, nem pusztán annak bűncselekményre vonatkozását. Így az esetjogban nem az A. P., M. P. és T. P. ügyre¹²⁹⁴ kellett volna hivatkoznia, hanem olyan döntésekre, amelyek a vádolás fennállását elemezték.¹²⁹⁵ A két kérdés összemosása, azok – a jogirodalomban is elismert – különállására tekintettel nem tekinthető szerencsésnek.

b) A Bíróság és a különvélemény szerzőjének álláspontja alapvetően abban tért el, hogy az ártatlanság védelmének 6. cikk. 2. bekezdésében foglalt garanciája az elítélés után érvényesül-e az eljárás tárgyát nem képező, de a büntetéskiszabás során figyelembe vett bűncselekményekre. A véleménykülönbség alapvetően a korábbi esetjogban szereplő megállapítások eltérő értelmezésére volt visszavezethető, ezért ennek elemzése nemcsak témám, hanem egyébként a Bíróság esetjogának megértése szempontjából általános érvénnyel is tanulságos.

ba) A Bíróság – az *Engel* és társai ügyre¹²⁹⁶ hivatkozva – a Phillips ügyben is kimondta, hogy az ártatlanság védelme csak arra a bűncselekményre vonatkozik, amivel a terheltet megvádolták, ha pedig a bíróság a vád alapjául szolgáló bűncselekmény elkövetésében már bűnösnek találta a vádlottat, a 6. cikk 2. bekezdése (főszabály szerint) már nem lesz alkalmazható olyan megállapításokra, amelyek a büntetés kiszabás során a terhelt karakterét és magatartását érintik.¹²⁹⁷

Az *Engel* és társai ügyben arra tekintettel merült fel az újságok tiltott terjesztéséért felelősségre vont kérelmezők ártatlanság védelméhez fűződő jogának megsértése, hogy a fegyelmi büntetés kiszabásánál figyelembe vették, hogy korábban is tiltott módon részt vettek hasonló cselekményekben, de ez utóbbi magatartásokért soha nem lettek megvádolva.¹²⁹⁸ A Bíróság szerint azonban az EJEE 6. cikk 2. bekezdése az esetre nem alkalmazható, mivel az csak a bűnösség bizonyítására vonatkozik, a *büntetés* fajtájának és mértékének megállapítására nem. Ennek következtében az EJEE 6. cikk. 2. bekezdése nem akadályozza meg a nemzeti bíróságot abban, hogy amikor a törvényesen bűnösnek nyilvánított személy büntetésének mértékéről határoz, olyan körülményeket is figyelembe

¹²⁹³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 34.

¹²⁹⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *A. P., M. P. és T. P. v. Switzerland judgment of 30 June 1997*, no. 19958/92, ECHR 1997-V. para. 39. para. 39.

¹²⁹⁵ Lásd pl. DIJK/HOOF (1998) 407-409. o.

¹²⁹⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Engel and others v. Netherlands judgment of 8 June 1976*, Series A, no. 22. paras. 43. 44. 45., és 90. [subpara. 1.]

¹²⁹⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 35.

¹²⁹⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Engel and others v. Netherlands judgment of 8 June 1976*, Series A, no. 22. para. 90. [subpara. 1.]

vegyen, amelyek az adott terhelt személyiségére vonatkoznak.¹²⁹⁹ A Bíróság lényegesnek tartotta azt is, hogy az ügyben eljáró szervek a vádlottakat nem önmagában e tények alapján büntették meg, hanem kizárólag a büntetés — a terhelték jellemére és előéletére tekintettel való — meghatározása céljából vettek figyelembe olyan megállapítást nyert (*established*) tényeket, amelynek az igazságát a terhelték nem vitatták.¹³⁰⁰

A különvélemény szerint az *Engel* ügyben tett fenti megállapítást több okból is óvatosan kell figyelembe venni a Phillips ügyben.¹³⁰¹ Az *Engel* ügyben ugyanis a büntetés kiszabásánál figyelembe vett körülmények fennállását a vádlottak elismerték, ami nem mondható el a Phillips ügyben szereplő tényekről.¹³⁰² A hivatkozott körülmények az *Engel* ügyben a személyiség meghatározásánál szerepeltek,¹³⁰³ annak is csak az egyik tényezőjét alkották. Ezen felül a szankció mértékének meghatározásánál a személyiségen kívül más — feltehetően nagyobb súlyú — körülmények is szerepet játszottak (közvetett és többszörösen részleges hatás). Ezzel szemben — ahogy arra a különvélemény rámutat — a Phillips ügyben a vélelmezett tények közvetlenül lényegesek a szankció mértéke szempontjából,¹³⁰⁴ nem is szólva szerintem arról, hogy hatásuk akár kizárólagos is lehet (közvetlen és kizárólagos hatás).

A több szempontból általunk is helytállónak tartott különvéleményből azonban nem igazán tűnnek ki, hogy általánosságban milyen esetben lehetne a 6. cikk. 2. bekezdésének alkalmazását a büntetéskiszabás körére is kiterjeszteni. Márpedig az addigi esetjog ilyen irányú továbbfejlesztéséhez való hozzájáruláshoz az is szükséges lett volna, hogy a különvélemény lerögzítse a jogtétel határozott kontúrjait, amelyek az idő előrehaladtával, akár többségi állásponttá is válhatnának. Azonban a különvélemény szerzője sajnos ezt az absztrahálást nem végezte el, és döntő mértékben nem is a fenti differenciálásra tekintett, hanem a 6. cikk két bekezdésének — már általunk a korábbiakban kritizált — együttes vizsgálatára alapította a 6. cikk 2. bekezdés alkalmazhatóságát.¹³⁰⁵

¹²⁹⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Engel and others v. Netherlands judgment of 8 June 1976*, Series A, no. 22. para. 90. [subpara. 2.]

¹³⁰⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Engel and others v. Netherlands judgment of 8 June 1976*, Series A, no. 22. [subpara. 3.] Lásd még BÁRD (1992) 80. o., BÁRD (2004) 44. o.

¹³⁰¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 5.]

¹³⁰² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 6.]

¹³⁰³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 6.]

¹³⁰⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 7.]

¹³⁰⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [paras. 8-12.]

A *Phillips* ítélet – látszólag az *Engel* ügyre támaszkodva, valójában azonban új magállapításként – azt is kimondja, hogy az ártatlanság védelme mégis alkalmazható, ha a büntetés kiszabásánál figyelembe vett terhelő állítások (*accusations*) olyan természetűek vagy fokúak, hogy a konvenció autonóm fogalomhasználata értelmében új vádnak (*new charge*) tekinthetők.¹³⁰⁶ Az utóbbi klauzula megjelenése valójában nem jelent változást az addigi joggyakorlathoz képest, csak látszólag állapít meg kivételt az *Engel* ügyben kialakított általános szabály alól. Tulajdonképpen csak azon — feltehetően addig is irányadó — jogtétel leszögezését jelenti, hogy a 6. cikk 2. bekezdése akkor is érvényesül, ha a vádemelést egy másik bűncselekmény miatti büntetéskiszabás mezébe csomagolják. A fenti klauzula lényegében arra hívja csak fel a figyelmet, hogy bizonyos terhelő állításokra attól függetlenül vonatkozik (vagy nem vonatkozik) a 6. cikk 2. bekezdése, hogy azokat egy más bűncselekmény miatti büntetéskiszabása körében vizsgálják-e. A lényeges – és a Bíróság által már az ítélet megelőző bekezdéseiben¹³⁰⁷ nemlegesen eldöntött – kérdés ilyenkor is csak az, hogy az ilyen indítványok bűncselekmény elkövetésére vonatkozó vádnak tekinthetők-e.

bb) A különvélemény — bár alárendelten,¹³⁰⁸ de — jelentőséget tulajdonít a 6. cikk alkalmazási körének igenlő megállapításánál,¹³⁰⁹ annak a több korábbi (nevezetesen a *Minelli* és a *Sekanina*) ítéletben szereplő megállapításnak, hogy „a 6. cikk 2. bekezdése a büntető eljárásokra a maguk teljességében (*in their entirety*) vonatkozik és nemcsak az ügy érdemére (*merits of the charge*)”.¹³¹⁰

A fenti megállapítást – további esetre (a *Ribemont* ügy) is utalva – a Bíróság ítélete is hivatkozza, de azt nem tartja olyannak, mint ami indokolná azt, hogy kiterjesszük az ártatlanság védelmének hatókörét az elvonás alkalmazására.¹³¹¹ A Bíróság ugyanis lényegében megkülönböztette a *Phillips* ügyet azoktól a fentebb idézett döntésektől, amelyet az ártatlanság védelmének egész büntető eljárásra kiterjedő hatályt tulajdonítottak. A korábbi jogesetek (*Minelli*, a *Ribemont* és a *Sekanina* ügyek) ugyanis gyökeresen más szituációkat takarnak, mint amelyen a *Phillips* ügy alapul. Ezekben ugyanis az eljárás

¹³⁰⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 35.

¹³⁰⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. 31-34.

¹³⁰⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 9.]

¹³⁰⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 8.]

¹³¹⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 35.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS, JUDGE BRATZA JOINED BY JUDGE VAJIC: *Partly dissenting opinion annexed to the Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. [para. 8.]

¹³¹¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 35.

vagy még folyamatban volt (*Ribemont* ügy),¹³¹² vagy, ha be is fejeződött, a terhelt bűnösségét bírói ítélet nem állapította meg (*Minelli*, *Sekanina* ügyek).¹³¹³ A hivatkozott ítéletekben szereplő megállapítások viszont egyáltalán nem bírhatnak relevanciával egy olyan ügyben (mint *Phillips*-é), amelyben a terhelt bűnösségét megfelelően megállapítják, a bűnösnek vélelmezés kérdése a vád tárgyát nem képező bűncselekménnyel kapcsolatban merül fel.

6.5.2.2.2 Az ártatlanság vélelme büntetésnek nem minősülő szankcióknál

A német Alkotmánybíróság értelmezése szerint az ártatlanság véelmét egy törvényileg szabályozott eljárásban kell megdönteni (*muss in einem prozessordnungsgemäßen Verfahren widerlegt werden*), mielőtt a tett felrovásából eredően olyan határozatokat hoznának, amelyek a bűnösség megállapítását teszik szükségessé. A garancia védi a vádlottat azoktól a hátrányoktól, amelyek a bűnösség megállapításával vagy a büntetéssel érnek fel, de amelyeket nem előz meg a bűnösség megállapítására és a büntetés kiszabására szolgáló eljárás.¹³¹⁴

A német Alkotmánybíróság szerint a kiterjesztett elvonás nem sérti az ártatlanság véelmét, hanem azzal összeegyeztethető.¹³¹⁵ A kiterjesztett elvonás elrendelése ugyanis nem írja elő a bűnösség bírói megállapítását, hanem csak olyan vagyontárgyak elvonásáról rendelkezik, amelyeket az elítélt jogellenes, de nem szükségszerűen bűnösen elkövetett cselekményekből szerzett. A német Btk. 73d. §-a – ahogy ezt láthattuk¹³¹⁶ – nem jelent a büntetéssel azonos jogkövetkezményt (*strafgleiche Rechtsfolge*) sem.¹³¹⁷

A német Alkotmánybíróság a büntetéshez való hasonlóság hiányára nézve a Bíróság AGOSI ügyben hozott határozatra is hivatkozik.¹³¹⁸ Az utóbbi eset relevanciája azonban szerintem a német Alkotmánybíróság által elbírálandó kérdés tekintetében igen csekély. Az

¹³¹² A *Ribemont* ügyben a nyomozás során tartott sajtókonferencián tett megállapítások sértették meg az ártatlanság véelmét. Az ügy az ártatlanság véelmének alkalmazási körét nem időbelileg, hanem azon személyek vonatkozásában terjesztette ki, akik részéről tett kijelentések ezt az alapjogot megsérthetik [EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Allenet de Ribemont v. France Ribemont judgment of 10 February 1995*, Series A, no. 308, para. 35.].

¹³¹³ A *Minelli* ügyben ugyanis a terhelt ellen elévülés miatt megszüntették a büntető eljárást, a költségek egy részének viselésére kötelezéssel kapcsolatban azonban az indokolásban a bűnösségére utaló megállapításokat tettek [EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Minelli V. Switzerland judgment of 25 March 1983*, Series A, no. 62.]. A *Sekanina* ügyben a kérelmezőt bizonyítékok hiányában mentették fel, azonban a fogvatartás miatti kártalanítás vonatkozásában tettek a bíróságok olyan megállapításokat, amelyekből a terhelt bűnösségére lehetett következtetni (vö. GRÁD: i. m. 238.). Ehhez hasonló az *Adolf* ügyben az osztrák Btk. a bagatell bűncselekményekre vonatkozó 42. §-a (a Btk. 28. §-ához hasonló szabály) alkalmazása során tettek a terhelt bűnösségére utaló megállapításokat (vö. BÁRD: *A bíróság előtti tiszteséges eljárás...* i. m. 82–83.).

¹³¹⁴ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 83.. [BVerfGE 110, 1 (22-23)]

¹³¹⁵ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 82, 84. [BVerfGE 110, 1 (22-23)]

¹³¹⁶ Lásd a tanulmány 6.2.4. pontját.

¹³¹⁷ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 85. [BVerfGE 110, 1 (22-23)]

¹³¹⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 85. [BVerfGE 110, 1 (22-23)]

utóbbi esetben ugyanis nem a szankció büntetési jellegének, hanem a panaszos gazdasági társaság ellen indult büntetőeljárás hiányában nem került sor az EJEE. 6. cikk. 2. bekezdésének alkalmazására. Az AGOSI ügyben ráadásul nem büntetőjog-ellenes cselekményből eredő, hanem annak elkövetési tárgyát képező (csempészett) vagyon elkobzásáról volt szó, valamint a szankció elrendelésénél egyetlen a csempészek elleni eljárás tárgyát képező teljesen bizonyított bűncselekmény elkövetését vették figyelembe. Amiben az AGOSI ügy mégis lényeges lehet, az a Bíróság azon – a német Alkotmánybíróság által kifejezetten nem idézett – megállapítása, hogy attól nem beszélhetünk az AGOSI elleni büntetőeljárásról, hogy az intézkedések a társaság jogait is hátrányosan befolyásolják.¹³¹⁹

Igen furcsa viszont, hogy a német Alkotmánybíróság nem vette figyelembe a *Phillips* ügyet, amelyben a Bíróság – ahogy láttuk – legalább az elítélés alapjául nem szolgáló bűncselekményekből eredő vagyon elkövetőtől való elvonását vizsgálta az ártatlanság véelme fényében. A mellőzés oka egyrészt az lehetett, hogy az angol elvonásnál – a némettel szemben – nincs lehetőség a bűnösség hiányában való alkalmazásra.¹³²⁰ A szankció büntetési jellege pedig szerepet játszott a *Phillips* ítélet érvelésében,¹³²¹ ami viszont nem igazán lett volna összeegyeztethető a német Alkotmánybíróság ebben a határozatában a német jogintézmény kapcsán követett felfogásával. Ugyanakkor a német Alkotmánybíróság annyiban felhasználhatta volna a *Phillips* ítélet megállapításait, hogy az ártatlanság véelmének alkalmazhatatlansága döntően a szankció elítélés után elrendelésétől, nem pedig büntetési jellegétől függött.

Érdemes megemlíteni, hogy a korábbi jogirodalomban ezzel ellentétes nézetek is napvilágot láttak, amelyek szerint a kiterjesztett elvonás sérti az ártatlanság véelmét és így alkotmányellenes. Egyrészt azért mert a bruttó elvre tekintettel büntetési (büntetéshez hasonló) jellege van,¹³²² így éppen a bűnösség megállapításáról való lemondás sérti az ártatlanság véelmét egy olyan szankciónál, amely büntetési célokat követ.¹³²³ Másrészt az ártatlanság véelme azért is sérül, mert az olyan szankciókra is kiterjed, amelyek – a büntetési jellegétől függetlenül – jogellenes tett megállapításával járnak.¹³²⁴

6.5.2.3. Az ártatlanság véelmének megsértése

A fenti konklúziók alapján az EJEE 6. cikk 2. bekezdésének megsértését csak a különvélemény szerzője vizsgálta, hiszen a Bíróság többsége, illetve a német Alkotmánybíróság már a garanciát eleve nem tartotta alkalmazhatónak. A különvélemény azonban éppen ugyanolyan standardot alkalmazott, mint amelyet a Bíróság többsége a 6. cikk.

¹³¹⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of AGOSI v. the United Kingdom judgment of 24 Oktober 1986*, Series A, no. 108. para 65.

¹³²⁰ Ld. a tanulmány 5.2.1.1 és 5.2.1.2. pontját.

¹³²¹ Lásd a tanulmány 6.5.2.2.1. pontját.

¹³²² FEIGEN (1998) 159. o.

¹³²³ FEIGEN (1998) 164. o.

¹³²⁴ FEIGEN (1998) 164-165. o.

(ahogy látjuk majd alkalmazhatónak tekintett) 1. bekezdése tekintetében.¹³²⁵ A Bíróság többségi álláspontja és a különvélemény közötti véleményeltérés tehát inkább olyan módszertani vita, amely nem hozza magával az alkalmazandó emberi jogi standardok eltérését is.

6.5.3. A tisztességes eljárás (EJEE 6. cikk. 1. bekezdés)

6.5.3.1. Abszolút jelleg

A tisztességes eljárás követelménye nem korlátozható alapjog,¹³²⁶ de annak bizonyos elemei (pl. a tárgyalás nyilvánossága) az egyezmény szerint is korlátozásoknak vethetők alá (második mondat). Sőt olyan kifejezetten említett és korlátozhatatlannak tűnő rész-jogosítványok (mint az ítélet nyilvános kihirdetése) is tartalmaznak fogalmilag bennük rejlő korlátozásokat (*implied restrictions*).¹³²⁷ Ezek megállapításánál a szükségességnek és arányosságnak különleges szerepe van, azonban lényegében nem az egyezmény által biztosított jog — az EJEE 8–11. cikkéhez hasonlóan — megengedett korlátozásáról van szó, hanem inkább fogalmi körének megvonásáról.¹³²⁸ A 6. cikk 1. bekezdése a Bíróság szerint implicit módon tartalmaz további jogokat is, pl. az önvádra kötelezés tilalmát, amelyek szintén bennük rejlő korlátozásoknak vannak alávetve.¹³²⁹

A *Phillips* ügyben szintén ilyen derivált jogként vezette le a 6. cikk. 1. bekezdéséből a Bíróság annak jogát, hogy az egyént a büntetőügyben ártatlannak vélelmezzék és megkövetelhessék a vádlótól, hogy az viselje a vád bizonyításának terhét.¹³³⁰ Részemről úgy vélem a *Phillips* ügyben a Bíróság nemcsak szükségtelenül vezette le,¹³³¹ hanem ezzel veszélyes módon relativizálta is az ártatlanság vélelmét. Félő ugyanis, hogy a 6. cikk 1. bekezdésére vonatkozó jogtételek az esetjogi hivatkozások során áterjednek a 6. cikk. 2. bekezdésére is, ami szükségtelenül borítaná fel a rendelkezés dogmatikai rendszerét.

A Bíróság a tisztességes eljárás elvéből eredő, de relatív biztosítéknak tartotta azt is, hogy a vádló viselje a vád bizonyításának terhét.¹³³² Ezt támasztja alá a fenti tétel indokaként hivatkozott *Salabiaku* ítélet is, amely a bizonyítási teher kérdésével is kapcsolatosan mondta ki, hogy ténybeli és jogi vélelmek működnek minden büntető jogrendszerben megszokott és

¹³²⁵ Nyilvánvalóan arra tekintettel sem, hogy a különvélemény az együttes vizsgálat (ld. a tanulmány 6.5.1.1.1. pontját) következtében úgyszintén itt is az 1. bekezdés standardjait alkalmazza.

¹³²⁶ BÁRD (2004) 50. o.

¹³²⁷ STARMER (2001) 4-5. o.

¹³²⁸ STARMER (2001) 4-5. o.

¹³²⁹ A *Saunders* ítéletben a Bíróság kifejezetten rámutatott, hogy a hallgatáshoz való jog a tisztességes eljárás implicit, de korlátozható alkotóeleme. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Saunders v. the United Kingdom judgment of 17 December 1996*, Reports 1996-VI. paras. 68., 70.

¹³³⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

¹³³¹ Lásd erre a tanulmány 6.5.1.1.2. pontját.

¹³³² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

bizonyos határokon belül az EJEE 6. cikk 2. bekezdése alapján elvileg nem tiltottak.¹³³³ Ez utóbbi tétel ugyanis tekinthető úgy is, hogy a Bíróság már impliciten a *Salabiaku* esetben beleértette a 6. cikk. 2. bekezdésébe a bizonyítási teher telepítésének korlátozható jogát, lényegében ez biztosította ugyanis, hogy a garancia ne viszonyuljon közömbösen a vélelmekhez, de ne is tiltsa meg azokat.

6.5.3.2. Alkalmazhatóság

A Bíróság esetjoga — a *Findlay* eset¹³³⁴ — alapján felidézte azt, hogy a 6. cikk 1. bekezdése a büntetőeljárás teljességére, ezen belül a büntetés kiszabására is alkalmazható.¹³³⁵ Mivel a Bíróság — visszautalva az ítélete 32. bekezdésében tett megállapítására — úgy vélte, hogy az elvonás elrendelése hasonló a büntetés kiszabásához, a 6. cikk 1. bekezdését az előbbire is alkalmazhatónak tartotta.¹³³⁶

6.5.3.3. A megsértés hiánya

A Bíróság – a *Salabiaku* esetre hivatkozva – kimondta, hogy „az EJEE automatikusan ugyan nem tilalmazza a minden jogrendszerben működő ténybeli és jogi vélelmek alkalmazását, azonban ilyenek működése csak annyiban engedélyezett, amennyiben az államok — figyelembe véve mi forog kockán — bizonyos határokon belül maradtak, és biztosítják a védelem jogait”.¹³³⁷ A *Salabiaku* ügyben a vélelmek nem a büntetés kiszabásánál, hanem a felelősség megállapításánál érvényesültek, azokat pedig nem a 6. cikk. 1. bekezdése, hanem 6. cikk. 2. bekezdése szempontjából ítélték meg.¹³³⁸ A *Phillips* ítélet hivatkozásából tehát arra lehet következtetni, hogy azok a vélelmek, amelyek megfelelnek a felelősség megállapításának szakaszában megengedett standardnak, összhangban vannak az eljárás tisztességességének követelményével (abszolút jog) is, mivel nem korlátozzák aránytalanul az ártatlanság vélelmének és a bizonyítási teher vádra telepítésének a 6. cikk. 1. bekezdéséből levezetett relatív jogát. Ezen következtetést támasztja alá, hogy a Bíróság ismételten hangsúlyozta (visszautalva ítéletének 34. bekezdésében kifejtettekre), hogy a törvényi vélelmek nem azért nyertek alkalmazást, hogy a vádlottat bűnösnek nyilvánítsák bizonyos

¹³³³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 Oktober 1988*, Series A, no. 141-A. para. 28.

¹³³⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Findlay v. United Kingdom judgment of 25 February 1997*, ECHR 1997-I. para. 69. A tisztességes eljárás és a büntetés kiszabás kapcsolatára lásd Bárd (2004) 33., 35. o.

¹³³⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 39.

¹³³⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 38.

¹³³⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 40.

¹³³⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 Oktober 1988*, Series A, no. 141-A. para. 28.

bűncselekményekben, hanem azért, hogy a nemzeti bíróság megállapíthassa az elvonás megfelelő összegét.¹³³⁹

BÁRD szerint „elképzelhető, hogy a bizonyítási teher megfordítása, illetve a védelem által megdönthető vélelmek azonos mértékben engedélyezettek a bűnösség megállapítás és a büntetéskiszabás fázisában”.¹³⁴⁰ Részemről úgy vélem, hogy a *Salabiaku* ügyben kimondott tételek felhasználásából még a vélelmek megítélése kapcsán sem feltétlenül következik a 6. cikk. 2. és 1. bekezdéséből eredő mércék azonossága. Attól ugyanis, hogy a *Phillips* ítélet alapján a vélelmek megfeleltek a felelősség megállapítására vonatkozó standardnak, nem következik, hogy ne lehetnének olyan a bizonyítási terhet megfordító szabályok, amelyek csak a büntetéskiszabás szakaszában érvényesülhetnek. Ezek jogállami határa itt is csak az arányosság, illetve az lehet, hogy ezeket ne lehessen az eljárás tárgyát nem képező cselekmény miatti felelősség rejtett megállapításának tekinteni.

A Bíróság — ezzel kapcsolatos joggyakorlatával összhangban¹³⁴¹ — itt is utalt arra, hogy nem általában a fenti vélelmeket vizsgálta a tisztességes eljárás (az EJE 6. cikk 1. bekezdés által biztosított) garanciáival való összhang szempontjából, hanem csak azoknak a kérelmező ügyében történő alkalmazását.¹³⁴² Ennek ellenére megjelölhetők olyan, az angol szabályozásban rejlő biztosítékok (*safeguards*), amelyeket a Bíróság relevánsnak tartott az egyezményértés hiányának megállapításánál

- alapvető biztosíték, hogy a vélelmek a kérelmező által megdönthetők voltak;
- az elvonás bíróság által történt;
- olyan bírósági eljárásban (*judicial procedure*), amely magában foglalta a nyilvános meghallgatást (*public hearing*), és amelyben a terhelt — a vád előzetesen felfedett állításaira reagálva — bizonyítást indítványozhatott;
- megvolt a lehetősége annak, hogy a vélelmeket ne alkalmazzák, ha a bíróság úgy vélte, hogy azok az igazságtalanság komoly veszélyét idéznék elő.¹³⁴³

Ezek azonban mindenképpen csak olyan tényezők, amelyek alapján a vélelmek megengedettségének kérdését a Bíróság későbbi ügyekben esetről-esetre eldöntheti. Semmiképpen nem tekinthetők az egyezmény alapján megengedett vélelmek kimerítő, feltétlenül szükséges, vagy éppen elégséges szabályozási feltételeinek.

¹³³⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 42.

¹³⁴⁰ BÁRD (2004) 45. o. 53. lj.

¹³⁴¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Salabiaku v. France judgment of 7 October 1988*, Series A, no. 141-A. para. 30.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Saunders v. the United Kingdom judgment of 17 December 1996*, Reports 1996-VI. para. 69.

¹³⁴² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 41.

¹³⁴³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 43.

6.6. A TULAJDONHOZ VALÓ JOG

Az EJEE a tulajdonhoz való jogot – mivel annak biztosítása és különösen tartalma már megalkotása során is vitatott volt¹³⁴⁴ – még nem tartalmazta. Az egyezményhez fűzött első kiegészítő jegyzőkönyv (a továbbiakban EJEE-J1) azonban már kimondta, hogy „minden természetes vagy jogi személynek joga van javai (*possessions, biens*) tiszteletben tartásához”.¹³⁴⁵ A jegyzőkönyv alapján „senkit sem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből és a törvényben meghatározott feltételek, valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.”¹³⁴⁶ Ugyanakkor az 1. cikk 2. bekezdés alapján a fentiek nem korlátozzák „az államok jogát olyan törvények alkalmazásában, melyeket szükségesnek ítélnék ahhoz, hogy a javaknak a közösség érdekében történő használatát szabályozhassák, illetőleg az adók, más közterhek vagy büntetések (*penalties*) megfizetését biztosítsák”.¹³⁴⁷

A német Alkotmány már megalkotásakor kifejezett szabályozást tartalmazott a tulajdonhoz való jog vonatkozásában, amely szerint egyrészt az alkotmány „biztosítja a tulajdont”.¹³⁴⁸ Másrészt azonban kimondta azt is, hogy „ennek tartalmát és határait törvények határozzák meg”.¹³⁴⁹ A német Alkotmány külön utal arra, hogy „a tulajdon kötelességekkel terhelt. Használatának a közösség javát is kell szolgálnia.”¹³⁵⁰ Fontos szabály még témánk vonatkozásában, hogy a „kisajátítás csak a közösség javának érdekében megengedett”,¹³⁵¹ és „csak olyan törvényben vagy törvény alapján történhet, amelyik a kártalanítás módját és mértékét rendezi.”¹³⁵² A kártalanítást pedig ilyenkor „a közösség és az egyén érdekeinek igazságos mérlegelésével kell meghatározni”.¹³⁵³

A tulajdonhoz való jog kapcsán a Bíróság joggyakorlata általában elsőként az EJEE-J1 alkalmazhatóságát (*applicability*), azt követően megsértésének okát és annak igazolhatóságát kifejezetten elkülönítve tárgyalja.¹³⁵⁴ A német Alkotmánybíróság gyakorlatában ugyan a tulajdon tartalmának és határainak meghatározása nem különül el,¹³⁵⁵ de a jogtudományban igen erőteljes azon – általunk is helyesnek tartott – irányzat, amely a tartalom (azaz a védelmi

¹³⁴⁴ DIJK/HOOF (1998) 618. o.

¹³⁴⁵ EJEE-J1 1. cikk 1. bek első mondat.

¹³⁴⁶ EJEE-J1 1. cikk 1. bek második mondat.

¹³⁴⁷ Beszúrás tőlem – H. M. Ebben a vonatkozásban a „bírság” kifejezés használata a “büntetés” helyett a hivatalos fordításban nyilvánvalóan nem szerencsés.

¹³⁴⁸ Német alkotmány 14. cikk (1) bek. első mondat.

¹³⁴⁹ Német alkotmány 14. cikk (1) bek. második mondat.

¹³⁵⁰ Német alkotmány 14. cikk (2) bek.

¹³⁵¹ Német alkotmány 14. cikk (3) bek. első mondat.

¹³⁵² Német alkotmány 14. cikk (3) bek. második mondat

¹³⁵³ Német alkotmány 14. cikk (3) bek. harmadik mondat

¹³⁵⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. paras 50., illetve 51-53. Még nyilvánvalóbb elkülönítésre ld. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Spörrong and Lönnroth v. Sweden judgment of 23 September 1982*, Series A, no. 52. paras. 58.-59., illetve 61-75.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of the Holy Monasteries v. Greece judgment of 9 December 1994*, Series A, no. 301-A. paras. 56-66. illetve 67-69. és 70-75. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case OF Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands judgment of 23 February 1995*, Series A, no. 306-B. paras 51-53., illetve 54-59. és 60-74.

¹³⁵⁵ Vö. DANNERT (1998) 50. o. 159. lj.

kör, *Schutzbereich*) és a korlátozások (*Schranken*) elkülönítését nélkülözhetetlen dogmatikai konstrukciónak tartja. Ez ugyanis egyrészt igazodik a többi alapjognál megismert gondolkodási sémákhoz, másrészt pedig – az arányosság követelményének alkalmazása során – hozzájárul az érvelés ellenőrizhetőségéhez. Ha ugyanis eleve nem határozzuk meg az egyéni jog terjedelmét, akkor meglehetősen nehéz lesz *ahhoz képest* az arányos korlátozás kérdését vizsgálni.¹³⁵⁶ Erre tekintettel a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásával kapcsolatban elsőként a tulajdonhoz való alkotmányos jog védelmi körével kapcsolatos, ezt követően pedig a korlátozásának lehetséges okait és megengedettséget érintő kérdéseket tárgyalom.

6.6.1. A tulajdonhoz való jog alkalmazhatósága/védelmi köre

A Bíróság, illetve a német Alkotmánybíróság gyakorlata is *autonóm* módon – azaz a nemzeti törvényalkotótól függetlenül – értelmezi az alkotmányban vagy az emberi jogi egyezményben szereplő tulajdon fogalmát. Éppen ez teszi lehetővé, hogy az EJEE-J1 vagy német Alkotmány garanciája a törvényalkotót is korlátozza, aki különben a polgári jogi tulajdon fogalmának meghatározásával kibújhatna a nemzetközi egyezményből vagy az alkotmányból eredő kötelezettségei alól.¹³⁵⁷ Ellenkező értelmezés visszatérést jelentene ahhoz a korábban (a XX. század második felét megelőzően) érvényesülő koncepcióhoz, amely szerint az alkotmányos garancia hatóköre a polgári jogi tulajdonhoz kapcsolódik, így az csak a közigazgatás ellen nyújtott védelmet,¹³⁵⁸ a törvényalkotó ellen nem. Az autonóm fogalomhasználat különbözőképpen, de tükröződik a

- az alapjogilag tulajdonként védett javak körének meghatározása, illetve
- a jogellenes (polgári jogilag érvénytelen) tulajdonszerzés kérdésének megítélése vonatkozásában.

6.6.1.1. Az alapjogilag tulajdonként védett javak fogalma

6.6.1.1.1 Az EJEE-J1 1. cikk alapján

Az EJEE-J1 1. cikk 1. bekezdésében szereplő *javak* vonatkozásában a Bíróság kimondta, hogy ezeknek *autonóm fogalma* van, amely nem korlátozódik bizonyos testi tárgyak tulajdonára (*ownership*), hanem más jogok és érdekek is a jegyzőkönyv által védett javaknak minősülnek, ha vagyoni jogoknak tekinthetők (*property rights*). Ennek következtében a Bíróság adott ügyben kifejezetten irrelevánsnak tartotta az EJEE 1. cikk védelmi köre szempontjából, hogy adott esetben dologi jogi (*in rem*) biztosítékról volt-e szó.¹³⁵⁹ Később a

¹³⁵⁶ DANNERT (1998) 35-40, különösen 39. o.

¹³⁵⁷ SONNEVEND (2003) 641. o.

¹³⁵⁸ SONNEVEND (2003) 640. o.

¹³⁵⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case OF Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands judgment of 23 February 1995*, Series A, no. 306-B. para 53.

Bíróság kifejezetten az EJEE-J1 1. cikkének alkalmazási körébe vont kötelmi jogi igényeket,¹³⁶⁰ így például a kártérítési követeléseket is.¹³⁶¹

Érdemes megjegyezni, hogy a javak fogalmának fenti autonóm értelmezése eleve összhangban van azzal, ahogy az EJEE-J1 1. cikk címében szereplő „*property*” kifejezést például az angol jogban értelmezik. Hiszen a „*property*” kifejezés – ahogy már utaltunk rá – az angol jogi nyelvben nem a hazai jogunkban tulajdonként, hanem inkább vagyonként szolgáló tárgyakra vonatkozik.¹³⁶² Ezzel szemben hazánk vonatkozásában valóban fontos rámutatni arra,¹³⁶³ hogy az EJEE-J1 1. cikk 1. cikkének fordításában szereplő tulajdon¹³⁶⁴ fogalma tágabb annál, mint amit a magyar polgári jog ilyenként meghatároz. Hasonló megfontolások érvényesülhetnek az egyezmény német fordítása kapcsán, amely nemcsak az 1. cikk címében, hanem a szövegében is a tulajdon (*Eigentum*) szót használja.¹³⁶⁵

A német és a magyar fordításokban a tulajdon szó használata egyébként összességében nem kifogásolható. Az ügyek elbírálásánál ugyanis a Bíróság az egyezmény hivatalos nyelvein készült szövegekre van tekintettel,¹³⁶⁶ a magyar fordítást úgyis teljesen irrelevánsnak tekintené. Ellenkező esetben ugyanis a tulajdonhoz való jog, mint alapjog hatókörét a nemzeti jogalkotó határozhatná meg. Felvethető a fordítással szemben, hogy annak következtében egy jogrendszeren belül több fajta tulajdon fogalom érvényesül, az egyezményt kihirdető törvény és a Ptk. fogalma eltér egymástól. Ez azonban nemcsak jogalkalmazási problémához nem vezet, hanem a magyar jogban már ilyen fordítás hiányában is ez a helyzet, hiszen a tulajdon alkotmányos védelmének értelmezésénél már jelenleg is a nemzeti polgári jogtól független értelmezés az irányadó.¹³⁶⁷ Felvethető, hogy a nemzeti egyezménnyel kapcsolatba kerülő hazai jogalkalmazók számára a tulajdon kifejezés használata megtévesztő lehet, sőt akadályozhatja a jegyzőkönyv céljának érvényesülését is. Azonban ennek az ellenérvnek az értékelésénél figyelemmel kell lennünk arra, hogy a hazai jogalkalmazónak az egyezmény hazai fordításán kívül figyelemmel kell lennie a Bíróság – ebben a vonatkozásban egyértelmű – joggyakorlatára is. Ennek ellenére azonban a nemzetközi jog tartalma és annak fordítása közötti összhang elősegítése érdekében szerintem megfontolandó lett volna a *protection of property* kifejezést inkább a vagyon védelmeként magyarra fordítani.¹³⁶⁸

Az EJEE-J1 1. cikk védelmi körének meghatározásával kapcsolatban GRÁD állapítja meg, hogy abba „az érintett oldalán felmerülő kiadások” is beletartoznak, sőt szerinte ebből

¹³⁶⁰ Lásd erre DIJK/HOOF (1998) 619. o.; SONNEVEND (2003) 647. o. 26. lj.

¹³⁶¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium* judgment of 20 November 1995, Series A, no. 332. para 31.; GRÁD (2005) 579. o.

¹³⁶² Erre lásd a tanulmány 5.3.1.1.1. pontját.

¹³⁶³ Így tesz pl. SONNEVEND (2003) 647. o.

¹³⁶⁴ Ld. az 1993. évi XXXI. törvény.

¹³⁶⁵ Ld. <http://conventions.coe.int/Treaty/ger/Treaties/Html/009.htm>.

¹³⁶⁶ A hivatalos nyelvekre ld. a tanulmány 238. lj-ét.

¹³⁶⁷ SONNEVEND (2003) 641., 647-648. o.

¹³⁶⁸ A nemzetközi egyezmények hivatalos fordításának „borzasztó” állapotára utal NAGY/JENEY (2002) 13. o.

következően a pénzbírságok is.¹³⁶⁹ Az első megállapítás vonatkozásban GRÁD összevetésként utal a *Mussele* ügyben hozott ítéletre, amelyet megvizsgálva azonban meglepődve láthatjuk, hogy abban Bírótság nem tartotta „alkalmazhatónak (*applicable*)” az EJEE-J1 1. cikkét, amikor a hivatalból kirendelt ügyvéd kiadásait nem térítették meg.¹³⁷⁰ Az ügyből tehát – GRÁD hivatkozásával szemben – nem minden további nélkül következik, hogy az érintett költségei a meglévő javak sérelmét jelenthetik. Ilyen – egyébként szerintünk is helyes – következtetésre csak akkor kerülhet sor, ha figyelemmel vagyunk arra, hogy a *Mussele* ügyben a Bírótság kifejezetten a törvényi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos és minimális kiadások vonatkozásában tagadta meg az EJEE-J1 védelmét.¹³⁷¹ Ebből viszont csak *argumentum a contraio* következik, hogy az EJEE-J1 1. cikke alkalmazható más a törvényi szabályozás folytán felmerülő költségek, illetve – akár minimális értéket érintő – pénzbüntetések esetén. Ez utóbbit egyébként a Bírótság későbbi ítéleteiben kifejezetten kimondta, így pl. a *Špaček* ügyben nem is volt vitatott, hogy az adójogi büntetés egy cég javainak élvezetébe való beavatkozásnak minősült.¹³⁷² E megállapítás egyébként közvetlenül levezethető lenne az EJEE-J1 1. cikk 2. bekezdéséből is, hiszen erre a kivételes szabályra nem lenne szükség, ha a büntetések (azok megfizetését szolgáló beavatkozások) eleve nem tartoznának az EJEE-J1 1. cikk 1. bekezdés első mondata alá sem.

A fentiekből pedig méltán lehet arra következtetni, hogy az EJEE-J1 1. cikk védelmi körének meghatározásánál nincs jelentősége annak, hogy

- elkobzásról vagy pénzbüntetésről,¹³⁷³
 - az elkövető teljes vagyonának vagy annak (legalább vélelmezetten) a bűncselekményből eredő részének elkobzásáról,¹³⁷⁴
 - bűncselekményből eredő konkrét vagyontárgy elvonásáról vagy annak megfelelő pénzösszeg megfizetésre való kötelezésről¹³⁷⁵
- van szó.

A *Phillips* ítéletben a Bírótság kifejezetten ki is mondta, hogy a panaszos kötelezése 91 400 angol font megfizetésére (az angol elvonási határozat tartalma) beavatkozást jelent a kérelmező javainak élvezetébe, így az adott esetben az EJEE-J1 1. cikke alkalmazható.¹³⁷⁶

¹³⁶⁹ GRÁD (2005) 579 -580. o.

¹³⁷⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Mussele v. Belgium* judgment of 23 November 1983, Series A, no. 70. para 49.

¹³⁷¹ Ezt is figyelembe veszi helyesen PL. DIJK/HOOF (1998) 624. o.

¹³⁷² Pl. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS (THIRD SECTION): *Case Of Špaček, s.r.o. v. The Czech Republic* judgment of 9 November 1999, no. 26449/95, para 39.

¹³⁷³ Ld. a tanulmány 3.1. pontját.

¹³⁷⁴ Ld. a tanulmány 3.3.1. és 3.3.2 pontjait.

¹³⁷⁵ Ennek vonatkozásában ld. a tanulmány 5.3.3. pontját.

¹³⁷⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom* judgment of 5 July 2001, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 50.

6.6.1.1.2 A német Alkotmánybíróság gyakorlata

A tulajdon fogalma a *német Alkotmánybíróság* gyakorlata szerint is autonóm, így az alkotmányos védelem kiterjed nemcsak polgári jogi tulajdonra, hanem egyéb konkrét vagyoni jogokra is.¹³⁷⁷ A német Alkotmánybíróság korábbi határozata a tulajdon bűncselekményért való elítélés mellékkövetkezményeként (*Nebenfolge*) való elvesztését kifejezetten a tulajdonhoz való jog hagyományos *korlátai* közé sorolta.¹³⁷⁸ Ebből pedig – legalábbis a tulajdonhoz való alapjog általunk elfogadott dogmatikai rendszerében – az is következik, hogy a konkrét vagyontárgyra irányuló elkobzás érinti a garancia védelmi körét, mégpedig akkor is, ha kötelmi jogosultság elvonását jelenti. Mégpedig nemcsak abban az alkotmánybírósági határozatban (ugyan csak *obiter dictumként*, de kifejezetten) említett esetkörében, amelyik a bűncselekmény eszközére és produktumára irányul, hanem a bűncselekmény bevételeét érintő elvonás esetén is.¹³⁷⁹ A fenti analógia segítségével való következtetést kifejezetten megerősíti, hogy mindhárom esetben a bűncselekményhez kapcsolódó vagyontárgy elvonásáról van szó.¹³⁸⁰

Ehhez képest azonban vitatottabb a tulajdonhoz való jog, ha az elvonás értékben történik, vagy vagyoni büntetés, illetve egyszerű pénzbüntetés keretében. Több alkotmánybírósági határozat kimondta ugyan, hogy a tulajdon védelme nem jelentheti a vagyon egészének védelmét, így a rendelkezés nem terjed ki a közhatalom által előírt fizetési kötelezettségekre.¹³⁸¹ Azonban más határozatok kimondták, hogy a német Alkotmány 14. cikkét sérti az olyan adóztatás, amelynek megfojtó hatása van.¹³⁸² Az utóbbi tételnek – ahogy HUSBERG rámutat¹³⁸³ – komoly jelentősége lehet a vagyoni büntetés, illetve az értékben való elvonás alkotmányossága szempontjából. Részemről ebben a vonatkozásban csak arra mutatnánk rá, hogy ebből a tételből – további feltételek esetén – egyrészt csak a vagyoni büntetés és az értékben való elvonás bizonyos eseteinek alkotmányellenessége vezethető le, másrészt pedig az adott szankciónak ehhez el kell vonnia az érintett vagyonának jelentős részét.

¹³⁷⁷ HUSBERG (1999) 71. o.

¹³⁷⁸ *Beschluss des Zweiten Senats vom 12 Dezember 1967 – 2 BvL 14/62, 3/64, 11/65, 15/66 und BvR 15/67.* [BVerfGE 22, 387 (422)].

¹³⁷⁹ *Beschluss des Zweiten Senats vom 12 Dezember 1967 – 2 BvL 14/62, 3/64, 11/65, 15/66 und BvR 15/67.* [BVerfGE 22, 387 (422)].

¹³⁸⁰ Az elkobzás a bűncselekményhez kapcsolódó vagyontárgyakra korlátozódó fogalmáról lásd a tanulmány 3.3. pontját.

¹³⁸¹ BVERFG: *Urteil des Ersten Senats vom 20. Juli 1954* 1 BvR 459, 484, 548, 555, 623, 651, 748, 783, 801/52, 5, 9/53, 96, 114/54. Nr. 34. [BVerfGE 4, 7 (17)]. Lásd még a hazai szakirodalomból SONNEVEND (2003) 658. o.

¹³⁸² Ld. pl. BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 17. Juli 1974 – 1 BvR 51, 160, 285/69, 1 BvL 16, 18, 26/72.* para 175. [BVerfGE 38, 61 (102)]. Lásd még HUSBERG (1999) 71. o., SONNEVEND (2003) 658. o.

¹³⁸³ HUSBERG (1999) 71. o.

6.6.1.2. A jogellenes (érvénytelen) tulajdonszerzés megítélése

6.6.1.2.1 A Bizottság és a Bíróság joggyakorlatában

A Bizottság és a Bíróság joggyakorlatában nem igazán lehet olyan ítéletet (utalást) találni, amely a tulajdonhoz való jog alkalmazhatóságát kifejezetten függővé tette volna attól, hogy a szankció bűncselekményből eredő vagyont (vagy annak ellenértékét) érinti. Ebből azonban – különösen az esetek egyéb körülményeire tekintettel – nem lehet olyan következtetést levonni, hogy a fenti kérdés teljes bizonyossággal irreleváns az EJEE-J1. 1. cikk 1. bekezdés védelmi körének meghatározásánál.

A *Welch* ügyben a Bizottság vagy a Bíróság még nem vizsgálta azt, hogy az angol elvonás összeegyeztethető-e az EJEE-J1 1. cikkével. Azonban érdemes SCHERMERS a Bizottság ebben az ügyben készített jelentéséhez fűzött különvéleményének egy mellékes megjegyzésére vetni egy pillantást. SCHERMERS ugyanis utalt rá, hogy a bűncselekményből eredő vagyon elvonása önmagában nemcsak az EJEE 7. cikkét nem sérti,¹³⁸⁴ hanem az EJEE-J1 1. cikkét sem.¹³⁸⁵ A szóhasználatból azonban nem lehet kikövetkeztetni, hogy a bűncselekményből eredő vagyon elvonása nem is érinti az EJEE-J1 1. cikkét, vagy a sérelem más körülményekre tekintettel igazolt. SCHERMERS különvéleményből azt sem lehet megállapítani, hogy –a vélelmek alkalmazása nélkül – a bruttó vagy nettó elv alkalmazása mennyiben érinti az EJEE-J1 1. cikkének alkalmazását. SCHERMERS ezzel kapcsolatos megállapításaiban ugyanis keverednek a bruttó és nettó elvnek megfelelő szabályozásra utaló kifejezések. Éppúgy szól ugyanis a bűncselekmény útján vagy illegálisan szerzett vagyonról (*property acquired by crime, what was obtained illegally*), de az illegális profitról és jogosulatlan gazdagodásról is (*illegally-obtained profit, unjust enrichment*) is.¹³⁸⁶

Az EJEE 7. cikk megsértése SCHERMERS szerint csak azért – és annyiban – következett be, mert a *vélelmek* következtében a szabályozás büntető elemet is tartalmazott.¹³⁸⁷ Arra a különvélemény szerzője már nem tér ki (mert azt a fenti konklúzió mellett nem is igazán volt szükséges vizsgálni), hogy a vélelmek következtében a legális vagyont is érintő szabályozásra egyáltalán *alkalmazható lenne-e* az EJEE-J1 1. cikke is. SCHERMERS válasza erre – véleményének felépítéséből és más megállapításából következtetve – szerintem igenlő lett volna. Szükségesnek tartja ugyanis kimondani, hogy a bűnözés elleni hatékony küzdelem jelentősége indokolja a vélelmek alkalmazását. Ebből a megállapításból viszont az is következik, hogy részéről az EJEE-J1. cikkének alkalmazhatóságát nem kérdőjelezi meg, ha az a legális vagyon elvonásával járó vélelmeket is tartalmaz. A bűnözés elleni hatékony

¹³⁸⁴ Lásd a tanulmány 6.3.2. pontját.

¹³⁸⁵ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: Dissenting opinion of SCHERMERS annexed to the *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993.

¹³⁸⁶ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: Dissenting opinion of SCHERMERS annexed to the *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993.

¹³⁸⁷ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: Dissenting opinion of SCHERMERS annexed to the *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993. Lásd a tanulmány 6.3.2.7. pontját.

küzdelem jelentősége ugyanis tulajdonhoz való jogban inherensen benne rejlő szükségességi és arányossági korlát¹³⁸⁸ betartása vonatkozásában lehet jelentős, ami azonban a garancia alkalmazhatóságát mindenképpen előfeltételezi.

A Phillips ítéletben a Bíróság már kifejezetten kimondta, hogy a panaszos kötelezése 91 400 angol font megfizetésére (az angol elvonási határozat tartalma) beavatkozást jelent a kérelmező javainak élvezetébe, így az adott esetben az EJEE-J1 1. cikke alkalmazható.¹³⁸⁹ A Bíróság a tulajdonhoz való jog védelmi körét annak ellenére megnyitotta, hogy olyan kábítószerrel visszaélésből eredő vagyonról volt szó, amely bizonyos nemzeti jogok alapján polgári jogilag is érvénytelen szerződést jelent. A *Phillips* ügy azonban több okból igen halovány hivatkozási alap abban a vonatkozásban, hogy a Bíróság ítélkezési gyakorlata ebben a vonatkozásban nem zárja ki a garancia alkalmazhatóságát. Adott esetben ugyanis nem közvetlenül a bűncselekményből eredő vagyon, hanem annak ellenértékének elkobzásáról volt szó,¹³⁹⁰ amely viszont a végrehajtás során a legális vagyonból is behajtható. Ezen felül a *Phillips* ügyben – ahogy arra az ítélet is más vonatkozásban utal is¹³⁹¹ – a vélelmek alkalmazása folytán a legális vagyon is elkobzás alá esett, ami viszont (összhangban *SCHERMERS* a Bizottság ebben az ügyben készített jelentéséhez fűzött különvéleményének logikájával is) megalapozhatja az EJEE-J1 1. cikkének alkalmazhatóságát.

6.6.1.2.2 A német jogirodalom és Alkotmánybírósági gyakorlat

A német jogirodalomban tradicionálisan ismeretesek voltak olyan nézetek, amelyek alapján a jogellenesen szerzett vagyontárgyak eleve nem tartoznak a tulajdonhoz fűződő alkotmányos jog védelmi körébe.¹³⁹² Ezek közül a teóriák¹³⁹³ közül részemről a német büntetőjogi irodalomban hosszú ideig uralkodó eljátszási tant (*Verwirkungslehre*) emelném ki. A teória alapján tehát azon személy, aki tulajdonával (a közösség érdekében ellentétesen) visszaél, elveszti az Alkotmány 14. cikkéből eredő védelmi igényét.¹³⁹⁴ A közösség érdekében ellentétes visszaélésnek minősül nemcsak a bűncselekmény eszközének felhasználása, hanem a vagyontárgy bűncselekmény útján való megszerzése is, mivel ebben az esetben a dolog megtartása sérti a közérdeket.¹³⁹⁵

Az eljátszási elmélet alapja az a polgári jogi eredetű gondolat, hogy az alapjogokkal – köztük a tulajdonhoz való joggal – általában is vissza lehet élni. Az elmélet felfogása szerint a német Alkotmány 18. cikke, amely bizonyos alapjogok védelmét megtagadja, ha azokkal a

¹³⁸⁸ Lásd részletesen a tanulmány 6.6.1. pontját.

¹³⁸⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 50.

¹³⁹⁰ Az értékben való elvonásról lásd a tanulmány 5.3.3. pontját.

¹³⁹¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 13.

¹³⁹² WALLSCHLÄGER (2002) 40. o., DANNERT (1998) 49-50. o. és 160-161. lj.

¹³⁹³ Ezek ismertetését lásd pl. ESER (1969) 150-151. o.

¹³⁹⁴ ESER (1969) 176. o.

¹³⁹⁵ ESER (1969) 182. 183. 192. o.

demokratikus rend alapjaival szemben álló célokra használták, csak ezen általános gondolaton alapuló speciális rendelkezés.¹³⁹⁶ Az eljátszási tan másik hivatkozási alapja az, hogy az alkotmány kimondja a tulajdon szociális kötöttségét, így a közösség ellenében való használat nyilvánvalóan visszaélést jelent. A visszaélés tilalma viszont papíron maradna, ha az elkövetőt az állam nem foszthatná meg attól a dologtól, amivel visszaélt.¹³⁹⁷

A visszaélés jogkövetkezménye viszont – a polgári joggal ellentétben – az alapjogok esetén az alkotmányos védelem elvesztése, a visszaélés joghatása tehát (és ezt ESER kifejezetten ki is emeli) több, mint a tulajdon pusztá korlátozásának lehetősége. Az *eljátszott alapjog* nem képezi a jogalkotói beavatkozás akadályát, méghozzá az adott dolognak nemcsak a legális, hanem az illegális használatának szabályozását tekintve sem.¹³⁹⁸ Az alapjog eljátszása azonban nem jelenti a polgári jogi tulajdon megszűnését, ahhoz továbbra is jogszabályi felhatalmazáson alapuló hatósági határozat szükséges. Az eljátszási tan nem teszi az adott tulajdont a „hollók martalékává” sem, elkobzásának szabályozásánál és annak alkalmazásánál továbbra is érvényesülnek olyan *általános jogállami elvek*, mint pl. az arányosság követelménye.¹³⁹⁹ Ennek körében pedig ESER szerint követelmény, hogy az elkobzás nem alapulhat önmagában a tulajdon a büntetőjog-ellenes cselekménnyel való kapcsolatának („szennyezettségének”) tényén, hanem ahhoz további büntető, preventív vagy helyreállító indokok szükségesek.¹⁴⁰⁰

Az újabb jogirodalomban számos ellenvetés fogalmazódott meg az eljátszási tannal szemben. Ezek közül a legerősebb az elmélet kihatását kritizálja, hiszen annak alapján a törvényalkotó határozhatná meg – a bűncselekményi tényállások megalkotásával – a tulajdonhoz fűződő jog védelmi körét.¹⁴⁰¹ Ez a lehetőség viszont nincs összhangban az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatával,¹⁴⁰² amely alapján – ahogy azt az 1 BvL 77/78. számú iránymutató határozat megfogalmazta – a tulajdon alkotmányos védelmének hatóköre csak az alkotmányból vezethető le.¹⁴⁰³ Ezzel szemben az eljátszási tan védelmében azonban felvethető lenne, hogy a tényállások alkotmányossága önmagában is alkotmánybírósági kontroll alatt áll, így végső soron a törvényalkotó mozgástere behatárolt. Ez a kritika azonban összességében nem helytálló, mert összekeveri a tényállás alkotmányosságát a bűncselekményből eredő vagyon elvonásának alkotmányosságával. Lehetnek ugyanis olyan esetek, amikor a cselekmény büntetni rendelve megfelel egy bizonyos alapjog korlátozásával kapcsolatos formális és materiális kritériumoknak, de az elkobzás szankciójának alkalmazása a

¹³⁹⁶ ESER (1969) 176. o.

¹³⁹⁷ Vö. ESER (1969) 170-172, 180., 191. o.

¹³⁹⁸ ESER (1969) 187. o. és ott 209. lj. Hasonlóan értékeli és a védelmi kör hiányánál tárgyalja Eser elméletét pl. HUSBERG (1999) 74. o., WALLSCHLÄGER (2002) 41. o.

¹³⁹⁹ ESER (1969) 189. o.

¹⁴⁰⁰ ESER (1969) 190. o. A büntetőjog-ellenes vagyon elvonásának céljairól lásd a tanulmány 2.2. pontját.

¹⁴⁰¹ DANNERT (1998) 51. o.

¹⁴⁰² JESCHECK/WEIGEND (1996) 794. 30. lj.; WALLSCHLÄGER (2002) 42. o.; HUSBERG (1999) 76. o.

¹⁴⁰³ BVERFG: Beschluß des Ersten Senats vom 15. Juli 1981 – 1 BvL 77/78. Nr. 162. [BVerfGE 58, 300 (335)].

tulajdonhoz való jog kapcsán már nem tekinthető arányosnak. Ezen felül az eljárásai teória igazából a bűncselekmény eszközére lett kidolgozva, a bűncselekmény útján szerzett vagyontárgyak vonatkozásában – ahogy arra JESCHECK/WEIGEND finoman utal – „nem túl meggyőző”.¹⁴⁰⁴

Az újabb jogirodalom arra is hivatkozik, hogy az eljárásai elmélet tételes alkotmányjogi megalapozása is számos sebből vérzik. A német Alkotmány 18. cikke ugyanis valójában egy kivételes rendelkezés,¹⁴⁰⁵ amely – a *Weimari* Köztársaság intő példája alapján – a demokrácia öngyilkosságát akarja megakadályozni,¹⁴⁰⁶ így annak alkalmazását nem lehet analógia útján kitágítani.¹⁴⁰⁷ Ennek egyébként a tulajdonhoz való jog vonatkozásában a történeti értelmezés is ellentmond, mivel az alkotmány előkészítése során kifejezetten felmerült, de nem került elfogadásra olyan szövegezés, hogy a német Alkotmány 14. cikke csak a jogszerűen szerzett és gyakorolt tulajdont védje.¹⁴⁰⁸ Az eljárásai elmélet alkalmazása ráadásul ahhoz vezetne, hogy az alaptörvény 18. cikke privilegizálja az alapjoggal visszaélés politikailag motivált változatait,¹⁴⁰⁹ hiszen e rendelkezés alkalmazása további feltételekhez (pl. az eljárás tényének és mértékének Alkotmánybírósi megállapítása) kötött.

A jogirodalomban arra is rámutatnak, hogy az elvesztési elméletet azért nem vezethető le szociális parancsból, mert az utóbbi az uralkodó alkotmányjogi elmélet szerint csak egy a jogalkotó felé mutató követelmény (*Aufforderung*).¹⁴¹⁰ Ez az ellenvetés azonban csak akkor fogadható el, ha nem vagyunk figyelemmel arra az álláspontra, amely a német Alkotmánybírósi gyakorlatában¹⁴¹¹ és az újabb (szerintünk helyesebb) jogirodalomban¹⁴¹² is tükröződik, hogy a német Alkotmány 14. cikk (2) bekezdése az egyént is kötelezi. A szociális parancs alapján ugyanis az egyén polgári jogi tulajdonával kapcsolatban nemcsak tűrésre, hanem azoknak a társadalom érdekében való használatára is köteles.¹⁴¹³ Ez utóbbi nézetből sem vezethető azonban le az eljárásai elmélet azon gondolata, hogy a társadalom ellenes használat a tulajdonhoz való alkotmányos jog teljes elvesztésével jár együtt. Annál is kevésbé, mert szociális parancs alkotmányjog dogmatikailag nem a védelmi kör, hanem a beavatkozások (és azok megengedettsége) körében kerül tárgyalásra.¹⁴¹⁴

Részemről is az újabb jogirodalom – az eljárásai elméletet tagadó – felfogásához csatlakozom. A tulajdonhoz való jog védelmi köre tehát nem zárható le pusztán arra tekintettel, hogy a dolog vagy jog az elkövető jogellenes magatartásához kapcsolódik.

¹⁴⁰⁴ JESCHECK/WEIGEND (1996) 794. o.

¹⁴⁰⁵ WALLSCHLÄGER (2002) 42. o.

¹⁴⁰⁶ WALLSCHLÄGER (2002) 42. o.

¹⁴⁰⁷ HUSBERG (1999) 76. o.

¹⁴⁰⁸ Így pl. WALLSCHLÄGER (2002) 42. o.

¹⁴⁰⁹ JULIUS (1997) 58., 61. o.

¹⁴¹⁰ JULIUS (1997) 58., 61. o.

¹⁴¹¹ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 12. Januar 1967 – 1 BvR 169/63.* para 24. [BVERFGE 21, 73, (83)],

¹⁴¹² Vö. WIELAND (1996) 880. o.

¹⁴¹³ Vö. WIELAND (1996) 880. o.

¹⁴¹⁴ Vö. WIELAND (1996) 852-871., illetve 871-910. o.

Azonban a tettes jogellenes magatartása – egyenesen kiemelt – jelentőséggel bír a tulajdonhoz fűződő jog szempontjából, hiszen indokolhatja az abba való jogalkotói beavatkozás jogosságát.¹⁴¹⁵ Lényegében arról van szó, hogy az újabb elméletek – módszertanilag és dogmatikailag helyesebb rendszerben – tárgyalják ugyanazon kérdéseket. Ez egyben arra is utal, hogy az eljátszási elmélet és az azt tagadó felfogások között gyakorlati kihatásuk tekintetében sokkal kevesebb a különbség, mint azt első látásra gondolhatnánk. Ebben a körben különösen az a gondolat jelentős, hogy az arányosság elve nemcsak a tulajdonhoz való alkotmányos jog kapcsán érvényesül,¹⁴¹⁶ hanem – általános alkotmányos és a jogállamiság elvéből is levezethető princípiumként – akkor is, ha az elkövető eljátszotta a tulajdonhoz való jog védelmét.¹⁴¹⁷

A német Alkotmánybíróság gyakorlatában van olyan határozat, amely látszólag az eljátszási teória elfogadását tükrözi. A német Alkotmánybíróság ugyanis kimondta, hogy „csak azok a jogi pozíciók védelemre méltók, amelyeket jogosan szereztek.” Így a panaszos nem hivatkozhatott az alaptörvény 14. cikkében foglalt jog védelmére („*könnte sich der Beschwerdeführer [...] auf einen solchen Schutz nicht berufen*”), mivel vállalkozását annak jelenlegi nagyságában éppen a pékek munkaidejére vonatkozó szabályok megszegéséből hozta létre. A tüzetesebb vizsgálat alapján azonban nyilvánvaló, hogy a fenti határozat nem hozható fel annak indokaként, hogy az Alkotmánybíróság ítélkezési gyakorlata elfogadná az eljátszási elméletet. A jogirodalomban is utaltak rá, hogy az Alkotmánybíróság – mivel általában sem különböztet a 14. cikk kapcsán a védelmi kör és annak korlátozása között¹⁴¹⁹ – e határozatában is nyitva hagyta, hogy ilyen esetekben eleve a tulajdonhoz való jog védelmi köre nem nyílik meg, vagy csak a törvényi beavatkozás lesz jogos.¹⁴²⁰ Ráadásul az ügyben a fenti tételt nem a bűncselekményből eredő vagyona irányuló büntető(jogi) szankciók alkalmazásával, hanem azzal kapcsolatban fogalmazta meg a német Alkotmánybíróság, hogy a pékek munkaidejére vonatkozó szabályok () betartása tönkretenné a céget. Ez utóbbi megkülönböztetés akkor is releváns, ha a tilalmak megsértése szabálysértési szankciót vont maga után, mert a vagyoni jogok sérelme a tilalomból, nem pedig a szankcióból eredt¹⁴²¹

GROTH a német Alkotmánybíróság 1 BvR 956/89 számú határozatát hozza fel annak indokolására, hogy a tulajdonhoz fűződő alkotmányos joggal vissza lehetne élni.¹⁴²² Ez a hivatkozás azonban – ahogy arra BERG rámutat – hibás, mivel az érintett határozatnak köze

¹⁴¹⁵ HUSBERG (1999) 76. o.

¹⁴¹⁶ WIELAND 898-899. o.

¹⁴¹⁷ Így ESER (1969) 188., 189. o.

¹⁴¹⁸ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 17. November 1992 -- 1 BvR 168, 1509/89 und 638, 639/90 -- in den Verfahren über die Verfassungsbeschwerde 1. der W... GmbH.* para 109. [BVerfGE 87, 363 (394)].

¹⁴¹⁹ DANNERT (1998) 50. o. 159. lj.

¹⁴²⁰ WALLSCHLÄGER (2002) 40. o., DANNERT (1998) 50. o.

¹⁴²¹ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 17. November 1992 -- 1 BvR 168, 1509/89 und 638, 639/90 -- in den Verfahren über die Verfassungsbeschwerde 1. der W... GmbH.* para 35. [BVerfGE 87, 363 (370)].

¹⁴²² GROTH (1996) 142. o.

sincs az alapjoggal való visszaélés teóriájához.¹⁴²³ Az ugyanis mindössze a – jóhiszeműség és tisztesség polgári jogi elvéből (*Treu und Glauben*) levezethető – joggal való visszaélést (*Verwirkung*) jelöli meg a tulajdonhoz való jog alkotmányosan megengedett jogalkotói meghatározásának (az általunk elfogadott szemlélet szerint korlátozásának) jelentős tényezőjeként.¹⁴²⁴

A német Alkotmánybíróság az elvonásról szóló – szemben a korábbi határozatában¹⁴²⁵ szereplő kétértelmű megállapításokkal – nem tartotta kifejezetten relevánsnak német Alkotmány 14. cikkének alkalmazhatósága kapcsán, hogy az adott vagyon megszerzése jogos vagy jogtalan volt. Ezzel szemben azonban a tulajdon alkotmányos védelmét csak azokra az esetekre volt hajlandó az Alkotmánybíróság kiterjeszteni, amikor a német Btk. 73. §-ának alkalmazása olyan tárgyak elvonását jelenti, amelyeket az elkövető bűncselekmény útján, de *polgári jogilag érvényesen szerzett*. A testület ugyanis kimondta, hogy a közvetlenül érintett tulajdonhoz fűződő alkotmányos joga (védendő jogi pozíció hiányában) nem sérül, ha az elvonás tárgya olyan vagyon, amely – büntetőjogi norma megsértése miatt – polgári jogilag sem áll *számára* rendelkezésre.¹⁴²⁶

Az érvényességi körbe tartozó ügyletekre a német Alkotmánybíróság nem hoz példát, de nyilvánvalóan ide tartoznak az elkerült kiadások,¹⁴²⁷ illetve a bűncselekményből eredő bevétel haszna.¹⁴²⁸ Minden esetben polgári jogi tulajdont érint az elvonás, ha értékben történik.¹⁴²⁹ Az alkotmányos védelem körébe tartozik, ha a lopott vagy elsikkasztott dologból feldolgozással más dolog jön létre,¹⁴³⁰ mivel ebben az esetben eredeti szerzőmódról van szó,¹⁴³¹ így a német Ptk. – már ismertetett¹⁴³² – 134. §-a nem érvényesül,¹⁴³³ hiszen az csak jogügyletekre alkalmazható. Az alkotmányos védelem körébe tartozik a csalás útján szerzett vagyon elvonása, hiszen ilyen esetben a dolgot az eredeti jogosult érvényesen adja át,¹⁴³⁴ mivel ilyenkor az uralkodó álláspont szerint a német Ptk. 134. §-ához képest – speciális rendelkezésként – előtérbe lép a 123. §, amely a megtévesztés jogügyleti következményeit eltérően szabályozza.¹⁴³⁵ Ennek az esetkörnek azonban csak akkor van jelentősége, ha az

¹⁴²³ BERG (2001) 227. o. 1052. lj.

¹⁴²⁴ Vö. BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 14. November 1989 - 1 BvR 956/89*. para. 21. [BverfGE 81, 97 (107 ff.)].

¹⁴²⁵ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 17. November 1992 -- 1 BvR 168, 1509/89 und 638, 639/90 -- in den Verfahren über die Verfassungsbeschwerde l. der W... GmbH*. para 109. [BVerfGE 87, 363 (394)].

¹⁴²⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 - 2 BvR 564/95* Nr. 88. [BVerfGE 110, 1 [(24)].

¹⁴²⁷ WALLSCHLÄGER (2002) 41. o.

¹⁴²⁸ WALLSCHLÄGER (2002) 41. o.

¹⁴²⁹ WALLSCHLÄGER (2002) 42. o.

¹⁴³⁰ DANNERT (1998) 48. o.

¹⁴³¹ Német Ptk 950. §

¹⁴³² Lásd a tanulmány 5.4.2.2. pontját.

¹⁴³³ DANNERT (1998) 48. o.

¹⁴³⁴ HUSBERG (1999) 71. o., DANNERT (1998) 49. o.

¹⁴³⁵ DANNERT (1998) 49. o.

uralkodó felfogással¹⁴³⁶ szemben a sértetti követelés fennállását a német Btk. 73. cikk (1) bekezdés második mondata alapján nem tekintjük minden esetben az elvonás akadályának.¹⁴³⁷

A védelmi körből kizárt esetek közé a német Alkotmánybíróság szerint elsősorban azok a jogügyletek tartoznak, amelyek mivel törvényi tilalmat sértenek a német Ptk. 134. §-a alapján semmisek.¹⁴³⁸ Mégpedig, amint arra a német Alkotmánybíróság rámutatott, kábítószer kereskedelem esetén nemcsak a kötelmi ügylet (*schuldrechtlichen Verpflichtungsgeschäft*), hanem a tulajdonátruházó ügylet (*Verfügungsgeschäft, Übereignung*) is polgári jogilag érvénytelen (*unwirksam*), így az eladó tulajdonszerzése nem következik be, mégpedig sem a kábítószer, sem az érte kifizetett pénz vonatkozásában.¹⁴³⁹ Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a német jogban a tulajdon a kötelmi szerződéstől függetlenül a dologi jogi szerződéssel – pl. átadás útján – száll át,¹⁴⁴⁰ azonban a német Ptk. 134. §-a nemcsak a kötelmi, hanem a dologi jogügyletre is vonatkozik. Ezt jól mutatja, hogy a kódex általános részében (1. könyvben), azon belül is a 3. fejezetben (jogügyletek, *Rechtsgeschäfte*) kerül szabályozásra, a kötelmi viszonyokat (*Recht der Schuldverhältnisse*)¹⁴⁴¹ és dologi jogot (*Sachenrecht*) szabályozó 2. és 3. könyv előtt.¹⁴⁴²

Az alkotmányos garancia védelmi körének fenti értelemben vett szűkítése azonban nem az eljáráselmélet szűkített változatán alapul, amely a jogellenes helyett a polgári jogilag érvénytelen szerzést tartja lényegesnek, hanem a tulajdonhoz való jog normatív kötöttségén. A határozat ugyanis mindössze azt a nyilvánvaló tényt vette figyelembe, hogy a tulajdonhoz való alapjog alkotmányjogi fogalma széleskörű autonómiája ellenére sem szakadhat el teljesen más jogágak fogalomrendszerétől,¹⁴⁴³ nem védhet olyan jogosultságot, ami polgári jogilag egyáltalán nem is létezik. Ennek oka, hogy a tulajdonhoz való jog – más alapjogokkal (pl. a véleményszabadsággal) ellentétben – nem képzelhető el olyan természetes szabadságként, amely jogszabályi konkretizálás nélkül működik.¹⁴⁴⁴ Jól mutatja ezt az összevetés céljára megjelölt Alkotmánybírósági határozatok egyike, amely a védendő jogi pozíció hiányát arra vezeti vissza, hogy az – minden autonómiája ellenére – jogi pozíciókhoz kötött („*bleibt aber an Rechtspositionen gebunden*”).¹⁴⁴⁵ A másik határozat idézett részéből lényeges megállapítás

¹⁴³⁶ Pl. HUSBERG (1999) 71. o. 317. lj.

¹⁴³⁷ Az utóbbi rendelkezésre ld. a tanulmány 5.4.4.2. pontját.

¹⁴³⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95* Nr. 88. [BVerfGE 110, 1 [(23ff.)].

¹⁴³⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95* Nr. 87. [BVerfGE 110, 1 [(23)].

¹⁴⁴⁰ Vö. LENKOVICS (1998) 134. o.

¹⁴⁴¹ Német Ptk. 2. könyv (241 - 853. §§): a kötelmi viszonyok (*Recht der Schuldverhältnisse*).

¹⁴⁴² Német Ptk. 3. könyv. (854 - 1296. §§) dologi jog (*Sachenrecht*).

¹⁴⁴³ SONNEVEND (2003) 641. o.

¹⁴⁴⁴ SONNEVEND (2003) 640. o.

¹⁴⁴⁵ BVERFG: *Urteil des Ersten Senats vom 8. April 1997 – 1 BvR 48/94*. paras. 130-131. [BVerfGE 95, 267 (300)].

lehet, hogy a tulajdonhoz való jog fogalmi eleme, hogy annak a jogrendszer szerinti jogosultja legyen.¹⁴⁴⁶

Ezzel az állásponttal szemben természetesen felvethető a jogalkotói visszaélés réme, amely szerint a törvényhozó a polgári jogügyleti szabályok mikénti megfogalmazásával mégis tetszése szerint alakíthatja a tulajdonhoz való jog védelmi körét. Ez az ellenérv azonban nem helytálló, hiszen a kábítószer a védelmi körből kizárt eladójának esete lényegesen különbözik a – polgári jogi tulajdonnak nem minősülő, de alkotmányosan védett – a bérleti jog vagy a bankszámla követelés jogosultjának esetétől. A kábítószer eladójának ugyanis soha nem volt semmilyen elismert jogosultsága a vételáron, aminek alkotmányos védelme egyáltalán szóba kerülhetne.

Az eladó tulajdonjogának tagadása már csak azért sem tudja kiszakítani az önálló alapjogi védelem hálóját, mert – és ezt nagyon fontos hangsúlyozni – az Alkotmánybíróság csak a kábítószer eladóját zárta ki a német Alkotmány 14. cikkének védelmi köréből.¹⁴⁴⁷ A kábítószer vevője ugyanis annak ellenére (és éppen azért) nem veszti el a tulajdonjogát (és annak alkotmányos védelmét) a vételáron, mert azon a másik félnek nem keletkezik a polgári jogon alapuló (így alkotmányosan védett) tulajdona.¹⁴⁴⁸ Ezt a tételt a kábítószer vevőjének érintetlen (polgári jogilag érvényes) tulajdona vonatkozásában a német Alkotmánybíróság nem mondta ki egyértelműen, de az érvelésének egészéből levezethető. A határozatban ugyanis a kábítószer vevőjének a tulajdonhoz való jogára vonatkozó kérdések olyan körben kerülnek tárgyalásra, amelyek az alapjog korlátozásának arányosságát érintik, egyértelműen elkülönülve azoktól, amelyek a kábítószer eladóját kirekesztik az alkotmány 14. cikkének védelmi köréből.¹⁴⁴⁹ Ennek nem mondanak ellent a határozat megfogalmazásai, mivel azok – szokás szerint – éppúgy felhozhatók az eljárási tan mellett, de azzal szembeni érvként is. A határozat kimondja ugyanis, hogy „a szabad akaratból – bűncselekmény elkövetésének céljára – feladott vagyoni pozíció nem érdemel alkotmányos védelmet”, de azt is, hogy a jogalkotó „megengedett módon korlátozza” a kábítószer vevőjének a tulajdonhoz való jogát (*beschränkt zugleich in zulässiger Weise das Eigentumsrecht*).

A német Alkotmánybíróság szerint azon a téten, hogy az eladó polgári jogilag nem létező tulajdona alkotmányosan sem védett a bruttó elv alkalmazása sem változtat, mivel az csak a bűncselekménybe befektetett vagyon elvesztését eredményezi.¹⁴⁵¹ A vevő ugyanis az

¹⁴⁴⁶ BVERFG: Beschluß des Ersten Senats vom 9. Januar 1991 – -- 1 BvR 929/89. [BVerfGE 83, 201 (209)].

¹⁴⁴⁷ Vö. „akinek a tulajdonhoz fűződő alkotmányos joga (*dessen Eigentumsgrundrecht*)”. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95* Nr. 87. [BVerfGE 110, 1 [(23ff.)]]

¹⁴⁴⁸ A német Btk. 74. § magyarázatánál fejti ki, de a 73. §-énál is utal rá TRÖNDLE (1997) 568., 584-585. o., illetve lásd még DANNERT (1998) 49. o.

¹⁴⁴⁹ Vö. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95* Nr. 87., 106 [BVerfGE 110, 1 [(23, 30.)]].

¹⁴⁵⁰ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95* Nr. 106 [BVerfGE 110, 1 [(30.)]].

¹⁴⁵¹ Vö. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95* Nr. 87. [BVerfGE 110, 1 [(23.)]].

egész vételáron annak ellenére megtartja a tulajdonát, hogy az illegális üzlethez az eladó mekkora százalékban fektette be saját legális eredetű vagyonát. Ehhez képest irreleváns, hogy a kábítószer eladója összességében nézve a befektetett vagyonát (jellemzően azt az összeget, amiért a kábítószer ő vette) is elveszíti, ha tőle az egész bevételét elvonják.

Érdemes megemlíteni, hogy a jogirodalom szerint az elvonással szemben a kiterjesztett elvonás alkotmányossága igen problematikus, ha azt az eljárászi tan fényében vizsgáljuk. A törvény szövege alapján alkalmazható bizonyítási standard esetén ugyanis a tulajdonnal való visszaélés bizonyítottsága hiányzik, amire tekintettel az alapjogi védelem megvonása nem merülhet fel.¹⁴⁵² Ha a jogintézményt a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság alkotmány-harmonikus értelmezésében tekintjük, akkor is problematikusnak tekinthető, hogy a jogintézmény alkalmazását az eljárászi tan alapján igazoljuk. Ahhoz ugyanis bizonyos szerzők szerint a konkrét (sőt az elítélés alapjául szolgáló) bűncselekménnyel való kapcsolat bizonyítása szükséges.¹⁴⁵³ A német Btk. 73d. § 1. bekezdés második mondata, amely szerint az elvonást akkor is el kell rendelni, ha a tárgy a tetteshez vagy a részeshez jogilag elismerten azért nem tartozik, mert jogellenes cselekményért kapta vagy abból szerezte, szintén nem áll összhangban az eljárászi tannal.¹⁴⁵⁴ Ez a rendelkezés ugyanis – a 73. § (4) bekezdéséhez képest nem tartalmaz utalást a másik személy visszaélésszerű magatartására. Fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy ha a kiterjesztett elvonás az eljárászi tan alapján nem igazolható, akkor ez nem jelent egyben alkotmány sértést, hanem csak azt, hogy e jogintézménynek is az arányosságát kell vizsgálni.¹⁴⁵⁵ Ennek során azonban a konkrét bűncselekménnyel való kapcsolat hiánya (bizonyítottságának csekélyebb mértéke), ami az eljárás elemének kizárására vezet, már csak egy faktor a szabályozás alkotmányosságának mérlegelésénél.

6.6.2. Az alapjog korlátozásának szükségessége és arányossága

6.6.2.1. A szükségesség és arányosság szerepe és tartalma a tulajdonhoz való jog körében

6.6.2.1.1 Az EJEE-J1 alapján

Ha az EJEE-J1 1. cikkének szövege alapján a rendelkezés által biztosított alapjog – háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén túl¹⁴⁵⁶ – annyiban korlátozható, hogy a kiegészítő jegyzőkönyv kifejezetten utal azokra az esetkörökre, amikor a tulajdontól való megfosztás (illetve használatának korlátozása) nem tekinthető az egyezmény megsértésének. Ezen belül azonban csak a tulajdontól való megfosztás (1. bekezdés második

¹⁴⁵² WALLSCHLÄGER (2002) 41. o.

¹⁴⁵³ Vö. TRÖNDLE (1997) 576. o.

¹⁴⁵⁴ WALLSCHLÄGER (2002) 146. o. 806. lj.

¹⁴⁵⁵ BERG (2001) 33. o.

¹⁴⁵⁶ Vö. EJEE 15. Cikk 2. bek. A korlátozás lehetősége a tulajdon védelme vonatkozásában is fennáll, hiszen az első kiegészítő jegyzőkönyv az 5. cikke alapján a jegyzőkönyv 1., 2., 3. és 4. cikke az EJEE kiegészítő cikkeinek tekintik, és az EJEE valamennyi rendelkezését ennek megfelelően kell alkalmazni.

mondat) lehetőségének nemzeti jogalkotó általi megítélése áll – a közérdek fogalmának értelmezésén keresztül – a Bíróság ellenőrzése alatt. A javak közösség érdekében történő használatát szabályozó, illetőleg az adók, más közterhek vagy büntetések (*penalties*) megfizetését biztosító törvények szükségességének megítélése az EJEE-J1 részes államainak kizárólagos döntési kompetenciájába tartozik. Az egyezmény szövege alapján a taxatív felsorolt kivételeken túl nincs lehetőség a tulajdontól való megfosztásra (illetve használatának bármilyen korlátozásra) anélkül, hogy az ne jelentse egyben az EJEE-J1 1. cikk sérelmét.

A Bíróság ítélkezési gyakorlatát is figyelembe véve azonban – szokás szerint¹⁴⁵⁷ – ebben a vonatkozásban is sokkal árnyaltabb képet kapunk a rendelkezés értelmezéséről. *Egyrészt* a Bíróság már több ügyben kimondta, hogy nemcsak az EJEE 1. cikk 1. bekezdésének második mondata,¹⁴⁵⁸ hanem a 2. bekezdésének első fordulata¹⁴⁵⁹ is csak akkor alkalmazható, ha a társadalom érdeke és az egyén alapjoga között sikerül megtalálni az igazságos középutat (*fair balance*).¹⁴⁶⁰ A tulajdonhoz való jog bármely – a jegyzőkönyv által lehetővé tett – korlátozásra így csak akkor lehet hivatkozni, ha ésszerű arányosság kell áll fenn felhasznált eszközök és az elérni kívánt cél között.¹⁴⁶¹ A fenti tételek emberijog-dogmatikai alapja az, hogy az első bekezdés második mondatának,¹⁴⁶² illetve második bekezdésének¹⁴⁶³ fenti kivételeit a Bíróság szerint csak az első mondat fényében lehet értelmezni. Ellenkező esetben ugyanis az államnak korlátlan tere nyílna arra, hogy a tulajdon használatát szabályozza, ami viszont kiüresítené a nemzetközi emberi jogi védelmet. *Másrészt* a Bíróság azt is kimondta, ha sem az 1. bekezdés második mondata, sem a 2. bekezdés nem igazolja a tulajdon elvonását,¹⁴⁶⁴ az EJEE-J1 1. cikke akkor sem feltétlenül sérül, amennyiben a részes állam az igazságos középutat biztosítani tudja a közösség és az alapjog által védett egyén érdekeinek védelme között.¹⁴⁶⁵ Összességében tehát a szankciók szempontjából nem is annyira az lényeges, hogy melyik kivételes rendelkezésbe sorolhatók be,¹⁴⁶⁶ hanem minden esetben az, hogy megfelelnek-e az arányosság követelményének. Ebben a vonatkozásban viszont (különösen az 1. bekezdés első mondata és a 2. bekezdés tekintetében) az államnak – más az

¹⁴⁵⁷ Az esetjog fontosságára általában ld. pl. GRÁD (2005) 28. o.

¹⁴⁵⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of the Holy Monasteries v. Greece judgment of 9 December 1994*, Series A, no. 301-A. para. 70.

¹⁴⁵⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Velosa Barreto v. Portugal judgment of 21 November 1995*, Series A, no. 334. para. 36.

¹⁴⁶⁰ Vö. DIJK/HOOF (1998) 628. o. 1816. lj.

¹⁴⁶¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Allan Jacobsson v. Sweden (No. 1) judgment of 25 Oktober 1989*, Series A, no. 163. para. 55.

¹⁴⁶² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of the Holy Monasteries v. Greece judgment of 9 December 1994*, Series A, no. 301-A. para. 56., 70.

¹⁴⁶³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Allan Jacobsson v. Sweden (No. 1) judgment of 25 Oktober 1989*, Series A, no. 163. para. 55.

¹⁴⁶⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Sporrang and Lönnroth v. Sweden judgment of 23 September 1982*, Series A, no. 52. para. 69. [subpara. 1.].

¹⁴⁶⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Sporrang and Lönnroth v. Sweden judgment of 23 September 1982*, Series A, no. 52. para. 69. [subpara. 2.].

¹⁴⁶⁶ DIJK/HOOF (1998) 628. o.

EJEE-ben biztosított jogokhoz képest – viszonylag tág a mérlegelési lehetősége (*margin of appreciation*).¹⁴⁶⁷

6.6.2.1.2 A német Alkotmány és alkotmánybírósági gyakorlat alapján

A német Alkotmány a 14. cikk. (1) bekezdés második mondatával átengedi a törvényalkotónak a feladatot, hogy a tulajdon tartalmát és korlátait (*den Inhalt und die Schranken*) meghatározza. Ebből eredhet az a HUSBERG által felvetett probléma, hogy a tulajdon határait eleve az határozza meg, aki ellen az alkotmány azt védeni akarja.¹⁴⁶⁸ Azonban az alkotmánybírósági gyakorlat szerint a törvényalkotó ebben a vonatkozásban nem kapott teljesen szabad kezét.¹⁴⁶⁹ Nem elég tehát, hogy a korlátozás formálisan törvényben történik, hanem a szabályozásnak materiálisan is meg kell felelnie az alaptörvénynek.¹⁴⁷⁰ Az alkotmányos felhatalmazás kitöltésekor tekintettel kell lennie a magántulajdon alkotmányos elismerésére és a szociális kötöttség parancsára (*Sozialgebot*),¹⁴⁷¹ a jogalkotónak igazságos egyensúlyba kell hoznia a tulajdonos védett érdekeit a közérdekkel (*Gemeinwohls*).¹⁴⁷² A korlátozások során figyelemmel kell lenni az arányosság elvére,¹⁴⁷³ amely követelményt az alkotmánybírósági gyakorlat az arányosság általános alkotmányos elvére (*verfassungsrechtlichen Grundsatz der Verhältnismäßigkeit*) hivatkozva vezette le.¹⁴⁷⁴ A korlátozások ennek megfelelően csak addig terjedhetnek, ameddig azt – a társadalmi kötöttségre és a szabályozás céljára is figyelemmel – a közérdek indokolja. Összességében tehát a jogalkotó a tulajdon tartalmának meghatározásakor – más alapjogokhoz hasonlóan – az Alkotmánybíróság kontrollja alatt áll.

6.6.2.2. *A tulajdonba való beavatkozást igazoló okok*

6.6.2.2.1 A Bíróság álláspontja

A *Phillips* ügyben a Bíróság kimondta, hogy „ahogy az korábban megállapítást nyert az elvonás az egyezmény szempontjából büntetést képez”, így az Első Jegyzőkönyv 1. cikk 2.

¹⁴⁶⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: Case of Spörrong and Lönnroth v. Sweden judgment of 23 September 1982, Series A, no. 52. para. 69. [subpara. 4.], EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: Case of Allan Jacobsson v. Sweden (No. 1) judgment of 25 Oktober 1989, Series A, no. 163. para 55.. Vö. még DIJK/HOOF (1998) 628., 639., 632., 640. o.

¹⁴⁶⁸ HUSBERG (1999) 69. o.

¹⁴⁶⁹ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 10. Juli 1958 – 1 BvF 1/58*. Nr. 39. [BVerfGE 8, 71 (80)].

¹⁴⁷⁰ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 12. Juni 1979 – 1 BvL 19/76*. Nr. 117. [BVerfGE 52, 1 (27)].

¹⁴⁷¹ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 12. Juni 1979 – 1 BvL 19/76*. Nr. 121. [BVerfGE 52, 1 (29)].

¹⁴⁷² BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 2. März 1999 – 1 BvL 7/91*. Nr. 83. [BVerfGE 100, 226 (240)].

¹⁴⁷³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 100. [BVerfGE 110, 1 (28)].

¹⁴⁷⁴ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 2. März 1999 – 1 BvL 7/91*. Nr. 83. [BVerfGE 100, 226 (240. ff.)]

¹⁴⁷⁵ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 17. November 1966 – 1 BvL 10/61*. Nr. 31. [BVerfGE 20, 351 (361)]; BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 100. [BVerfGE 110, 1 (28)]; BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 14. Juli 1981 – 1 BvL 24/78*. Nr. 50. [BVerfGE 58, 137 (148)].

bekezdése alá esik.¹⁴⁷⁶ A Bíróság által hivatkozott előzetes megállapítás az a *Welch* ügyben hozott határozat lehetett, amely az elvonást az EJEE 7. cikk vonatkozásában büntetésnek tartotta.¹⁴⁷⁷ Erre ugyanis – ugyan nem az EJEE-J1 1. cikk megsértése, hanem az EJEE 6. cikk 2. bekezdésének alkalmazási köre kapcsán – a *Phillips* ítélet is hivatkozott.¹⁴⁷⁸ A szankció büntetési jellegnek – az EJEE 7. cikkével szemben, és 6. cikk 2. bekezdésének alkalmazási köréhez hasonlóan – az EJEE-J1 1. cikk tekintetében is az volt a szerepe, hogy lehetővé tegye az alapjog korlátozását. Ebben a vonatkozásban azonban – az EJEE 6. cikk 2. bekezdésével szemben – ennek a megállapításnak megítélésem szerint kisebb jelentősége van. Az elvonás alkalmazása ugyanis (ahogy azt láthattuk) akkor is hasonló arányossági teszt alá tartozott volna, ha azt az EJEE-J1. 1. cikk. 1. bekezdés első mondat alkalmazási körébe tartozott volna. Ez pedig összességében arra utal, hogy a büntetési jellegnek – az egyezmény felületes elolvasásával szemben – lényegében semmi jelentősége nincs a tulajdonhoz való jog korlátozásának megalapozása vonatkozásában.

A büntetési jellegből következően az adott esetben az EJEE-J1 1. cikk 2. bekezdés azon (II.) fordulata lehetett releváns, amely megengedi az államoknak olyan törvények alkalmazását „melyeket szükségesnek ítélnék ahhoz, hogy [...] az adók, más közterhek vagy büntetések megfizetését biztosítsák”. Ennek körében a helyes szemlélet szerint az adók, más közterhek vagy büntetések megfizetését biztosító törvények kibocsátására az egyezmény 1. cikkének 1. bekezdésében foglalt rendelkezés sérelme nélkül akkor is van lehetőség, ha azok a javaktól való megfosztást jelentenek. Ilyenkor ugyanis a 2. bekezdés II. fordulata nemcsak az 1. bekezdés első mondata (a tulajdonhoz való jog biztosítása), hanem annak második mondata (tulajdontól való megfosztás) vonatkozásában is kifejezett kivételt képez. Ennek dogmatikai jelentősége az, hogy így az adók, más közterhek vagy büntetések megfizetését biztosító törvényeket nem kell az 1. bekezdés második mondata körében elbírálni. Annak körében ugyanis a tulajdon elvétele ésszerű kártalanítás nélkül (ami az elkobzás fogalmi eleme) általában olyan beavatkozást jelentene a tulajdon védelméhez fűződő alapjogba, amely csak kivételes körülmények között lenne igazolható.¹⁴⁷⁹ Míg abban az esetben, ha a tulajdontól való megfosztás az EJEE-J1 1. cikk 2. bekezdés II. fordulata körében történik, csak az arányosság – ebben az esetben különösen enyhe követelményének – kell megfelelnie.

A *Phillips* ítélet meglepő módon a jegyzőkönyv 1. cikk 2. bekezdésének egészére hivatkozik, még hozzá olyan módon, mintha az a korlátozásnak két konjunktív, nem pedig két alternatív esetkörét szabályozná. A *Phillips* ítélet ugyanis azt tartalmazza, hogy a jegyzőkönyv

¹⁴⁷⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 51.

¹⁴⁷⁷ Lásd részletesen a tanulmány 6.3.2. pontját.

¹⁴⁷⁸ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 34.

¹⁴⁷⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of the Holy Monasteries v. Greece judgment of 9 December 1994*, Series A, no. 301-A. para 71.; EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case OF Lithgow and Others v. The United Kingdom judgment of 8 July 1986*, Series A, no. 102. para. 121.

„a büntetések megfizetésének biztosítása végett a tulajdon használatának korlátozását” („to control the use of property to secure the payment of penalties”) engedi meg.¹⁴⁸⁰ Márpedig ahogy a jegyzőkönyv az ítélet másik bekezdésében szó szerint idézett¹⁴⁸¹ szövegéből is nyilvánvaló az EJEE-J1 1. cikk 2. bekezdésében egyrészt a javak a közösség érdekében történő használatát szabályozó, másrészt az adók, más közterhek vagy büntetések megfizetését biztosító törvények a tulajdonhoz való jog korlátozásának egymástól független alternatíváiként szerepelnek.¹⁴⁸² A rendelkezés (a Phillips ügyben elfogadott) értelmezése esetén az elkobzási rendelkezések értékelése sokkalta nehezebbé válna. Azokat ugyanis a jegyzőkönyv 1. cikkének alkalmazásához a javaknak a köz érdekében történő használatát szabályozó rendelkezésként kellene katalogizálni. Azt, hogy ez nem lenne könnyű feladat, jól mutatja, hogy ebben a korántsem magától értetődő vonatkozásban a *Phillips* ítélet sem tartalmaz kifejezett érveket. A katalogizálás jelentőségének fentebb jelzett viszonylagosságát azonban jelzi, hogy ha az elkobzást nem sikerülne a köz érdekében történő használatot szabályozó rendelkezésként katalogizálni, akkor a szabályozás az 1. cikk. 1 bekezdés első mondata körében hasonló arányossági követelményeknek lenne kitéve.

6.6.2.2.2 A német Alkotmánybíróság álláspontja

A német Alkotmánybíróság az elvonást egyértelműen a tulajdon tartalmát és korlátait szabályozó rendelkezések 14. cikk első bekezdés második mondat körébe sorolta be.¹⁴⁸³ Ez a besorolás összhangban volt az Alkotmánybíróság ebben a vonatkozásban irányadó joggyakorlatával. Korábbi esetekben is kimondta ugyanis a testület, hogy akkor is a tulajdon tartalmát és korlátait szabályozó rendelkezésekről van szó, ha azok konkrét vagyoni jogokat egészében elvonnak vagy arra lehetőséget adnak.¹⁴⁸⁴

A német Alkotmánybíróság már korábban utalt arra is, hogy nem a kisajátítás az egyetlen alkotmányos lehetőség, amelynek keretében valaki a tulajdonától megfosztható.¹⁴⁸⁵ Ellenkező felfogás esetén ugyanis a tulajdonként védett jogosultság elvonására az alaptörvény kifejezett rendelkezése alapján alkotmányosan csak a kártalanítás mellett kerülhetne sor.¹⁴⁸⁶ A

¹⁴⁸⁰ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 51.

¹⁴⁸¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 48.

¹⁴⁸² Vö. az az EJEE-J1 1. cikk 2. bekezdés eredeti angol szövegével: „to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.”

¹⁴⁸³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 89. [BVerfGE 110, 1 (24)]

¹⁴⁸⁴ Vö. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 89. [BVerfGE 110, 1 (24)]. Azzal, hogy a hivatkozott határozatok megállapításai mennyiben vihetők át az elvonás esetére, részemről tanulmányomban nem foglalkozom.

¹⁴⁸⁵ Így pl. BVerfG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 12 Dezember 1967 – 2 BvL 14/62, 3/64, 11/65, 15/66 und BvR 15/67*. [BVerfGE 22, 387 (422)].

¹⁴⁸⁶ BVERFG: *Beschluß des Ersten Senats vom 15. Juli 1981 – 1 BvL 77/78*. para. 212. [BVerfGE 58, 300 (350. ff.)].

testületnek így nem kellett foglalkoznia azzal a – jogirodalomban felvetett, de egyébként különböző indokokra tekintettel nemlegesen megválaszolt¹⁴⁸⁷ – kérdéssel, hogy az elkobzás kisajátítást képez-e.

A fenti felfogás nemcsak a praktikus következményeit tekintve adódik kényszerítően, hanem annak mélyebb dogmatikai magyarázata van. A tulajdon alkotmányos védelme elszakadt a polgári jogi tulajdon fogalmától, így viszont az utóbbi elvonása nem jelenti az alapjogi garancia sérelmét, hanem a tartalmának arányos jogalkotói meghatározását jelenti. Ilyen konstrukció számos más alapjog esetén is ismerős, így az EJEE 2. cikke alapján az élettől, míg 5. cikke alapján a személyi szabadságtól való megfosztás nem jelenti egyben a megfelelő alapjog sérelmét.

A német Alkotmánybíróság arra a korábbi határozatára is utalt, amelyben nyilvánvalóvá tette, hogy a tulajdon elvesztése bűncselekményért való elítélés mellékkövetkezményeként (*Nebenfolge*) a tulajdon hagyományos korlátai közé tartozik. A határozat egyébként csak *obiter dictumként* utalt a bűncselekmény eszközének és produktumának elkobzására, mivel egyébként azt vizsgálta mennyiben felel meg a tulajdonhoz való alkotmányos jognak a nemzetiszocializmus idején 1945. május 8. előtt a közszolgálatban álló személyek egyes jogainak akkori magatartásuknak megfelelő megvonása.¹⁴⁸⁸ A hivatkozott korábbi határozat azt is tartalmazza, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmények előírása az alkotmány által – más kifejezett pl. az alkotmány 18. cikkéből eredő korlátozásokkal szemben – hallgatólagosan megengedett. Az ilyen korlátozáshoz jogalkotói konkretizálás szükséges, amely azonban nem lehet bármilyen – hiszen az gyengítené a tulajdon alkotmányos védelmét –, hanem jogigazolást kell kapnia az alkotmány alapján.¹⁴⁸⁹

6.6.2.3. Az elvonás célszerűségének, szükségességének és arányosságának értékelése

6.6.2.3.1 A Bíróság álláspontja

Mint arra utaltunk már SCHERMERSNEK a *Welch* ügyben hozott jelentéshez csatolt különvéleménye is tartalmaz olyan megállapítást, amely a tulajdonhoz való jogban inherensen benne rejlő – tágabb értelemben vett – arányosság értékelésének tekinthető. SCHERMERS szerint ugyanis a bűnözés elleni hatékony küzdelem jelentősége indokolja ebben a vonatkozásban a vélelmek alkalmazását.¹⁴⁹⁰ Azzal azonban a különvélemény már nem foglalkozott, hogy a vélelmek következtében a legális vagyont is érintő – így az EJEE 7. cikket sértően visszaható hatállyal alkalmazott – elvonás összeegyeztethető-e a tulajdonhoz való joggal. Megítélésem szerint nem, mivel az a szabályozás, amely az EJEE 7. cikket sérti,

¹⁴⁸⁷ Pl. DANNERT (1998) 52-56. o.; Wallschläger (2002) 43. o.

¹⁴⁸⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 12 Dezember 1967 – 2 BvL 14/62, 3/64, 11/65, 15/66 und BvR 15/67*. [BVerfGE 22, 387 (422. ff.)].

¹⁴⁸⁹ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 12 Dezember 1967 – 2 BvL 14/62, 3/64, 11/65, 15/66 und BvR 15/67*. [BVerfGE 22, 387 (422. ff.)].

¹⁴⁹⁰ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: Dissenting opinion of SCHERMERS annexed to the *Welch v. United Kingdom*, Comm. Report of 15 October 1993.

ellentétben áll az EJEE 1. cikkével is. A speciálisan a büntetésekre vonatkozó büntetőjogi garanciák sérelme – álláspontom szerint – egyben az adott szankcióval korlátozott alapjog sérelmét is jelenti. Az adott ügy történeti tényállására tekintettel nem merült fel viszont az a kifejezetten érdekes kérdés, hogy a büntetésnek nem minősülő elvonás visszaható hatályú alkalmazása sértené-e az EJEE-J1 1. cikkét.

A Phillips ügyben kimondták, hogy az EJEE-J1 1. cikk 2. bekezdésére tekintettel az Egyesült Királyság a panaszos ügyében az elvonás alkalmazásával nem sértette meg az EJEE-J1 rendelkezéseit, mivel *nem* korlátozta *aránytalanul* a kérelmező javainak háborítatlan élvezetéhez fűződő jogot.¹⁴⁹¹ Ennek vonatkozásában a Bíróság kiindulópontként azt vette figyelembe, hogy az elkobzott vagyon összege jelentős (nevezetesen 91 400 angol font).¹⁴⁹² Ezzel rámutatott arra, hogy feltehetően minél nagyobb összegű vagyon elvonására kerül sor, annál nyomósabb tényezőknek kell indokolnia az alapjog korlátozásának arányosságát. Azt pedig, hogy az adott ügyben az alapjogok korlátozása arányos volt, a Bíróság szerint a következő tényezők támasztják alá:

- a szankció célja,¹⁴⁹³
- az eljárás tisztességes volt és annak során figyelembe vették a védelem jogait,¹⁴⁹⁴
- a rendelkezések a kábítószerrel visszaélés istencsapása (*scourge*) elleni közdelem elősegítése érdekében születtek.¹⁴⁹⁵

A szankció célja a Bíróság szerint kettős. Egyrészt *elrettentő* hatással kell bírnia azokra, akik kábítószerrel visszaélésbe akarnának kezdeni, valamint az is, hogy – a kábítószerrel visszaélés elkövetőit bűncselekményük hasznától megfosztva – *megakadályozza* a vagyoni eszközök további kábítószer kereskedelemben történő felhasználását.¹⁴⁹⁶ Ebben a vonatkozásban szerintem az utóbbi tényező hatását csak kisebb mértékben lehet figyelembe venni, mivel a speciális prevenció ezen ún. biztonsági aspektusa – holott arra a generál-prevencióval szemben lehetőség lenne – nem jut kifejezésre a törvényi szabályozásban. Az elvonást ugyanis akkor is el kell rendelni, ha nem merült fel adat (még valószínűség szintjén sem) arra, hogy a vagyontárgyat további bűncselekmények során kívánják felhasználni.

¹⁴⁹¹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 54.

¹⁴⁹² EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. 53. o.

¹⁴⁹³ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. 52

¹⁴⁹⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. 53. o.

¹⁴⁹⁵ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. 52.

¹⁴⁹⁶ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 52.

A Bíróság az arányosságot alátámasztó tényezőként értékelte, hogy az eljárás tisztességes volt és annak során figyelembe vették a védelem jogait.¹⁴⁹⁷ Részemről úgy vélem, hogy az EJEE 6. cikke és az EJEE-J1. 1. cikke között valóban kimutatható összefüggés, de nem abban az értelemben, ahogy azt a Bíróság tette. Az ugyanis valóban az EJEE-J1 1. cikk sérelmét is jelenti, ha a tulajdonhoz való jog korlátozására olyan eljárásban kerül sor, amely nem felel meg az EJEE 6. cikk 1. vagy 3. bekezdése rendelkezéseinek. Az EJEE 6. cikkének (mint eljárási garanciának) a betartása ugyanis szerintünk nem öncél, hanem (legalább részben) az anyagi jogok érvényesülését szolgálja.¹⁴⁹⁸ Olyan összefüggésre azonban szerintem már nem lehet következtetni, hogy az EJEE 6. cikk 1. bekezdésének megfelelő eljárás megalapozná az adott elvonási szabályozás az EJEE-J1. 1. cikkével való összhangját, vagy bármilyen mértékben hozzájárulna ilyen értelmű konklúzió levonásához. Ha ugyanis a tulajdonhoz fűződő jogot az erre vonatkozó anyagi jogi szabályozás alapján aránytalanul korlátozzák, azon az eljárás tisztességessége már szemernyit sem segít.

A korlátozás arányossága tekintetében a Bíróság jelentőséget tulajdonított annak, a – már a *Welch* ítéletben is szereplő – ténynek, hogy az elvonásról szóló rendelkezések a kábítószerrel visszaélés istencsapása (*scourge*) elleni közdelem elősegítése érdekében születtek.¹⁴⁹⁹ A Bíróság fenti érvelésében annyi mindenképpen kifogásolható, hogy nem bontja ki, hogy mi az a speciális sajátosság, ami más bűncselekményekhez képest jobban indokolja a kábítószerrel visszaélésből eredő vagyon elvonását. Ennek elemzése nélkül a Bíróság ítélete mindössze kihasználja azt, hogy a kábítószerrel visszaélés elleni – akár radikális – fellépéshez mindig és mindenhol különösen könnyű megszerezni a támogatást. Ráadásul az érvelés így alkalmas lehet olyan – egyébként teljesen hibás – konklúzió levonására, hogy a kábítószerrel visszaélésen kívüli más bűncselekmények esetén az elvonás alkalmazása (vagy azzal kapcsolatos bizonyítási könnyítések) eleve nem vagy kevésbé lenne megengedhető. Holott a Bíróságnak mindössze arra kellett volna utalnia, hogy a bűncselekmény (*adott esetben* kábítószerrel visszaélés) típusa (különösen vagyonszerző jellege) és súlya jelentős tényező lehet az elvonás (illetve különösen a bűncselekményből eredéssel kapcsolatos bizonyítási könnyítések) az EJEE-J1 1. cikkével való konformitásának megítélésénél.

6.6.2.3.2 A német Alkotmánybíróság álláspontja

Az elvonás a német Alkotmánybíróság és az uralkodó jogirodalom szerint is megfelel-e az arányosság követelményének, amely konklúciónak a levonásához elsődlegesen a norma céljára kell figyelemmel lenni.¹⁵⁰² Az elvonás ugyanis

¹⁴⁹⁷ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 53.

¹⁴⁹⁸ Az „anyagi jogi” és „eljárási” alapjogok viszonyára lásd Róth (2003) 669. o.

¹⁴⁹⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: *Case of Phillips v. United Kingdom judgment of 5 July 2001*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII. para. 52.

¹⁵⁰⁰ Vö. BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 101. [BVerfGE 110, 1 (28)].

- a vagyoni rend megzavarásának kíván véget vetni,¹⁵⁰³
- csökkenteni kívánja a további haszonszerzési célú bűncselekmények elkövetésére irányuló hajlamokat,¹⁵⁰⁴
- demonstrálja, hogy a büntetőjog megsértése nem fizetődik ki, így erősíti a népesség a jogrendszer az igazságosságába és a rendíthetetlenségébe vetett hitét.¹⁵⁰⁵

Ugyan a német Alkotmánybíróság csak a kiterjesztett elvonással kapcsolatban mondta ki, de az elvonásnál is releváns, hogy a szabályozás arányosságához hozzájárul a méltányossági klauzula (*Härtevorschrift*)¹⁵⁰⁷ alkalmazásának lehetősége is. A méltányossági klauzulából megítélésem szerint nemcsak azt a rendelkezést lehet figyelembe venni a szabályozás arányosságát befolyásoló tényezőként, amely kizárja az elvonás alkalmazását („*wird nicht angeordnet*”), ha az méltánytalan nehézséget jelentene (*unbillige Härte*).¹⁵⁰⁸ A szabályozás arányosságának megítélésénél szóba jöhet az a szabály is, amely csak lehetőséget ad az elvonás elrendelésének mellőzésére (*kann unterbleiben*), ha a megszerzett érték kis értékű, vagy már nem áll fenn az érintett vagyonában.¹⁵⁰⁹

Az elvonás arányossága melletti érvként a korábbi jogirodalomban DANNERTszükségesnek tartja még azt is megemlíteni, hogy az elvonás azért is arányos, mert annak elrendeléséhez az elkövető maga járult hozzá bűncselekményének elkövetésével. Ehhez képest HUSBERG némileg differenciáltabban rámutat, hogy az arányosság vizsgálatakor egyrészt figyelembe kell venni, hogy a nettó elv alapján csak azt vonják el az elkövetőtől, amit meg sem szerezhetett volna. A bruttó elv alkalmazása pedig azért nem sérti az arányosság elvét, hiszen az elkövető maga törvényellenes célra áldozta fel a befektetett vagyonát. Ezen felül az elvonás elmaradása a tulajdon szociális kötöttségének elvével sem állna összhangban. A fenti álláspontokban egyénként lényegében az eljárási tan alapgondolata érvényesül, azonban már dogmatikailag megfelelő helyen, azaz nem az alapjogi védelem kizárásaként, hanem az arányosság egyik (döntő) faktoraként. A jogirodalomban igen vitatott volt a kiterjesztett elvonás és a tulajdonhoz való alkotmányos jog viszonya is. A szerzők egy része szerint a

¹⁵⁰¹ DANNERT (1998) 56-57. o., HUSBERG (1999) 79. o.

¹⁵⁰² BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 102., 103. [BVerfGE 110, 1 (28. ff.)], illetve HUSBERG (1999) 81. o.

¹⁵⁰³ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 102. [BVerfGE 110, 1 (28. ff.)].

¹⁵⁰⁴ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 103. [BVerfGE 110, 1 (29.)].

¹⁵⁰⁵ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 103. [BVerfGE 110, 1 (29.)]; Husberg (1999) 82., 83. o.

¹⁵⁰⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 105. [BVerfGE 110, 1 (29. ff.)]

¹⁵⁰⁷ Német Btk. 73c. § (1) bekezdés. A kiterjesztett elvonás kapcsán a német Btk. 73d. § (4) bekezdés utalása alapján alkalmazható.

¹⁵⁰⁸ Német Btk. 73c. § (1) bekezdés első mondat.

¹⁵⁰⁹ Német Btk. 73c. § (1) bekezdés első mondat.

¹⁵¹⁰ DANNERT (1998) 57. o.

¹⁵¹¹ HUSBERG (1999) 84. o.

szabályozás nem sérti a német alaptörvény 14. cikkét,¹⁵¹² míg mások szerint annak alkotmányossága nagyon kétséges, vagy egyenesen hiányzik. A német Alkotmánybíróság szerint a kiterjesztett elvonás sem jelenti a tulajdonhoz való jog alkotmányellenes korlátozását, A szabályozás arányosságának alátámasztásaként elsőként arra utaltak, hogy a német Btk. 73d. §-a is az elvonással azonos célokat követ, hiszen éppen annak a szankciónak az alkalmazását könnyíti meg. A német Btk. 73d. §-ához képest enyhébb, de hasonlóan hatékony eszköz a német Alkotmánybíróság szerint nem adódik, ha figyelembe vesszük a méltányossági klauzula alkalmazásának lehetőségét is.¹⁵¹⁸ Az arányosság értékelésénél az alkotmánybírósági határozatban és a jogirodalomban felvetett érvek közül részemről azokra leszek figyelemmel, amelyek az elvonáshoz képest külön megbeszélést igényelnek, nevezetesen

- a bizonyítási standard szerepére,
- a sértetti igények kérdésére,
- a harmadik személyek jogaira.

A jogirodalomban a kiterjesztett elvonást általában a törvényi szabályozás alapján – a bizonyítási könnyítésekkel együtt – vizsgálták. HUSBERG a kiterjesztett elvonás ennek ellenére nem ellentétes az alkotmánnyal.¹⁵¹⁹ Ennek során figyelemmel kell lenni arra, hogy a szankció elrendeléséhez a törvénytörvény szerint a büntetőjog-ellenes cselekmény tényének és a bűncselekményből eredés gyanújának megállapítása szükséges. Ha ugyanis ilyen körülmények között valaki nem igazolja legális tulajdonát, akkor alkotmányos jogának a közösség érdekével szemben hátrébb kell lépnie. Ezzel szemben DANNERT szerint a szankció éppen a bizonyítási könnyítések tekintetével alkotmányellenes, hiszen ilyenkor már nem áll fenn az elvonás alkotmányosságát indokoló tényező, hogy az elkövető okozta volna a szankció minden előfeltételét. A tettes ugyan elkövette az alapul szolgáló bűncselekményt, de ez nem elégséges a kiterjesztett elvonás alkalmazásához, hanem ahhoz az is szükséges, hogy az elkövető valószínűleg jogellenes cselekményekből eredő vagyonhoz jusson. A valószínűségi alapra tekintettel viszont mindig lesz olyan eset, amikor az elkövető valójában nem járult hozzá ahhoz, hogy ellene a szankciót alkalmazzanak.

¹⁵¹² HUSBERG (1999) 102. o.

¹⁵¹³ JESCHECK/WEIGEND (1996) 795. o.

¹⁵¹⁴ Pl. WALLSCHLÄGER (2002) 148. o.

¹⁵¹⁵ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 86., 88., 101. [BVerfGE 110, 1 (23., 24., 28.)]

¹⁵¹⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 103. [BVerfGE 110, 1 (29)].

¹⁵¹⁷ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 104. [BVerfGE 110, 1 (29)].

¹⁵¹⁸ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 105. [BVerfGE 110, 1 (29 ff.)]

¹⁵¹⁹ HUSBERG (1999) 102. o.

¹⁵²⁰ DANNERT (1998) 67. o.

A német Alkotmánybíróság is külön kiemelte az arányosság vizsgálatakor, hogy a kiterjesztett elvonás nem érinti a legálisan szerzett vagyont, mivel a jogalkalmazónak – a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság alkotmány-harmonikus értelmezése¹⁵²¹ alapján – meg kell bizonyosodnia a bűncselekményből eredésről. Ebből azonban megítélésem szerint nem következik, hogy a bizonyítási standard leszállítása mindenképpen a tulajdon alkotmányos védelmére irányuló rendelkezésekbe ütközne. Az Alkotmánybíróság ugyanis – különösen az alkotmányjogi panasz alapján zajló eljárásban – a jogszabályokat csak a bíróságok által alkalmazott értelmezésük szerint vizsgálhatja. Erre tekintettel viszont az Alkotmánybírósági határozat fenti megállapítása nem jelenti feltétlenül azt, hogy az elvonás a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság alkotmány-harmonikus értelmezése nélkül feltétlenül alkotmány sértő lenne.

A fenti értelmezésekben azonban igen lényeges az a közös módszertani elem, hogy a bizonyítási könnyítések az arányossági vizsgálat körébe vonták. Méghozzá ezt olyan módon tették, hogy a tulajdonhoz való alkotmányos jogot kevésbé sérti egy olyan szabályozás, amely a teljes bizonyossággal bűncselekményből eredő vagyon elkobzását írja elő, mint az, amelyik megelégszik ennek valószínűségével. HUSBERG érveléséből ráadásul arra lehet következtetni, hogy a nem büntetőjogi elkobzáshoz képest a büntetőjogi változat mindenképpen kedvezőbben ítélandó meg, ha az arányosság vizsgálatára kerül sor. Az előbbi esetben ugyanis nem kerül sor a bűncselekmény elkövetésének teljes bizonyossággal való megállapítására. Azonban ebből sem következik feltétlenül, hogy a nemcsak a bűncselekményből eredést, hanem az elkövetést is valószínűsítő szabályozás bevezetése feltétlenül alkotmányellenes lenne.¹⁵²³

Az Alkotmánybíróság szerint a német Btk. 73d. § második mondatával, amely alapján a kiterjesztett elvonást akkor is el kell rendelni, ha a tárgy csak azért nem tartozik a tetteshez vagy részeshez, mert azt bűncselekmény elkövetéséért kapta vagy abból szerezte, a jogalkotó megengedett módon korlátozza a kábítószer vevőjének tulajdonhoz való jogát. Ilyenkor ugyanis a vevő által – a bűncselekmény elkövetése céljából – a készpénz vonatkozásában szabad akaratából feladott vagyoni pozíció nem érdemel alkotmányos védelmet. Az Alkotmánybíróság szerint ez a felfogás következik a német Ptk. 817. § második mondatában kifejezésre jutó általános jogelvből is. Ez a gondolatkör azonban csak az Alkotmánybírósági eljárásnak alapul szolgáló kábítószer kereskedelemmel kapcsolatos ügyletekre vonatkozóan találó. A jogirodalom alapján ki kell emelni, hogy német Btk. 73d. § (1) bekezdés második mondata tekintetében – a német Btk. 73. § (4) bekezdésében említett esetkörrel szemben –

¹⁵²¹ Erre lásd a tanulmány 5.5.4. pontját.

¹⁵²² BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 105. [BVerfGE 110, 1 (29 ff.)].

¹⁵²³ Az ilyen de lege ferenda javaslat alkotmányosságának vizsgálata azonban már kívül esik tanulmányunk célkitűzésén.

¹⁵²⁴ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*. Nr. 106. [BVerfGE 110, 1 (30)].

nincs feltétlenül visszaélésről szó a másik oldalon.¹⁵²⁵ Ilyenkor azonban a fenti alapon nem lehet igazolni a tulajdonhoz való jogba való beavatkozást.

Az Alkotmánybíróság elismerte, hogy a kiterjesztett elvonás alkalmas arra, hogy a bűncselekmény sértettjeinek vagyoni pozícióit kedvezőtlenül érintse. A kiterjesztett elvonásnál ugyanis – az elvonással szemben – a kártérítési igények fennállása nem képezi akadályát a szankció alkalmazásának. Ezt azonban az Alkotmánybíróság – feltehetően a konkrét panaszhoz kötöttség következtében – nem tartotta elegendőnek a szabályozás alkotmányellenességének megállapításához, azonban kimondta, hogy a jogalkotónak kell biztosítani, hogy a károsultak jogai még elegendően védve legyenek.

¹⁵²⁵ BERG (2001) 30. o.

¹⁵²⁶ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*, Nr. 107. [BVerfGE 110, 1 (30. ff.)].

¹⁵²⁷ BVERFG: *Beschluss des Zweiten Senats vom 14. Januar 2004 – 2 BvR 564/95*, Nr. 109. [BVerfGE 110, 1 (31)].

7. ÖSSZEGZÉS

7.1. BEVEZETÉS

Tanulmányom *a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását* elemzi a jogtudomány dogmatikai, jogösszehasonlító és jogtörténeti módszerét felhasználva. Célja nemcsak az, hogy feldolgozza a választott – a büntetőjog és a jogállamság határvidékén elhelyezkedő – jogintézmény lényegesebb kérdéseit, hanem hozzá kíván járulni a büntetőjogtudomány olyan „örök kérdéseinek” tisztázásához is, mint a büntetőjogi szankciórendszer (és ezzel együtt a büntetőjog) fogalma, illetve a büntetőhatalom határai. Ennek érdekében feldolgozza a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzására vonatkozó nemzeti (hazai és külföldi), illetve nemzetközi joganyagot, beleértve a büntetőtörvények rendelkezéseit, az elkobzásról rendelkező közigazgatási jogszabályokat, a polgári törvénykönyvek jogalap nélküli gazdagodásra (illetve állam javára marasztalásra) vonatkozó szabályait, valamint az ezekhez a normákhoz kapcsolódó előkészítő anyagokat, felsőbírósi iránymutatásokat és közzétett bírósági döntéseket. A kutatás alapján a következő fontosabb *megállapításokat* tettem, illetve az alábbi *javaslatokat* fogalmaztam meg.

7.2. JOGPOLITIKAI KÉRDÉSEK

Az a célkitűzés, hogy a jogrendszernek képesnek kell lennie a bűncselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak hatékony elvonására, az 1980-as évek második felétől kezdődően *egyre nagyobb szerepet kap a nemzeti és a nemzetközi kriminálpolitikai törekvések között*. Ez tükröződik egyrészt abban, hogy hány nemzetközi vagy hazai büntetőpolitikai dokumentum szól kifejezetten, vagy tesz említést a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának szükségességéről. A kérdés kiemelkedő fontosságának másik mércéje az, hogy mind mennyiségileg, mint gyakoriságában – az utóbbi időszak jogalkotási dömpingjéhez képest is – egyenesen döbbenetes azon (módosító) jogszabályok száma, amelyek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására irányuló szabályozást érintik.

A bűncselekményből eredő vagyon elvonása nemcsak jogpolitikai követelmény, hanem a jogalkotó számára is eszköz további célkitűzések megvalósításához. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonása kétségtelenül *preventíven* hat a vagyonszerzési célú bűncselekmények elkövetésére, méghozzá mind az általános, mind a különös megelőzés (azaz a speciális, illetve a generális prevenció) értelmében, az utóbbin belül pedig egyaránt célja a potenciális normasértők elrettentése, illetve a joghűség megerősítése. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának mindenképpen van *helyreállító (restoratív)* jellege is, amelyet azonban többféle absztrakciós szinten lehet vizsgálni, tekintettel arra, hogy a vagyont eredményező bűncselekmények jelentősen különböznek abban a vonatkozásban, hogy van-e konkrét sértettjük, annak vagyoni sérelméből ered-e az elkövető haszna, illetve az elvont vagyon hovafordítása miként történik. Ezzel szemben az, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonásának van-e *megtorló (represszív)* jellege, csupán az arra

vonatkozó szabályozás mikénti kialakításától függ. Ebben a vonatkozásban döntő kérdés az, hogy az elkobzás csak a büntetőjog-ellenes cselekmény hasznára, vagy az elkövető befektetéseit is tartalmazó bevételére terjed-e ki.

7.3. FOGALMI ALAPOK

Tanulmányom tárgya a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása az elkobzás egyik esetkörét képezi. Meghatározásunk szerint az *elkobzás* egy olyan jogintézmény, amely alapján valakit igazságszolgáltatási vagy közigazgatási szerv egyedi határozatával úgy fosztanak meg véglegesen egy dolog tulajdonától (illetve más vagyoni jogától, annak megfelelő összegtől), hogy a tulajdonjog (a vagyoni jog, illetve a megfelelő pénzösszeg) az államra – annak közjogi minőségében – átszáll. E (tudományos) fogalomba nemcsak az elkobzás elnevezést viselő jogintézmények tartoznak, hanem a német büntetőjogból az elvonás (*Verfall*), az angol jogból a nem büntetőjogi megtérítési határozat (*civil recovery order*), de a hazai polgári jogban az állam javára marasztalás is.

Ezen belül tanulmányunk tárgya azok közé az elkobzások közé tartozik, amelyek *büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetését feltételezik*. Ezeket meg kell különböztetni az olyan normáktól, amelyek alapján bizonyos vagyontárgyaktól való megfosztásra büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetésére (annak veszélyére) tekintet nélkül lehetőség van (ilyen pl. növényvédelmi törvény alapján alkalmazható jogintézmény vagy az állam javára marasztalás). A büntetőjog-ellenes cselekményhez kapcsolódó és attól függetlenül alkalmazható elkobzást szabályozó normák együttesen nem alkalmazhatók, a két normacsoport közül – *lex specialisként* – az előbbieket élveznek elsőbbséget.

Tanulmányunk ezen belül is az elkobzási normák egy még szűkebb csoportjára szorítkozik, nevezetesen azokra, amelyek *a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos vagyontárgyak elkobzását* jelentik. Ezekről az elkobzásokról meg kell különböztetni azokat a jogállami szempontból igen aggályos változatokat, amelyek a bűncselekmény elkövetőjének teljes vagyonára vagy annak egy számszerűsíthető részére (illetve ezek ellenértékére) terjednek ki. Az ilyen teljes (vagy részarányos) vagyoneklobzás szabályozása attól sem minősül a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos tárgyakra vonatkozó elkobzásnak, ha bizonyos esetekben kiterjed(het) a bűncselekmény bevételére. Sőt még akkor sem, ha kodifikációjának (legalább egyik) jogpolitikai célja, illetve a szankció mértékének meghatározásánál figyelembe vehető (veendő) *egyik* körülménye a bűncselekményekből eredő vagyon hatékony elvonása volt. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzásának ugyanis csak olyan jogintézmény tekinthető, amelynek mértékét kizárólagosan csak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon határolja be.

A nemzeti jogok egy része (így pl. a francia, svájci vagy a finn jog) a bűncselekménnyel kapcsolatos dolgok elvonásának minden esetkörét elkobzás elnevezéssel illeti. Más országokban (Németország, Anglia, Ausztria és hazánk) az elkobzás mellett a bűncselekménnyel kapcsolatos dolgok elvonásának különféle eseteire nem az elkobzás kifejezést, hanem más terminológiát használnak. A hazai büntetőjog vonatkozásában

különösen problematikus, hogy a Btk. a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzására pont egy olyan kifejezést („vagyonelkobzás”) alkalmaz 1999. március 1. napja óta, amely egy más jellegű – jogállami szempontból kifejezetten aggályos – (az elkövető teljes vagyonra kiterjedő) szankció megjelöléseként az elmúlt években diszkreditálódott.

A következő Btk. módosítás vagy az új kódex megalkotása során mindenképpen fel kellene hagyni a vagyonelkobzás terminológia használatával. A bűncselekményből eredő vagyon elkobzását – a vagyonelkobzás más eseteihez hasonlóan – be kellene olvasztani az elkobzás szabályozásába. Ezzel mindenképpen elkerülhetők lennének azok a felesleges ismétlések és párhuzamosságok, amelyek az elkobzás és a vagyonelkobzás hatályos szabályozásában okkal kritizálhatók.

A nemzeti jogokban meglévő – az előbbiekben vázolt – elnevezések különbsége a *nemzetközi jogharmonizáció során* ahhoz vezetett, hogy bizonyos instrumentumok megalkotásakor szükségesnek tartották a *terminológiai kérdések kifejezett rendezését*. Ez azonban megítélésem szerint nem változtat a nemzetközi jog azon általános elvén (sőt meg is erősíti azt), hogy az egyezménynek implementációját szolgáló belső jognak (azaz nem a pusztán kihirdető jogszabálynak) nem szó szerint, hanem tartalmában kell megfelelnie a jogharmonizációs instrumentumokból eredő kötelezettségeknek.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon (azaz szóhasználatunkban a bevétel) elkobzását *meg kell különböztetni a büntetőjog-ellenes cselekménnyel kapcsolatos tárgyak elkobzásának többi esetétől* (ilyen pl. a deliktum eszköze, produktuma, elkövetési tárgya). Elméletileg, de a joggyakorlatban is lényeges elhatárolás, hogy a bűncselekmény produktuma az elkövetési magatartás következtében jön létre (pl. hamis pénz), dologi formában megjelenő bevétele viszont azelőtt is létezett, csak azt az elkövető ennek következtében szerzi meg. Az egyes esetek között átfedések is lehetnek, így például a bűncselekmény bevétele más bűncselekmény (nevezetesen a pénzmosás) elkövetési tárgyaként is elkobzás alá eshet.

7.4. RENDSZERTANI KÉRDÉSEK

Az egyes nemzeti jogok eltérnek abban a vonatkozásban, hogy az elkobzás egyes eseteit (pl. az elkövetésre felhasználni kívánt eszköztől való megfosztást) szankcióként vagy annak nem tekinthető pusztán biztonsági intézkedésként szabályozzák. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyak elkobzása a jogintézmény jellegéből adódóan *csak szankcióként szabályozható*, mivel fogalmilag a jogrenddel szemben álló (és tényállásszerű) cselekmény elkövetését feltételezi.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzására nemcsak büntetőjogi, hanem nem büntetőjogi szankciók keretei között is sor kerülhet. Ezeket elsősorban olyan államok (pl. Olaszország, Anglia) alkalmazzák, amelyekben komoly jogi-kulturális hagyománya van a bűnözés elleni nem büntetőjogi fellépésnek. Az olasz szabályozás megléte egyébként azt is mutatja, hogy a nem büntetőjogi elkobzás elfogadása vonatkozásában a törésvonal nem az angolszász, illetve kontinentális államok között húzódik.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon vonatkozásában a nem büntetőjogi út előnye az, hogy így nemcsak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredés ténye, hanem az alapul szolgáló deliktum elkövetése tekintetében is meg lehet elégedni az elkövetés valószínűségével. A büntetőjogi elkobzás alkalmazásának ugyanis minimum feltétele, hogy legalább egy – az eljárás alapjául szolgáló – bűncselekmény elkövetésének teljes bizonyossággal való megállapítására sor kerüljön. Ez az összefüggés egyébként mutatja azt is, hogy a büntetőjogi fellépés egyrészt nem minden esetben a bűnözés elleni küzdelem leghatékonyabb eszköze, másrészt viszont az állampolgárok számára más jogágakhoz képest többlet-garanciákat biztosít.

A csak büntetőjogi rendelkezések alkalmazása azonban nem jelenti azt, hogy az adott nemzeti szabályozás jóval kisebb területet fogna át, mint a büntetőjogon kívüli rendelkezésekkel operáló ország joga. Egyes államok ugyanis a büntetőjogban oldanak meg olyan problémákat, amiket más államok a nem büntetőjogi szabályozás tereumára hagynak. Az elkövetőn kívüli személy elleni elvonás a német jogban büntetőjogi, az olasz jogban pedig nem büntetőjogi intézkedés. A magyar vagyonekobzás a bűnösségtől függetlenül is alkalmazható, ami az angol elvonásnál elképzelhetetlen, de ilyen esetekben lép be utóbbi államban a nem büntetőjogi visszatérítés.

Azokon a jogrendszereken belül, amelyek a büntetőjogi szankciók különböző fajait ismerik, a bűncselekményből eredő vagyon elkobzása általában nem a büntetések, hanem más szankciók között került szabályozásra. Németországban az elvonás (az elkobzás többi változatával együtt) lényegében a büntetőjogi szankciórendszer önálló elemét (harmadik pillérét) alkotja a büntetések és a javító- és biztonsági rendszabályok mellett. Hazánkban a Btk. 2001. CXX. törvény általi módosítása óta a vagyonekobzás a mellékbüntetések közül átkerült az intézkedések – a büntetésekkel szembeállított – kategóriájába.

Németországban az önálló csoportba sorolás oka az újrashabályozott és több addigi esetkört összeolvasztó (!) elvonás vegyes jellegének, azaz annak a ténynek a felismerése volt, hogy a szankciónak bizonyos esetekben a büntetési, máskor biztonsági, olykor pedig a helyreállító karaktere domináns. Hazánkban ezzel szemben a miniszteri indokolás pusztán a büntetési jelleg hiányára tekintettel helyezte át a vagyonekobzást az intézkedések közé. Helyes álláspont szerint viszont a vagyonekobzás hazai szabályozásának éppúgy vannak – pl. a bruttó elv alkalmazására tekintettel – büntetési elemei is, amelyek viszont nem akadályozzák meg a szankció az intézkedések (a hazai büntetőjogban igen heterogén) kategóriába való besorolását.

7.5. ALKALMAZÁSI FELTÉTELEK ÉS HATÓKÖR

A nemzeti jogok fejlődésének alapvető vonása tehát az érintett tényállások hatókörének folyamatos bővülése. Míg kezdetben a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását csak bizonyos deliktumok esetén engedték meg (vagy éppen írták elő), addig a későbbiekben a nemzeti büntetőjog különös részének teljes spektrumára kiterjesztették azon deliktumok körét, amelyekből eredő bevétel elvonható. A büntetőjog-ellenes cselekményből

eredő elkobzás hatóköre egyes bűncselekményből irányadó szankcióból a büntetőjog általános részének jogintézményévé nőtte ki magát.

A fenti fejlődés mozgatórugója azon kriminálpolitikai megközelítés uralkodóvá válása, hogy az igazságosság és a célszerűség alapvető jogállami értékének érvényesítését szolgálja az a megoldás, hogy ne legyen olyan büntetőjog-ellenes cselekmény, amelynek bevétele az elkövetőnél marad. Sem a tényállás fajtája, sem a deliktum in abstracto kis súlya, sem a bűncselekményből eredő polgári jogi igény felmerülésének lehetősége nem olyan tényezők, amelyek indokolhatnák az elkobzás alkalmazásának *ab ovo* kizárását.

Az egyes nemzeti jogok fejlődésének közös tendenciája, hogy (ma már) a büntetőjog-ellenes cselekmény bevétele általában attól függetlenül elvonják, hogy a cselekmény bűnös-e, az elkövető büntethető-e, vagy más okból felelősségre vonható-e. Ez a kontinentális államokban (értelemszerűen vö. 4.2. pont) a büntetőjogi szabályozáson belül kivételes rendelkezések megalkotásával történik. Így pl. német és osztrák büntetőjogban lehetőség van elkobzásra, ha a büntetőjog-ellenes cselekmény elkövetője gyermekkorú, kóros elmeállapotú. Az angol-szász államokban hasonló esetekben (pl. az elkövető személye nem ismert, nem büntethető vagy nem bűnös) a nem büntetőjogi elkobzás jogintézménye szolgál arra, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyont elkobozzák. A büntetőjogi elkobzást ugyanis – bizonyos szűk kivétellel (az elkövető megszökött) – csak felelősségre vonható elkövetőkkel szemben lehet(ett) alkalmazni. Fontos azonban annak kiemelése, hogy az elévülés mindegyik vizsgált külföldi jogban az elkobzás akadály, vonatkozzon az a büntethetőség elévülésére, vagy az állam nem büntetőjogi elkobzás iránti igényére.

A hatályos hazai joghelyzet értékeléseként mindenképpen helyeselhető, hogy a vagyoneklobzás 2001-es szabályozása (az 1998-as eredeti megoldással szemben) biztosítja a büntethetőséget megszüntető okok, illetve bizonyos bűnösséget kizáró okok esetén a vagyoneklobzás elrendelését. A vagyoneklobzás és a büntethetőségi akadályrendszer kapcsolata tekintetében azonban a hatályos szabályozás bizonyos vonatkozásban túl szűk, más tekintetben pedig túl tág. Hiányosságnak tekinthető ugyanis, hogy a vagyoneklobzás csak gyermekkor és kóros elmeállapot esetén alkalmazható, míg pl. elvárhatóságot kizáró okok érvényesülése esetén nem. Túlzás pedig az, hogy a hatályos szabályozás az állam vagyoneklobzási igényét minden esetben elévülhetetlennek tekinti.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonra kiterjedő elkobzás alkalmazását a kényszergyógykezeléshez hasonlóan Btk. szóhasználatában „büntetendő” cselekményhez kellene kötni. Emellett rendelkezni kellene arról is, hogy az intézkedés alkalmazhatósága elévül, azaz büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzása a cselekmény büntethetőségére megadott idő, de legalább öt év elteltével nem rendelhető el.

A nemzeti büntetőjogok közös vonása, hogy a büntetőjog-ellenes cselekmény bevétele nem a dolog, hanem lényegében a vagyon ennél tágabb fogalmához kötik. Ezzel biztosítják olyan előnyök (így pl. a bankszámla-követelések) elvonását is, amelyek dologi formában nem jelennek meg. A jogalkalmazási viták elkerülése végett több (pl. az angol és a magyar

büntetőjog) a vagyon fogalmának bizonyos szegmenseit a büntetőtörvényben is értelmezi. A vagyon fogalmán alapuló elkobzási szabályozás kialakítása a bűncselekmény bevétele tekintetében ma már nemcsak a vizsgált nemzeti jogok jellemzője, hanem egyértelmű jogharmonizációs kötelezettség is.

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásának alapvető kérdése, hogy a szabályozás a nettó vagy a bruttó elvet alkalmazza. Az egyik esetben csak azt a vagyont vonjuk el, amellyel az elkövető gazdagodott, a másik esetben viszont azt is, amit a bűncselekménybe befektetett. Ha a vádlott 100 000 font/euró/forint értékben árul kábítószer, amit egyébként 25 000 fontért/euróért/forintért vásárolt, akkor a nettó elv alapján 75 000, a bruttó elv alkalmazása esetén 100 000 fontot/euró/forintot vonnak el tőle.

Az európai államok nemzeti jogában alapvetően két megoldást alkalmaznak a bűncselekményből eredő bevétel elkobzására. Az egyik alapján a bűncselekményből eredő vagyontárgyat magát kobozzák el, a másik metódus alapján pedig az érintettet annak ellenértékének megfizetésére kötelezik. A nemzeti és nemzetközi fejlődés is egyértelműen igazolja, hogy mivel mindkét megoldásnak megvannak az előnyei és a hátrányai is, csak egymást kiegészítve képesek a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon hatékony elkobzására.

Ma is vannak ugyan olyan államok (pl. Spanyolország), amelyek csak az első megoldást alkalmazzák. Az államok nagy része azonban már lehetővé teszi a bevételt képező vagyontárgynak és ellenértékének elkobzását is (hatályos angol, a német és a magyar jog). Míg azonban a német és a magyar szabályozásban az ellenérték elkobzása képez szubszidiárius jogintézményt, addig az angol jogban – nem büntetőjogi jellegére tekintettel – a bevételt képező vagyontárgy elkobzása.

AZ ENSZ és az ET keretében született instrumentumok alapján a részes államoknak elegendő vagy a bevételt képező vagyontárgy vagy a bevétel ellenértékének elkobzását bevezetniük, bár az egyezmények természetesen nem zárják ki a két rendszer párhuzamos alkalmazását sem. Ezzel szemben az EU jogharmonizációs instrumentumai alapján bizonyos esetekben az államoknak biztosítaniuk kell, hogy a bűncselekményből eredő vagyonra vonatkozó jogalkotásuk legalább szubszidiáriusan tegye lehetővé az elkobzás alá eső érték fizetésére kötelezés alkalmazását.

Az egyes nemzeti szabályozásokban csak a későbbi periódusban jelentek meg olyan rendelkezések, amelyek lehetővé teszik a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő bevétel elkobzását akkor is, ha az eleve olyan személyek birtokába jut, akik nem minősülnek elkövetőnek. A nemzeti jogok közötti különbség abban jelentkezik, hogy míg az angol jog a büntetőjogon kívül biztosítja az ilyen vagyon elkobzását, addig a német és a magyar szabályozásnak éppen ez a lehetőség a legnagyobb különlegessége. Az elkobzás (ezen belül annak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő változata) ugyanis ezekben a jogokban az egyetlen büntetőjogi szankció, amelyet olyan személy birtokában álló dologra lehet elrendelni, aki még büntetőjog-ellenes cselekményt sem valósított meg. Egyébként éppen az ilyen rendelkezések alapján vált az elkobzás (és ezen belül annak a büntetőjog-ellenes

cselekményből eredő bevételre korlátozódó változata) a jogi személy elleni büntetőjogi szankcionálás hazánkban első, Németországban pedig egyetlen megjelenési formájává.

Ha a bűncselekményből dolog ered, akkor az gyakran nem annak a személynek a tulajdonában áll, akinek a birtokából azt elvonják. Az ilyen dolgok elkobzása mindenképpen indokolt abban az esetben, ha a tulajdonos (pl. a kábítószer vásárlója) a dolgot (pl. a vételárként adott lovat) maga is a bűncselekményre tekintettel adta. Ezzel szemben nem feltétlenül (a hazai szabályozás keretében pedig egyáltalán nem) indokolt a sértett tulajdonából a bűncselekmény folytán kikerült (pl. ellopt) dolgok elkobzása. Míg a vizsgált külföldi jogok lényegében a fenti helyes elvi alapokon kifejezetten szabályozzák a kérdést, addig a hazai Btk. hallgatása sajnálatos módon olyan pontatlan jogértelmezéshez vezetett a jogirodalomban, amely a fenti distinkciót elhanyagolja.

Javasoljuk ezért a hazai Btk.-ba egy olyan rendelkezés beiktatását, amely – a sértetti igény érvényesítésétől függetlenül – kizárja, hogy a vagyoneklobzás a sértett tulajdonából a bűncselekmény folytán kikerült dolgokra is kiterjedjen. Megfontolandó az is, hogy a törvény tisztázza, hogy a szankció elrendelhető olyan dolgokra is, amelyek nem az elkövető tulajdonában állnak, ha a tulajdonos azokat a bűncselekmény elkövetésére tekintettel adta.

Csak egyes államok szabályozása teszi lehetővé azoknak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyontárgyaknak az elkobzását is, amelyeket másra ruháztak át. Az ilyen szabályozások alól azonban kifejezett kivételt képeznek azok a vagyontárgyak, amelyeket a másik személy jóhiszeműen és ellenérték fejében szerzett. A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyonra kiterjedő elkobzás hazai szabályozásának azonban a szerző véleménye szerint tartalmaznia kell – külföldi mintára – legalább egy olyan méltányossági klauzulát, amely alapján az átruházott bevétel jóhiszemű, de ingyenes megszerzőjével szemben el lehet tekinteni a szankció alkalmazásától.

A nemzeti jogok különféle megoldásokat alkalmaznak büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon hatékony elvonása és a sértett kártérítési igényének kielégítése közötti érdekkonfliktus feloldására. A skála egyik végpontján álló német szabályozás uralkodó értelmezése eleve kizárja a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzását, ha a sértettnek kártérítési igénye támadhat. Míg az angol elvonás szabályozása szerint a bíróság a szankció összegének meghatározása során is figyelembe veheti a sértett kártérítési igényét, vagy pedig rendelkezhet úgy is, hogy a kártérítést az elvonás során beszedett összegből kell teljesíteni. A nemzetközi összehasonlításban a megfontolandó középutat jelenti hazai szabályozásunk, amely alapján a vagyoneklobzás nem rendelhető el arra a vagyonra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetéül szolgál, egyébként pedig az elkövetőnek a sértettel szemben fennálló kártérítési kötelezettségéért az állam az elkobzott vagyon értékéig felel.

De lege ferenda azonban – angol mintára – hazánkban is az elkobzást kizáró okként tartom indokoltnak szabályozni azt az esetet is, ha az elkövető a büntetőjog-ellenes

cselekményből eredő összeget (beleértve az állam fiskális bevételeit is) az azzal károsodott sértettnek megfizette.

A bűncselekmény bevételeinek elkobzására irányuló rendelkezések alkalmazásánál nehéz – bizonyos esetekben csaknem lehetetlen – annak teljes bizonyosságát igazolni, hogy egy bizonyos vagyontárgy az adott (a büntetőeljárás alapjául szolgáló) bűncselekményből ered. Az ilyen bizonyítási nehézségek csökkentésének módszerei (pl. nyomozóhatóságok megerősítése, pénzmosás elleni fellépés) közül – a probléma súlyára tekintettel – az egyes államok nem tartják mellőzhetőnek a bizonyítási könnyítést tartalmazó szabályok megalkotását sem.

A vizsgált nemzeti jogok közül ugyan mindegyik alkalmaz a bűncselekményből eredéssel kapcsolatos bizonyítási könnyítéseket, de azok elfogadottsága – a különböző jogi kulturális beágyazottságra is tekintettel – igen eltérő. Míg ugyanis az angolszász jog kulturális háttere kifejezetten megkönnyíti az elkobzással kapcsolatos bizonyítási könnyítések bevezetését, addig pl. a német jog néhány sajátossága éppenséggel megnehezíti ezek kodifikációját vagy alkalmazását.

A bizonyítási könnyítésekre vonatkozó jogharmonizáció igénye mindmáig túlnyomórészt *soft law* jellegű rendelkezésekben jelent meg. A bizonyítási könnyítések vonatkozásában elsőként az elkobzásról szóló új EU kerethatározat tervezete tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek az államokra ebben a vonatkozásban is jogharmonizációs kötelezettséget rónának.

A bizonyítási könnyítéseknek – abból a szempontból, hogy mennyiben távolodnak el a büntetőügyekben megszokott bizonyítás szabályaitól – különböző fokozatai vannak. A „legenyhébb” a *bizonyítás tárgykörének szűkítése*, amelynél csak azt kell bizonyítani, hogy a vagyon bűncselekményből ered, nem szükséges azt is, hogy pontosan melyik bűncselekményből származik. A rangsorban középen helyezkedik el a *bizonyítási standard csökkentése*, ami azt jelenti, hogy nem teljes bizonyosságát, csak nagyobb valószínűségét kell bizonyítani annak, hogy a vagyon bűncselekményből ered. A legradikálisabb megoldás a *bizonyítási teher megfordítása*, amelynél a terhelt teljes vagyonáról vagy meghatározott vagyontárgyokról vélelmezhető, hogy bűncselekményből ered. A vagyon csak akkor nem kővezhető el, ha a terhelt ennek ellenkezőjét bizonyítja.

Amikor a jogirodalomban vagy jogpolitikai dokumentumokban a bizonyítási teher csökkentéséről, megkönnyítéséről vagy (egy kérdés vonatkozásában való) megosztásáról szólnak, akkor valójában (zavart keltően) a bizonyítási standard leszállítását tárgyalják. A bizonyítási teher ugyanis – a kifejezésből sejtető tartalommal szemben – fogalmilag nem kvantifikálható, megkönnyíteni legfeljebb a vagyontárgy bűncselekményből eredésével kapcsolatos bizonyítást lehet.

A bizonyítási könnyítések fenti fokozatainak kihasználtsága sem azonos az egyes nemzeti jogokban, hanem az angolszász és a kontinentális országok között itt is eltérés van. Az angolszász jogok bátran és széles körben alkalmazzák a bizonyítási teher megfordítását, míg a kontinentális jogok közül azok (így pl. a svájci vagy a magyar Btk.), amelyek egyáltalán hajlandóak alkalmazni ilyen rendelkezést (mert pl. a német jog nem), ott ez sokkal kisebb körre szorul. A bizonyítási könnyítések fokozatai közötti különbség a nemzetközi

jogharmonizáció során is megjelenik. Míg ugyanis a *soft law* jellegű rendelkezések a bizonyítási könnyítések igen radikális formáinak bevezetését is ajánlják az államok számára, addig a kötelező rendelkezések már csak a legenyhébb megoldások legszűkebb körben való alkalmazását jelentik.

A bizonyítási könnyítések egyes fajtái egymással kombinálhatók, más esetekben azonban – tartalmi kapcsolódásukra tekintettel – a szigorúbb változat alkalmazása eleve szükségtelenné teszi az enyhébbét. A bizonyítás tárgykörének szűkítése és a bizonyítási standard csökkentése például egyidejűleg alkalmazható. Ezzel szemben, ha a jogszabály a vagyon büncselekményből eredése vonatkozásában megfordítja a bizonyítási terhet, akkor ebben a vonatkozásban már nincs jelentősége a bizonyítási standard csökkentésének. Az ugyanis akkor juthat jelentőséghez, ha a bizonyítási teher a hatóságokon, nem pedig az érintetteken nyugszik.

7.6. ALAPJOGI KORLÁTOK

A büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonását célzó szabályozások az újabb külföldi és hazai törvényhozások azon „termékei” közé tartoznak, amelyek a büntetőjog hagyományos jogállami felfogásával nem, vagy nehezen egyeztethetők össze. Erre reagálva a büntetőjog tudománynak először az alapjogi-dogmatika módszerével (elsősorban az alapjogi ítélkezést folytató fórumok esetjogát elemezve) tisztáznia kell, hogy a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elvonására törekvő szabályozási megoldások közül melyek vannak összhangban (és melyek ellentétesek) az alkotmányokban és nemzetközi egyezményekben biztosított emberi jogokkal. Csak ezt követően kerülhet sor arra, hogy de lege ferenda jogfilozófiai szemlélettel vizsgáljuk meg a pozitív jogi garanciák reformjának szükségességét, beleértve azok kibővítését, de bizonyos vonatkozásokban szűkítését is. Tanulmányomban – annak alcímével összhangban – azon emberi jogok fenti szempontú elemzésére helyezem a hangsúlyt, amelyek alkalmazása (védelmi köre) a büntetőjog, illetve a büntetés fogalmához kapcsolódik, de nem maradnak figyelmen kívül azok sem, amelyek a szabályozás jogági elhelyezkedésétől függetlenül érvényesülnek.

7.6.1. A bűnösségi elv

A német Alkotmányból levezethető bűnösségi elv a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata alapján – többek között – akkor sérül, ha büntetésnek minősülő szankciót bűnösség hiányában alkalmaznak. A büntetési jelleget azonban a gyakorlat alapján materiális értelemben (azaz a törvényi besorolásától függetlenül) kell vizsgálni, különben a modern alkotmányosság lényege a jogalkotó elleni védelem semmivé válna. A tanulmány a vonatkozó határozatok alapján részletesen elemzi azokat a körülményeket, amelyek alapján a szankció, különösképpen az elvonás büntetési jellege megállapítható. A szerző egyetért azokkal a jogirodalmi nézetekkel, amelyek szerint a bruttó elvet követő német elvonás – az Alkotmánybíróság álláspontjával szemben – büntető jellegűnek tekinthető, így annak bűnösség hiányában történő alkalmazása alkotmány sértő.

7.6.2. Nulla poena sine lege

Nyilvánvalóan visszaható hatállyal alkalmazzák a büntetőjog-ellenes cselekmény bevételeének elkobzását, ha a szankciót – pl. az angol jog kifejezett törvényi rendelkezése alapján – olyan bűncselekményekre alkalmazzák, amelyeket az erre vonatkozó szabályozás hatálybalépése előtt követtek el. Az Emberi Jogok Európai Bizottságának *Taylor* ügyben hozott határozatával szemben viszont részemről azt is visszaható hatályú alkalmazásnak tekintem, ha a szankció olyan vagyona is kiterjed, amelyet az elkövető a szabályozás hatálybalépése előtt elkövetett (de az adott elítélés alapjául nem szolgáló) bűncselekményből szerzett. Semmiképpen nem tekinthető viszont visszaható hatályú alkalmazásnak, ha a bűncselekmény elkövetése követi, az ellenértékként kapott összeg megszerzése azonban megelőzi, a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon elkobzásáról szóló szabályozás hatálybalépését.

Az elvonás az Emberi Jogok Európai Egyezménye szempontjából akkor nem alkalmazható visszaható hatállyal, ha büntetésnek minősül, amely kérdést az Emberi Jogok Európai Bizottsága és Bírósága is a nemzeti jog szerinti kategorizálástól függetlenül dönti el. Az Emberi Jogok Európai Bírósága – a német Alkotmánybírósággal szemben – az elvonás büntetési jellegének megalapozásánál szerepet tulajdonít annak, hogy a szankció a bűncselekménybe befektetett összeg elvonására is kiterjed. Ezen felül a testület kimondta azt is, hogy a vélelmek alkalmazása következtében a legálisan szerzett vagyon elvonása akkor is hozzájárul a szankció büntetési jellegéhez, ha a szabályozás ilyen kihatása csak a hatékonyabb vagyonelvonás elősegítését, illetve a bizonyítás megkönnyítését szolgálja. Részemről – az Emberi Jogok Európai Bíróságával szemben – csak az olyan meg nem fizetés esetén irányadó szabadságvesztést tekintem az elvonás büntetési jellegét megalapozó tényezőnek, amely nem pusztán a megfizetés kikényszerítését szolgálja, hanem kiállása mentesít a pénzösszeg megfizetése alól.

7.6.3. A meghatározottság követelménye

Az elkobzást szabályozó törvényektől megkívánt meghatározottság mértéke is függhet attól, hogy a szankció – a törvényi kategorizálástól függetlenül – büntető jellegűnek tekintendő-e. Igenlő válasz esetén ugyanis a jogintézménynek a *nulla poena sine lege certa* elvnek kell megfelelnie, ellenkező esetben csak a jogállamiság általános elvéből eredő alacsonyabb mérce irányadó. Mivel azonban a meghatározottság követelménye a szankció által korlátozott alapjogból is eredeztethető, a büntető és nem büntető jellegű szankciók felé támasztott alkotmányos meghatározottsági követelmények nem feltétlenül térnek el egymástól. Mindezzel együtt a *nulla poena sine lege* elv, mint alkotmányos garancia hatókörének ehhez képest való bővítése indokolt lehet, de ez felfogásunk szerint nem érheti el a büntetőjogi intézkedések összességét. A garancia kiterjesztése ugyanis meglehetősen logikátlan lenne abban az esetben, ha hasonló jogkövetkezmény alkalmazására – akár más néven – a közigazgatási vagy polgári jog is lehetőséget ad vagy adhatna. A kiterjesztő felfogás ugyanis ilyen esetekben a büntetőjogi intézkedések kodifikálásától még inkább a

közigazgatási vagy polgári jogba való „menekülésre” csábítja a jogalkotót, hiszen az ott célját kevesebb alapjogi akadály megsértésének kockázatával érhetné el.

A német Alkotmánybíróság a megfelelő meghatározottság hiányában semmisnek mondta ki a vagyoni büntetésre vonatkozó, de nem tartotta alkotmányellenesnek a kiterjesztett elvonásra vonatkozó szabályozást. A két határozat szembeállításából azonban nem lehet arra következtetni, hogy az elkobzott vagyon bűncselekményből eredésének megkövetelése minden esetben elegendő a szankció meghatározottságához, hiszen a német Alkotmánybíróság fenti két határozata különböző meghatározottsági standardokat alkalmazott. Éppen ennyire kevésbé helyes az a konklúzió, hogy a német jogalkotó „ügyesen” kimenekült a fokozott garanciát nyújtó *nulla poena sine lege certa* elv hatálya alól, amikor megalkotta a kiterjesztett elvonás nem büntető jellegű szankcióját, hiszen semmi nem utal arra, hogy a kiterjesztett elvonás ne felelt volna meg akár a büntetésekre irányadó fokozott meghatározottsági követelménynek is.

7.6.4. Az ártatlanság véelme és a tisztességes eljárás követelménye

Az ártatlanság véelme egyik alapjogi fórum gyakorlata szerint nem akadály annak, hogy az elvonás összegének megállapításánál olyan bűncselekményeket is figyelembe vegyenek, amelyekre az elítélés nem terjedt ki. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint ennek indoka az, hogy a terheltet nem vádolják meg külön azoknak a bűncselekményeknek az elkövetésével, amelyek bevétele a szankció megállapítása során figyelembe veszik, a büntetéskiszabás szakaszára pedig az ártatlanság véelme nem terjed ki. Ezzel szemben a német Alkotmánybíróság szerint az ártatlanság véelme azért nem alkalmazható, mert a kiterjesztett elvonás elrendelése nem írja elő a bűnösség bírói megállapítását, és nem jelent a büntetést vagy büntetéshez hasonló jogkövetkezményt sem.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a tisztességes eljárás követelménye alkalmazható az angol elvonás kiszabására, de nem sérül azáltal, hogy a szankciót a terheltre nézve hátrányos véelmek alapján állapítják meg. A jogalkotó ugyanis kivételt tehet a tisztességes eljárás elvéből levezethető azon alapjogi eredetű követelmény alól, hogy a vádnak kell viselnie a bizonyítás terhét. A kivételek megengedettségének megítélésénél különös jelentősége volt annak, hogy a véelmek az érintett részvételével zajló bírói eljárásban megdönthetők legyenek, illetve azok alkalmazása ne legyen kötelező. Ezek azonban semmiképpen nem tekinthetők az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapján megengedett véelmek kimerítő, feltétlenül szükséges, vagy éppen elégséges szabályozási feltételeinek.

7.6.5. A tulajdonhoz való jog

Az Emberi Jogok Európai Bírósága, illetve a német Alkotmánybíróság gyakorlata is *autonóm* módon – azaz a nemzeti törvényalkotótól függetlenül – értelmezi az alkotmányban vagy az emberi jogi egyezményben szereplő tulajdon fogalmát. A két testület álláspontja megegyezik abban, hogy alapjogilag védett nemcsak bizonyos testi tárgyak polgári jogi értelemben vett tulajdona, hanem más – akár dologi, akár kötelmi jogi igényként jelentkező – konkrét vagyoni jogok is. Míg azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága elismeri, hogy az

EJEE alkalmazható a törvényi szabályozás folytán felmerülő költségek, illetve – akár minimális értéket érintő – pénzbüntetések esetén, addig a *német Alkotmánybíróság* gyakorlata alapján az alkotmányos garancia nem jelenti a vagyon egészének védelmét, így a rendelkezés csak egészen kivételesen terjed ki a közhatalom által előírt fizetési kötelezettségekre.

A német jogirodalomban tradicionálisan ismeretesek voltak olyan nézetek, amelyek alapján a jogellenesen szerzett vagyontárgyak eleve nem tartoznak a tulajdonhoz fűződő alkotmányos jog védelmi körébe (ez az ún. eljárásjogi tan). Az elmélet az újabb jogirodalomban heves kritikáknak van kitéve, amelyek közül a legerősebb és helytálló ellenvetés az, hogy a teória alapján a törvényalkotó határozhatná meg – a bűncselekményi tényállások megalkotásával – a tulajdonhoz fűződő jog védelmi körét. A német Alkotmánybíróság elvonásról szóló döntése szerencsére – korábbi határozataiban tett megállapításaival ellentétben – nem alkalmazza az eljárásjogi tant, mivel a garancia védelmi körének meghatározásakor nem tartotta kifejezetten relevánsnak, hogy az adott vagyon megszerzése jogos vagy jogtalan volt.

A német Alkotmánybíróság azonban kizárja a tulajdonhoz való jog védelmi köréből a kábítószer eladóját, mivel – polgári jogi rendelkezésekre tekintettel – az nem szerez tulajdont a vevő által kifizetett pénz vonatkozásában. Ez a szűkítés azonban nem az eljárásjogi elméleten alapul, hanem azon, hogy a tulajdon alkotmányjogi védelme minden autonómiája ellenére nem szakadhat el teljesen a polgári jogi szabályozástól, hiszen – más alapjogokkal (pl. a véleményszabadsággal) ellentétben – jog előtti állapotban nem is tételezhető. Ráadásul a fenti tétel összességében nem érinti a garancia alkalmazhatóságát, hiszen a „kizárás” csak a büntetőjog-ellenes cselekményből eredő vagyon megszerzőjének tulajdona vonatkozásában érvényesül, a kábítószer vevőjének tulajdonjoga (és ezzel garanciális védettsége) megmarad az átadott vételár tekintetében.

Annak a kérdésnek a megítélésakor, hogy az elvonás arányosan korlátozza-e a tulajdon védelméhez fűződő alkotmányos jogot, alapvető jelentősége van a szankció céljának. Ebben a vonatkozásban fontosnak tartom azt a sokszor elhanyagolt összefüggést is, hogy minden cél csak annyiban kaphat szerepet a szabályozás arányosságának megítélésében, amennyire a törvényi szabályozásban kifejezésre jut(hatna). Így például mindkét törvényi szabályozásnak lehet speciális preventív (ezen belül biztonsági) célja, hiszen képes megakadályozni, hogy a bevételt új bűncselekmények elkövetésére használják fel. Mivel azonban ennek bizonyítását egyik jogszabály sem követeli meg, a fenti célkitűzésnek csak kisebb jelentősége lehet az arányosság megítélésénél.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerintem hibásan értékelte a tulajdonhoz való jog korlátozásának arányosságát alátámasztó tényezőként, hogy az elvonáshoz vezető eljárás tisztességes volt (annak során figyelembe vették a védelem jogait). Ha ugyanis a tulajdonhoz fűződő jogot az erre vonatkozó anyagi jogi szabályozás alapján aránytalanul korlátozzák, azon az eljárás tisztességessége már szemernyi sem segít.

A kiterjesztett elvonás alkotmányosságának vizsgálata során a német jogirodalomban a bizonyítási könnyítéseket is az arányossági vizsgálat körébe vonták. Méghozzá ezt olyan

módon tették, hogy a tulajdonhoz való alkotmányos jogot kevésbé sérti egy olyan szabályozás, amely a teljes bizonyossággal bűncselekményből eredő vagyon elkobzását írja elő, mint az, amelyik megelégszik ennek valószínűségével. Sőt a megállapításokból arra is lehet következtetni, hogy a nem büntetőjogi elkobzáshoz képest a büntetőjogi változat kedvezőbben bírálendő el az arányosság szempontjából, mivel annak alkalmazásánál legalább sor kerül a bűncselekmény elkövetésének teljes bizonyossággal való megállapítására.